T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

BULGARİSTAN SİYASETİNDE HAK VE ÖZGÜRLÜKLER HAREKETİ'NİN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Özcan SERT

Ankara-2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

BULGARİSTAN SİYASETİNDE HAK VE ÖZGÜRLÜKLER HAREKETİ'NİN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Özcan SERT

Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi Gökhan ERDEM

Ankara-2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

Özcan SERT

BULGARİSTAN SİYASETİNDE HAK VE ÖZGÜRLÜKLER HAREKETİ'NİN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi Gökhan ERDEM

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Erdem	
Dr. Öğr. Üyesi Atay Akdevelioğlu	
Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM	

Tez Sınavı Tarihi ……..

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (18/04/2018)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı
Özcan Sert

İmzası

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN BULGARİSTAN DEVLETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞININ OLUŞUMU

1. AZINLIK TANIMI VE BÜYÜK BULGARİSTAN MİTİ 4

2. MODERN BULGARİSTAN DEVLETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI 10

2.1. Prenslik Dönemi 1878-1908 10

2.1.1. Berlin Kongresi ve Bulgar Prensliği'nin Doğuşu 10

2.2. Bulgar Ulusu İnşasının Başlangıcı, "Kötü Geçmişten" Arınma ve Balkan Milliyetçiliği 13

2.3. Prenslik Döneminde Müslüman Türk azınlığın Statüsü 17

3. KRALLIK DÖNEMİ 1908-1944 21

3.1. Bulgaristan Krallığı'nın Kuruluşu Balkan ve Birinci Dünya Savaşları .. 21

3.2. Büyük Bulgaristan İçin İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya İle İşbirliği. 23

3.3. Krallık Döneminde Pomaklara Yönelik Hıristiyanlaştırma Faaliyetleri. 25

3.4. Krallık Döneminde Müslüman Türk Azınlığın Statüsü 27

3.5. Türk Azınlık Toplumunun Reform Çabaları ve Çağın Getirdiği Yeniliklere İlgisi 33

4. KOMÜNİST PARTİ İKTİDARI DÖNEMİ 1944-1989 36

4.1. Bulgaristan Halk Cumhuriyet'nin İlk Yıllarında Müslüman Türk Azınlığa Yaklaşımı 37

4.2. BKP'nin Müslüman Türk Azınlık Politikasında SSCB Etkisi ve İlk Zorunlu Göç Kararı 41

4.3. Müslüman Türk Azınlığı Sosyalist Topluma Kazandırma Denemesi 43

4.4. Jivkov'un Güçlenmesi ve Bulgaristan'ın Tekrar Değişen Azınlık Politikası, Pomak ve Romanları Asimile Etme Girişimleri 48

4.5. Jivkov Yönetiminin Türklerin Asimilasyonuna Yönelmesi..... 52

4.6. BKP Yönetimi Sert Asimilasyon Uygulamasını Başlatması 59

4.7. Asimilasyon Uygulamasına Karşı Azınlığın Direnişi 66

4.8. Azınlığa Uygulanan Asimilasyonun Nedenleri..... 71

4.9. Jivkov'un İktidardan Düşmesi ve Sert Asimilasyonun Sona Ermesi..... 75

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRATİK BULGARİSTAN VE HAK VE ÖZGÜRLÜKLER HAREKETİ

1. BULGARİSTAN'DA DEMOKRATİK SİYASİ SİSTEME GEÇİŞ 80

1.1. BKP'nin Kontrol Ettiği "Demokrasiye Geçiş" Süreci 80

1.2. Demokrasiye Geçiş Sürecinin İlk Serbest Seçimleri ve Yeni Anayasa .. 89

2. HAK VE ÖZGÜRLÜKLER HAREKETİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ 93

2.1. Azınlığın Direnişi ve HÖH'ü Doğuran Süreç 93

2.2. Bulgaristan'da Türk Milli Kurtuluş Hareketi'nin Ortaya Çıkması 96

2.3. Azınlığın Kaderini Değiştiren Mayıs Eylemleri 102

2.4. Türk Milli Kurtuluş Hareketi'nin Yapısı 106

2.5. HÖH'ün Partileşmesi Süreci 113

2.6. HÖH'ün Örgütsel Yapısı..... 117

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÖH'ÜN BULGARİSTAN'IN

DEMOKRATİKLEŞMESİNDEKİ ROLÜ

1. HÖH'ÜN AZINLIĞIN HAKLARI İÇİN İLK DÖNEMDEKİ MÜCADELESİ. 125

2. HÖH'ÜN SEÇİM PERFORMANSI 135

2.1. HÖH'ün Muhalefette Olduğu Dönem 135

2.2. HÖH'ün İktidar Ortağı Olduğu Dönem 149

2.3. HÖH'ün Hükümet Dışı Kaldığı Dönem 158

3. HÖH VE BULGAR ETNİK MODELİ 174

3.1. HÖH'ün Bulgaristan İç Barışına Katkısı 174

3.2. Bulgar Etnik Modeli 180

4. AZINLIK OY TABANINA DAYANAN PARTİLER ARASINDAKİ REKABET 190

4.1. HÖH'te Kopmalar ve HÖH-HŞHP Rekabeti 190

4.2. HÖH-DOST Birliği Rekabeti 198

4.3. HÖH Türkiye İlişkileri ve Seçimlere Yansıması 204

4.4. Türkiye'nin HÖH'e Yönelik Politikası 222

SONUÇ 228

KAYNAKÇA 234

ÖZET 244

ABSTRACT 245

GİRİŞ

Bulgaristan 20'inci yüzyılın başında kurulduğunda, ülkesindeki nüfusun yarısına yakını, Hıristiyan-Slav inanç-etnisitesine dayanan Bulgar kimliğini esas almayan bir yapıdaydı. Dönemin siyasi sosyolojik etkisiyle kendi ulusunu yaratma uğraşına girişen Bulgar idaresi, bir yandan sınırları dışında kalan Bulgar toplulukların yaşadığı toprakları ülkesine katma çarelerini aramaya başlarken diğer yandan da inanç anlamında ve etnik köken olarak kendisinden olmayan büyük Müslüman Türk azınlığını eritme politikalarını uygulamaya başlamıştır. Bu amaçla entegrasyon, göç ettirme ve asimilasyon politikalarını ayrı ayrı ya da birlikte kullanma yoluna gitmiştir. Bulgaristan'ın en büyük komşusu Türkiye'yi, etnik köken, akrabalık, kültürel ve sosyal bağlar nedeniyle ana vatan olarak gören Müslüman Türk azınlığı, demografik ve stratejik olarak ulusal güvenliğine tehlike olarak algılayan Bulgar yönetimleri zaman içinde bu amaçlarına büyük ölçüde ulaşmıştır.

Bu tezde, yüzyıllardır dünya medeniyetinin merkezi olmuş Avrupa'nın, güneydoğusunda yaşanan bu durumu tarihsel bir perspektifte ele alarak Müslüman Türk azınlığın Bulgaristan'da maruz kaldığı uygulamalar ve bunlara nasıl karşılık verdiği incelenmiştir. Bulgaristan'ın kendisini zayıf hissettiği zamanlarda genelde idari tedbirlerle, güçlü gördüğü zamanlarda ise zor kullanarak kalkıştığı homojen ulus inşa etme sürecinde denediği yöntemler ve aldığı sonuçlar da çalışmada irdelenmiştir.

Tezin dayandığı temel varsayım; Bulgaristan'daki en büyük azınlık olan Müslümanların tarihsel süreç boyunca uğradıkları asimilasyon girişimlerine rağmen

Bulgar toplumu içinde erimediklerini göstermektir. Bunun ötesinde, Müslüman Türk azınlığın totaliter sistemin yıkılmasından sonra, Bulgaristan'ın demokratikleşmesinde, siyasal ve ekonomik olarak Batı'ya eklemlenmesinde oynadığı roldür. İşte bu çalışmada bu anahtar rol ele alınmıştır.

Tezde, azınlık kavramının zaman içinde kazandığı anlama değinildikten sonra, birinci bölümde, Rusya Çarlığı'nın Osmanlı Devleti'ne karşı 1877 yılında ilan ettiği ve literatürde "93 Harbi" olarak geçen savaş sonunda kurulan Bulgaristan Prensliği ile başlayan Müslüman Türk azınlığın tarihsel sürecine değinilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, Bulgar Prensliği ve Bulgar Krallığı dönemlerinde, Müslüman Türk azınlığın, Sofya yönetiminin Osmanlı Devleti ve Avrupalı Devletlerle imzaladığı antlaşmalardan kaynaklanan haklarının, antlaşmalara tam olarak riayet edilmemesi sonucunda nasıl zamanla daraldığı da aktarılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi sistemi değişen Bulgaristan'da, yöneticilerin azınlığa bakış açısının ise değişmediğini örnekleriyle aktardığımız sosyalist Bulgaristan dönemi de birinci bölümde yer almaktadır. Birinci bölümün sonunda, modern zamanlarda ilk kez görülen bir uygulamayla, Jivkov idaresinin sert asimilasyonuna uğrayan Müslüman Türk azınlığın direniş mücadelesi aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, önce Bulgaristan'ın totaliter sosyalist düzenden çok partili demokratik siyasi sisteme geçişi ve baskıcı rejimin uygulamalarına tepki olarak Müslüman Türk azınlığın başlattığı direnişin ortaya çıkardığı siyasi parti olan Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin (HÖH) doğduğu ortam ele alınmıştır. Yasal zeminde engellemelerle karşılaşmasına rağmen bunları aşan HÖH'ün, Bulgaristan'ın, Romanya ve Yugoslavya gibi komşularında görülen kanlı

olaylara ve iç savaşa sürüklenmeden demokrasiye geçişinde oynadığı önemli rol de bu bölümde ele alınmıştır. Her ne kadar azınlık sorunlarının çözümünde genel bir reçeteye dönüşmese de 1990'ların ilk yarısında kavramsallaştırılmaya çalışılan Bulgar Etnik Modeli'nin değerlendirmesini de içeren ikinci bölümde HÖH'ün parti yapısı incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde, hiç parlamento dışı kalmadan zamanla Bulgar siyasetinde anahtar konumuna gelen HÖH'ün, iktidar ortağı olması ve ülkenin Avroatlantik hedefine giden yolda atılan adımlardaki katkısı anlatılmıştır. İlk zamanlarda sadece azınlık toplumu üyelerinden oluşan seçmen kitlesi nedeniyle bir etnik azınlık partisi kimliğine sahipken zamanla bu durumu değiştirmek ve kitle partisine dönüşmek için HÖH liderlerinin gösterdiği çaba da bu bölümde aktarılmıştır. Üçüncü bölümde, yine Müslüman Türk azınlık içinden çıkan ve HÖH'ü azınlık kitlesinin sorunlarını çözüme kavuşturamamakla suçlayan yeni azınlık siyasi oluşumlarının rekabetine ve Türkiye'nin desteğini alma çabalarına değinilmektedir. Çalışma, HÖH'ün aynı seçmen tabanına hitap eden DOST Birliği'yle yaşadığı rekabet ve sürece Türkiye'nin etkilerinin yansıdığı 2017 yılı başında yapılan genel seçimdeki seçmen profilinin ortaya konduğu bir araştırmayla noktalanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN BULGARİSTAN DEVLETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞININ OLUŞUMU

1. AZINLIK TANIMI VE BÜYÜK BULGARİSTAN MİTİ

Uluslararası Hukuk'ta azınlıklara ilişkin olarak herkesin üzerinde mutabık olduğu bir tanımlama henüz mevcut değildir. Bu tanımlama zorluğu, teknik zorluklardan çok devletlerin, azınlık kavramına getirilecek hukuki bir tanımla kendilerini bağlamak istememelerinden kaynaklanmaktadır.[1] Buna rağmen azınlık tanımı yapma çalışmaları uluslararası kuruluşlar ve bilim çevrelerinde tartışılmaya devam etmektedir.

Birleşmiş Milletler Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu Raportörü Francesco Capotorti'nin "Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi"nin 27. maddesi çerçevesinde hazırladığı raporda yaptığı tanımlama birçok kaynakta referans olarak gösterilmekte ve literatürde azınlık tanımı, bu tanımın unsurları çerçevesinde yapılmaktadır. Capotorti'nin 1978 yılında yaptığı azınlık tanımı şöyledir: "*Azınlık, bir devletin geri kalan nüfusundan sayıca az olan, başat konumda olmayan, üyeleri o devletin vatandaşları olan, nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel veya dilsel özelliklere sahip ve üstü örtülü de olsa kendi kültürlerini, geleneklerini, dinlerini veya dillerini korumaya yönelik bir dayanışma duygusu gösteren gruptur*."[2]

[1] Gökçen Alpkaya, "Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Bağlamında Azınlıklara İlişkin Bazı Gelişmeler", **TODAİE İnsan Hakları Yıllığı,** Cilt 14, Sayı 1, (1992), s.153.
[2] **Ibid**, s.154.

Azınlık ve azınlık hakları konusunda üzerinde durulan diğer bir nokta da azınlıkların niteliğidir. Uluslararası Hukuk'ta uzun süre kabul edilen azınlık tasnifi, azınlığı başat gruptan ayıran kimlik özelliklerine göre yapılandır. Buna göre dinsel, dilsel, etnik ve ulusal azınlıklardan söz edilebilir. Bu tanımlamalar tarihteki siyasi ve sosyal gelişmelere göre şekillenmiş ve Uluslararası Hukuk'ta yerini almıştır.[3]

Farklı ölçütlere göre, azınlık grupları; etnik azınlık, ulusal azınlık, zorunlu azınlık, iradi azınlık ve kültürel azınlık gibi çeşitli gruplara da ayrılıp sınıflandırılabilmektedir. Etnik azınlık, azınlık tanımı ile tanımlanan ve azınlık kabul edilmenin ölçütlerini yerine getiren, fakat "akraba devleti" olmayan azınlıkları ifade etmek için kullanılan tanımdır.[4] Ulusal azınlıklar, kabul edilen azınlık tanımına ek olarak, bir de akraba devleti bulunma kriteri getirmektedir. Böylece akraba devleti olan azınlıklar ulusal azınlık olarak tanımlanır.[5] İradi azınlık, farklılıklarını korumak isteyen, ancak erime kaygısı taşıyan gurupları ifade etmek için kullanılan tanımdır.[6] Kültürel azınlık, aynı devlet sınırları içinde yaşayan, fakat kendilerini tanımlama ve ifade etme şekillerindeki farklılık nedeniyle, sayıca ve konumca çoğunluğu oluşturan toplum veya halk karşısında ve bunlarla ilişkilerinde dezavantajlı konumda bulunan kümeler ve topluluklar olarak tanımlanmaktadır.[7]

Bu tanımlamalara göre sınıflandırılacak olunursa Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlığı ulusal azınlık tanımı içine girmektedir. Bulgaristan'ın 1991'de kabul edilen

[3] Baskın Oran, "Türkiye'de Azınlıklar, Kavramlar, Teori, Lozan, İç mevzuat, İçtihat, Uygulama**"** s.4-5. http://www.altinicizdiklerim.com/resimler/TurkiyedeAzinliklar.pdf , (e.t. 12.02.2017)
[4] Füsun Üstel, "Ulusal Devlet ve Etnik Azınlıklar", **Birikim**, No: 73, Mayıs 1995, s.13.
[5] İbrahim Sevimli, **Kimliksiz Cemaatler**, Yeni Alan Yayınları, İstanbul, 2000, s.49.
[6] J. Laponce, **The Protection of Minorities**, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1960 s.6'dan aktaran, Jennifer Jackson Preece, s. 35.
[7] Sevimli, **Kimliksiz Cemaatler**, s. 49.

anayasasında "azınlık" kavramı kullanılmamakla birlikte Müslümanlar ve Türkler dahil bütün azınlıkların "etnik azınlık" olarak algılandığı anlaşılmaktadır.

"Müslüman Türk" ifadesini kullanma gerekçesi ise Bulgaristan'daki azınlığın sadece etnik Türklerden oluşmaması nedeniyle seçmiş bulunuyoruz. Müslüman Türk tanımının içinde etnik olarak Türk olanların yanı sıra, Bulgarcanın bir diyalektini konuşan Müslüman Pomaklar ve Müslüman olup Arapça-Türkçe isim kullanan Romanların mevcut olmasıdır. Dolayısıyla bu çalışmada yukarıda sayılan üç unsuru da kapsayan bir niteliği olması açısından, Bulgaristan'da nüfus olarak en büyük azınlık için "Müslüman Türk" terimi tercih edilmiştir. Bu terimi kullanırken şunu da göz önünde bulundurmak gerekir; Bulgaristan'daki siyasi otorite önce Pomakları hedef alarak bu kitlenin ad ve dinini değiştirmek için baskı uygulamış, onları asimile etmeye çalışmıştır. Bulgar idaresi daha sonra da Romanlara yönelerek bu kitleyi de Müslüman Türk kitleden ayırarak asimile etme yoluna başvurmuştur. Ancak, asimilasyona karşı sosyolojik ve siyasi dirençteki birliktelikle, Türkiye'ye göç olgusundaki örneklerden de anlaşılacağı üzere bu üç unsurun Müslüman Türk şemsiye teriminden ayrılmadığı görülmüştür, en azından gönüllü olarak. Bulgaristan'da sayıları Müslüman Türk kitleye göre çok az sayıda Yahudi ve Ermeni azınlıkları da mevcuttur.

"Büyük Bulgaristan" (*Velika Bılgariya*) terimi, 681'de Han Asparuh tarafından kurulan ilk Bulgar devletinde, Hıristiyanlığı devletin resmi dini, Slavcayı da devletin resmi dili haline getiren Çar I. Boris'in oğlu I. Simeon zamanında (893-927) ortaya çıkmıştır.[8] Bizans İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da eğitim gören I. Simeon, Balkan yarımadasının güney ve doğusunda Bizans ordularına, kuzey ve

[8] R. J. Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, (çev.) Nuray Ekinci, JeoPolitika Yayınları, İstanbul, 2007, s.13.

batısında da Macar kuvvetlerine karşı kazandığı savaşlar sonucunda krallığın sınırlarını Bulgaristan'ın o zamana kadar gördüğü en geniş haline getirmiştir. Çar I. Simeon'un Krallığı'nın sınırları, batıda Adriyatik denizinden, doğuda Karadeniz'e, güneyde Ege Denizi'nden kuzeyde Karpat dağlarına kadar ulaşmıştır. Bizans kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattıktan sonra ikinci kez İstanbul'u kuşatan I. Simeon ile Bizans İmparatoru Romanus Lecapenus arasında 923 veya 924 yılında imzalanan anlaşmayla Bulgar Çarı "Bulgarların ve Greklerin İmparatoru" unvanını almıştır. Üç denize ulaşan bir krallığa hükmeden I. Simeon bazı tarihçiler tarafından "Bulgar İmparatorluğu"nun kurucusu sayılmaktadır.[9] Birinci Bulgar Krallığı, Bizans İmparatoru II. Basileios'un tarihe "Bulgarkıran" olarak geçmesine de yol açan kanlı bir savaştan sonra sona ermiştir.[10]

İkinci Bulgar devletinin kuruluşu, Bizans idaresine karşı ayaklanan Bulgar soylularından İvan Asen ile Petır kardeşlerin bağımsızlık kazandıkları tarih olan 1187'den başlatılır. Yine Bizans aleyhine genişleyen İkinci Bulgar Çarlığı'nın II. İvan Asen'in başta olduğu dönemde, Asen Karadeniz'den Ege ve Adriyatik denizlerine kadar uzanan alandaki toprakları kontrolü altına alarak, I. Simeon gibi "Bulgarların ve Greklerin Çarı" unvanını kullanmıştır.[11] İkinci Bulgar Devleti daha

[9] Steven Runciman, **A History Of The First Bulgarian Empire**, G. Bell&Sons Ltd., London, 1930, s. 172-173; Konstantin İreçek, **İstoriya Na Bılgarite**, http://istoria.bg/booktext/tsar-simeon .
[10] İvan Bojilov, Vasil Gyüzelev, **İstoriya na Srednovekovna Bılgariya VII-XIV**, Tom I, Anubis, Sofya, 1999, s. 325-326.
[11] Ayşe Kayapınar, "Bulgar Tarihçilerinin Komplo Teorilerine Örnekler ve Bunların Bulgaristan'daki Türk Azınlığına Etkileri", **89 GÖÇÜ, Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**, Ed. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu ve Mehmet Hacısalihoğlu, BALKAR & BALMED, İstanbul, 2012, s. 98.

sonra parçalanmaya başlamış ve Balkanlarda fetih yapan Sultan Yıldırım Bayezid'in son Bulgar Çarı İvan Şişman'ı 1396'da idam ettirmesiyle son bulmuştur.[12]

Bulgar tarih yazıcılığı tarafından, "Büyük Bulgaristan" miti ve buna dair nostaljinin doğmasına yol açan, iki Bulgar Krallığı'nın ulaştığı geniş sınırları, üçüncü Bulgar Devleti için de öngören düzenleme, 1877-1878 yıllarındaki Rus-Osmanlı Savaşı'ndan sonra da gerçekleştirilmek istenmiştir. Rus tarafı, sınırları Karadeniz'den Ege Denizi'ne kadar uzanan ve bugünkü Bulgaristan'ın üç katına ulaşan topraklarıyla Büyük Bulgaristan'ı kurmak istemiş ve bu isteğini 3 Mart 1878'de İstanbul Yeşilköy'de (Ayastefanos veya San Stefano) varılan Rus-Osmanlı Antlaşması'nda Padişaha da kabul ettirmiştir. Büyük Bulgaristan projesi, bugünkü Bulgaristan'a ek olarak Makedonya'nın büyük bir bölümünü, Sırbistan'dan bir bölgeyi ve Yunanistan'da Kavala'yı da içeren bölgeyle birlikte Ege Denizi'ne kadar varan bir alanı kaplamıştır.[13]

[12] Bojilov, Gyüzelev, **İstoriya na Srednovekovna Bılgariya**, s. 41-42 ve s. 666-667; Nazif Kuyucuklu, Bulgaristan, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 6, 1992, s. 396.
[13] Sina Akşin (ed.), **Türkiye Tarihi 3, Osmanlı Devleti 1600-1908**, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, s. 162-163.

Harita 1: Bulgaristan Prensliği, Ayastefanos Antlaşması'na göre çizilen Büyük Bulgaristan ve Doğu Rumeli Vilayeti sınırları.

Ancak, Ayastefanos Antlaşması'nın, Rusya'ya, 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması'yla resmen hamiliğini üstlendiği Ortodoks Hıristiyan halkların yaşadığı Balkanları tamamen etkisi altına alma olanağı vereceğini gören dönemin büyük güçleri harekete geçmiştir. İngiltere, Süveyş Kanalı ve Hindistan hattının geçtiği Akdeniz yolunun Rusya tarafından tehdit edileceği, Avusturya-Macaristan da çevresinde Moskova'nın etkisinde büyük bir Slav devleti kurulacağı gerekçesiyle bu durumu değiştirme çabasına girişmiştir.[14]

[14] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 70-71.

2. MODERN BULGARİSTAN DEVLETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞININ OLUŞUMU

2.1. Prenslik Dönemi 1878-1908

2.1.1. Berlin Kongresi ve Bulgar Prensliği'nin Doğuşu

Ayastefanos Antlaşması'ından sadece üç ay sonra Haziran 1878'de Berlin'de düzenlenen bir kongrede, Osmanlı ve Rus delegelerinin yanı sıra, kongreye katılan Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya'nın temsilcileri tarafından Balkanlarda yeni sınırlar çizilmiştir. Kongre'de "Büyük Bulgaristan" yerine İstanbul'a gevşek bağlarla bağlı ve sadece Osmanlı Devleti'nin Tuna vilayetini içeren bir Bulgar Prensliği kurulmasına karar verilmiştir.[15] Tuna vilayeti; kuzeyde Tuna nehrinden başlayıp güneyde Balkan dağlarına kadar devam eden, doğuda Varna ile Karadeniz'le buluşan batıda ise Sofya'yı kapsayan toprak parçası olarak belirlenmiştir. Kongre sonunda Makedonya ıslahat yapılması şartıyla Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılırken bir de başında Hıristiyan bir valinin bulunacağı İstanbul'a bağlı Doğu Rumeli vilayeti kurulmuştur. Doğu Rumeli vilayetin sınırları ise kuzeyde Balkan dağlarını, doğuda Karadeniz kıyısındaki Burgaz'ı, İslimiye'yi ve batıda Filibe'yi içine alan araziyi kapsamıştır. Berlin Kongresi'nde bu bölgenin özerk yapıyla yönetilmesi kararlaştırılmıştır.[16]

Ancak, güney Bulgaristan olarak da adlandırılan bu bölge kısa bir süre sonra bir oldubittiyle, 1885'te Bulgar Prensliği'nin idaresi altına girmiştir. Padişah II. Abdülhamit'in hareketsiz kalması ve durumu kabullenmesi üzerine Bulgar Prensi

[15] Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 5, 1992, s. 516-517.
[16] Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi 1 (18. ve 19. yy)**, (çev.) İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Tunalı Koç, Küre Yayınları, İstanbul, 2006, s. 390-391; Akşin, **Türkiye Tarihi**, s. 162-63.

Doğu Rumeli Vilayeti'nin de valisi olarak kabul edilmiştir. Bunun sonucunda merkezi Sofya olan kuzey sınırı Tuna nehriyle belirlenen güney sınırı Kırcaali'yi de içine alan Bulgaristan Prensliği 1908 yılına kadar dışişlerinde ve savunmasında Babıali'ye bağlı özerk yapısını sürdürmüştür.[17]

13 Temmuz 1878'deki Berlin Kongresi sonucunda imzalanan antlaşmanın, Ayastefanos Antlaşması'nı geçersiz kılarak ortaya çıkardığı küçük prenslik ve özellikle Bulgarca konuşan büyük bir topluluğun yaşadığı "Makedonya"nın kaybedilmesi, gelecekteki Bulgar idarelerinin kolayca revizyonist politikalar peşine düşmesine yol açacaktır.[18] Makedonya topraklarının yanı sıra, bugünkü Yunanistan'ın kuzeyinde ve bir bölümü Romanya'nın güneydoğusunda bulunan Dobruca bölgesinde kalan topraklardaki Bulgarca konuşan halkla birleşme ülküsü "ulusal sorun" olarak Bulgaristan siyasetinde önemini korumuştur. Crampton'a göre, Ayastefanos Antlaşması Bulgar yöneticilerinde 927 yılında I. Simeon'un hükmettiği toprakları içeren "Büyük Bulgaristan" hayalini uyandırmıştır. Bulgar ulusal benliğinde derin iz bırakan Makedonya'nın kaybedilmesi meselesi ve buradaki Bulgarlarla birleşme amacı 1878'den sonraki Bulgaristan dış politikasının temel amacı haline gelmiş ve stratejik kararlarında temel etkenlerden birincisini oluşturmuştur.[19] Başka bir deyişle, Rusya'nın desteğiyle kurulan üçüncü Bulgaristan yöneticilerinin, "Büyük Bulgaristan" hayalini gerçekleştirmek için Balkan Savaşları'na ve her iki Dünya savaşına katıldığı iddia edilebilir.

Prenslik döneminde Bulgar Prensliği topraklarında kalan Müslüman Türk halkın siyasi sosyal, etnik, kültürel, ekonomik ve eğitim haklarını düzenleyen

[17] **Ibid.**, s. 170.
[18] **Ibid**., s. 163.
[19] **Ibid.**, s. 403 ; Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 252.

antlaşma Berlin Antlaşması'ydı. Bu antlaşmanın 3. , 4. , 5. ve 12. maddelerinde Prenslik idaresi altındaki bütün azınlıkların Bulgar çoğunluk gibi, bütün siyasi ve medeni haklardan yararlanacağı belirtilirken, söz konusu azınlıkların bu haklarını kullanırken hiçbir din ve mezhep ayrımcılığına uğramayacakları da teminat altına alınmıştır. Hatta anlaşmanın dördüncü maddesinde, Müslüman azınlık için "Türk" sözcüğü kullanılmıştır.[20] İmzacı devletlerin güvencesi altındaki Berlin Antlaşması'yla kurulan Bulgar Prensliği'nin bu antlaşma maddelerini ihlal edecek yasalar çıkaramayacağı da belirtilmiş ve Berlin Antlaşması Bulgaristan iç hukukunun üstünde konumlandırılmıştır.[21]

Bulgaristan Prensliği kurulduktan sonra 1887, 1892 ve 1900 yıllarında nüfus sayımı yapılmıştır. Verilere bakıldığında Müslüman Türk nüfusunda zaman içinde, hem sayısal hem de oransal olarak bir azalma olduğu gözlenmektedir. Aşağıdaki tabloda ilk beş sayımda Müslümanların sayısı ve genel nüfusa oranları verilmiştir. 1880 yılında Bulgar Prensliği ve 1884 Doğu Rumeli Vilayeti'nde yapılan sayımlar, gerek yöntem, gerekse uygulama ve sayım yapan kişilerin öznel tutumları nedeniyle sağlıklı bir fikir vermeyeceği için tabloya eklenmemiştir.

Yıl	Toplam Nüfus	Müslümanların Sayısı	Müslümanların Oranı %
1887	3.154.375	676.215	21.44
1892	3.310.713	643.258	19.43
1900	3.744.283	643.300	17.18
1905	4.035.575	603.867	15.0
1910	4.337.513	603.084	13.9

Tablo-1: 1887-1910 Döneminde Bulgaristan'da Müslüman Azınlık Nüfusu[22]

[20] Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878-2008)**, 3. Basım, Bilgi Yayınları, Ankara, 2012, s. 480-481.
[21] **Idem.**
[22] Ali Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı**, 1.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.43-45; Rumen Daskalov, **Bılgarskoto Obştestvo 1878-**

2.2. Bulgar Ulusu İnşasının Başlangıcı, "Kötü Geçmişten" Arınma ve Balkan Milliyetçiliği

Bulgaristan yönetimlerinin, genel olarak etnik köken veya kültürel-tarihsel-dilsel milli kimlik esasına dayanan ve Doğu Avrupa'ya has olarak örnek verilen milliyetçiliğin etkisinde kaldığı belirtilebilir. "Mağdur millet" önermesine dayanan Polonya ve "tek etnisiteli/kültürlü" Alman ve Balkan milliyetçilikleri, Doğu Avrupa tipi milliyetçiliklerinin içinde sayılabilir. Her devletin belli bir etnik topluluğa dayanması gerektiği fikrini öne çıkartan Alman tipi milliyetçilik, bir devlette birden çok etnik topluluğun bulunmasını gerginlik ve istikrarsızlık kaynağı olarak görmekte ve bunu ulus-devletin bütünleşmesi önünde bir tehdit olarak değerlendirmektedir. Bu tip milliyetçiliğe göre, devletle ulusun örtüşmesi için ulusu kültürel bakımdan homojenleştirmek gerekir, buna da çeşitli yol ve yöntemlerle ulaşılır. Bu nedenle Alman tipi ve onun uzantısı olan milliyetçilik anlayışları, ulus-devlet içindeki azınlıkları baskı altına almaya eğilimli, saldırganlığa ve otoriter yöntemlere müsait bir milliyetçilik olarak tanımlanmaktadır. Bazı yazarlar Balkan milliyetçiliğini etnik-kültürel milliyetçiliğin fanatizme en yakın ve en tehlikeli örneği olarak değerlendirilmektedir.[23]

1939, Tom II, İK Gutenberg, Sofia, 2005, s. 9-15. "Bulgar kaynaklarının genel olarak Müslüman ve Türk nüfusunu az gösterme çabası içinde olduğu, Türk kaynaklarının ise fazla göstermek kaygısı içinde olduğu izlenmesine rağmen rakamlar küçük farklarla tabloda verildiği gibidir. Daskalov 1880-1940 yılları arasında 570 000 Türkün ülkeden göç ederek ayrıldığını belirtirken, 125 000'i Bulgar olmak üzere 387 000 kişinin daha aynı dönemde Bulgaristan'ı terk ettiğini yazıyor. Aynı yıllar arasında Bulgaristan'a gelip yerleşen göçmenlerin sayısı ise 698 000 olarak kayıtlara geçmiş. Daskalov, sadece Osmanlı-Rus Savaşı'nda nüfustan 150 000 kişinin öldüğünü aktarırken bunların etnik kökeni hakkında ayrıntı vermemiştir. Bulgaristan'ın 1880'den itibaren yaptığı beş savaştaki kayıplarını ise 188 700 olarak belirtmiştir. Daskalov 1878-1910 arasındaki dönemde Türklerin kaybının ise 350 000 dolayında olduğunu aktarmıştır."

[23] Tanıl Bora, "Türk Milli Kimliği, Türk Milliyetçiliği ve Balkan Sorunu", Kemali Saybaşılı ve Gencer Özcan (der.), **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997; Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 185.

Yeni kurulan Bulgar devleti dönemine göre çağdaş anlamda bir millete sahip değildi. Bu yüzden milli ve tarihsel bir varlık nedeni geliştirmeye girişen Bulgar idaresi, tek milletli ve devlet oluşturma sürecinin temel prensibi olarak benimsemiştir. Bu çerçevede ilan edilmiş bir politika olmasa da siyasi ve idari kararların alınmasında Bulgar etnisitesini önceleyen bir tutum takınılmıştır. Bundan sonra Bulgar yöneticileri ulusal azınlıkları ya asimile ederek Bulgarlaştırmaya ya da onlardan kurtulmaya çalışmıştır. Bulgar milliyetçiliği de Balkan milliyetçiliğinin tipik bir örneği olarak ülkesindeki etnik, dilsel ve dinsel bakımdan farklı olan azınlıklardan kurtulma yollarını denemiştir. Bunun için de ya asimilasyon politikası izleyerek azınlıkları çoğunluk içinde eritme ya da göç ettirme yoluna başvurmuştur.[24] Bazı Bulgar ideologları da, toprak = ulus = dil = devlet formülünü öne sürerek, Bulgaristan adı verilen topraklarda yaşayanların Bulgar, Bulgar oldukları için de dilinin Slavca olduğunu ve tek milletli bir devleti oluşturduklarını öne sürmüştür.[25]

Rusya eliyle "Büyük Bulgaristan" kurma hayali Berlin Antlaşması'yla elinden alınan Bulgaristan yönetimi, Bulgar milliyetçiliğini yaşatma yolunda da iki engelle karşılaşmıştır. Bu engellerden ilki, yeni kurulan Prenslik'in din, dil ve etnik olarak homojen olmayan bir ulusla karşı karşıya kalmasıydı. İkincisi de Bulgaristan'ın geri kalmasını ve modernleşememesini, kısacası Avrupalı olamamasını, Osmanlı idaresi altında 500 yıla yakın bir süre kalmasına bağlayan düşünceydi.

[24] Kemal H. Karpat, **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik**, (çev. Recep Boztemur), 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 263-264.
[25] Horace Gray Lunt'tan aktaran Ali Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, Hurst&Company, London, 1997, s. 4.

Bu dönemde bütün olanaklarıyla Bulgar kimliğini canlandırmaya ve yeniden inşa etmeye girişen idarecilerin bu çabalarına edebiyattan da katkılar gelmiştir. Bulgaristan'ın en büyük yazarı kabul edilen İvan Vazov'un 1889 yılında yayınladığı "Boyunduruk Atında" (*Pod İgoto*) adlı romanı, Bulgarların Osmanlı idaresine karşı 1876 yılındaki Nisan Ayaklanması'nı konu almıştır. Romanda Osmanlı ve dolayısıyla Türk figürü "zalim", "kan dökücü" ve "acımasız" olarak betimlenmiştir.[26] Bu süreçte Bulgar edebiyatında Osmanlı ve Türk karşıtlığı düşmanlaştırma boyutuna varırken Osmanlı idaresi altında geçen yaklaşık 5 asırlık süre de "Osmanlı Boyunduruğu" veya "Osmanlı Köleliği" (*Osmansko Robstvo*) terimleriyle kavramsallaştırılmıştır. Bulgar yönetiminin Müslüman Türk azınlığı "kötü geçmiş" olarak tanımlayıp ona kuşkuyla bakması da bu atmosferin ürünüdür. Bundan dolayı Bulgaristan'da Prenslik döneminin başından itibaren "Osmanlılıktan arınma" çabaları görülmüştür.

Osmanlı geçmişinden arınma ve Doğulu olmaktan kurtulma çabasını başlatan Prenslik yönetimi, siyasi, idari ve mali sistemini olduğu gibi eğitimden, mimariye ve giyim tarzına kadar Avrupalı olmak için çabalamıştır. Bunun ötesinde Bulgar yönetimi Bulgar dilini Türkçeden arındırmak ve Türkçe yer adlarını da Bulgarcalarıyla değiştirmek faaliyetine girişmiştir.

Bulgaristan Prensliği'nin Osmanlıdan arınma girişimi kaçınılmaz olarak ülkedeki Müslüman Türk azınlığı doğrudan etkilemiş ve azınlığın asimile edilmesi çabalarının bir parçasını oluşturmuştur.[27] Bulgar tarihçi Maria Todorova'ya göre, 19'uncu yüzyılda Osmanlı'dan bağımsızlığını kazanan Balkan toplumları Batı

[26] http://www.veramutafchieva.net/comment_bg.php?newsID=117 (e.t. 02.03.2017)
[27] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 176.

Avrupa ülkelerinde görülen ulus-devlete yani etnik ve dilsel-dinsel homojenliğe ulaşmayı hedeflemişlerdir. Todorova, bu uğurda bütün Balkan ülkelerinin azınlık sorunlarını tek millet anlayışına uygun şekilde çözmeye kalkıştığını ve bu çözme sürecinde de ülke dışına göç ettirme ve asimilasyon yöntemlerine başvurduklarını aktarmaktadır.[28]

Üçüncü Bulgar Devleti'nin kuruluşundan itibaren benimsenen ve izleri günümüzde dahi görülen Bulgar tarih anlayışına göre Bulgaristan'daki Müslümanların ve Türklerin kökeni iki şekilde anlatılmaktadır. Bir yoruma göre Bulgaristan'daki Türkler ve Müslümanlar baskıcı ve sömürgeci Osmanlı İmparatorluğu'ndan geride kalanlardır ya da Osmanlı döneminde baskı ve zorla Müslümanlaştırılarak Türkleştirilmiş Bulgarlardır.[29] Her iki yorumun devamında varılan sonuç da Müslümanlar ve Türklerden kurtulmaktır, bunun için de göç ettirme veya asimilasyon yöntemleri denenmiştir.

Yaklaşık 30 yıl süren Prenslik döneminde Müslüman Türk azınlığının 1878 Berlin Antlaşması ve 1879 Bulgaristan Anayasası'nda düzenlenen maddeler çerçevesinde can ve mal güvenliği garanti altına alınmış, dini inanç ve örgütlenme özgürlüğü tanınmış, eğitim hakkı belli kurallara bağlanmıştır. Bütün bunların denetimi de Sofya'ya atanan bir Osmanlı Komiseri ile Berlin Antlaşması'nı imzalayan Osmanlı, Rusya, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Avusturya-Macaristan devletlerinin garantörlüğüne bırakılmıştır. Gerçekte, Prenslik döneminde, "Büyük Bulgaristan" ülküsünü gerçekleştirme düşüncesi çerçevesinde ordusunu

[28] Maria Todorova, **Balkanları Tahayyül Etmek**, (çev.) Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 349-351.
[29] Kayapınar, "Bulgar Tarihçilerinin Komplo Teorilerine Örnekler", s. 99 ve 104.

oluşturan, büyüten ve onu güçlü tutmak için ülke kaynaklarının önemli bölümünü buna ayıran idareler nedeniyle Bulgaristan halkında fakirleşme yaşanmıştır.[30]

2.3. Prenslik Döneminde Müslüman Türk azınlığın Statüsü

Prenslik'ten önce Bulgaristan'daki tarım arazilerinin %70'ine sahip olan Müslümanlar ekonomik bakımdan ülkenin üst tabakasını oluştururken, savaştan sonra bu özelliğini kaybetmiş ve küçük çiftçi durumuna düşmüş, azınlığın %80'nin çiftçilik yaptığı belirlenmiştir.[31] Can ve mal güvenliği açısından da, özellikle Osmanlı-Rus savaşı sırasında Müslüman Türk toplumuna karşı girişilen saldırılar binlerce cana mal olmuştur. Savaş öncesi Bulgaristan topraklarında sayısı 1 600 000 olarak hesaplanan Müslüman Türk nüfus, savaş sırasında ve sonrasındaki öldürmeler, savaşın yol açtığı evsiz kalma, salgın hastalık gibi nedenlerle oluşan ölümler ve göç nedeniyle 802 597'ye inerek, nüfusunun yarısını kaybetmiştir.[32]

Eğitim konusu da Berlin Antlaşması ve Bulgar Anayasası ile düzenlenen Müslüman Türk azınlık, devlet okulları haricinde kendi okullarını açma ve burada eğitim görme hakkını elde etmiştir. Ancak bu okullar özel okul kategorisinde olup azınlığın kendi imkânlarıyla kurduğu ve yaşattığı kurumlar olarak düzenlenmiş, buradan mezun olanların iş bulabilmeleri için Bulgaristan Eğitim Bakanlığı'ndan denklik alma şartı getirilmiştir. Okulların denetimi de söz konusu bakanlığa verilmiştir. Öğretmen ve eğitim malzemesi ihtiyacını kendi karşılamak zorunda olan azınlık bu alanda da idarenin çeşitli engellemeleriyle karşılaşmıştır. Bu sırada Müslüman Türk toplumunun birçok yerdeki okul binalarına yasadışı el koyma

[30] **Ibid.** , s. 178.
[31] Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 20
[32] **Idem**.

işlemleri de yapılmıştır. Bulgaristan Prensliği dönemi öncesinde Tuna ve Doğu Rumeli vilayetlerinde Müslüman Türk azınlığın toplam okul sayısı yaklaşık 2 500 iken Prenslik dönemi sırasında, 1894/95 eğitim öğretim yılında bu sayı 1 243'e inmiştir.[33] Bu sayı Bulgar yönetiminin azınlık eğitim kurumları üzerindeki baskısını göstermesi açısından çarpıcı bir farkı ortaya koymaktadır.

Antlaşma ve yasalarla düzenlenen azınlık haklarına göre Müslüman Türk toplumunun dini örgütlenmesi cemaat idare heyetleri vasıtasıyla olmuştur. Azınlığın yaşadığı hemen her yerde bulunan cemaat idare heyetleri, azınlığa ait cami, vakıf, mescit ve türbelerin idaresinden sorumlu olmuşlar ve müftülüklere bağlanmışlardır. Prenslik döneminin sonuna doğru sayıları 37'ye ulaşan müftülükler Müslüman azınlığın seçimiyle işbaşına geliyordu. Anlaşmalara göre Bulgaristan'daki müftülerin atanmasının onayı da İstanbul'daki Şeyhülislam tarafından yapılacaktı. Ancak Sofya'daki idare bunda da zorluklar çıkarıp müftülerin atanması sürecinde kontrolü eline almak için uğraş vermiştir. Osmanlı idaresinin müdahaleleriyle varılan sonuçta, Müslüman toplumu tarafından seçilecek müftülerin Bulgaristan Prensi tarafından onaylanması yöntemi benimsenmiştir. Bu süreçte, Sofya müftüsü de diğer müftülüklerden idari ve mali açıdan ayrılarak Başmüftülük olarak yapılanmış ve günümüze kadar da böyle devam etmiştir.[34]

Prenslik döneminin ilk gününden itibaren yoğun bir Avrupalılaşma faaliyeti başlatılan Bulgaristan'da, tüccar, asker, gazeteci, öğretmen, edebiyatçı ve din adamlarından oluşan Bulgar "entelijansiyası" ülkeyi ve şehirleri "kötü" olarak nitelenen Osmanlı mirasından arındırarak Avrupai bir görünüm kazandırmak için

[33] **Ibid**., s. 36.
[34] **Ibid.**, s. 80-82.

yoğun faaliyet göstermiştir. Modern bir ulus ve onun oluşturacağı ulus devleti yaratma sürecinin bir parçası olarak ülkenin Osmanlı geçmişi, bütün kötülüklerin ve geri kalmışlığın sebebi olarak gösterildikten sonra Osmanlı döneminin ve İslam kültürünün görünen eserlerinin de yok edilmesine girişilmiştir. Bu faaliyetler sonucu cadde açmak, yeni yerleşim birimleri oluşturmak gibi sebeplerle birçok cami, medrese, mektep, tekke, imarethane, çarşı, konak, hamam gibi yapılar yıkılmış ya da kullanılmaz hale gelmiştir. Örneğin Sofya'da savaş öncesi sadece camilerin sayısı 44 iken 1902 yılında bu sayı 1'e düşmüştür.[35] Diğer yapılar ya kiliseye dönüştürülmüş ya da başka amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır. Bu arada cami, mescit ve diğer vakıf taşınmazlarının tamir ve bakımı da Bulgar yerel yönetimlerinin iznine bırakılmıştır. Müslüman Türk azınlığın dini hayatıyla ilgili düzenlemeler ve işlemler de Bulgar Dışişleri ve Din İşleri Bakanlığı'nın denetimine bağlanmıştır.[36] Aynı dönemde, az da olsa Müslüman azınlık üyelerinin din değiştirmeleri yönünde bazı girişimler kayıtlara geçmiştir.

Bulgaristan'da Prenslik döneminde Müslüman Türk azınlığın basılı yayınlar konusunda olağanüstü bir dönem yaşadığı söylenebilir. Midhat Paşa'nın Tuna Valiliği döneminde onun gayretleriyle 1865 yılında hayata geçen Türkçe-Bulgarca haftalık "Tuna" gazetesinin yayınıyla başlayan Türk basın hayatı Prenslik idaresi sırasında olağanüstü bir artış göstermiştir. Prenslik döneminde 50 Türkçe gazete

[35] Aşkın Koyuncu, "Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)", **OTAM**, Sayı: 20, (Ocak 2006), s. 219-222.
[36] Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s.82-83.

yayınlanmış ve bu sayıyla Bulgaristan, İstanbul'dan sonra en çok Türkçe gazete basılan yer olmuştur.[37]

Bunun başlıca nedenini II. Abdülhamit istibdadından kaçan Jön Türklerin gazetelerini Bulgaristan'da yayınlamaları oluşturmuştur. Bu gazeteler İstanbul'a en yakın ülke olan Bulgaristan'dan Osmanlı başkentine kolayca gönderilebiliyordu. Ayrıca gazeteler İmparatorluk toprakları dışında en çok Türkün bulunduğu Bulgaristan'da da satışa sunulmuştur.

Gelirleri ile hayır işleri ve dinsel-eğitsel işlere kaynak yaratan Osmanlı vakıfları konusu da Bulgar idaresinin çıkardığı sorunlar nedeniyle Sofya ile İstanbul arasında uzun müzakerelere konu olmuştur. Birçok vakıf mülküne yasadışı şekilde Bulgar idaresi tarafından el konulurken, 1895 yılında sağlanan anlaşmayla Bulgaristan'daki vakıfların idaresi cemaat idare heyetlerine bırakılmış ve Prensliğin kurulmasından 17 yıl sonra azınlık ilk kez vakıf mallarının yönetiminde söz sahibi olmuştur.[38]

Bazı yazarlar Bulgaristan'ın kurulmasından 1920'ye kadar geçen dönemi azınlık açısından çok sorun yaşanmamış bir dönem olarak değerlendirirler. Genel olarak Bulgaristan'da kalmayı seçen Müslüman Türk azınlık ile idare arasında zımni bir uzlaşı ortaya çıktığını belirten bu yazarlara göre, özellikle azınlığın dini eliti,

[37] Ömer Turan, **The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908),** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 266.
[38] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 209-211.

kimliğini dini ölçütler üzerinden tanımlayıp seküler-etnik bir mobilizasyonu tercih etmediği için Bulgar idaresi de azınlığın işlerine karışmamayı uygun bulmuştur.[39]

3. KRALLIK DÖNEMİ 1908-1944

3.1. Bulgaristan Krallığı'nın Kuruluşu, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun 1908 yılının Ekim ayında Bosna-Hersek'i ilhak etmesine Osmanlı İmparatorluğu'nun çaresizlikten müdahale edememesi ve İstanbul'da İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla ortaya çıkan iç kargaşadan yararlanan Bulgaristan Prensliği bağımsızlığını ilan ederek Krallık olmuştur. İmparatorluğun iç mücadelelerle bocaladığı bir sırada Arnavutluk ayaklanmasının yarattığı karmaşanın üzerine, İtalya'nın da Osmanlı toprağı Trablusgarp'ı işgal için harekete geçmesi Balkan ülkelerine aradığı fırsatı vermiştir. Her biri, tarihteki "büyük devletlerinin" doğal sınırlarına kavuşmak isteyen, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan Rusya'nın da özendirmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki kalan topraklarını ele geçirmek için anlaşmaya varmıştır. Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan bir araya gelerek Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne saldırmıştır. Yaklaşık 700 000 askerden oluşan Balkan ülkelerinin birleşik kuvvetlerine karşı Osmanlı ordusunun mevcudu bu sayının yarısı kadar bile değildir. Osmanlı Ordusu, bütün cephelerde olduğu gibi, ama daha kanlı çatışmaların sürdüğü Trakya cephesinde Bulgar birlikleri karşısında tam bir bozgun yaşamıştır. Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı orduları bütün cephelerde yenilmiş ve Edirne kaybedilmiştir. Bulgar ordusu 18 Ekim 1912'de Türk kuvvetlerine karşı Trakya'da

[39] Wolfgan Höpken, "From Religious Identitiy to Ethnic Mobilization: The Turks of Bulgaria Before, Under and Since Communism", Hugh Poulton, Suha Taji-Farouki (ed.), **Muslim Identitiy and the Balkan State**, New York University Press, New York, 1997, s. 60-61.

başlattığı saldırıda daha bir ay dolmadan İstanbul'un çok yakınındaki Çatalca'ya kadar ulaşmıştır. Bu sırada yapılan görüşmelerde İmparatorluğun Batı sınırı Karadeniz'deki Midye kasabası ile Ege Denizi'ndeki Enez kasabası arasında çizilen düz çizgiyle Midye-Enez çizgisi olarak belirlenmiştir.[40]

Çatalca'ya kadar gelen Bulgar ordusu burada durdurulurken bu kez müttefik ülkeler arasında toprak bölüşüm anlaşmazlığı çıkmıştır. "Büyük Bulgaristan" tahayyüllünde yer alan toprakların, özellikle Makedonya'nın kendisine bırakılmadığını öne süren Bulgaristan, Sırbistan ile Yunanistan'la İkinci Balkan Savaşı olarak adlandırılan savaşa tutuşmuştur. Ancak Sofya yönetimi İkinci Balkan Savaşı'nı kaybetmiştir. Bu arada Osmanlı güçleri de ilerleyerek Edirne ve çevresini geri almıştır. Bükreş Antlaşması'yla Bulgaristan Osmanlı'dan ele geçirdiği Pirin Makedonyası dışındaki Makedonya topraklarını Yunanistan ve Sırbistan'a, güney Dobruca'yı da Romanya'ya bırakmak durumunda kalmıştır. Ege Denizi'ne çıkışı olan Batı Trakya'daki bir toprak parçasını ise elinde tutmuştur. Böylece Birinci Balkan Savaşı'na ülke sınırlarını genişletmek idealiyle giren, Savaş'ın birinci bölümünde beklediğinden büyük bir başarı elde ederek İstanbul'u ele geçirme olasılığını yakalamıştır. Bulgar Çarı Ferdinand, "Büyük Bulgaristan"ın asıl parçasını oluşturan Makedonya toprakları ve Selanik şehri konusunda Sırp ve Yunan idareleriyle ihtilafa girince İkinci Balkan Savaşı'ndan yenik çıktı ve amacına ulaşamamıştır.[41]

Bulgar yönetimi, çok kısa bir süre sonra 1915 yılında yine Bulgar nüfusun bulunduğu toprakları ülkesin katabilmek için Almanya ve Avusturya-Macaristan

[40] Richard C. Hall, **The Balkan Wars 1912-1913 Prelude to the First World War**, Routladge, London, 2000, s. 24-38.
[41] **Ibid**., s. 127-129.

İmparatorluğu ile anlaşarak bu devletlerin yanında yer alan Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte İttifak Devletleri'nin bir üyesi olarak Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir. Varılan anlaşmaya göre, savaşın kazanılması durumunda Bulgaristan'a, Yunanistan ve Sırbistan'ın elinde olan Ege ve Vardar Makedonyaları ile Romanya'nın eline geçmiş olan Dobruca bölgesi verilecekti. Böylece Bulgaristan Ayastefanos'ta çizilen "Büyük Bulgaristan" topraklarının önemli bir bölümüne yine kavuşacaktı.[42]

Ancak Sofya'nın bu planı gerçekleşmemiştir ve İttifak Devletleri savaşı kaybetmiştir. Bulgaristan yenilgi sonrası, savaşın kazananı olan İtilaf Devletleri'yle 1919 Neuilly Antlaşması'nı imzaladı ve savaş sırasında ele geçirdiği toprakların yanı sıra Ege'ye açılan toprağını da Yunanistan'a terk etmek zorunda kalmıştır. Savaş sonucunda Makedonya'dan ve Dobruca'dan yaklaşık 500 000 Bulgar Bulgaristan'a göçmek durumunda kalmıştır.[43] Yurdundan olan yarım milyonluk kitlenin de katılmasının yarattığı etkiyle yıllardır savaş ekonomisi yürüten Bulgaristan'ın iktisadi durumu iyice bozulmuştur. 1929'da ABD'de başlayıp dünyayı saran "Büyük Buhran" da diğer ülkelerle birlikte Bulgaristan ekonomisini vurmuştur.

3.2. Büyük Bulgaristan İçin İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya İle İşbirliği

Bulgaristan, siyasi olarak da çok aktif olan milliyetçi Makedonya göçmenlerinin baskısıyla Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da revizyonist politika izlemiştir. Yunanistan'a verilen Batı Trakya'daki topraklar ile Romanya'nın elindeki Dobruca'nın kaybedilmesi duygusu da Bulgar Krallık idaresinin, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan statükoyu kabul etmemesinde etkin rol oynamıştır.

[42] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 214.
[43] http://armymedia.bg/archives/16309 , http://archives.bg/wars/ww1 (e.t. 24. 01.2017)

Nitekim Bulgaristan 1930 yılından itibaren girişimlerine başlanan ve başlarda kendisinin de katıldığı Balkan Antantı oluşturma sürecinden son anda vazgeçmiştir.[44]

Birinci Dünya Savaşı sonrasında uygulamaya başladığı ekonomi politikasıyla Güneydoğu Avrupa ülkelerinde geniş ticaret ilişkileri kuran Almanya, Bulgaristan'ın kısa sürede en büyük ticaret ortağı olmuştur. Almanya ile İtalya'da nasyonel sosyalizm ve faşizm yükselip iktidara geldikten sonra İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Bulgaristan'ın yöneticileri ve özellikle 1918'de ölen babası Ferdinand'ın yerine geçen Çar III. Boris'in başında olduğu Bulgaristan idaresi, Mihver devletlerine yaklaşmıştır. Bu süreçte ülkeyi Rus etkisinden kurtarıp, Bulgarların Slavlıktan çok Hun kökenine vurgu yapan bir eğitim-kültür politikası izleyen yeni çar, Bulgaristan'ın sadece 31 yıl içinde üçüncü kez büyük bir savaşa girmesinin de yolunu açmıştır. Çar III. Boris'in bu kararı almasında Mihver devletlerinin, yanlarında savaşa katılması durumunda Bulgaristan'a yine "Büyük Bulgaristan" topraklarını elde etmesini sağlayacak tekliflerde bulunmalarının etkisi de belirleyici olmuştur.[45] Ancak İkinci Dünya Savaşı'nda da kaybeden tarafta yer alan Bulgaristan'da bu gelişme aynı zamanda komünistlerin iktidarı ele geçirmesine ve krallığın ortadan kalkmasına yol açmıştır.

[44] Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, "1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt I ve Cilt II**, 6. Baskı, AÜ SBF Yayınları, Ankara, 1987, s. 100-103.
[45] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 152.

3.3. Krallık Döneminde Pomaklara Yönelik Hıristiyanlaştırma Faaliyetleri

Krallık döneminde Bulgaristan yönetimlerinin Müslüman Türk azınlığa yönelik uygulamaları dönemlere göre farklılık göstermekle birlikte, 1919-23 Çiftçi Partisi dönemi hariç kesintisiz bir baskı ve asimilasyon uygulaması içinde oldukları tespiti yapılabilir.

Krallık döneminde özellikle Bulgarcanın bir şivesini konuşan ama İslam inancında olan Pomaklara karşı kesintisiz bir Bulgarlaştırma ve Hıristiyanlaştırma politikası izlenmiştir. Aslında Osmanlı-Rus Savaşı'yla birlikte Bulgar milliyetçileri ve din adamları eliyle başlatılan İslam'dan arındırma kampanyasının da ilk hedefi olan Pomaklardan Makedonya, Rodoplar ve Trakya'da yaşayan 200 000'i zorla vaftiz edilerek Hıristiyanlaştırılmaya çalışılmıştır.[46] Balkan Savaşları sırasında da ağır bir Bulgarlaştırma ve isim değiştirme uygulamasıyla karşılaşan Pomaklar, dönemin Bulgar yazarlarına göre Osmanlı döneminde zorla "asimile" edilerek İslam inancını kabul etmek zorunda kalmış olan hakiki Bulgarlardır.[47]

Sonraki dönemlerde de Bulgar idaresinin Pomakları sık sık hedefine koymasına neden olacak bu düşünce ve yorumlar Pomaklara karşı başlatılan Hıristiyanlaştırma kampanyasının ideolojik dayanağını da oluşturuyordu. Ancak Pomakların baskılar üzerine kitleler halinde Osmanlı topraklarına göç etmeye başlaması ve Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Bulgaristan'ın aynı tarafta yer alması üzerine Bulgar yönetimi Pomakların 1914'te Müslüman isimlerini

[46] Mary Neuburger, **The Orient Within, Muslim Miniorities and the Negotiation of Nationhood in Modern Bulgaria**, Cornell University Press, New York, 2004, s. 41.

[47] Stoyu Şişkov, "Bılgaro-Mohamedanite (Pomatsi) İstorsko-Zemepisen i Narodouçen Pregled c Obrazi", **İzbrani Proizvedeniya**, Tırgovska Peçatnitsa, Plovdiv, (1936), s. 175-180 ve 206. Şişkov aynı eserinde Bulgar milliyetçiliğinin "mazlum" nüvesini tarif ederken "…Bulgarlar asimilasyonla güneyde Helenleştirildi, kuzeyde Romenleştirildi, batıda Sırplaştırıldı, ülkenin merkezindekiler de Türkleştirildi. Bu trajiktir." demiştir. s.180.

geri vermek zorunda kalmıştır.[48] Bu sırada Sofya'da Askeri Ateşe olarak bulunan Mustafa Kemal'in girişimiyle Büyükelçi Fethi Okyar Bulgaristan yöneticilerine Pomakların isimlerinin değiştirilmesine son verilmesini isteyen bir nota vermiş ve durumu yerinde de incelemiştir.[49]

Genel olarak Müslüman Türk azınlığın, özel olarak da Pomakların durumu, 1934'te bir darbeyle Sofya'da yönetimin askerlerin öncülüğündeki otoriter idarenin eline geçmesiyle iyice bozulmuştur. Asker ve faşist politikacıların ülke siyasetinde etkili olduğu 1944'e kadar devam eden bu dönemde Pomaklara yönelik asimilasyon çabalarına hız verilmiştir. 1937 yılında kurulan ve *Rodina* (Vatan) adı verilen bir dernek Pomakları Hıristiyanlaştırarak tekrar Bulgar "ulus-devletinin" bir parçası yapmak için çalışmaya başlamıştır. Almanya'da yükselmekte olan Nazizmden de esinlenen bu derneğin kurucusu Bulgar olmasına rağmen, üyelerinin çoğunluğu İslamda reform yapmak isteyen bazı Pomak ileri gelenlerinden oluşmuştur. *Rodina* Derneği kendilerini sadece Müslüman olarak tanımlayan Pomakları "Bulgar-Muhammedileri" (*Bılgarski Mohamedani*) terimiyle kategorize ederek onların Bulgar kökenine vurgu yapmak için çaba gösterdiği gibi bu toplumu geleneksel kıyafet ve yaşam tarzından vazgeçerek "modern" yaşam tarzına uymaları için çalışmıştır.[50]

1942'de ise asimilasyon politikalarının bir devamı olarak Bulgaristan Parlamentosu'nda Pomakların Türk-Arap isimlerinin Slav-Hıristiyan isimleriyle değiştirilmesi yönünde bir yasa kabul edilmiştir. Bulgar yönetimi Pomakları isim değiştirmeye zorlamak için, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle yürürlükte olan temel

[48] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 225.
[49] İlker Alp, **Belge Ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi 1878-1989**, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1990, s. 181.
[50] Neuburger, **The Orient Within**, s. 47.

tüketim maddelerinin karneyle dağıtılması uygulamasını araç olarak kullanmıştır. Gıda ve diğer tüketim maddelerini almak isteyen Pomaklara ancak isimlerini Slav isimleriyle değiştirmeleri halinde karne verilmesi uygulaması yapılmıştır. Bu uygulamayla yaklaşık 60 000 Pomak Türkçe-Arapça isimlerini değiştirmek zorunda kalmıştır.[51] İkinci Dünya Savaşı süresince Rodina Derneği de propaganda çalışmalarında Pomaklara İslam'ı terk edip Bulgar ulusuna katılmaları çağrısı yapmıştır.[52]

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine doğru, Bulgaristan'da yaşanan Rus işgaline bağlı olarak 1944 yılında komünistlerin de içinde bulunduğu Vatan Cephesi'nin iktidarı ele geçirmesinden sonra Pomakların eski isimleri geri verilmiştir.[53] Ancak bir süre sonra bu kez sosyalist yönetim Pomakların adlarını değiştirme uygulamasına başlamıştır. Daha sonra aynı uygulamadan Müslüman Türk azınlığın tamamı da etkilenecektir.

3.4. Krallık Döneminde Müslüman Türk Azınlığın Statüsü

Müslüman Türk azınlığın Krallık dönemindeki hukuki statüsüne gelince, bu dönemde azınlığın haklarıyla ilgili birkaç anlaşmadan söz etmek gerekir. Bu anlaşmalardan ilki 1909'da Osmanlı ile Bulgaristan arasında imzalanan İstanbul Protokolü'dür. Bulgaristan'ı bu Protokol'le resmen tanıyan Babıali, azınlıklarla ilgili bir de Sözleşme imzalamıştır.[54]

Sadece 4 yıl sonra başlayan Balkan Savaşları sonucunda Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında İstanbul Barış Antlaşması imzalanmıştır. Azınlık haklarını

[51] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 228; Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 432.
[52] Neuburger, **The Orient Within**, s. 52-53
[53] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 229.
[54] Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 482-487.

da içeren 1913 tarihli antlaşmaya ek olarak da "Müftülük Müteallik Mukavelenamesi" ya da diğer bir deyişle Müftülükle ilgili Sözleşme imzalanmıştır.

Bu belge daha çok Müslüman Türk azınlığın dini örgütlenmesi ve müftülüklerin düzenlenmesiyle ilgilidir. Antlaşma ve eki, Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında azınlıklarla ilgili daha önce imzalanan 1909 tarihli İstanbul Protokolü'ndeki maddeleri yineleyip bazı ekler getirmiştir. Bulgaristan 1919'da Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedenlerinden biri olarak İtilaf Devletleri'yle Neuilly Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Söz konusu antlaşmada Bulgaristan'ın sınırlarıyla ilgili düzenlemelerin yanı sıra, 49.-58. maddelerinde ülkedeki azınlıklarla ilgili hükümlere de yer verilmiştir. Neuilly Antlaşması'yla ülkedeki azınlık hakları uluslararası güvenceye kavuşturulmaya çalışılmıştır.[55]

Bulgaristan Krallığı ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti arasında da 18 Ekim 1925'te Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması imzalanmıştır.[56] Ankara'da imzalanan antlaşma, Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlığa Neuilly Antlaşması'yla tanınan hakları teyit ederken Türkiye'deki Bulgar azınlık için de Lozan Antlaşması'nın maddeleri geçerli kabul edilmiştir. Ankara Antlaşması'nın önemli bir yanı da, ekli protokolle düzenlenen İkamet Sözleşmesi'dir.[57] Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlığın hakları ve Türkiye'ye göçlerini düzenleyen İkamet Sözleşmesi'nin en belirgin özelliği, Bulgaristan'daki Türklerle, Türkiye'deki Bulgarların isteğe bağlı olarak yapacakları göçlerde engel çıkarılmamasını hükme bağlamasıdır. Sözleşme'de göçmenlerin ülkeden ayrılırken

[55] http://www.gwpda.org/1918p/neuilly.html, http://www.thaber.bg/?pid=3&id_news=445 , Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 488-490.
[56] İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 2000, s.263-267.
[57] **Ibid.** , s. 268-275.

taşınır ve taşınmaz mallarının tasfiyesiyle ilgili haklarını da içermektedir.[58] Sözleşmeye göre taşınmaz mallarını ülkeden ayrılmasından önce tasfiye etmemiş olanlar göç gününden başlamak üzere iki yıllık bir süre içinde bu tasfiyeyi yapmak zorundadırlar.[59]

1925 yılındaki Ankara Antlaşması'nın asıl önemli yanı Bulgaristan'daki Türklerin serbest göçüne olanak tanıyor olmasıdır. Türk tarafı, dünyanın neresinde bulunursa bulunsun Türk soylu kişiler ve kendini Türk olarak tanımlayanların, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra "ana vatan" olarak tanımlanan Türkiye'ye diledikleri zaman göç etmelerine olanak tanımıştır. Ayrıca bu antlaşmaya bir sonlanma tarihi konulmadığından taraflardan biri ya da ikisi birlikte iptal edilmesini istemediği sürece de ilke olarak yürürlüktedir.[60]

Bulgaristan'ın Krallık dönemi, Balkan Savaşları ve iki dünya savaşı dönemlerini kapsar. Böyle bir atmosferde çoğunluğun etnik yapısına dayalı ulus-devlet kurmak ve "Büyük Bulgaristan" idealini gerçekleştirmek politikası güden Bulgar yönetimi Müslüman Türk azınlığın, varlığını sürdürmek için dayandığı iki kaynaktan biri olan eğitim konusunda büyük engeller çıkarmıştır.

Her ne kadar Neuilly Antlaşması'yla eğitim konusunda serbest bırakılmış, hatta devletten maddi destek konusunda garantiler almış olsa da, 1919-23 yılları arasındaki Çiftçi Partisi lideri Aleksandır Stamboliyski yönetimi haricinde, Müslüman Türk azınlık Krallık döneminde baskı altında tutulmuştur. Müslüman

[58] **Idem.**.
[59] Bülent Yıldırım, "Bulgaristan'da Türk Azınlığa Yönelik Unutulmuş Üç Büyük Siyasi Suikast", **Gaziantep University Journal Of Social Sciences**, Vol: XVI, No: III, (2017), s.865.
[60] Ömer E. Lütem, **Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989**, Cilt 1, 1983-1985, ASAM Yayınları, Ankara, 2000, s.67.

Pomaklara yapılan daha ağır baskılar yukarıda aktarılmıştı. Pomaklar Türk azınlıkla beraber diğer baskılara da direnmek durumunda kalmıştır.

Müslüman Türk azınlığın eğitim kurumlarını hedef alan Bulgar yönetimi Balkan Savaşları sırasında eğitim kurumlarını özellikle tahrip etme politikası gütmüş öğretmenleri de göçe zorlamıştır. 1921-22 döneminde Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlığa ait okul sayısı 1 713 iken bu sayı 1936-37 ders yılında 545'e, 1943-44 ders yılında da 424'e inmiştir. Bu süreçte Türk öğrencilerin %75'i okula gidemezken kalan bölümden bir kısmı da Bulgar okullarına gitmek durumunda kalmıştır.[61] Bulgar yönetimi Müslüman okullarına maddi destek sağlamak konusunda yükümlülük altına girmiş olsa bile bu sorumluluğunu yerine getirmemiş, okulların yaşatılması için ayrılan ve gelir getirmesi amaçlanan toprak ve tarlalara da el koymuştur.

Özellikle 1934 bir darbeyle iktidara gelen faşist güçler kendilerinden önce başlatılan azınlığa yönelik baskıları artırmıştır. Devlet otoritesini artırmak ve Bulgar ulusunun bütünlüğünü sağlamak üzere yola çıktığını söyleyen dönemin idarecileri Müslüman Türk azınlığı ülkenin bütünlüğünü tehdit eden bir "ulusal sorun" olarak görüp bu yönde politikalar geliştirmiştir. Müslüman Türk azınlıkla ilgili önceki yönetimler döneminde temel bir politika geliştirilmediğini belirten faşist yönetim, "*azınlık bilinci güçlü ve ayrılma istenci taşıyan bu toplumun kontrol altına alınmaması halinde ülke güvenliği için tehdit oluşturacağını*" da öne sürmüştür.[62]

Faşist yönetimin 10 yıl boyunca sürdürdüğü politika çerçevesinde azınlıktan eğitim vergisi alınmış ancak bu fonlar azınlık okullarına aktarılmamıştır. Bu vergiden

[61] Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 50.
[62] Evgenia Kalinova, İskra Baeva (der.), **Vızroditelniyat Protses, Bılgarskata Dırjava i Bılgarskite Turtsi (sredata na 30'te – naçaloto na 90'te godini na XX vek)**, Tom 1, Dırjavna Agentsia Arhivi, Sofia, 2009, s.8.

kurtulmak isteyen Müslüman Türk azınlığın, çocuklarını Bulgar okullarına göndermesine rağmen söz konusu vergi alınmaya devam etmiş hatta çocuklarını hiç okula göndermeyen azınlık mensuplarından da bu para tahsil edilmiştir. Bu gelişmeler hem Müslüman Türk okullarının azalmasına hem de azınlık mensubu öğrenci sayısında düşüşe yol açmıştır. Bulgaristan Türk Öğretmenler Birliği ya da o zamanki adıyla "Türk Muallimler Cemiyeti" (TMC) 1928 yılında Türkiye'de Latin harfleriyle eğitime geçilmesini örnek alarak ülkedeki Müslüman Türk okullarında aynı uygulamanın hayata geçirilmesi kararını almıştır. Ancak Bulgar yönetiminin kontrolü altındaki Başmüftülüğün de karşı girişimleriyle Bulgaristan'da Latin harfleriyle Türkçe eğitimine tam olarak ancak 1938 yılında geçilebilmiştir. Türk okullarında Latince harflerle verilen eğitimle azınlık çocuklarına Kemalist propaganda yapıldığını savunan Başmüftü Hüseyin Hüsnü Efendi ve bazı çevrelerin Arapça eğitim için yaptıkları baskılar bu yılda sona ermiştir.[63]

Müslüman Türk azınlığın ayakta kalması çabalarındaki ikinci önemli dayanağı olan dini örgütlenme ve dini eğitim konusunda da Krallık dönemi Bulgaristan yönetimlerinin baskıları mevcuttur. En önemlisi, 1909 tarihli İstanbul Protokolü'ne ekli sözleşmeyle 1913 tarihli İstanbul Barış Antlaşması'nın eki olan "Müftülere Müteallik Muvafakatname" ile Bulgaristan'da dini yapılanmanın en üst basamağı sayılan Müftülük kurumu düzenlenmiştir. Bu belgelere göre Müslüman Türk azınlığın dini yapılanması ve bunun sürdürülmesi için Bulgar yönetiminin bir tüzük çıkartması da öngörülmüştür. Söz konusu tüzük 1919 yılında çıkarılmıştır. Ancak Muvafakatname'de öngörülen dini liderlerin Müslüman Türk cemaati tarafından seçilerek göreve gelmeleri konusundaki anlaşma maddesi ihlal edilmiş ve

[63] Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 167-171.

tüzükte müftülerin Müslümanlarca seçileceklerinin belirtilmesine karşın, müftlerin Başmüftünün teklifiyle, idari yönden bağlı olduğu Bulgar Dışişleri ve Din İşleri Bakanlığı tarafından atanması uygulamasına geçilmiştir. Bu da müftülerin göreve getirilmesi, görevden alınması ve maaşlarının ödenmesi gibi hayati konuların tamamında Bakanlığın geniş yetkilerle donatılmasına yol açmıştır.[64] 1928 yılındaki son seçimden sonra Bulgaristan'da 1992 yılına kadar Başmüftülük seçimi yapılmamış, bütün Başmüftüler atamayla göreve gelmiştir.[65]

Bulgaristan Müslüman Türk azınlığının doğumdan ölümüne, miras ve veraset işlerinden şeriye mahkemelerine kadar uhrevi ve dünyevi hayatında çok önemli yer kaplayan Müftülük kurumu üzerinde Bulgar yönetiminin yarattığı tahribat azınlığın şikâyetlerine konu olsa da durum değişmemiştir. Müslüman Türk azınlığın Türkiye'de yaşanan değişimi Bulgaristan'da da uygulamak istemesine karşı Başmüftü Hüseyin Hüsnü Efendi radikal bir muhalefet sergilemiş ve Kemalizm propagandası yapıldığı iddiasıyla azınlık okulları ve öğretmenler ile aydınlara karşı Bulgar yönetiminin desteğine başvurmuştur. Türkiye'de cumhuriyet yönetimi kurulması üzerine Bulgaristan'a kaçan ve 150'likler olarak adlandırılan eski yönetim yanlıları da Başmüftüye destek vermiştir.[66]

[64] **Ibid.** , s. 77-85.
[65] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 250.
[66] **Ibid.**, s. 251.

3.5. Türk Azınlık Toplumunun Reform Çabaları ve Çağın Getirdiği Yeniliklere İlgisi

Krallık dönemi Bulgaristan'ında Müslüman Türk azınlığın çağın getirdiği bazı yeni örgütlenmelere gittiği de görülmüştür. Müslüman Türk azınlığın eğitiminin gelişmesinde asıl itici gücü oluşturan "Türk Muallimler Cemiyeti" TMC 1906'da kurulan "Muallimin-i İslamiye Cemiyet-i İttihadiyesi"nin devamı niteliğinde olmuştur. 1923 yılında cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Türkiye'de başlayan köklü reformları yakından izleyen bu Cemiyet, benzer uygulamaları Bulgaristan'da da hayata geçirmek ve yeni Türk harfleriyle Türkçe eğitim verilmesi için uğraşmıştır. Ancak TMC yukarıda da bahsedildiği gibi Bulgar Hükümeti ve onun desteklediği Başmüftülükle de mücadele etmek durumunda kalmıştır.[67]

TMC'nin yan ısıra Krallık dönemi Bulgaristanı'nda Müslüman Türk azınlığın diğer bir derneği de "Turan"dır. Türkiye'deki gelişmelere paralel olarak Bulgaristan'da da, bütün Türklerin birliğini hedefleyen Türk gençleri tarafından 1924'te kurulan dernek kısa sürede Müslüman Türk azınlığın yaşadığı her yerde şubeler açmıştır. Adının Turan olması ve kısa sürede Türk azınlığın büyük desteğini alması nedeniyle Turan Derneği Bulgar milliyetçi çevrelerin tepkisine yol açmıştır. Gençlik ve spor birliği olarak kurulan Turan Derneği azınlık üyesi gençlerin kültür ve düşün dünyasını da zenginleştirmek için faaliyetlere başlamıştır. Bulgaristan idaresi, Turan Derneği çevresindeki oluşumun amacının, Türkleri Kemalist devrimler ışığında örgütlemek ve gerektiğinde bağımsızlık isteğiyle Bulgaristan'a karşı Milletler Cemiyeti'ne başvurmak olduğu yönünde propaganda yapmıştır. Bulgaristan Başmüftüsü ve Cumhuriyet Türkiye'sinden kaçarak Bulgaristan'a gelen rejim

[67] Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 143.

muhalifleri de Turan derneğinin amacının, önce Deliorman'da bir koloni oluşturarak Türk hükümeti kurmak sonra da Türkiye'ye katılmak olduğunu iddia etmişlerdir.[68] TMC ve Turan Derneği dışında azınlık tarafından farklı amaçlarla daha birçok dernek kurulmuş, ancak Bulgaristan yönetimine yakın olanlar dışında hepsi 1934'de darbeyle idareye el koyan faşist yönetim tarafından kapatılmıştır.[69]

Bu dönemde örgütlenmeye çalışan azınlığın sorunlarının tespiti ve çözüm yollarının aranması için Sofya'da Müslüman Türk azınlığı "Milli Kongresi"ni toplamıştır. Kongreye katılanların, "tutucular ve ilericiler" şeklinde ayrılmalarına rağmen bazı kararlar alınmış ve yürütme komitesi seçilmiştir. Ancak sorunların çözümü için yapılan başvurulardan sonuç alınamadığı gibi 1934'ten sonra Milli Kongre'ye katılan kişiler yoğun baskıyla karşılaşmışlardır.

Krallık döneminde azınlığın can ve mal güvenliği yapılan anlaşmalarla güvence altına alınmış olsa da özellikle bazı cemiyet ve gruplar çevresinde toplanan Bulgar milliyetçilerinin Müslüman Türk azınlığa yönelik saldırı, taciz ve öldürme olayları yaşanmıştır. Özellikle Balkan Savaşları sırasında azınlığı göç ettirmeye ve mallarını ele geçirmeye yönelik tedhiş olayları en yüksek dereceye varmıştır. Türkler, saldırılar sonucunda Bulgaristan'ı terk edip Türkiye'ye göçe kalkıştıklarında ellerindeki malvarlığını ucuz fiyattan satmak zorunda kalmıştır.

Komünistlerin iktidara gelmesinden sonra yapılan yayınlarda, özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde Müslüman Türk azınlığa yönelik uygulamalarla ilgili Bulgar faşistlerinin nasıl Alman Nazilerine özenerek "tek milletli" bir Bulgaristan

[68] **Ibid.**, s. 115-120.
[69] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 256.

yaratmaya çalıştıkları anlatılmıştır.[70] Azınlık üyelerine yönelik öldürme olaylarına da rastlanan bu saldırılardan başka, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi yanlısı Bulgar yönetimi *Osvenisim* toplama kampında 4.000 Romanı öldürmüştür. 1944'teki bu olay Türklere karşı saldırıların azaldığı bir zamanda meydana gelmiştir.[71]

İki savaş arası dönemde, bir de Büyük Buhran nedeniyle zayıflayan ekonomi içinde Müslüman Türk azınlık, Bulgar idaresinin baskıları ve yasadışı uygulamaları nedeniyle toplumun en fakir kesimi haline gelmiştir. Kentli ve varlıklı kesimini, peş peşe gelen savaşlar ve göçlerle yitiren azınlık üyeleri, çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan küçük çiftçilerden oluşan bir topluma dönüşmüştür. Bulgaristan yöneticilerinin de amacı azınlığın olabildiğince zayıflatılması olmuştur. 1934 yılında Bulgar Polis İdaresi'nin bir raporunda azınlığın eğitim ve ekonomik seviyesinin mümkün mertebe düşürülmesi gerektiği belirtilmiştir.[72]

1908-1944 yılları arasındaki dönemde "Büyük Bulgaristan" idealini devam ettiren ve tek dilli, tek dinli, ulus-devlet yaratma çabalarının görüldüğü Krallık döneminin tek istisnası yukarda da değindiğimiz 1919-23 yılları arasında yönetime gelen cumhuriyet yanlısı Çiftçi Partisi idaresi ve onun lideri Aleksandır Stamboliyski'dir. Bu dönemde Müslüman Türk azınlığın uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan hakları verilmiş, Bulgarlaştırma politikası durmuş ve azınlık en rahat

[70] Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 186. 14 Mayıs 1945'te Sofya'da "Vatan Cephesi Komitesi Türk Azınlığı Komisyonu Organı"nın gazetesi olarak yayına başlayan "Işık" gazetesinin ikinci sayısında yer alan başyazıda Bulgaristan'da önemli sayıda bir Türk azınlığının yaşadığı ancak bu azınlığın 20 yıl boyunca faşistlerden zulüm gördüğü belirtildikten sonra; "…Bizdeki faşistler de Nasyonal Sosyalist Almanya'sının diktesiyle, ...[Evvela] Yahudileri sürmeye başladılar. Sonra biz Türklere karşı da zulme kalkıştılar. Maksatları, Bulgaristan'da da Almanya'da olduğu gibi başka millet bırakmamaktı…"

[71] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 263.

[72] Kalinova, Baeva**, Vızroditelniyat Protses**, s.9. Aralık 1934 yılına ait raporda şu ifadeler dikkat çekmektedir: "Ülkede yaşayan Türkleri bir gün gelip Bulgarlaştırabileceğimiz hayaline kapılmayalım. Türkleri cahil bırakmak için elimizden geleni yapmalıyız, kültürlerini mümkün olan en düşük seviyede tutalım, ekonomik olarak da ayağa kalkmalarına izin vermemeliyiz. Öyle yapmalıyız ki, siyasi ve içtimai meselelerle uğraşmaya ne zamanları ne de güçleri kalsın…"

dönemini yaşamıştır. Bunun başlıca nedeni olarak da, Çiftçi Partisi'nin, %90'ı küçük çiftçi olan Müslüman Türk azınlığın siyasi desteğini sağlamak istemesi gösterilebilir.

4. KOMÜNİST PARTİ İKTİDARI DÖNEMİ 1944-1989

Büyük Bulgaristan idealini gerçekleştirmek için Almanya ve İtalya'nın verdiği sözlerle İkinci Dünya Savaşı'na onlarla birlikte giren ve Alman birliklerinin Rusya'ya saldırması için topraklarını kullandıran Bulgaristan Krallık yönetimi savaşın faşistlerin aleyhine sonuçlanmasıyla kaybeden tarafta yer almıştır. Bu arada savaş sırasında yaptığı bir Berlin seyahatinde Hitler'le görüşüp Sofya'ya döndükten kısa süre sonra ölen Çar III. Boris'in yerine 6 yaşındaki oğlu II. Simeon geçmiştir. 1878 yılında Rus ordusunun geldiği yoldan, yani yine Romanya üzerinden gelen Sovyet kuvvetleri bu kez Osmanlı idaresini değil Bulgar faşistlerini hedef almış, 9 Eylül 1944'te Sofya'da yönetim yapılan bir darbeyle değişmiştir.[73]

Faşist idareyle mücadele etmek üzere 1942 yılında kurulan ve o zamanlar Bulgar İşçi Partisi BİP (BRP-*Bılgarska Rabotniçeska Partiya*) adı altında örgütlenen komünistlerin öncülük ettiği ve başta Bulgar Çiftçi Ulusal Birliği ÇP (BZNS - *Bılgarski Zemedelski Naroden Sıyuz*) olmak üzere birçok partiden oluşan Vatan Cephesi VC (OF-*Oteçestven Front*), Rusya destekli bir darbeyle iktidarı ele geçirmiştir. Vatan Cephesi yönetimi 1946'da yaptığı bir referandumla krallığa son verip cumhuriyeti ilan etmiştir. Aynı yıl yapılan seçimlerde, Georgi Dimitrov'un talimatlarıyla Vatan Cephesi'nin liderliğini eline geçiren komünistler parlamentoda da güçlenmiştir. Müttefik Devletler'le 1947'de imzalanan Paris Antlaşması'yla da Bulgaristan'ın uluslararası durumu resmiyet kazanmıştır. Komünist Enternasyonel'in

[73] Evgenia Kalinova, İskra Baeva, **Bılgarskite Prehodi, 1939-2010**, 2. İzdanie, İzdatelstvo Paradigma, 2010, s. 39-40.

Genel Sekreterliği'ne kadar yükselmiş olan ve savaş sonuna kadar Moskova'da ikamet eden Georgi Dimitrov 1949'daki ölümüne kadar ülkenin bir numaralı yöneticisi olmuştur. Dimitrov'dan sonra yerine geçen Vılko Çervenkov, Stalin'in ölümünden bir yıl sonra, 1954'te Bulgaristan Komünist Partisi BKP (BKP-*Bılgarska Komunistiçeska Partiya*) liderliğini, bu görevi 1989'a kadar 35 yıl boyunca sürdürecek olan Todor Jivkov'a bırakmıştır.

4.1. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Müslüman Türk Azınlığa Yaklaşımı

Bulgaristan'da Vatan Cephesi'yle başlayan yeni idare içindeki bileşenler kısa süre sonra BKP tarafından saf dışı bırakıldı. Sadece ülkenin en eski partisi durumundaki Çiftçi Partisi yeni dönemde varlığını korurken, bu parti de BKP'nin politikalarıyla uyumlu davranan yöneticileri sayesinde varlığını sosyalist dönem boyunca sürdürdü. Bu durum, Bulgar komünistleri tarafından, ülkede çok partili bir demokratik sistem varmış algısı için kullanıldı.[74]

Bulgaristan'da sosyalist idarenin kurulduğu sürecin başında, özellikle 1934'ten sonraki faşist idare altında büyük baskı yaşamış olan Müslüman Türk toplumu Vatan Cephesi'ni özellikle de Çiftçi Partisi'ni destekledi. Hem eski baskıcı idareden kurtulduğu için hem de yeni idarenin azınlıklara haklarını geri vermeyi vadeden açıklamaları yüzünden azınlık yeni yönetime umut bağladı. Sosyalist dönemin başlarında Bulgar yönetimi yaptığı açıklamalarda Müslüman Türk azınlığın durumunu iyileştirme yönünde girişimler yapacağını duyurdu. Bunda, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yenilenlerin tarafında yer alan Bulgaristan'ın, Paris'te

[74] Ömer E. Lütem, **Türk-Bulgar İlişkileri**, s. 33.

imzalanacak Barış Antlaşması'ndan önce izlediği yumuşaklık politikasının da etkisi vardır. Ancak BKP yöneticilerinin azınlıkla ilgili eski yönetimlerden farklı düşünmediği de yayınlanan arşiv belgelerinde ortaya çıkmıştır. Dimitrov daha 1945 yılının başında ve Moskova'da bulunduğu bir sırada Bulgaristan'dan gelen bir delegasyona yaptığı konuşmada şu sözleri sarf etmiştir: "*Bulgaristan'daki ulusal azınlıkların tüm hakları verilmeli, ama Türkler için, dikkat ! Onlara da eşit haklar verilmeli, Bulgarla aynı vatandaşlık ve siyasal haklara sahip olmalılar, ana dillerinde eğitim görme olanakları olmalı, kendi kitapları ve camileri olmalı. Ancak hiçbir şekilde Türk milli hareketi oluşturmalarına imkân verilmemelidir, zira bu durum Türkiye'nin casuslarına olanak sağlar. Biz Türkiye'yi Avrupa'dan atarak Asya'ya göndermek istiyoruz. Türk milliyetçiliğini kabul etmiyoruz. Türk okullarında Bulgarca zorunlu dil olarak öğretilmeli.*"[75]

1946'da Bulgaristan'a döndükten sonra Georgi Dimitrov Bulgar Prensliği'nin başlattığı politikayı devam ettireceğini ortaya koymuş ve verdiği bir demeçte, "*Balkanların yalnızca Balkanlılara ait olmalı, Slavların Balkanlar'da başrolü oynamasını sağlamalıyız. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'a hükmettiği geçmiş dönemin izleri zamanla silinmelidir*." demiştir.[76]

Bu dönemde dış politikasında olduğu kadar iç politikasında da Sovyetler Birliği lideri Stalin'in etkisi altında olan Bulgar lider, Yugoslavya lideri Tito ile bir "Güney Slavları Federasyonu" kurma girişimi için çaba harcamıştır. Dimitrov bu çaba çerçevesinde ve Stalin'in direktifleriyle, aslında Bulgar ulusundan kabul ettiği Pirin Makedonyası olarak adlandırılan bölgedeki halka, Yugoslavya'yı oluşturan

[75] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 12.
[76] **Belgelerle Bulgar Zulmü**, Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği Yayınları, Şafak Matbaası, Ankara, 1988, s. 2-3.

cumhuriyetlerden Makedonya halkının bir parçası oldukları gerekçesiyle "kültürel otonomi" verme kararı almıştır. Ancak Dimitrov aynı hakkı Türklere tanımaktan imtina etmiştir.

Stalin'in 1953 yılındaki ölümüne kadar, Bulgaristan'ın Müslüman Türk azınlığa yönelik genel politikasında görülen zikzakların Moskova'nın etkisinden kaynaklandığı söylenebilir. Sovyetler Birliği'nin politikası da İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan siyasi ortamda Türkiye ile ilişkilerindeki iniş çıkışlara göre yön değiştirmiştir.[77]

İktidarının başlangıcında azınlıkla ilgili pozitif mesajlar verse de BKP yönetimi ülkede üniter sosyalist devlet kurmak için Müslüman Türk azınlığa yönelik "yumuşak" ve "sert" asimilasyon yöntemlerinin yanı sıra zamanla göç ettirme politikalarını da uygulamaya koymuştur. BKP, dönem dönem değişen uygulamalarıyla Müslüman Türk azınlığı eriterek tek etnik temelli ulus-devlet oluşturma yolundaki politikasında kararlı bir şekilde devam etmiştir. Bu anlamda BKP'nin Müslüman azınlığı üç parçaya ayırarak, Pomaklara, Romanlara ve Türklere farklı dönemlerde benzer asimilasyon uygulamaları başlattığı söylenebilir.

Sosyalist Blok'ta yer alan Bulgaristan'da BKP yönetiminin Sovyetler Birliği örneğini izleyerek sosyalist bir iktidar kurmak, üretimde kooperatifleşmeye gitmek ve din karşıtı ateizm propagandasıyla toplumu dönüştürmek için harekete geçmesi, belli bölgelerde yoğunlaşan ve geleneksel bir üretim ve yaşam tarzıyla kapalı bir toplum yapısına sahip olan Müslüman Türk azınlığın kısa sürede yeni yönetime karşı

[77] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 12**.**

güvensizlik duyguları beslemesine yol açmıştır.[78] Henüz iktidarı devralmış olan BKP liderliğindeki Vatan Cephesi hükümetinde de Müslüman Türk azınlığa karşı bir güven oluşmamıştı. Yeni yönetim Türklere yaklaşma ve azınlığın güvenini kazanma çabalarında istenen sonuca ulaşamadığına inanıyordu. Ayrıca oluşmakta olan Sosyalist Blok karşıtı cephede yer alan Türkiye'nin, Türk azınlığa yönelik olarak Bulgaristan içinde ve dışında, Bulgar karşıtı propaganda yaptığına inanılıyordu. Dönemin yöneticileri, Türkiye'nin dışardan radyo yayınları ve akraba mektupları yoluyla, içerden ise Türk diplomatik temsilcileri, ama özellikle eski Turan Derneği ve TMC'nin hala aktif olan üyeleri vasıtasıyla sosyalist yönetim karşıtı propaganda yaptıklarını belirtiyorlardı.[79]

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkiler, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulmakta olan yeni dünya düzeninde karşıt bloklarda yer alma yönündeki kararları nedeniyle soğuma dönemine girmiştir. Bulgar yönetimi tarafından, "gözünü Türkiye'ye çevirmiş" olarak algılanan Türk azınlığın sayısı da 1946'da yapılan sayımda 675 000, yani ülke nüfusunun % 9,61 olarak çıkmıştı. Ocak 1948'de BKP Merkez Komitesi toplantısında konuşan Georgi Dimitrov şu sözleri sarf eder: "*Güney sınırımızda uzun süreden beri gelen büyük bir sorun var. Ülkemiz için ülser olarak tanımlayacağımız bu durum bu sınır bölgesinde Bulgar olmayan bir nüfusun yerleşmiş olmasıdır. Görevimiz bu nüfusu oradan alıp başka yerlere yerleştirdikten sonra onların yerine bizim kendi milletimizi, Bulgarları yerleştirmeliyiz.*"[80] Ancak Dimitrov'un bu isteği Tito-Stalin anlaşmazlığının baş göstermesiyle başka öncelikler gündeme geldiği için 1948'de yerine getirilememiştir.

[78] **Ibid.**, s. 13.
[79] **Idem.**
[80] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 15.

4.2. BKP'nin Müslüman Türk Azınlık Politikasında SSCB Etkisi ve İlk Zorunlu Göç Kararı

Asimilasyon sürecini konu alan arşiv belgelerinin derlendiği "Yeniden Doğuş Süreci" kitabını kaleme alan İskra Baeva ve Evgeniya Kalinova'ya göre, Dimitrov'un bu isteği ölümünden çok kısa bir süre sonra hayata geçirilmiştir. Georgi Dimitrov'dan sonra BKP'nin ve Bulgaristan'ın en etkili kişisi olarak göreve gelen ve "Bulgaristan'ın Stalin'i" olarak adlandırılan Vılko Çervenkov 29 Temmuz 1949'da Moskova'da Stalin ile yaptığı görüşmede Türk azınlığın en azından bir bölümünden kurtulma tavsiyesi almıştır. Stalin söz konusu görüşmede Çervenkov'a: "*Bulgaristan'ın Türklerden kurtulması gerekiyor. Türk azınlığın göç ettirilmesi için gerekli sebep ve olanakları bulmanız lazım. Bu unsura güvenilemez*." demiştir.[81]

Türkiye'de olayların bu aşamaya nasıl geldiği anlatılırken Bulgar yönetiminin Türkleri göçe zorlamasının en başta gelen nedeni olarak Türkiye'nin Batı Bloku'na dahil olma politikası gösterilmektedir.[82] Türkiye'nin Batı Bloku'nun silahlı kanadı NATO'ya üye olma politikası çerçevesinde Kore Savaşı'na asker göndereceğini açıkladığı gün Bulgaristan'ın da Ankara'ya verdiği bir notayla üç ay içinde 250 bin kişilik bir azınlık kitlesini göçmen olarak almasını istediği vurgulanmıştır.

[81] **Ibid.**, s. 16.

[82] Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s.70-72. Oral Sander doktora tezinde bu iddianın çeşitli çevrelerce dile getirildiğini, ancak kendi yorumunun farklı olduğunu kaydediyor. Sander'e göre 1940'ta Almanya ile anlaşmasının bir sonucu olarak Romanya idaresinden Bulgaristan'ın kontrolüne geçen güney Dobruca'da yaşayan 150 000 kadar Türk de Bulgaristan vatandaşı oldu ve mevcut Müslüman Türk azınlığın sayısı 1 milyona dayandı. Demografik gerekçenin yanı sıra Bulgaristan idarecilerinin Dobruca'nın bereketli topraklarıyla ilgili planlarında da Türklere yer yoktu. Dobruca'da sosyalist tipte örnek kooperatifler kurarak tarım yapmak isteyen Bulgar yönetimi burada makineli tarıma geçmek istemiştir. BKP, kolektif kooperatiflere sıcak bakmayan ve topraksız da kaldığı için yeni idareye karşı soğuk duran Türklerden kurtulmak yoluna başvurmuştur. Sonuçta Bulgaristan'dan ayrılmak da isteyen bu kitle ve onlara katılanlar söz konusu göç ettirme politikasının konusu olmuştur.

1925 Ankara Antlaşması'na ve serbest göç ilkesine göre Türk azınlıktan isteyenlerin Türkiye'ye göçünün serbest bırakılması yönünde öteden beri yaptığı çağrıları da kullanmak isteyen Bulgaristan, Aralık 1949'da sınır bölgesine yakın yerlerde oturan azınlık üyelerinden herkesin göçüne izin verdiğini açıklayıp Türkiye'den sınırını açmasını istedi. BKP Türkiye'ye gönderilecek 250 000 kişinin, sınıra yakın bölgelerde, Kırcaali'de ve çoğunlukla Pomakların bulunduğu Rodoplar bölgesinde yaşayanlardan olmasına özen göstermiştir.

Böyle büyük sayıda bir göçmen kitlesinin bu kadar kısa zamanda Türk sınırına yığılması kararı, ekonomik ve sosyal olarak Türkiye'yi zor durumda bırakma düşüncesini de içinde barındırdığı söylenebilir. Kitlesel göçe razı olmayacağını, tedrici ve belli sayıda gruplar halinde göçmen kabul edeceğini bildirmesine rağmen Türkiye kapılarını göçmenlere açmıştır. Sonuç itibarıyla göçmen akını sırasında iki kez sınırı kapatmasına rağmen Türkiye'ye 1950-1951 döneminde 154 393 kişi göç etmiştir.[83] Türkiye'nin sınırı kapatma gerekçeleri arasında; Türkiye'nin, Türk azınlıkla ilgisi olmadığını söylediği Romanları de göç eden gruplar arasına katmak istemesi ve "komünizm propagandası" yapmaları için göçmenler arasına casuslar sokulduğu iddiaları sayılabilir.

Bulgaristan ise Türkiye'nin Kasım 1951'de sınırını ikinci kez kapatması üzerine göçü durdurduğunu açıklayarak bundan sonra, Bulgaristan aleyhine kullanılan böyle bir toplu göçe izin vermeyeceğini bildirmiştir. Bulgaristan'ın göçü durdurma gerekçeleri arasında Türkiye'nin konuyu Birleşmiş Milletler'e (BM) ve uluslararası platforma taşıma girişimlerinin de etkili olduğu söylenebilir. BKP yönetimin, konunun dünya kamuoyuna yansımasının sosyalizm için "kötü reklam"

[83] Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 246.

olmasından çekindiği de belirtilmelidir. Zira SSCB'nin bu dönemde Dobruca Türkleri konusunun BM'ye yansımasını istemediği yorumları da yapılmıştır.[84]

Bulgaristan yönetimi 1946 nüfus sayımında 675 000 kişi olarak sayılan azınlıktan, 250 000 kişiyi Türkiye'ye göndererek varlığını azaltmak istemişse de göç edenlerin oranı azınlığın % 25'ini bile bulmamıştır. Bu durum da Sofya'daki yöneticileri, azınlığı kitle halinde göç ettirme politikasının amacına ulaşmadığı fikrine götürmüştür. Buna göre kitlesel zorunlu göç sonrasında, ne ülkedeki Müslüman nüfusunda anlamlı bir azalma olmuştur, ne Türkiye sınırına yakın yerlerde yaşayan Türklerin tamamı gönderilebilmiştir, ne de göçmen akını nedeniyle Türkiye zor durumda kalmıştır. Türkiye sınırında azınlık unsurları kaldığı için göçün başlatılmasında belirleyici unsur olan ulusal güvenliğin bu yolla sağlanması girişimi de başarısızlığa uğramıştır.[85]

4.3. Müslüman Türk Azınlığı Sosyalist Topluma Kazandırma Denemesi

Yönetim, Müslüman Türk azınlığı sorununa göç ettirme yöntemiyle "hızlı ve radikal" bir çözüm bulunamayacağına kanaat getirince bu kez başka bir yöntem denemeye karar vermiş ve Müslüman Türk azınlığı "sosyalist topluma kazandırma" ve "sosyalist bir Türk azınlığı yaratma" politikasını devreye sokmuştur.[86] Bulgaristan'ı 1950'deki göç ettirme politikasına cesaretlendiren unsurların başında Moskova'nın isteği geldiğini yukarıda belirtilmişti. Çervenkov yönetimi aynı merkezden ve aynı kişiden, Stalin'den bu kez de "güçlü bir tavsiye" alacaktır.[87] Bu

[84] Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye**, s. 74-81.
[85] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 18-19.
[86] Höpken, "From Religious Identitiy to Ethnic Mobilization: The Turks of Bulgaria", s. 64.
[87] **Idem**. 19 Ocak 1951'de "Vılko Çervenkov BKP Politbüro toplantısında yaptığı konuşmada, Sovyet yoldaşların Türklerle çok ilgilendiklerini, ülkede ne kadar Türk olduğunu, topraklarının durumu gibi konularda ayrıntılı bilgi istediklerini söyler. Sovyet yoldaşların tavsiyesinin, Türk bölgelerinde güçlü

tavsiye, Sovyetler Birliği örneğinin kopyalanmasıydı, yani "çok milletli" bir ulus oluşturma denemesiydi. Bu çerçevede Moskova, Sofya'daki yöneticilere, Müslümanların çoğunlukta olduğu Azerbaycan Sovyeti'nden bir heyetin Bulgaristan'a gelerek Türk azınlığa Sovyetler Birliği'nde emekçilerin hayatıyla ilgili bilgiler vermesini ve onların sosyalizmi tanımasını da istedi.

Asında BKP bu örneği daha 1944'te iktidarı ele geçirdiğinde uygulamaya sokmak istemiş ancak o zamanki şartlar buna el vermemişti. Belirginleşen Soğuk Savaş'ta ve Stalin'in Doğu Bloku'nda tam kontrolü sağladığı bir ortamda, koşullar, Bulgar sosyalistlerine bu örneği hayata geçirme konusunda sadece olanak sağlamamış aynı zamanda mecbur da kılmıştır.[88]

Vılko Çervenkov'un Ocak 1951'de Müslüman Türk azınlıkla ilgili yeni politikanın belirlenmesi için bir rapor istemesi üzerine, Politbüro raporun BKP Merkez Komitesi'nin yeni üyelerinden ve Parti'nin Sofya teşkilatı başkanı olan Todor Jivkov tarafından hazırlanmasına karar verir. Todor Jivkov, yıllar sonra kendisinin politik sonunu hazırlayan nedenlerden biri olan Türk azınlığı meselesiyle ilgili ilk çalışmasını bu vesileyle yapmıştır.

Jivkov'un raporu üzerine Politbüro, BKP'nin Türk toplumu arasındaki çalışmalarını iyileştirme politikasını hayata geçirmiştir. Politikanın özü, Müslüman

---

ve iyi çalışan kooperatifler kurmalarını ve buraları teknik aletlerle donatmalarını, böylece Türklerin kendiliğinden kooperatifleşmenin propagandasını yapmaya başlayacakları yönünde olduğunu aktaran Çervenkov, Moskova'nın düşüncesinin, bu sayede Türklerin göç etme isteğinin kırılacağı şeklinde olduğunu belirtir. Önceki göç ettirme politikasının da Moskova tarafından doğru bulunduğunu ancak Bulgar idaresinin Türklerle ilgili çalışmaları yetersiz olduğu yönündeki tespiti vurgulayan Çervenkov, "örneğin bana BKP Merkez Komitesi'nde Türk üye var mı? diye sordular, yok dedim. Bizde sadece Türk milletvekili var." şeklindeki cevabını da aktarır. Türkiye ve Türk ajanlarının Bulgar yönetiminden daha iyi çalıştıklarını de belirten Çervenkov, Moskova'nın tavsiyesinin Türkleri bölmek yönünde olduğunu da söyler."

[88] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 19.

Türk azınlığın milli hasletlerini yok etmeden, tolerans göstererek azınlığın manevi ve iktisadi durumunu iyileştirecek önlemleri uygulamaya koymaktır. Amaç ise azınlığı tedrici olarak İslam dininden uzaklaştırarak, sosyalist toplumun kuruluşuna katılımını sağlamaktır. Bu politikanın gereği olarak da etnik aidiyet ikinci plana itilirken, azınlığın BKP'yi "kendi" partisi gibi benimseyip sahiplenmesi amaçlanmıştır. Yeni politika, azınlığın, BKP ideolojisini içselleştirerek, kendilerini Bulgaristan'da gerçekleştirebileceklerine inanmalarını ve geleceklerini bu ülkede görmelerini de hedeflemiştir. Parti, bu doğrultuda azınlığı kendi tarafına kazanırsa, Türk azınlığı, kapitalist Türkiye'nin etkisinden kurtaracağını ve Bulgaristan'ın ulusal güvenliğine tehdit olmaktan çıkacağını hesaplamıştır.[89]

Hemen hayata geçirilen yeni politika çerçevesinde Parti, Türklerden üye kazanmak için harekete geçmiş, ayrıca Müslüman Türk azınlığın eğitim, sağlık, iş ve istihdam konularındaki sorunlarının da hızla ve yerinde giderilmesi için önlemler almaya başlamıştır. Kültürel ve sosyal konularda da azınlığın seviyesinin yükseltilmesi için de faaliyete geçilmiştir. Önemli bir nokta olarak, Parti'nin açtığı siyaset okulları, eğitim ve kültür faaliyetleri dahil her şey Türkçe dilinde yapılmaya başlanmıştır. Bu yöntemin Türk azınlığın kendisinden beklenen yakınlaşmayı hızlandıracağı düşünülmüştür.

Bu politikanın bir sonucu olarak, krallık zamanındaki baskıcı ve kısıtlayıcı uygulamalar nedeniyle iyice azalmış olan Türk okullarının sayısı artmaya başlamıştır. Her ne kadar artık özel okul statüsünden çıkarılarak devletleştirilmiş olsalar da bu yıllarda azınlık üyesi çocukların okullaşma oranı hızla artmıştır. 1944'te 424 okulda 37 335 öğrenci, 871 öğretmenle eğitim görürken, 1952 yılında

[89] **Idem.**

okul sayısı 1 020'ye çıktı ve Müslüman Türk azınlığın çocuklarından % 97'si okullu oldu. 1956 yılında ise sayısı 1 149'a çıkan okullarda eğitim dili Türkçeydi, Bulgarca ikinci dil olarak okutuluyordu.[90]

Okullarda azınlık üyesi öğrencilerin kazanılması için sosyalist öğreti müfredata konulurken, Azerbaycan'dan gelen uzmanların yardımıyla Türkçe gazeteler de çıkarılmış ve Türkçe edebiyat eserleri desteklenmeye başlamıştır. Türklerin ana dillerinde temsil sahneye koydukları tiyatrolar da kurulmuştur. Amaç, sosyalizm ideolojisini azınlık toplumunun daha geniş kesimlerine yaymak olmuştur.

Belirlenen politika çerçevesinde din öğretimi ve dini tören ve ibadetlere ise kısıtlama getirilmiştir. Kuran'ın öğretim programından çıkarılmasına karar verildi ve laik bir müfredat benimsenmiştir. Ayrıca azınlığın dini kurumlarını yaşatmakta hayati önemi bulunan vakıf malları kamulaştırılıp dini müesseselerin devamlılığı baltalanmış, 1944'ten önce sayısı 15 000'i bulan cami hocalarının sayısı 2 400'e düşürülmüştür.[91]

Ancak Bulgar arşivlerindeki belgelere göre, BKP yeni inisiyatifiyle amaçladığı sonuçlara, yani Müslüman Türk azınlığını sosyalist topluma entegre etme ve onların geleceğini Bulgaristan'da kurma isteklerini güçlendirme konusundaki hedeflerine yine ulaşamamıştır. Azınlık BKP'yi benimseyip onun politikalarına uyum sağlayacağı yerde kendini etnik Bulgarlardan ayrı görmeye devam etmiştir. BKP bunun bir gerekçesini, azınlığın gelenek ve inancına sıkı sıkıya bağlı olmasıyla

[90] Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, **Bulgaristan Türklerinin Eğitim Davası (1877-2007)**, Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Yayını, Bursa, 2007, s.26.
[91] Höpken, "From Religious Identitiy to Ethnic Mobilization: The Turks of Bulgaria", s. 65.

açıklarken, diğer gerekçe olarak, Türkiye'nin Soğuk Savaş dolayısıyla giderek artan Bulgaristan karşıtı propagandasını tespit etmiştir.[92]

BKP'nin azınlığa yönelik yeni politikasıyla ilgili bu değerlendirmesi Stalin'in de öldüğü yıla denk gelmiştir. Moskova'da değişen yönetim ve Nikita Hruşçev'in başını çektiği yeni idare Doğu Bloku'nda yeni bir anlayışı benimseyeceği yönünde işaretler vermiştir. Temmuz 1953'te Moskova'ya çağrılan Çervenkov, Stalin sonrası Sovyet Bloku'nun dış politika öncelikleriyle ilgili yeni tavsiyeler almıştır. Bulgaristan aslında, 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olmalarından ve bu iki komşusunun, Makedon sorunu nedeniyle anlaşmazlık içinde bulunduğu üçüncü komşusu Yugoslavya'yı da yanlarına alarak Balkan Paktı'nı kurmasıyla bir tehdit algısı içine girmiştir. Buna rağmen Moskova'nın Balkanlarda karşıt bloklara üye ülkeler arasındaki ilişkilerin yumuşatılması yönündeki "güçlü tavsiyesi" üzerine söz konusu komşularıyla ilişkilerini iyileştirme yönünde adımlar atmaya karar vermiştir. Hatta Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan Makedonyaları üzerinde iddiası kalmadığını gösterecek davranışlarda da bulunmuştur.[93]

Moskova'nın Stalin sonrası benimsediği yumuşama politikası çerçevesinde, komşularıyla sınır ve azınlık gibi sorunlu konular dışında anlaşma zemini aramaya başlayan Bulgaristan, Türkiye ile ticari, mali, ulaştırma ve kültürel konularda anlaşmalar yapmak istediğini açıklamış, Türk yetkililer ise 1951 göçüyle bölünmüş ailelerin birleştirilmesi için tedrici bir göçe izin verilmesi konusunda ısrar etmiştir.

---

[92] **Ibid**. s. 66-67; Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 20-21;

[93] Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye**, s.103-104. Bulgar Ortodoks Kilisesi Ulusal Kongresi 1953 yılında toplanarak, 1395 yılında ölen Patrik Euthymius'un yerine yeni bir patrik seçmiştir. Bu seçim Balkan ülkeleri açısından önemli bir mesaj içermektedir. Bulgar Kilisesi, "bütün Bulgarların" Büyük Bulgaristan sınırları içinde toplanmasından önce Patrik seçmeyeceğini daha önce defalarca ilan etmiş ve bu durum 1395 yılından bu yana devam etmişti. Şimdi bir Patrik seçerek Bulgaristan zımni olarak bütün Bulgarları Bulgaristan sınırları içinde toplamak amacından vazgeçtiğini ve böylece Yugoslavya ve Yunan Makedonyaları'nda gözü olmadığını göstermek istemişti.

4.4. Jivkov'un Güçlenmesi ve Bulgaristan'ın Tekrar Değişen Azınlık Politikası, Pomak ve Romanları Asimile Etme Girişimleri

İki ülke arsındaki görüşmeler devam ederken 1956 yılında Türkiye'ye göç etmek için dilekçe veren Türklerin sayısı 13 000'i bulmuştu. BKP Merkez Komitesi'nin kanaati de izin verilmesi halinde Müslüman Türk azınlığın % 80'ninin göç etmeye hazır olduğu yönündeydi.[94] Bu durum BKP yöneticilerince, azınlığın tek uluslu "sosyalist topluma" katılma konusunda isteksiz olduğu, hatta buna direndiği şeklinde algılandı. Müslüman azınlık dininden ve dilinden vazgeçmediği gibi dini öğelerle yüklü geleneklerinden de vazgeçmiyordu. Türkleri BKP'ye yaklaştırma girişimleri de umulan sonucu vermemiş, beklenen sayıda Türk Parti'ye üye olmamıştı.[95]

Bir değerlendirmeye göre, BKP yöneticilerinde, sosyalist bir çerçeve içinde azınlık kültürünü yaşatma ve geliştirme girişimi yani "şekilde milliyetçi, özde sosyalist" yaratma politikası azınlık bilincini zayıflatmak yerine, tam tersi bir etki yaparak milli bilinci güçlendirdiği kanaati oluşmuştu.[96] Bu sıralarda BKP liderliğini tamamen eline geçiren Todor Jivkov ve yakın çevresi bu noktadan sonra azınlıklar konusunu bir "ulusal sorun" olarak tanımlayıp, çok milletli sosyalist toplum yaratma politikasını terk ederek "komünist milliyetçilik" anlayışını devreye sokmuşlardır.[97]

Tek uluslu sosyalist bir devlet yaratma amacına ulaşmak için yürürlüğe konulan asıl politika, BKP'nin 1956 yılındaki Merkez Komitesi Birleşik Oturumu'nda belirlenmiştir. BKP MK'nin "Nisan" toplantısında alınan ve tarihe

[94] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 21.
[95] Höpken, "From Religious Identitiy to Ethnic Mobilization: The Turks of Bulgaria", s. 66.
[96] Ali Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 5.
[97] Höpken, "From Religious Identitiy to Ethnic Mobilization: The Turks of Bulgaria", s. 67-68.

"Nisan Kararları" ya da "Nisan Çizgisi" olarak geçen kararlarla, bundan böyle azınlığın sadece dini inançlarıyla ilgili alana değil, etnik aidiyeti ve dolayısıyla azınlık kimliğiyle ilgili alanda da çalışma yapılarak "tek devlette-tek millet" hedefine ulaşılması amaçlanmıştır. Sert asimilasyona kadar varacak bu uzun soluklu politikanın ilk aşamasının adı da "*priobştavane*" yani "içermek/dahil etmek" olarak belirlenmiştir. Bu politikaya göre, Müslüman Türk azınlık Bulgaristan sosyalist ulusunun bölünmez bir parçasıydı ve Türkiye ya da Türkiye Türkleriyle de hiçbir ilgisi yoktu. SSCB örneği burada da izlenecekti ve komünist doktrinde belirtildiği gibi millet ve milliyetçilik yerine "sınıf mücadelesi" kavramı öne çıkarılacaktı. Parti ideologlarına göre, bu yolla, diyalektik materyalizmin kaçınılmaz bir sonucu olarak etnik ve dini farklılıkların kaybolacağı "sosyalist topluma" varılacaktı.[98]

Bulgar arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre, BKP yönetiminin yukarıda aktardığımız tutum ve politikalarıyla ilgili tespitler Müslüman azınlığın özellikle Türkçe konuşan kısmını odak almaktadır. Bulgarcanın bir şivesini konuşan İslam inancındaki Pomaklar ise önceki Bulgar yönetimlerinin olduğu gibi sosyalist yönetimin de asimilasyon politikasının ilk hedefi olmuştur. BKP yetkililerini bu aşamada asıl endişelendiren konu, etnik Türkler dışındaki Müslüman azınlığın da giderek kendisini Türk olarak tanımlamaya başlamasıydı. [99]

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti döneminde Pomakların Türk-Arap isimlerini Hıristiyan-Slav isimleriyle değiştirme, dini inançlarını terk etmeye zorlama ve Bulgar sosyalist toplumuna entegre etme yolundaki ilk adım 1948'de atılmıştır. 1952'ye kadar devam eden bu yıllarda, asimilasyona direnenler yaşadıkları yerlerden

[98] **Idem.**
[99] Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 6.

alınarak sürgüne gönderilmiştir. Aynı politika çerçevesinde Pomakların giyim ve yaşam tarzına da müdahale edilmiş, kadınların şalvar giymesi ve başörtü takması yasaklanırken, erkeklerden de feslerini çıkarmaları istenmiştir.[100]

1960 yılında BKP Merkez Komitesi toplantısında alınan karar doğrultusunda Nüfus Yasası'nda da değişiklik yapılmış ve isteğe bağlı olarak, Bulgar soyundan olmayan Bulgaristan vatandaşlarının adlarını değiştirebilmeleri kabul edilmiştir. Böylece daha sonraki yıllarda başlatılacak olan zorla isim değiştirme uygulamalarının yasal dayanağı da hazırlanmış oluyordu.[101] Alınan bu kararın hemen ardından verilen kimliklerde ülkede yaşayan Makedonlar Bulgar olarak tanımlanmış ve yaklaşık 180 000 Makedonya göçmeni bu kimliklerle kayda geçirilmiştir.[102]

1960'lı ve 1970'li yıllar, BKP'nin öncelikle Pomakları Bulgarlaştırmak için yoğun çaba gösterdiği yıllar olarak değerlendirilebilir. 1960'ta Parti, Pomakların gönüllü olarak Hıristiyan-Slav isimleri almaları için harekete geçmiştir. Bu kampanyadan beklediği ilgiyi görmeyen BKP yöneticileri 1964 yılında bu kez, Pomak nüfusun üzerine "kabul edilebilecek isim listeleriyle" gitti ve bu listelerden kendilerine yeni isim seçmeleri için zorlamıştır. BKP Politbüro'nun direktifiyle harekete geçen yetkililere karşı direniş gösteren Pomak toplumundan hayatını kaybedenler de olmuştur. Olayların soruşturulmasından sonra yönetim tutumunu yumuşatmak zorunda kalmış ve Pomakların değiştirilen isimlerinin geri verilmesini kararlaştırmıştır.

[100] Nurcan Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, Der Yayınları, İstanbul, 1999, s. 72.
[101] Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s.368.
[102] Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 6.

1970 yılında BKP Merkez Komitesi bir kez daha Pomakların adlarının değiştirilmesine ve İslam inancından uzaklaştırılmaları kararı almıştır. Sadece giyim-kuşam değil, ibadet ve sünnet gibi inançla ilgili uygulamalar ve doğum-ölüm ritüellerin de yasaklanması yoluna gidilmiştir. Böylece 1970-74 yılları arasında Pomak azınlığa mensup, bazı kaynaklara göre 120 000, bazı kaynaklara göre ise 220 000 kişinin ismi zor kullanılarak değiştirilmiştir.[103] Pomakların isimlerinin değiştirilmesinde izlenen yöntemler ve benimsenen uygulamalar daha sonra Türklere karşı yapılacakların da bir denemesi niteliğinde olmuştur.

Pomaklar gibi Romanlar da Bulgaristan'daki yönetimin zorla asimilasyon ve göç ettirme uygulamalarına muhatap olmuştur. 1953-54 yıllarında Müslüman Romanların bir bölümünün isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi yoluna gidilmiştir.[104] 1958 yılında özellikle kendilerini Türk olarak tanımlayan ve çocuklarını Türk okullarına gönderen Romanların adları zorla değiştirilmiştir. Göçebe Romanların da yerleşik hale getirilmesini içeren direktifin uygulanması sırasında Romanların gazete ve tiyatroları da kapatılmıştır.[105] Romanlar da Pomaklar gibi tekrar tekrar asimilasyona uğrayan Müslüman kitle olmuştur. 1965'te Bulgar yönetimi bir kez daha Romanlara yöneldi ve önceki nüfus sayımlarında kendini Türk olarak tanımlayan 100 000'den fazla Müslüman Roman'ın isimleri zorla değiştirilmiştir.[106] Romanlara yönelik ad değiştirme uygulamaları sonraki yıllarda da

[103] Neuburger, **The Orient Within**, s. 76.
[104] Hugh Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, (çev. Yavuz Alagon), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 141.
[105] Antonina Zhelyaskova, "The Social anda Cultural Adaptation of Bulgarian Immigrants in Turkey", Antonina Zhelyaskova (ed.), **Between Adaptation and Nostalgia, The Bulgarian Turks in Turkey**, International Center for Minority Studies and International Relations, (1998), s. 17.
[106] Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 118.

devam etmiştir. 1973'te Pomaklara yönelik uygulamayla eş zamanlı olarak da Romanların bir kısmı daha Hıristiyan-Slav adları almaya zorlanmıştır.[107]

4.5. Jivkov Yönetiminin Türklerin Asimilasyonuna Yönelmesi

Yukarıda BKP'nin iktidarda olduğu totaliter-sosyalizm döneminde azınlığın Türkler dışında kalan Müslüman gruplarına uygulanan yumuşak ve sert asimilasyon politikalarından ve sonuçlarından bahsedildi. Bu kısımda Bulgar yönetimi tarafından öteden beri Türk olarak görülen ve göçle sayısı azaltılıp sonra yumuşak asimilasyonla sosyalist topluma entegre edilmeye çalışılan, buradan beklenen sonuç alınamayınca sert asimilasyon uygulamasını ve Türk kelimesinin toptan literatürden çıkarılmasına giden yol aktarılacaktır.

BKP liderliğindeki Vatan Cephesi iktidara geldiğinde, 1947'de yaptığı anayasada azınlıkların haklarının korunacağı belirtilmiş, dini, eğitimsel ve kültürel gelişmesine engel olunmayacağı maddelerine yer verilmişti. Bulgar yönetimi 1946'da eğitim yasasına eklediği bir maddeyle Türk okullarını devletleştirmesine rağmen buradaki eğitime karışmayacağını, ayni ve nakdi yardımda bulunacağını, öğretmenlerin durumunun da iyileştirileceğini belirtmişti. Ancak zaman geçtikçe sosyalist toplum inşa etme politikası çerçevesinde eğitim yasasında değişikliğe gidildi.

BKP yönetimi 1947 Anayasası'nda ülkedeki azınlıklardan bahsedip bu azınlıkların haklarıyla ilgili çeşitli konuları düzenlerken, 1971 yılında kabul edilen yeni Anayasa'da azınlıklıklarla ilgili bir düzenlemeye gidilmediği gibi, metinde azınlık kavramına da yer verilmemiştir. "Ulusal azınlık" ya da "etnik grup"

[107] **Ibid.** , s. 8.

terimlerinin yer almadığı 1971 Anayasası'nda iki tür vatandaştan bahsedilmiştir: Bulgarlar ve Bulgar soyundan olmayanlar. Resmi dil ve söylem de bu yönde değişirken 1971 Anayasası'yla, tek uluslu, tek dilli ve homojen kültürlü sosyalist bir ülke yaratma amacı kesin bir devlet politikası olarak benimsenmiştir.[108] 1977 yılında BKP'nin yayın organında yer alan bir makalede, Bulgaristan'ın tek etnik yapıdan oluşan bir milletin devleti olduğu ve tümüyle homojen bir yapıya doğru ilerlediği vurgulanmıştır.[109]

Yukarıda da değinildiği gibi, 1956 yılı Bulgaristan'da sosyalist toplum kurma sürecinde yeni bir aşamayı kaydediyordu. Nisan ayında yapılan BKP MK Birleşik Oturumu, ülkede kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin tamamlanıp "gelişmiş sosyalist topluma" geçişin başlangıcının da ilan edildiği toplantı olmuştur. Nisan Kararları aynı zamanda SSCB'deki gelişmelere paralel olarak Stalin ve Stalinizm'den arınma kararının da alındığı toplantı niteliğindedir.[110]

Nisan Çizgisi gereğince 1958 yılında BKP Merkez Komitesi, Türk okullarıyla Bulgar okullarının birleştirilmesine ve eğitimin Bulgarca dilinde yapılmasını kararlaştırdı.[111] Türk okullarının kapatılması anlamına gelen bu karardan sonra tüm

[108] Amnesty International, **Bulgaria: Imprisonment of Ethnic Turks, Human Rights, Abuses During the Forced Assimilation of the Ethnic Turkish Minority**, Amnesty International Publications, London, 1986, s. 5.
[109] Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 7-8.
[110] Milena Savova, Mahon Borden, **The Politics of Nationalism Under Communism in Bulgaria, Myths, Memories and Minorities**, (Doktora Tezi), University of London, London, 2001, s. 130.
[111] Mutafçieva'dan aktaran Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 6. 1958 BKP MK toplantısının kayıtlarına; "Bulgar halkının beynini, Pomak ve Türklerin "öteki" olduğu konusunda yıkama faaliyetleri yeni argümanlar da eklenerek hızla sürüyor. Önceki "Enternasyonalizm" yaklaşımına göre yeni bir içerik belirledik, buna göre onlar sadece "öteki" değil, devletimiz için de tehlike kaynağıdırlar. Çünkü onlar ülkemizi parçalayarak bir bölümünü Türkiye'ye katma çabası içindeydiler."

eğitim kurumlarında Türkçe dersleri yavaş yavaş azaltıldı ve 1974 yılında da tamamen kaldırılmıştır.[112]

Müslüman Türk azınlığı bir arada tutan dil meselesine bu şekilde müdahale eden BKP yönetimi, din kurumunu da denetim altına almaya yönelmiştir. Bu çerçevede dinin öğretilmesi ve Kuran kurslarının faaliyeti yasaklanmıştır. Benzer yasaklar, Müslümanların dini bayramları, oruç tutulması, erkek çocukların sünnet edilmesi, şalvar, başörtüsü gibi kadınların geleneksel kıyafetlerini giymeleri konularında da uygulanmıştır.

Bulgar arşivlerine göre, 1960'lı yılların başında Bulgaristan'daki Türkler arasında yeni bir göç heyecanı başlamıştı. 1963 sayımında Türklerin sayısının 747 000'e ulaşarak ülke nüfusunun % 9.19'unu oluşturan azınlıktan, göç için 383 000 kişinin dilekçe verdiği kayıtlara geçmiştir. Aynı kaynaklara göre Bulgar istihbaratı, Türklere kültürel otonomi isteyen ve Türklerin ana vatanı Türkiye'ye göç etmeleri yönünde propaganda yapan 12 yasadışı Türk örgütü ortaya çıkarmıştır.[113] Bilal Şimşir ise aynı tarihlerdeki Türk basınında yaptığı araştırmada Bulgaristan'ın öne sürdüğü olaylarla ilgili bir ize rastlanmadığını belirtmektedir.[114]

Bulgar arşivleri, Türkiye'de 1960 İhtilali'nden sonraki dönemde iki ülke arasında Müslüman azınlığın göçü konusunun tekrar konuşulmaya başlandığını aktarmaktadır. Kıbrıs'ta başlayan sorunları da dikkatle izleyen BKP yönetimi bu dönemde Türkiye'nin dış Türklerle ilgili politikasının değiştiği izlenimini edinir. 1965'e kadar İsmet İnönü ile Bulgaristan'daki Türklerin serbest göçü konusu

[112] **Idem**. ; Şimşir. **Bulgaristan Türkleri**, s.251-262.
[113] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 25
[114] Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 305.

konuşulurken, 1965'te göreve gelen Süleyman Demirel hükümetiyle birlikte Türkiye'nin göç politikasının değiştiğini görmeye başlar. Buna göre, Türkiye artık dış Türklerin Türkiye'ye serbest göçünden vazgeçmiş ve oldukları ülkelerde kalmalarını ve buralarda kolektif hakları için mücadele etmelerini öncelemeye başlamıştır.[115]

1971 yılına kadar sürecek olan Demirel hükümeti döneminde, Kıbrıs meselesi yüzünden tehdit algılamaya başlayan Bulgaristan yöneticileri, Bulgaristan'daki Türklerin "ulusal azınlık" olarak nitelenmesine ve Türkiye'nin de onların hamiliğini üstlenmesine karşı çıkmıştır. Söz konusu yıllarda iki tarafın Dışişleri Bakanları İvan Başev ile İhsan Sabri Çağlayangil arasında süren görüşmeler sonucunda 1968 yılında yeni bir göç anlaşması hazırlanmıştır.[116] Jivkov'un Ankara'ya gelerek imzaladığı "Yakın Akraba Göçü" Anlaşması'na göre, sadece daha önce Türkiye'ye göç etmiş olan Türklerin birinci derece yakınları göçün konusu olabilecektir. 10 yıl süreli 1968 Ankara Anlaşması'ndan yararlanan 130 000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.[117]

Bulgarlara göre 1968 Antlaşması, 1925 Ankara Antlaşması'nı temelden değiştiren de bir antlaşmadır. Zira 1925 yılındaki antlaşmada yer alan iki taraftan da azınlıkların "serbest göçü" 1968 anlaşmasıyla ortadan kalkmıştır. Aynı zamanda son antlaşma sadece birinci derece akrabaları kapsadığı ve geride kalan Türklerin göçü söz konusu edilmediği için Ankara'nın dış Türkler politikasındaki değişikliğe de işaret etmektedir.[118]

---

[115] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 26.
[116] Lilia Petkova, "The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian-Turkish Relations, 1947-2000", **The Global Review of Ethnopolitics**, Vol: I, No: 4, (June 2002), s. 45.
[117] Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s.267-284.
[118] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s.27.

BKP Merkez Komitesi'nin 1971 yılındaki toplantısındaki kayıtlara göre, toplantıya katılanların yaptığı değerlendirmeler de bu yöndedir. Politbüro üyeleri, önceden Türkiye dışında kalan bütün Türklerin ana vatana göçünü teşvik eden Ankara'nın artık bu politikasını değiştirdiğini, yeni politikanın Türklerin yaşadıkları ülkelerde kalarak, milliyetini, dilini, dinini ve geleneklerini korumalarını istediği değerlendirmesinde birleşmişlerdir. Aynı değerlendirmeye göre, Türkiye'nin amacı komşu ülkelerdeki Türkleri zamanı geldiğinde kendi politikaları için kullanmaktı. Bu çerçevede, Bulgaristan ve diğer Balkan ülkelerinde yeni bir Kıbrıs örneği yaşanabilirdi.[119]

Yakın Akraba Göçü Antlaşması sürerken Ocak 1974'te toplanan BKP Merkez Komitesi Türklerin Bulgarlaştırılması konusunda önerilerde bulunacak özel bir komitenin kurulmasına karar vermiştir. Aralarında Parti hiyerarşisinde üst kademelere çıkmış Türklerin de bulunduğu komite üyelerinin hazırladığı ve Politbüro'ya sunulan raporda, Türklerin "tedricen asimilasyonu" önerilirken bunun gerçekleşebilmesi için, azınlığın kültür seviyesinin yükseltilmesi, azınlık arasında sosyalist değerlerin yüceltilmesi, entegrasyonu engelleyen dini öğelerin kaldırılması gibi tavsiyelerde bulunulmuştur. Raporu kabul eden Politbüro bu önerilerin uygulanması yerine doğrudan isim değiştirme politikasını benimsemiştir. BKP'nin etkili isimlerinden Georgi Atanasov zorla ad değiştirme kampanyasına karşı başlatılacak bir direnişin "ateş ve kılıçla bastırılacağını" vurgulamıştır.[120] BKP'nin bu kararından sonra 1975 yılı nüfus sayım sonuçları açıklanmamış ve devlet sırrı olarak saklanmıştır. Bugün ortaya çıkan belgelere göre söz konusu yılda

[119] **Ibid**. , s. 27-28. Bulgar kaynaklarına göre Jivkov söz konusu Politbüro toplantısında şu sözleri sarf etti: "Devletimizin temeline fitili Ankara'nın elinde olan barut dolu bir fıçı yerleştirerek istedikleri zaman fitili yakmak, istemediklerinde de söndürmek niyetindeler. Böyle olmaz."
[120] Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 85.

Bulgaristan'daki Türklerin nüfusu 772 000 olarak sayılmıştır. Bu rakama, 1971 yılından itibaren zorla adları değiştirilen Pomaklar dahil değildir. Kalan Müslüman Romanların isimleri ise 1980 yılında değiştirilecektir.[121]

1978 yılında Bulgaristan'ı ziyaret eden dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, Rusçuk'ta düzenlenen mitingte Bulgaristan'daki azınlık için "Türk ulusal azınlığı" tanımını yapıp onların durumuyla yakından ilgilenmiştir. Bulgar kaynaklarına göre, askeri darbeden sonra 1982-83 yıllarında Sofya ve Ankara'da yapılan görüşmelerde, Devlet Başkanı Kenan Evren ekonomik durum nedeniyle Türkiye'ye daha fazla Bulgaristan göçmeni almak istemediğini söylemiş, ancak bunun resmi olarak açıklanmamasını da Todor Jivkov'dan talep etmiştir. Türk devlet adamlarının aktarılan tutumları ve 1983 yılında göreve gelen Başbakan Turgut Özal'ın milliyetçi söylemleri BKP liderliğinin, Türkiye'nin Bulgaristan'daki Türkleri ülkenin iç işlerine karışmak amacıyla kullanılacağı kanaatini güçlendirmiştir.[122]

Bulgar kaynakları, 1980'lerle birlikte iki karşıt blok arasında Soğuk Savaş'ın tekrar tırmanması ve Doğu Bloku ülkelerinde baş gösteren sistem karşıtı hareketlerle birlikte, 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) ilan edilmesi, Bulgar yöneticileri tarafından Türkiye'nin Balkanlara doğru etkisini artıracağı şeklinde algılandığını yazmaktadır. Aynı kaynaklar, Bulgaristan'daki Türk nüfusunun bu sıralarda 800 000'e yükselmesini ve Türkiye sınırına yakın bölgede yaşayan Bulgarların şehirlere göç ederek boşalttığı köylerde yaşayan Türklerin sayısının giderek artmasını, BKP'nin hazırlamakta olduğu topyekûn asimilasyon politikasının

[121] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 27.
[122] **Ibid.** , s. 28.

dahili gerekçeleri olarak sıralamaktadırlar.[123] BKP yönetimi artık Türkleri "sosyalizme" kazanma uğraşından vazgeçerek etnik ve dini farklılıklarını zor yoluyla ortadan kaldırma düşüncesine daha da yaklaşmıştır. Pomakların ve Romanların kimliklerinin değiştirilmesinden sonra 1982 yılından itibaren alınan bir kararla Türk-Bulgar evliliklerinden doğan çocuklara sadece Hıristiyan-Slav isimleri verilmesine başlanmıştır. 1984'e kadar devam edecek bu süreçte, kamusal alanda Türkçe konuşulması, geleneksel kıyafet giyilmesi ve dini ibadetlerin yapılması daha sıkı bir denetime tabi tutulmuştur. Pomakların ve Romanların isimlerinin değiştirilmesinden ve karma evliliklerden doğan çocuklara Bulgar isimleri verilmesi uygulamalarından alınan sonuçlardan memnun olan BKP üst yönetimi, Tatar ve Arnavutların isimlerini de 1984 yılının yaz aylarında zorla değiştirmiştir. Dini ve milli adet ve gelenekleriyle kıyafetler de bu uygulamayla yine yasaklanmıştır.[124]

Bundan sonraki adım ise, Müslüman Türk azınlığın yoğun olarak yaşadığı yerleşim yerlerinin, idari yapı olarak Bulgarların yoğun olduğu yerleşim yerleriyle birleştirilmesi yoluyla idari asimilasyona gitmek olmuştur.[125] Örneğin kalabalık bir Türk nüfusuna sahip olan Kırcaali daha küçük bir yerleşim yeri olan Hasköy'e bağlanmıştır. Yoğunlukla yaşadıkları yerlerde azınlığın nüfus oranı böylece düşürüldükten sonra 1984 yılının Aralık ayında Türklere yönelik sert asimilasyon uygulamaya konulmuş ve azınlığın adları zorla değiştirilmeye başlanmıştır.[126]

---

[123] **Idem.**

[124] Türkkaya Ataöv, "The Bulgarian Quashing of its Minorities", **AÜ SBF Dergisi**, Cilt: 45, Sayı:1, (1990), s. 3-4.

[125] Thorsten F. Baest, "Kaynaşmış Sosyalist Millet'ten Yenilikler: Bulgar Halk Cumhuriyeti ve Türk Azınlık İlişkisi (1944-1985)", (çev.) Neşe Ozan, Ragıp Zarakolu (der.), **Doğu Avrupa Dosyası**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1990, s. 403.

[126] İsim Değiştirme uygulaması ilk olarak 23-24 Aralık 1984 gecesi Kırcaali'ye bağlı Kuruca Dere (değiştirilmiş adıyla Gorski İzvor) köyünde başlatıldı. Hüseyin Köse, "**Kanlı İzler, Şehitlerimizin Belgesel Öyküleri**", Poligraf Yayınevi, Razgrad, 2001, s. 9-10.

4.6. BKP Yönetimi Sert Asimilasyon Uygulamasını Başlatması

Müslüman Türk azınlığın etnik olarak aslen Slav-Bulgar, inanç bakımından da Hıristiyan oldukları halde 500 yıl süren Osmanlı İmparatorluğu idaresi döneminde zorla Müslümanlaştırılıp Türkleştirildikleri yönündeki resmi görüşün bir tezahürü olarak bu toplumun kimliğini değiştirerek asıl kökenlerine dönmeleri/döndürülmeleri süreci "Yeniden Doğuş Süreci" *Vızroditelniyat Protses* olarak adlandırılmıştır. Böylece, azınlığı Bulgar sosyalist ulusuna "ekleme/dahil etme" *priobştavane* politikasından, ismini değiştirip İslamiyetten uzaklaştırarak "sert asimilasyon" politikasına geçilmiş oldu.

Pomaklardan ve Romanlardan sonra sıra Türklere gelmişti ve uygulama Aralık 1984'te Türklerin yoğun olarak bulundukları iki yerden biri olan güneydoğu Bulgaristan'da Kazanlık bölgesinde başlatıldı. Büyük bir gizlilik içinde yürütülen zorla ad değiştirme uygulaması bu bölgede 1985 yılının Ocak ayının ilk yarısında tamamlanmıştır. Bu işlemlerle ilgili haberler ancak bundan sonra Türkiye ve dünya medyasında duyulmaya başlanmıştır. Bulgar yetkililer, Kuzeydoğu Bulgaristan'daki Türklerin "gerçek Türkler" olduklarını söyleyerek onlara ilişilmeyeceği söylentisini yaymaya çalışmıştır. Kırcaali'de olanların duyulması üzerine olabilecek direnişi engellemek isteyen Bulgar yetkililer, kuzeydoğu Bulgaristan'da yani Deliorman bölgesinde yaşayan Türklerin gerçek Türkler olduğunu, ülkenin güneydoğusunda yaşayanların ise Osmanlı döneminde zorla Müslümanlaştırılan Bulgarlar olduklarını bu yüzden Kazanlık bölgesinde ad değiştirme uygulamasına gidildiğini savunan

açıklamalar yapmıştır.[127] Ancak Ocak ayının ortalarından itibaren Deliorman bölgesinde de zorla ad değiştirme uygulaması başlatılmıştır.

Sert asimilasyon hareketi Mart 1985'te tamamlanırken, polis, asker ve çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının topluca dahil olduğu ad değiştirme kampanyasında çeşitli zorlayıcı yöntemler izlenmiştir. En başta gelen yöntem, Müslüman Türk azınlığın yoğun yaşadığı yerleşim yerlerine polis, asker ve diğer güvenlik birimlerinin de katılımıyla baskınlar yapılması olmuştur. Evlere tek tek girilip burada yaşayanlardan baskı ve tehditle yeni kimliklerini kabul etmeleri ve bu kabulü de gönüllü olarak yaptıklarını açıklayan belgeleri imzalamaları istenmiştir. Her ne kadar ad değiştirmenin söz konusu kişilerin kendi isteği ve gönüllü bir şekilde yapıldığı iddia edilse de bu kampanyaya karşı çok sayıda direniş ve protesto gösterileri yapılmıştır.

Başka bir yöntem de yaşı müsait olan erkeklerin seferberlik emriyle askere çağrılmaları olmuştur. Burada kamplara alınan azınlık üyesi erkekler yine silah tehdidiyle yeni isimlerini kabul etmeye zorlanmıştır. Bu kişileri ikna etmek için ailelerinin isimlerini değiştirdikleri söylenirken, aynı şekilde kamptaki erkeklerin aileleri de, eş ya da çocuklarının yeni kimliğini kabul ettiği söylenerek ikna edilmeye çalışılmıştır.[128]

Diğer bir yöntem ise kişilerin, iş yerine giderek burada baskı yapmak ve işini kaybetme tehdidiyle yeni isimlerini kabul ettirmek şeklinde olmuştur. Bu yöntemin devamı olarak da, bu kişiler yeni kimliklerini almadığı takdirde, geçersiz kalan eski isimlerinin bulunduğu kimliklerle hiçbir resmi işlerinin yapılmayacağı yönünde

[127] Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 87.
[128] **Ibid.** , s. 88-89.

korkutulmuşlardır. Azınlık üyeleri, evlenme, boşanma, inşaat izni, bankadaki paralarıyla ilgili tasarruf ve sair işlemler gibi resmi dairelerde kalkışacakları hiçbir işlemi yapamayacakları belirtilerek yeni kimliklerini kabul etmeye zorlanmıştır. Kimlik kanununa uymayanlar, tutuklanmak ve hapse atılmakla tehdit edilmiştir.[129]

Sert asimilasyon uygulamasının devamında, özellikle kadınların geleneksel giysiler giymeleri tamamen yasaklandığı gibi birçok yerde evlerde bulunan bu türdeki eşyalar alınıp yok edilmiştir. Ayrıca Türkçenin, kamusal alanda olduğu gibi evlerde aile üyeleri arasında dahi konuşulması kesinlikle yasaklanıp buna uyulmaması durumunda para ve hapis cezası uygulanmıştır. Camiler ibadete kapatılırken eskiden beri uygulanan sünnet yasağı daha da sıkı denetime tabi tutulmuştur. Azınlık üyelerinin ölülerini İslami usullerle gömmeleri de yasaklanırken mezarlıklarda mezar taşlarının üzerindeki isimler silinmiş ya da mezar taşları tahrip edilmiştir. Bu yönüyle Jivkov sadece yaşayanlara değil, ölenlere de baskı ve asimilasyon uygulamış azınlığın soy bağlarını da silmeye kalkışmıştır.

Özellikle isim değiştirme uygulamasının ilk zamanlarında bireysel ve topluca yapılan direnişlere karşı yetkililerin kullandığı şiddet sonucu ölenler ve yaralananlar olmuştur. Bulgaristan'daki sert asimilasyon sürecinde öldürülenlerin tam sayısı bugün bile net olarak bilinmemektedir. Kayıtlara geçen ölüm ve öldürme olayları şöyle sıralanabilir: Kırcaali'ye bağlı Mogilane (Yoğurtçular) köyünde çevre Türk köylerinden gelenlerin de katıldığı göstericilere güvenlik güçleri ateş açtı ve biri 18 aylık bebek olmak üzere 3 kişi öldü 40 kişi yaralandı.[130] Aralık 1984 ile Ocak 1985 tarihleri arasında Cebel ve Mestanlı ile civar köy ve kasabalarda güvenlik birimleri

[129] **Idem**.
[130] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 340.

yine protesto gösterisi yapan kalabalıklara ateş açtı, çıkan çatışmalarda 30 Türk öldü, çok sayıda protestocu da yaralandı. Kayıtlara geçen bu olaylarda 10 güvenlik görevlisi de ölmüştür.[131] Kırcaali'deki olaylardan haberdar olan kuzeydoğu Bulgaristan'daki Yablanovo kasabası sakinleri de Ocak ayında gelen Bulgar yetkililere direnerek onları kasabaya sokmamıştır. 3 gün süren direnişten sonra tankların da kullanıldığı operasyonla kasabaya giren Bulgar güvenlik güçlerinin operasyonunda 34 kişi öldürülmüş, 30 kişi de yaralanmıştır.[132]

1989 yılına gelindiğinde, Paris'te yapılacak olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı İnsani Boyut Konferansı toplantısı öncesinde Bulgaristan'da bazı sivil toplum örgütlerinin, ülkedeki insan hakları ihlallerini dile getirmek için harekete geçtiği görülmüştür. Ülkede sayısı çok da olmayan Bulgar muhalifler bu amaçla gösteriler düzenlemiştir. Kuzeydoğu Bulgaristan'da Razgrad ve Şumnu illerinin bazı kasaba ve köylerinde de Türkler bu çerçevede zorla ad değiştirmeye karşı protestolara başlamıştır. Güvenlik güçlerinin şiddetle karşılık verdiği bu gösterilerde 9 Türk'ün öldürüldüğü kayıtlara geçmiştir. Dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal ise bu sayıyı 60 olarak açıklamıştır. Paris'teki toplantıya katılan Bulgar yetkilisi ise sayıyı 7 ölü ve 28 yaralı olarak vermiştir. Bulgaristan İçişleri Bakanlığı kayıtlarında ise olaylarda hayatını kaybedenlerin sayısı 10 kişi olarak verilmiştir.[133] Rakam hala kesinleşmese de bazı kaynaklar 1984-89 zorla asimilasyon döneminde Bulgar

[131] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s. 170.
[132] Amnesty International**, Bulgaria: Imprisonment of Ethnic Turks, Human Rights, Abuses During the Forced Assimilation of the Ethnic Turkish Minority**, Amnesty International Publications, London, 1986, s. 13-14.
[133] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s.29.

güvenlik güçleriyle Türkler arasında çıkan olaylarda toplam 140 kişinin öldüğünü belirtmektedir.[134]

İsim değiştirme kampanyasına direnenler ve hakkında dava açılan birçok kişi de tutuklanarak çeşitli cezaevlerine gönderilmiştir. Kadınlardan tutuklananlar İslimiye'de (Sliven) cezaevine konulurken, erkekler Belene'deki toplama kampına gönderilmiştir. 1950'lerden bu yana siyasi tutukluların gönderildiği yer olarak bilinen Belene'de, 1985 yılında isim değiştirme uygulamasına karşı çıkan 500 ila 1000 arasında Türk'ün tutulduğu belirtilmiştir.[135]

Bu dönemin önemli gelişmelerinden biri de 1984-85 yıllarında Filibe tren istasyonunun bekleme salonunda, Varna havaalanında, bir yolcu treninde ve İslimye'deki bir otelde meydana gelen bombalı saldırılarla, Burgaz, Rusçuk, Varna, Eski Cuma ve Şumnu'da yaşanan çeşitli patlamalardı. Bu olaylarla ilgili Emin Aliyev grubu gibi kimi Türk örgütleri sorumlu tutulup yapılan yargılamayla üç Türk'e ölüm cezası verilmiştir. Yapılan bazı yayınlarda ise söz konusu eylemlerin Türkler tarafından değil "Bulgaristan Kurtuluş Hareketi" gibi Bulgaristan dışında faaliyet gösteren rejim karşıtı Bulgar örgütler tarafından gerçekleştirilmiş olmasının daha yüksek bir olasılık olduğu belirtilmiştir. Bu tür olaylardan tamamen Türkleri sorumlu tutan Bulgar yetkililer ise bunu asimilasyon kampanyasının önemli bir gerekçesi olarak sunmuştur.[136]

3 Mart 1985'te ad değiştirme uygulamasında amacına ulaşan Bulgar hükümeti Bulgaristan'ın tek uluslu homojen bir devlet olduğunu ilan etti. Ülkedeki

[134] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 348.
[135] Hugh Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s. 173.
[136] **Ibid**. , s. 180-181.

Müslüman Türk azınlığı yok kabul eden Bulgar yetkililer, ülkede azınlık olarak sadece çok küçük bir nüfusu oluşturan Ermenilerle Yahudilerin bulunduğunu açıkladı.[137] 1985'teki nüfus sayımında ana dil ve etnik kökenle ilgili sorular sayım formlarında yer almadı.

BKP, Türklerin sadece adını değiştirerek etnik kimliklerini unutturamayacağı kararına vararak azınlığın etnik bilincini silmek için de bir "tarihi gerçekler tezi" kampanyası başlatmıştır. BKP, Bulgaristan'daki Türklerin aslında Türkiye Türkleriyle ilgisinin olmadığını, bu topluluğun etnik Slav-Bulgar olduklarını, 500 yıllık Osmanlı idaresi sırasında önce zorla Müslümanlaştırıldıklarını, zamanla da Türkleştikleri tezini öne sürmüştür. Bulgar yönetimi ülkedeki çok sayıda tarihçi, bilim insanı ve yazardan söz konusu tez doğrultusunda kitaplar yazıp, yayın yapmalarını istemiştir. Uluslararası hiçbir bilim çevresi tarafından dikkate alınmayan söz konusu kampanyaya BKP saflarında faaliyet gösteren bazı etnik Türk yazarlar da katılmıştır. Söz konusu teze karşı çıkan etnik Bulgar aydınlar da olmuştur, ancak ikinci olarak saydıklarımızın sayısı dikkat çekecek derecede azdır.[138]

BKP ülkede artık Müslüman ya da Türk bulunmadığını bu kişilerin Osmanlı döneminde zorla Müslüman veya Türk yapılan "safkan Bulgarlar" olduğunu

[137] Stefan Yerasimos, **Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu**, (çev.) Şirin Tekeli, 2. Baskı, İletişim Yayınları, 1995, s.41.

[138] Savova, Borden, **The Politics of Nationalism Under Communism in Bulgaria**, s. 295-297. Türklerin aslında Türkleştirilmiş Bulgarlar olduğu tezine en çok destek Bulgar Bilimler Akademisi üyesi tarihçilerden gelmiştir. Tezin özünü, "Bulgarların uzak geçmişte nasıl Türkleştirildiği" teşkil ettiği için özellikle tarihçilerden destek istenmişti. Söz konusu tezi destekleyenlerden biri de asimilasyon kampanyası sırasında gönüllü olarak Şükrü Tahirov olan adını Orlin Zagorov olarak değiştiren tarihçiydi. Az sayıda da olsa asimilasyon kampanyasına karşı çıkan aydınlar da olmuştur. Genelde rejim muhaliflerinden oluşan bu kişilerden biri olan Bulgar matematikçi Solomon Pasi bilimsel çalışmalarında Süleyman Osmanoğlu müstear adını kullanmaya başlamıştır.

açıkladı.[139] Oysa 1980'den önce resmi belgeler, anlaşmalar ve Bulgar yetkililerin demeçlerinde ülkedeki bakıldığında Türklerin varlığı kabul ediliyordu.[140]

Pomakların ve Romanların zorla adlarının değiştirilmesi sırasında Türkiye ve diğer ülkelerle, uluslararası kuruluşlar tarafından sert ve kararlı tepki gösterilmemesinden cesaret alan Bulgar yönetiminin uygulaması 1989 yılına kadar sürdü. Şiddet de kullanılarak girişilen asimilasyona Müslüman Türk azınlık pasif de olsa direniş göstermiştir. Azınlık toplumu, doğan çocuklar hastanede Bulgar ismiyle kayıtlara geçirilmesine rağmen evlerde kendisinin verdiği Türkçe isimleri kullandı. Kamusal alanda değilse bile evlerde ve kendi aralarında Türkçe konuşmaya ve gizli de olsa dini ibadetlerini yapmaya devam etmiştir.[141] Bulgaristan'daki asimilasyon kampanyasına karşı çıkan tek ülke olarak Türkiye 1985-87 yılları arasında 30'dan fazla uluslararası kuruluş ve forumda konuyu gündeme getirdiyse de beklediği güçlü desteği bulamamıştır. Bulgaristan'da da yöneticiler uluslararası kamuoyunu etkilemek için karşı tedbirler alma yoluna gitmiştir. Türk kökenli milletvekili, yazar, gazeteci ve kaçmadan önce adı Naum Şalamanov olarak değiştirilen halterci Naim Süleymanoğlu gibi ünlü sporcuların da arasında bulunduğu isimlere ortak bir açıklama imzalatarak, adlarını kendi rızalarıyla değiştirdikleri yönündeki propagandaya destek olmaya zorlamıştır. Bu kişiler daha sonra yaptıkları açıklamalarda söz konusu bildiriye imza atmaları için ölümle tehdit edildiklerini söylemişlerdir.[142] Asimilasyonun Bulgar istihbaratı için çalışan Türkler arasında dahi benimsenmediğine dair örnekler de mevcuttur. İddiaya göre, "Bulgar İç İstihbarat Teşkilatı" (DS-*Dırjavna Sigurnost*) için çalışan ve adı Medi Doganov olarak

[139] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s. 150.
[140] Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 8-9.
[141] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 30.
[142] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s.177-178.

değiştirilen Ahmet Doğan isim değiştirme kampanyasından sonra teşkilatla arasına mesafe koymuştur.[143]

4.7. Asimilasyon Uygulamasına Karşı Azınlığın Direnişi

Türkiye'nin girişimlerine geç de olsa cevap veren ve asimilasyona karşı harekete geçen kuruluş Ankara'nın da üyesi olduğu İslam Konferansı Örgütü olmuştur. Türkiye BM'de başlattığı girişimlerle de Sofya'yı müzakere masasına çekmeye çalışmıştır. Bu girişimler sonucunda bazı Müslüman ülkeler olayla ilgilenmeye başlamıştır.[144] Todor Jivkov ise kendi açısından en güçlü desteği bulabileceği yere Moskova'ya ve SSCB'nin yeni lideri Mihail Gorbaçov'a başvurmuştur.[145]

1989 yılıyla birlikte Doğu Bloku'nda değişimin sinyalleri güçlenmeye başlamıştı. Özellikle Blok'un lideri durumundaki Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov'un başlattığı *Glasnost* (Açıklık) ve *Perestroyka* (Yeniden Yapılanma) politikaları sayesinde Blok üyesi ülkelerde komünist partilerle bağlantılı olmayan hatta ona

---

[143] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 31. 2007 yılında Bulgar Parlamentosu'nun, eski rejimde istihbarat teşkilatında görev almış kişileri ortaya çıkarmakla görevli Dosyalar Komisyonu'nun açıkladığı belgelere göre, 1970'li yıllarda karşı istihbarat için Türkiye'ye gönderilmek üzere teşkilata katılan Ahmet Doğan asimilasyon kampanyası üzerine teşkilatla bağını kesmiştir. Doğan'la ilgili teşkilat üyelerinin ifadelerine göre asimilasyon uygulaması Ahmet Doğan'da etnik kimliğini koruma güdüsünü harekete geçirmişti. 1985'te Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Hareketi BTMKH'nin kuruluşunda yer alan Doğan tutuklanacak ve 1989'a kadar hapiste kalacaktır.

[144] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Lütem, **Türk-Bulgar İlişkileri**, s.252-256.

[145] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 30. Gorbaçov'un göreve gelmesinden sonraki ilk buluşmasında Sofya'da onunla konuşan Jivkov ülkesindeki Türklerin sayısının 800 000 olduğunu 2000 yılında bu sayının 1 milyona çıkacağı açıklamasını yaptıktan sonra sözlerini şöyle sürdürmüştür: "Neler olacağını tahmin edemezsiniz. Türkiye azınlığı kendi ulusunun bir parçası sayacak. Biz bazı şeyleri ihmal etmişiz. Türkiye azınlığın sınır bölgesi ve ülke içindeki stratejik noktalarda yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Hatta Balkan dağlarının kritik geçiş noktalarında yerleştiklerini söylememe bile gerek yok. Türkler dediğim yerlerdeki köylerde yerleşmişler. Dimitrov büyük adam, ancak Türklerin buralara yerleşmeleri konusunda hata yapmış. Bu unsur Varşova Paktı'na karşı beşinci kol görevi yapmaktadır. Buralarda yaşayanların çoğunluğunun etnik bilinci de Türklüktür. Aslında Türkleştirilmiş Bulgarlardır ancak 5 asırda asimile olmuşlardır. Biz de zaten bildiğini şeyi yaptık. Şimdi her şey yolunda, ancak her şey bitmiş değil, her şeyin yoluna girmesi için daha bir 10 yıl geçmesi gerekir."

muhalif bazı sivil toplum kuruluşları örgütlenmeye ve iktidarın uygulamalarına karşı ses çıkarmaya başladıkları da görülmüştür.

Benzer gelişmeler daha zayıf şekilde olsa da Bulgaristan'da da yaşanmaya başlamıştır. 1988 yılında Bulgaristan'da ilk kez rejimin kontrolü dışında bir sivil toplum kuruluşu faaliyete geçmiştir. Bağımsız İnsan Haklarını Koruma Derneği BİHKD (*Nezavisimoto Drujestvo za Zaştita Pravata na Çoveka v Bılgariya*) özellikle Müslüman Türk azınlığa karşı girişilen asimilasyon politikasını eleştirmiştir. Dernek Bulgar aktivistler tarafından kurulmasına rağmen kısa sürede Türk üye sayısı Bulgarları geçmiştir. Dernek hem asimilasyon mağdurlarının uğradıkları muameleyi Batı kamuoyuna aktarmış, hem de açlık grevleri, oturma eylemleri gibi bireysel ve kitlesel eylemleriyle sesini iç ve dış kamuoyuna duyurmaya çalışmıştır.[146] Bu gelişmelerden cesaret alan Müslüman Türk azınlığı da asimilasyona karşı eylemler düzenlemeye başlamıştır. 1985'te de asimilasyona karşı protesto gösterileri yapılmışsa da 1989 yılının Mayıs ayında başlayan ve "Mayıs Eylemleri" olarak tarihe geçen açlık grevi ve yürüyüşlerin etkisi farklı olmuştur.

Daha 1985'te kurulmuş olan Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Hareketi'nin BTMKH (*Turskoto Natsionalnoosvobotitelno Dvijenie v Bılgariya*) hapse atılan liderlerinin cezaevlerinden örgütlediği eylemler de çok ses getirmiştir. Birçok Batılı insan hakları kuruluşu ve radyo, televizyon ve basın yayın organları da asimilasyon politikasını eleştirmeye ve hakları elinden alınan azınlığın hikâyelerini yayınlamaya başlamıştır. Bu arada Bulgar istihbaratı ülkede söz konusu süreçte toplam 400 kişinin üye olduğu 42 yasadışı Türk örgütü ortaya çıkarıldığını açıklamış, polis de Türkiye

[146] Zeynep Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan Eritme Politikasına Karşı Direnişi", **89 GÖÇÜ, Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**, Ed. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu ve Mehmet Hacısalihoğlu, BALKAR & BALMED, İstanbul, 2012, s. 199-200.

hesabına casusluk yaptıkları iddiasıyla 31 Bulgaristan vatandaşının yargılanıp ceza aldıklarını duyurmuştur.[147] Asimilasyon politikasına karşı azınlığın kurduğu veya içinde etkili olduğu örgüt ve STK'ların faaliyetleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi ileride "HÖH'ün Doğuşu" başlığı altındaki bölümde verilecektir.

Bulgaristan'daki Türklerin, Soğuk Savaş nedeniyle Sosyalist Blok üyesi ülkelere yönelik yayın yapan Amerika'nın Sesi, Almanya'nın Sesi, Özgür Avrupa Radyosu ve BBC gibi Batılı medya kuruluşlarına ulaşarak sesini duyurmasının yanında Türkiye basını, kamuoyu ve siyasetçilerinin katıldığı tepkiler de öncekilere göre daha güçlü ve etkili olmaya başlamıştır. Dünya şampiyonu halterci Naim Süleymanoğlu'nun 1986 yılında Türkiye'ye iltica ederek asimilasyon uygulamalarını birinci ağızdan anlatması da uluslararası kamuoyunun Bulgar yönetimine tepkisini artırmıştır. Türk basını ise başından itibaren asimilasyon olaylarına geniş yer ayırmıştır. Bazen abartılı rakamlarla verilen haberlerle kamuoyunu harekete geçirmiş ve Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde asimilasyon karşıtı geniş katılımlı büyük gösteriler düzenlenmiştir.[148]

Asimilasyonu sürdürmek konusunda Moskova'dan beklediği güçlü desteği de bulamayan Bulgar yönetimi Mayıs ayında Pasaport Yasası'nda değişikliğe giderek, dış ülkelere seyahati serbest bırakacağını ve dileyenin serbestçe pasaport alacağını duyurmuştur.[149] Pasaport yasasında değişiklikle birlikte Türkiye'ye göç olasılığının belirmesi üzerine Bulgaristan'daki Müslüman Türk toplumu hareketlenmeye başlamıştır. 1989 yılı Mayısında, Paris'te yapılacak olan "İnsan Hakları Koruma

[147] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 30.
[148] Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s. 388-418.
[149] Council of Europe Parliamentary Assembly, **Resolution 927 on the Situation of the Ethnic and Muslim Minority in Bulgaria**, 26 September 1989, par. 7.

Konferansı" öncesinde sesini duyurmak isteyen rejim muhalifleri de eylem düzenlemiştir. Sesi en çok çıkan ise uluslararası kamuoyunun dikkatini asimilasyona çekmek isteyen azınlık toplumu olmuştur. Müslüman Türk toplumunun Mayıs Eylemleri'nde, yaşadığı bölgelerde düzenlediği mitingler, yürüyüşler ve açlık grevlerine güvenlik güçleri müdahale etse de durdurulamamıştır. Gösterilere katılanlar adlarının ve haklarının iade edilmesini istemenin yanı sıra Türkiye'ye göç etmelerine izin verilmesini isteyen sloganlar da atmıştır. Mayıs Eylemleri'nin en yoğun yaşandığı kuzeydoğu Bulgaristan'daki protestolara güvenlik güçlerinin müdahalelerinde 9 Türk hayatını kaybetmiştir.[150]

"Yeniden Doğuş Süreci" (*Vızroditelniyat Protses*) olarak adlandırılan sert asimilasyon uygulamasının yarattığı kötü imajdan kurtulmak ve başından beri hayal ettiği "tek uluslu" Bulgaristan'a ulaşmak için eline iyi bir fırsat geçtiğini düşünen Todor Jivkov, Türk azınlıktan toptan kurtulmak için Türklerin bu göç isteğinden yararlanma yolunu seçmiştir. 26 Mayıs 1989'da televizyon ve radyodan halka seslenen Jivkov, yaptığı açıklamada geçmişte zorla Müslümanlaştırılan Bulgarlardan dileyenlerin pasaport alarak ülkeden ayrılabileceğini açıklamış ve Ankara'dan, gelenlere sınırlarını açmasını istemiştir. Jivkov, Bulgar Müslümanlarından isteyenlerin Türkiye'yi ziyaret edebileceğini, hatta isteyenlerin orada kalabileceğini de konuşmasında söylemiştir.[151] Buna karşılık Türkiye, Bulgaristan'dan gelecek Türk göçmenlere sınırlarını zaten hiç kapatmadığını, gelecek herkesi kabul edeceğini duyurdu ve bir göç anlaşması imzalanmasını istemiştir.[152]

[150] Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan", s. 213-214.
[151] Savova, Borden, **The Politics of Nationalism Under Communism in Bulgaria**, s. 292.
[152] Lütem, **Türk-Bulgar İlişkileri**, s. 101-103.

Bu gelişmeler sırasında Bulgar hükümeti azınlığın eylemlerinde öne çıkan isimlerden yüzlercesini Avusturya ve Yugoslavya gibi ülkelere sınır dışı etmiştir.[153] Azınlık eylemlerinde öne çıkanların sınır dışı edilmesinden sonra, 6 Haziran 1989 tarihinden itibaren, önce sınıra yakın yerlerde yaşayan Türkler olmak üzere azınlık üyeleri kafileler halinde Edirne'ye doğru gönderilmeye başlanmıştır. Bu uygulama zamanla bütün Müslüman Türk toplumunu kapsamıştır. Bulgar makamlarının bu sırada azınlığa verdikleri pasaportlarda bulunan 3 ay süreli vizelerin sadece Türkiye'ye giriş için geçerli olması ise dikkat çekmiştir. Bulgaristan yönetimi, "yeterli olgunluğa ulaşan sosyalist toplum" üyelerinin artık dış ülkelere serbestçe gidip geri dönebileceği anlayışını yansıtan uygulamadan yararlanan Türk azınlığın kitlesel göçünü ironik bir adla "Büyük Turistik Gezi" (*Golyama Ekskurziya*) olarak tanımlamıştır. Bu anlayışa göre Türkiye'ye gidenler orada tatil yapıp geri dönecekti. Bu aynı zamanda ülkede Müslüman ve Türk bulunmadığı tezinin de doğrulanması anlamına gelecekti.[154]

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünyanın tanık olduğu bu en büyük zorunlu göçün yaşandığı Haziran 1989-Temmuz 1990 tarihleri arasında Türkiye'ye 345 960 kişi geldi.[155] Bu göçmenlerden 137 000'i zaman içinde çeşitli nedenlerle geri dönmüştür.[156] Zorunlu göçün Bulgaristan'da yarattığı ciddi siyasi, ekonomik ve sosyal sorunların da etkisiyle Todor Jivkov 10 Kasım 1989'da iktidarını bırakmak zorunda kalmıştır.[157] Ondan sonra gelen BKP yönetimi, azınlıklara yönelik politikalarını değiştireceğini, azınlıkların dillerini, dinlerini ve geleneklerini

[153] Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan", s. 214-215.
[154] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 32-33; Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 97.
[155] R. Ercüment Konukman, **Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, Boyutları, Sonuçları)**, (haz.) Kutlay Doğan, Ankara 1990, s. 61.
[156] Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 97.
[157] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s.196.

sürdürmelerine izin vereceğini söyleyip yürütülen asimilasyonun büyük bir "siyasi hata" olduğunu kabul etmiştir. Cezaevindeki azınlık önderlerini serbest bırakmaya başlanmasıyla Bulgaristan'da bu tarihe kadar çeşitli şekillerde süren asimilasyona son verildiği açıklanmıştır.[158]

4.8. Azınlığa Uygulanan Asimilasyonun Nedenleri

Bulgaristan'da BKP idaresinin Müslüman Türk azınlığa yönelik sert asimilasyon uygulamasının nedenleri hala tartışılmaktadır. BKP'nin "Asimilasyon Politikası" başlığıyla aldığı bir karar ya da belge henüz bulunamamıştır. Parti'yi bu kararı almaya götüren adımlarla ilgili belge ya da belgeler de mevcut değildir. Ancak BKP idaresinin süreç içinde izlediği yol ve politikalar takip edilerek Müslüman Türk azınlığın kimliğini ortadan kaldırma kararının dayandığı nedenler ortaya çıkarılabilir.

Konuyla ilgili birçok yazar azınlığın asimilasyonu için birinci sebep olarak gösterilen "Müslümanların nüfusundaki artış hızı" gerekçesini incelemiştir. Hugh Poulton, Bulgar yetkililerin ülkedeki doğum oranında sürekli bir düşüşü tespit ettiklerini, 1980'de binde 3.6 olarak kaydedilen doğun oranının 4 yıl sonra binde 2.4'e gerilediğini belirtmektedir. Yazar, sanayi toplumunun bir sonucu olarak Hıristiyan Bulgarların giderek şehirleştiğini ve nüfus artış hızının düştüğü tespitini yaptıktan sonra, çoğunluğu kırsal bölgede yaşayan Müslüman Türk azınlığın doğum oranının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Poulton, yüksek doğum oranı nedeniyle Türk azınlığın nüfusunun ülke nüfusuna oranının % 10 gibi bir rakamdayken zamanla % 15'e kadar çıkacağı yönündeki bir beklentinin Bulgar yöneticilerini

[158] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s. 198.

endişeye sevk ettiğinin altını çizmiştir. Azınlık nüfusundaki artışın toplam işgücü içindeki oranının da artırması yöneticilerin endişelerini artırmıştır.[159]

Ancak Bulgaristan'da çoğunluk ile azınlık arasındaki nüfus artış hızını ele alan Ali Eminov farklı sonuçlara ulaşmıştır. Doğumlarla ölümler arasındaki farktan ortaya çıkan nüfus artış rakamlarını inceleyen Eminov da Hıristiyan Bulgarların nüfus artışının Türk ve Roman azınlığa göre geri kaldığını tespit etmiş, ancak aradaki farkın çok da büyük olmadığını vurgulamıştır. Nüfusla ilgili istatistiklerin Bulgar yetkililer tarafından siyasi amaçla saptırıldığı kanaatinde olan Eminov, yetkililerin 1980'lerde 2000 yılı için yaptıkları projeksiyonlarda, Türk ve Roman azınlıkların Bulgar nüfusunu geçeceği yönündeki söylemlerinin siyasi manipülasyona bağlamaktadır. Yazar azınlık nüfusunun çoğunluk nüfusunu geçeceği yönündeki gerçek olmayan söylemin asimilasyon politikasına gerekçe yapılmak için ortaya atıldığı kanaatini de dile getirmektedir.[160] Nüfusla ilişkili olarak BKP yöneticileri tarafından ortaya atılan bir diğer iddia da, sayısı artan Türklerin ilerde özerklik, hatta bağımsızlık isteyecekleri yönünde olmuştur. Kosova'da Arnavutların artan nüfusuna paralel olarak daha yoğun bir şekilde bağımsızlık talebinde bulunmaları Bulgar yöneticileri tarafından verilen örneklerden birini teşkil etmiştir.[161]

BKP yöneticileri, Türkiye'nin, bir gün Kırcaali gibi nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu yerleri kendi topraklarına katabileceği iddiasını ise Ankara'nın Kıbrıs'ta giriştiği askeri müdahalesine dayandırmışlardır.[162] Nitekim asimilasyon yapmakla suçlandığı yargılama sırasında Todor Jivkov, uygulamaya koyduğu

[159] **Ibid.**, s.148-149.
[160] Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 92-94
[161] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s. 150.
[162] Karpat, **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik**, s. 277.

politikadan pişman olmadığını, bunu yapmasa Bulgaristan'ın 10 ila 20 yıl içinde Kıbrıs'ta yaşanana benzer bir harekâtla karşı karşıya kalacağına inandığını söylemiştir. Aynı mahkemede ifade veren asimilasyon döneminin İçişleri Bakanı Dimıtır Stoyanov, asimilasyonla ilgili Moskova yönetiminin sessiz kalmasını, uygulamayı onaylandıkları şeklinde anladıklarını belirtmiştir.[163]

Azınlıklar, Bulgar yöneticilerince, yaratmak istedikleri homojen ulus-devlette farklı dil, din ve gelenekleri nedeniyle ülkenin çağdaşlaşması ve modernleşmesi önündeki engel olarak görülmüştür. Bazı yazarlar ise asimilasyon politikalarına bir gerekçe olarak 1970'li yılların sonunda dünyada ve Türkiye'de artmaya başlayan İslam köktendinciliğini saymaktadırlar. Bu görüşe göre, özellikle İran Devrimi, Lübnan iç savaşı ve Türkiye'de 12 Eylül askeri darbesinden sonra yükselen İslamlaşmanın ülkedeki azınlığa da sirayet edeceğinden endişelenen Bulgar yönetimi sert asimilasyon kararı alarak siyasi İslam'ın Bulgaristan'da yayılmasını engellemek istemiştir.[164] Oysa aksinin olduğu da öne sürülmüştür. Ali Eminov'a göre, 1984'e kadar azınlıktaki Türklük bilinci nispeten zayıflarken, asimilasyon ve katı yasakların hayata geçirilmesinden sonra yapılan ateizm propagandalarına ve camiye gitmenin yasaklanmasına rağmen Müslüman Türk azınlığın etnik kimliğine, diline daha çok sarıldığını söylemektedir.[165]

BKP'nin ani ve sert asimilasyon uygulamasına gerekçe teşkil edebilecek unsurlardan birinin de Aralık 1985'te yapılacak olan nüfus sayımı ve kimlik yenileme işlemi gösterilmektedir. Buna göre Bulgaristan yönetimi yeni kimlikleri herkesin Hıristiyan-Slav isimleriyle düzenlemek istemiştir. 1975'te yapılan nüfus

[163] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s. 166.
[164] Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 95-96.
[165] **Idem**.

sayımında ortaya çıkan rakamlar yetkilileri endişelendirmiş olmalıydı, çünkü sonuçlar devlet sırrı olarak tasnif edilip yayınlanmamıştır. Dolayısıyla yetkililer, 1985'teki sayımda artık yeni kimliklerde Arap-Türk isimlerini ortadan kaldırmak yolunu seçmişti.[166]

Bulgaristanlı Osmanlı tarihçisi Orlin Sabev, Bulgar idarelerinin asimilasyon politikalarını iki döneme ayırarak bunların nedenleri hakkında önermelerde bulunmaktadır. Sabev'e göre, birinci dönem olan 1878-1944 arasındaki asimilasyon girişimlerinin arkasındaki motif aşırı Bulgar milliyetçiliği ve Ortodoks Kilisesi'nin taassubu olmuştur. Sabev 1944-1989 arasındaki ikinci dönemdeki asimilasyonu tetikleyen etmenlerin Bulgar milliyetçiliğinin yanı sıra komünist ideoloji olduğunu öne sürmektedir.[167]

Çeşitli yazar ve araştırmacıların, BKP'nin asimilasyon uygulamasına kalkışmasının arkasındaki sebeplerle ilgili tespitleri yukarıda sayılmaya çalışıldı. Ancak konuya objektif yaklaşmaya çalışan kişilerin son asimilasyon uygulamasına gerekçe olarak üzerinde birleştiği nokta Bulgar milliyetçiliği olarak ortaya çıkmaktadır. Tek bir belgede ve doğrudan vurgulanmasa da BKP liderliği, Bulgaristan'ı "tek millet-tek dil-tek devlet" formülüyle homojen ve bütünlüklü bir yapıya dönüştürmek niyetini çeşitli kereler ortaya koymuştur. Bu amaca ulaşmada milliyetçiliğin "mazlum" formundan faydalanmak isteyen yöneticiler, en güçlü mit durumundaki "500 yıllık Osmanlı boyunduruğu" söylemini kullanmıştır. Siyasiler bu mitten Türk azınlığa karşı girişilen asimilasyondaki zor kullanmayı meşrulaştırmak

[166] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s.154 ; Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s.95.
[167] Orlin Sabev, "Osmanlı Sonrası Dönemde 'Yeniden Doğuş' Süreçleri", **89 GÖÇÜ, Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**, Ed. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu ve Mehmet Hacısalihoğlu, BALKAR & BALMED, İstanbul, 2012, s.18. (Orlin Sabev Türkçe yayınlarında değiştirilmeden önceki ismi olan Orhan Salih'i kullanmaktadır.)

için de faydalanmıştır. Millet yaratma sürecinin unsurlarından olan ortak tarih de Osmanlı zulmü üzerine kurularak eğitim müfredatına konulduğu gibi Bulgar sanat, kültür ve bilim hayatının her alanında işlenmiştir. İzole halde bulunduğu Bulgaristan'da, BKP yönetiminin iyi niyetine güvenmekten başka çaresi olmayan Müslüman Türk azınlığı, marjinalize edilerek Bulgar etnik milliyetçiliğinin harekete geçirilmesi için bahane olarak kullanılmıştır. Asimilasyon kampanyasının "Yeniden Doğuş Süreci" olarak adlandırılması da 19'uncu yüzyılda başlayan Bulgar bağımsızlık hareketine verilen "Yeniden Doğuş" (*Vızrajdane*) kökünden gelmektedir. Bu çerçevede BKP "ulusal sorun" olarak tanımladığı Türk azınlığı meselesini çözmek için söylemden fiile geçmiş ve homojen, tek etnisiteli ulus-devlet hedefine ulaşmaya çalışmıştır. Bu yolda Moskova'dan açık destek görmediyse de engellemeyle de karşılaşmayan BKP bütün süreci başından sonuna kadar sevk ve idare etmiştir. Ekonomik, sosyal ve siyasi sorunların baş gösterdiği bir dönemde BKP bütün sorunları toplumda yarattığı kutuplaşma ve milliyetçi kartı kullanarak aşmayı denemiştir. Soğuk Savaş dönemi dinamiği içinde ve bağımsız bir medyanın bulunmadığı ortamda BKP bu girişiminde ordu ve entelektüellerin büyük bölümünün de desteğini arkasında bulmuştur.[168]

4.9. Jivkov'un İktidardan Düşmesi ve Sert Asimilasyonun Sona Ermesi

1989 yılı Bulgaristan'da siyasi yapının tamamen değişeceğine dair işaretler vermeye başlamıştır. Mayıs ayında azınlığın başlattığı gösteriler şiddetle durdurulurken, arkasından gelen Türkiye'ye zorunlu kitlesel göç, ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısında sarsıntılara yol açmıştır. Müslüman Türk toplumu açısından sert asimilasyon uygulamasının sona erdiği yıl olarak kayıtlara geçen 1989

[168] Savova, Borden, **The Politics of Nationalism Under Communism in Bulgaria**, s. 280-282.

yılı aynı zamanda 1954'ten bu yana BKP Genel Sekreterliği görevini yürüten Todor Jivkov için de iktidarının son yılı olmuştur. Her ne kadar Moskova'nın çizgisine sadık kalıp "açıklık" ve "yeniden yapılanma" politikalarını hayata geçireceğini söylediyse de bu girişimi Jivkov'u kurtarmaya yetmemiştir. Todor Jivkov, uyguladığı azınlık politikası nedeniyle uluslararası platformlarda kınanır hale gelmiştir. Ülkenin içine düştüğü yalnızlık ve Moskova'dan gelen baskılar sonucunda Jivkov BKP Merkez Komitesi'nin 9 Kasım 1989'da saat 17:00'de başlayan toplantısında görevini Dışişleri Bakanı Petır Mladenov'a bırakmak zorunda kalmıştır.[169] Ertesi gün yani 10 Kasım'da duyurulan bu değişimde Sofya'da görevli Rus Büyükelçisi Viktor Şarapov'un kesintisiz temasları önemli rol oynamıştır. Bir "saray darbesi" olarak adlandırılan bu görev değişimi sonrasında Jivkov'un yerine onun 18 yıldır Dışişleri Bakanlığını yapan, genç nesilden ve reformcu olarak bilinen Petır Mladenov getirildi. Mladenov'un bu görev için Moskova'dan onay aldığı da belirtilmiştir.[170]

Bulgaristan'da asimilasyon uygulaması sırasında görev yapan nomenklaturanın neredeyse bütün unsurları asimilasyonun sona ermesinden sonraki dönemde de görevde kalmıştır. Özellikle sert asimilasyonla ilgili sadece eski BKP Genel Sekreteri ve Devlet Başkanı Todor Jivkov suçlanmış ve etnik gruplar arasında düşmanlık yaratma, görevini kötüye kullanma ve devlet kaynaklarını zimmetine geçirme suçlarından tutuklanarak ev hapsine konulmuştur. Yapılan yargılamasında sayılan suçlardan 7 yıl hapis cezasına çarptırılan Jivkov'un temyizine bakan Yüksek Mahkeme eski liderin sadece yetkilerini kötüye kullanmaktan yargılanacağına karar

[169] Crampton'a göre, Jivkov'un istifasına yol açan toplantıdan bir gün önce Dışişleri Bakanı Mladenov'un Gorbaçov ile görüşmesi, Jivkov'un istifasının Moskova tarafından da istendiğini gösteriyordu. Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 195.

[170] http://www.mediapool.bg/dvortsoviyat-prevrat-na-deseti-noemvri-news158273.html (e.t. 03.04.2017)

verip ev hapsinde tutulmasını hükme bağlamış, yargılanmasını bekleyen Jivkov 1998 yılında ölmüştür.[171]

Jivkov'un dışında asimilasyon uygulamasının diğer sorumlularını bulmak amacıyla parlamentoda "Totaliter Dönemde Yapılan Suistimallerin ve Yasa İhlallerinin Araştırılması İçin Parlamento Komisyonu" adıyla özel bir komisyon oluşturulmuştur. Söz konusu komisyon, 1990 yılında yaptığı açıklamada Jivkov dışında asimilasyon uygulamasından sorumlu olan tek kişinin Politbüro eski üyesi ve Jivkov'un en yakın yardımcısı Milko Balev olduğunu açıklamıştır.[172]

29 Aralık 1989 tarihindeki BKP MK toplantısında, Jivkov'un yaptığı asimilasyon uygulamalarından vazgeçme kararı alınmış ve yeni idare, asimilasyon uygulamasını "büyük politik hata" olarak niteleyerek, isimleri zorla değiştirilen azınlık mensuplarının adlarını geri verileceğini ilan etmiştir. Zorla ad değiştirme sırasında uygulamaya direndikleri için hapse atılan kişiler serbest bırakılmaya başlanmış, sürgün edilen kişilerin önceden yaşadıkları yerlere dönmesine izin verilmiştir.[173]

1989'un son günlerinde gelen bu haberler Bulgar milliyetçilerinin büyük tepkisine yol açmıştır. Türklerin yoğunlukla yaşadığı yerlerde Bulgar milliyetçileri kitle gösterileri başlatmıştır.[174] Asimilasyon ve arkasından gelen kitlesel göç nedeniyle milliyetçilik duyguları canlanmış olan topluluklar, azınlığın Bulgaristan'ı terk etmesinin yurtseverlikle bağdaşmadığını iddia etmiştir. Aynı kişiler, Türklerin 1989 yaz aylarında ve hasat mevsiminde işlerini bırakarak Bulgaristan'ı terk

[171] https://fakti.bg/bulgaria/252778-5-avgust-1998-g-umira-todor-jivkov (e.t. 12.04.2018)
[172] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler,** s. 200-201.
[173] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 36.
[174] **Ibid.**, s. 37.

etmelerinden sonra ortaya çıkan işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla yönetimin uyguladığı "barış zamanında özel seferberlik" kararnamesiyle, gidenlerin işlerinde kendilerinin çalışmak zorunda kalmasından azınlığı sorumlu tutmuştur. Buna ek olarak, başta komünist yönetimin yerel yöneticileri olmak üzere pek çok kişi, zorunlu göç uygulaması sırasında Türklerin ev, eşya ve araçlarını değerinin çok altında ya da bedelsiz almıştır. Yönetimin azınlığın haklarını iade etme kararı bu kitlede elde ettiklerini kaybetme endişesine yol açmıştır. Bu gösteriler esnasında HÖH'ün bazı büroları saldırıya uğramıştır. "Bulgaristan Bulgarlarındır" gibi pankartlar taşıyan milliyetçilere göre, yeni yönetimin aldığı kararlar Bulgaristan'ın geri dönülmez bir şekilde İslamlaşmasına yol açacaktır, hatta bir gün Türkiye'nin, Bulgaristan'da azınlığın yaşadığı bölgeleri ülkesine katmak için Kıbrıs'ta yaptığı gibi askeri müdahalesine bile neden olabilecektir. İddialara göre, söz konusu gösterilerde asimilasyon zamanında azınlığa yapılan baskılarda görev alan yerel yöneticilerin rolü büyüktür. Daha sonra iki dönem Cumhurbaşkanlığı yapacak olan Jelyu Jelev anılarını yazdığı kitapta, söz konusu gösterilerde ortaya konulan milliyetçi tepkinin dönemin BKP yöneticileri tarafından kullanılan bir siyasi manevra olduğunu belirtmiştir.[175] Bu gösterilerle ortaya çıkan Bulgar milliyetçiliğinin potansiyel gücü daha sonra çeşitli siyasi partiler tarafından özellikle seçimler öncesinde hep kullanılmaya çalışılacaktır.[176]

Ülkede durumun kontrolden çıkmakta olduğunu gören BKP, muhalefetin de desteğini alarak 15 Ocak 1990'da Halk Meclisi'ni toplamıştır. Burada alınan karar, asimilasyon uygulamasıyla ilgili Bulgaristan'ın en yüksek seviyede aldığı karar

[175] **Ibid.**, s. 40.
[176] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s. 198-199.

olmuş ve "Yeniden Doğuş" süreci Todor Jivkov'un otoriter yönetiminin işlediği bir suç olarak nitelenmiştir.

Jivkov'un asimilasyon uygulamasının insan haklarını çiğnediği gibi ülkedeki çeşitli etnik kökenden Bulgar vatandaşları arasındaki uçurumu da derinleştirdiği vurgulanmıştır. Ulusal egemenliğe vurgu da yapılan açıklamada ulusal barış ve birliğin altı da çizilmiştir.[177]

[177] Kalinova, Baeva, **Vızroditelniyat Protses**, s. 38-39.

İKİNCİ BÖLÜM
DEMOKRATİK BULGARİSTAN VE HAK VE ÖZGÜRLÜKLER HAREKETİ

1. BULGARİSTAN'DA DEMOKRATİK SİYASİ SİSTEME GEÇİŞ

1.1. BKP'nin Kontrol Ettiği "Demokrasiye Geçiş" Süreci

Bulgaristan'da 35 yıldır devam eden Todor Jivkov dönemi 10 Kasım'da sona ererken, aynı gün, Gorbaçov'un başlattığı değişim süreci sonucunda Demir Perde'nin simgesi olarak görülen Berlin Duvarı'nın da yıkımına başlandı. Doğu Bloku üyesi Orta Avrupa ülkeleri Doğu Almanya, Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya'da totaliter iktidarlar muhaliflerle "Yuvarlak Masa" toplantıları düzenleyerek, ülkelerinin yeni düzene nasıl geçeceği, yeni anayasalarını hangi ilkeler çerçevesinde belirleyeceği tartışmalarına çoktan başlamıştı. Bulgaristan'daki yenilenmiş BKP idaresi de bu sürece ayak uydurmak için adımlar atmaya karar verdi.[178] İstedikleri, 45 yıldır devam eden totaliter-sosyalist düzenden çok partili siyasi düzene ve serbest piyasa ekonomisine geçerken kontrolsüz bir çözülmeyi engellemekti. Bunun için de kontrol edebilecekleri bir süreç sonunda demokratik sisteme geçme kararı alındı.

Öncelikle, 35 yıl gücü elinde bulunduran Todor Jivkov, komşu ülke Romanya'da bir ay sonra Nikolay Çavuşesku'nun uğradığı gibi kanlı sonla değil, yukarıda ayrıntılı şekilde aktarıldığı gibi parti içi bir saray darbesiyle koltuğundan indirilmiştir. BKP kendi kararıyla ülkenin yönetimindeki tekel olma halini sona erdiren Anayasa değişikliğini yapmıştır. Parti, vatandaşlarının bir kısmıyla devlet

[178] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s.197.

arasında onarılmaz bir güven kaybına yol açan asimilasyon politikasına son verildiğini açıklamış ve herkese haklarının iade edileceği sözünü vermiştir. BKP muhalif grupların yasal siyasal yapılar haline gelebilmesinin yolunu açan kanunları da çıkarmıştır. BKP, totaliter uygulamaları reddederken, Avrupa tipi bir sosyalist parti haline dönüşmek için iyi eğitimli yeni yüzlere, partinin yetkili organlarında görev vermiştir. Bulgaristan'da sistem karşıtı örgüt ve güçlerle mücadele için kurulmuş olan İçişleri Bakanlığı'nın 6. Dairesi yani Gizli Polis Servisi kapatılmıştır.[179] Askeri istihbarat savunma bakanlığına, dış istihbarat ise doğrudan cumhurbaşkanına bağlanmıştır. Eski dönemde BKP ile ordu birbirine sıkı bir şekilde bağlıyken, yeni dönemde BKP ordu ile partinin bağlarını kesme kararı almış ve askerlerin siyasetin dışında kalması için yeni kurallar koymuştur. Askeri üniformayla toplumsal olaylara katılmak ya da kışlada siyaset yapmak yasaklanmıştır. Siyaset yapacakların ordudan ayrılması istenmiş, bunun üzerine 1991-94 yılları arasında 6 bin subay görevinden istifa etmiştir.

BKP liderleri, totaliter-sosyalist Bulgaristan'a başından bu yana rejim muhalifi olan ve ülke dışında bulunan yapıları Yuvarlak Masa'ya davet edip en geniş katılımı sağlamayı da değerlendirmiştri. Polonya'da olduğu gibi rejime en büyük muhalefeti gösteren en geniş yapılarla Yuvarlak Masa toplantıları yapmak isteyen BKP liderleri önce Madrid'te sürgün hayatı yaşayan eski çar II. Simeon Saksokoburggotski çevresinde toplanan monarşistleri davet etmeyi planlamıştır. Ancak böyle bir durumda BKP, 1946'da kendisinin öncülük ettiği monarşiyi kaldıran ve çar ailesini sürgüne gönderen referandumu inkâr edeceğini değerlendirmiştir. Böyle bir davet, bütün eski rejim muhaliflerinin Bulgaristan siyasi hayatında tekrar

[179] **Ibid**., s. 199.

boy göstermesine yol açacağı, bunun da sakıncalı olacağı düşünülerek bundan vazgeçilmiştir.

Bir diğer seçenek, Paris'te yaşayan eski rejim muhalifi cumhuriyetçi Tsenko Barev grubu olmuştur. Paris'e bir delegasyon gönderildiyse de yapılan görüşmeler sonucunda Barev güvenilmez bulunmuş ve bu seçenekten de vazgeçilmiştir. Diğer bir olasılık olarak Bulgaristan'da uzun süredir siyasi bir mahkûm olan İliya Minev ismi üzerinde durulmuştur. Ancak Minev ve çevresindekilerin Bulgaristan'ı terk etmek peşinde oldukları anlaşılınca bu seçenek de gerçekleşmemiştir. Dördüncü seçenek olarak ise, aşırı milliyetçi bazı grupların yeni dönemde BKP'ye karşı muhalefet olarak konumlandırması düşüncesi olmuştur. Ancak söylemleri gerçeklik dışına taşan aşırı milliyetçi grupların, kamuoyu nazarında itibarlarının çok düşük olması nedeniyle muhalefet olarak konumlandırmaları seçeneğinden de vazgeçilmiştir.[180]

Sayılan seçeneklerden planladıkları muhalefeti oluşturamayacaklarına ikna olan BKP yönetimi ülke içinde bir süredir faal olan ve başta başkent Sofya olmak üzere çeşitli kentlerde kesintisiz gösteriler yapan yeni muhalif gruplarla masaya oturmaya karar vermiştir. Çoğunluğu entelektüeller tarafından kurulan ve yine çoğu örgütlü olmayan söz konusu muhalif gruplar arasında, anti-faşistlerden sosyal demokratlara, çevreci gruplardan, sağcı partilere kadar, hatta komünist partiden ayrılarak yeni bir örgütle yola çıkanlar gibi her türlü oluşum yer almıştır. Böylece BKP ülkeyi demokratik düzene evirirken muhatap olacağı siyasi gücü de formüle etmiştir.

[180] http://m.24chasa.bg/ojivlenie/article/4414077 (e.t. 03.04.2017)

Bulgaristan'ın demokratik dönemdeki ilk seçilmiş cumhurbaşkanı olacak olan Jelyu Jelev'in oluşumuna öncülük ettiği Demokratik Güçler Birliği DGB (*Sıyuz na Demokratiçnite Sili*) 7 Aralık 1989'da kuruldu. DGB'de 8 bağımsız örgüt ve birlikten başka Bulgar Tarım Ulusal Birliği ile Bulgar Sosyal Demokrat Partisi de yer almıştır.[181] Bu dönemde ayrıca, Radikal Demokrat Parti, Yeşiller Partisi, Yeni Sosyal Demokrat Parti, Alternatif Sosyalist Parti, Bulgar Halk Partisi, Yeni Demokrasi, Bulgar Ulusal Birliği, Bağımsız Sendikalar Konfederasyonu, Emek Konfederasyonu "Dayanışma" gibi yüze yakın parti ve örgüt Bulgaristan siyasi hayatına katılmıştır.

Her ne kadar DGB bileşenleri daha önce Yuvarlak Masa toplantıları için çağrıda bulunmuşsa da, hala kontrolü elinde bulunduran BKP'nin geçiş dönemini de kontrol ettiğini gösteren işaretlerden biri de Yuvarlak Masa toplantılarını düzenlemesi ve yönetmesi olmuştur. Ocak 1990'da başlayan ve birçok temel reformun biçimlendiği Yuvarlak Masa toplantıları, Macaristan örneğindeki gibi gelişmemiştir. Macaristan'da önce muhalif gruplar bir araya gelerek kendi aralarında yapılmasını istedikleri reformlar konusunda anlaşmaya varmış ve ondan sonra iktidar partisiyle masaya oturmuştu. Bulgaristan örneğinde ise Yuvarlak Masa toplantılarında hangi muhalif grupların temsil edileceğinden, görüşülecek konuları belirlenmesine ve toplantıların koordinasyonuna kadar her şey BKP kontrolünde yürütülmüştür. Yuvarlak Masa toplantılarının başkanlığını yapan da BKP'nin güçlü isimlerinden Andrey Lukanov olmuştur. Yuvarlak Masa toplantılarının başladığı tarihlerde BKP Merkez Komitesi Sekreterliği'ne Aleksandır Lilov getirilmiş, bununla da geçiş döneminin demokrasiye everileceği sürece meşruiyet kazandırılması amaçlanmıştır. BKP, Lilov'u partinin başına getirerek, gücün emin

[181] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 87.

ellerde olduğu ve her şeyin kontrol altında olduğu izlenimini yaratmak istemiş ve yapılacak reformların meşru ve mutlaka demokratikleşmeye sonuçlanacağı yönünde kamuoyunda güçlü bir işaret vermek istemiştir.[182] BKP'nin yeni idaresi bu yolla partinin değil, eski lider Jivkov'un kötü gidişattan sorumlu olduğunu göstermek ve böylece kendini halk nezdinde aklama çabası içine de girmiştir. Zaten eski dönemin Halk Meclis'i halen görevde olduğu için burada kontrolü elinde bulunduran BKP, Haziran 1990'da çok partili siyasete geçiş için seçim kararı çıkarmıştır. Seçimin zamanlaması demokrasiye geçiş sürecinin hızının da BKP tarafından kontrol edildiğinin göstergelerinden birisi olmuştur.[183]

Aralık ayında devlet karşıtı propaganda yapmayı ve muhalif gruplar oluşturmayı cezalandıran maddeleri yürürlükten kaldırarak cezaevinde yatan siyasi mahkûmlar arasında bulunan 50 kadar Türk 22 Aralık 1989 günü serbest bırakılmıştır. Serbest bırakılanların biri de Ahmet Doğan olmuştur.[184] Bu arada Müslüman Türk azınlığın yaşadıkları yerlerde ve başkent Sofya'da aralıksız süren gösterileri sonucunda hükümet 29 Aralık'ta, isimleri zorla değiştirilenlerin adlarını geri alabileceğini, serbestçe kendi dillerini konuşabileceğini ve yasaklanan adetlerini ve ibadetlerini yerine getirebileceğini de açıklamıştır. Karar başkent Sofya'daki Halk Meclisi çevresinde günlerdir, değiştirilen adların iade edilmesi için gösteri yapan

[182] http://politburo.archives.bg/bg/2013-04-24-11-09-24/1970-1979/94 ; 1971'de BKP yönetimine giren ve partinin ideoloğu olan Lilov bir süre Jivkov'dan sonraki "ikinci adam" olarak bilindi. Ancak Jivkov'a yönelik sert siyasi eleştirileri nedeniyle 1983'de partiden uzaklaştırılmış, rejimin devrilmesinden sonra döndüğü Sofya'da azınlığın zorla değiştirilen isimlerinin geri verilmesini istemiştir. Bulgar kamuoyu nezdinde saygın bir yer edinmiştir.

[183] Daniela Gr. Dimitrova, **The Republic of Bulgaria's Transition of Democracy: Political and Social Implications**, (YL Tezi), (e.t.. 01.05.2017) http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/2345/01Mar_Dimitrova1.pdf?sequence=1

[184] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s. 197.

kalabalığa anında duyurulmuş, bu kararın açıklanması sırasındaki konuşmacılardan biri de bir hafta önce hapisten çıkarılan Ahmet Doğan olmuştur.[185]

BKP Ocak ayının başında Yuvarlak Masa toplantılarını başlatmıştır. Bu toplantılara ülkedeki muhalif gruplar ve partiler davet edilmiştir. Ancak 4 Ocak'ta yapılan ilk Yuvarlak Masa toplantısına, Ahmet Doğan'ın başında bulunduğu HÖH, aynı gün Sofya şehir mahkemesine resmi kaydını yaptırmasına rağmen davet edilmemiştir. HÖH'ün katılımı olmaksızın yapılan toplantıdan sonra Devlet Başkanı Mladenov, Müslüman Türk azınlığa karşı 1984'ten sonra uygulanan politikaların büyük bir hata olduğunu, bu hatanın Bulgaristan'ı dünya ülkeleri arasında yalnızlaştırdığını belirtmiştir. Mladenov Bulgaristan'ın tekrar saygınlığını kazanabilmesi için vatandaşlarının anayasal haklarını tanıması gerektiğini söylemiştir.[186] 29 Aralık'ta BKP tarafından alınan kararların destekleneceği anlamındaki bu açıklama Bulgar milliyetçilerin gösterilerini durdurmaya yetmemiştir. Mladenov yönetimi bu kez aralarında azınlık temsilcileri ve milliyetçilerin de bulunduğu grupları 8-10 Ocak tarihleri arasında parlamento binasında toplantıya davet etmiştir. "Etnik Sorunun Çeşitli Yönleri Üzerine Halk Konseyi" adı verilen forumda BKP'nin 29 Aralık kararları onaylandı ve anayasal hakların referanduma gidilmeden iadesi kararlaştırılmıştır. Milliyetçilerin isteği doğrultusunda forumda, azınlıklardan, özerklik ve ayrılıkçılık yönünde gelebilecek taleplerin engellenmesi ve bu amaçla hareket eden örgüt ve grupların yasaklanması da karara bağlanmıştır. Bulgarcanın tek resmi dil olması da foruma katılanlar tarafından kabul edilen maddeler arasında yer almıştır. Bulgaristan'ın yeni idaresi demokrasiye geçmeden önce en çok çekindiği azınlık konusunda bu temel ilkeleri

[185] http://www.thaber.bg/?pid=3&id_news=2435 (e.t. 29.02.2017)
[186] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s.379.

tarafların katıldığı toplantılarla sağlamaya çalışmıştır. BKP'nin kontrolündeki Halk Meclisi, forumda alınan kararları 15 Ocak'ta onaylamış, onaylama kararı resmi gazetede yayınlanmıştır.[187] Ertesi gün de Halk Meclis 1971 Anayasası'nın 1. maddesinde değişiklik yaparak Bulgar siyasetinde BKP'nin tekeline son vermiştir.

Meclis BKP'nin 29 Aralık kararlarını yasalaştırmak üzere Mart ayında toplanmıştır. Parlamentoda özellikle sert asimilasyon zamanında azınlığın zorla değiştirilen adlarının hangi yollarla iade edileceği konusu tartışılmıştır. Çeşitli önerilerin ele alındığı oturumda bazı tasarılar ise Müslüman Türk azınlığı bölmek için Türklerin adlarının iadesini basit bir idari işlemle, Pomakların adlarının iadesini ise mahkemeye başvurmak suretiyle dolambaçlı ve uzun bir yoldan yapılmasını öngörmüştür. Uzun tartışmalardan sonra 5 Mart'ta "Bulgar Vatandaşlarının İsimlerine İlişkin Yasa" oybirliği ile kabul edilmiştir. Yasada adların iadesi işlemleri açısından mağdurlar arasında ayrıma gidilmemiştir. Ne var ki, yasa, belli bir tarihe kadar isimlerin iadesi için süre veriyor ve eski adını almak isteyen kişiye basitleştirilmiş olsa bile yine de mahkeme yolunu göstermiştir. 5 Mart 1990'da alınan karar isimlerinin iadesini isteyene yılsonuna kadar süre tanımıştı ve ayrıca Bulgarcanın karakteristik özelliği olan, soyadının sonuna gelen -ov, -ev, -ova, -eva gibi ekleri de zorunlu kılmıştı.[188]

Gelen yoğun tepki üzerine ve Haziran ayında yapılan seçimlerde parlamentoya giren HÖH'ün çabaları sonucunda mahkemeye başvurma yöntemi kaldırılmış, idari bir tasarrufla isimlerin iadesi benimsenmiştir. Ayrıca süre de uzatılarak 1993 yılının Ekim ayı, basitleştirilmiş yöntemle isim iadesi için son tarih

[187] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 86.
[188] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s.381.

olarak belirlenmiştir. Bundan sonraki iade talepleri için mahkemelere gidilmesi gerekecekti. Parlamentoya giren HÖH'ün isim kanunuyla ilgili diğer isteği olan soyadlarından Bulgarca eklerin kaldırılması da kabul edilen değişikliklerden biri olmuştur. Yetkililer 1 Mart 1991'de isim iadesi için dilekçe verenlerin sayısını 600 000 olarak açıklamıştır.[189]

İsimlerinin iadesi için başvurmayanlar da olmuştur. Bunun nedenlerini ihmalkârlıktan çok, işte, okulda ve sosyal çevresinde hala devam eden ayrımcı muameleye maruz kalmamak, bulunduğu ortamda soyutlanmamak düşüncesinde aramak gerekmektedir. Özellikle gençler arasında yaşanan bu tedirginliğin sebepleri arasında iş bulamama kaygısı da yer almaktadır. Durum Bulgaristan'ın demokrasiye geçme kararı almasından 27 yıl sonra da çok değişiklik göstermemiştir.

Müslüman Türk azınlıkla ilgili ilk adımları bu şekilde atan BKP, 3 Nisan tarihinde Halk Meclisi'nde lideri Petır Mladenov'un yeni dönemin ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilmesini sağlamıştır. Aynı gün, siyasi parti kurma hakkını tanıyan ve çok partili serbest seçimlerin yapılmasını düzenleyen yeni Seçim Yasası da kabul edilmiştir. BKP, üyeleri arasında yaptığı bir referandumla Bulgar Komünist Partisi olan adını Bulgar Sosyalist Partisi BSP (*Bılgarska Sotsyalistiçeska Partiya*) olarak değiştirmiştir. Yine aynı gün parlamento ilk özgür genel seçimlerin 10 Haziran 1990'da yapılması kararını da almıştır.[190] BKP'nin çıkardığı seçim yasasıyla 10-17 Haziran tarihleri arasında Bulgaristan'ın totaliter-sosyalist dönemden sonraki ilk serbest seçimleri yapılmıştır. İki turlu seçim sonucunda BSP oyların % 42'sini alarak 400 sandalyeli mecliste 211 milletvekilliği kazanmış, büyük umutlara

[189] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 56.
[190] **Ibid.**,s. 87.

bağlanan DGB ise oyların %38'ini alarak 144 milletvekilinde kalmıştır. HÖH bu ilk serbest seçimde 23 milletvekili ile Halk Meclisi'ne girmiştir.

Eski BKP yeni BSP'nin seçim başarısında rol oynayan etmenleri Nurcan Özgür şöyle sıralamaktadır: Birincisi BKP döneminde çıkarılan ve barajlı karma seçim sistemi olarak belirlenen seçim yasası sayesinde zaten en örgütlü siyasi yapı olan BSP, oyların, yeni kurulan ve sayıca çok olan partilerin arasında dağılmasını önlemiş, büyük partilerde toplanmasını sağlamıştır. İkinci olarak, BSP yine yaygın örgütlenmesi sayesinde daha önce kontrolüne aldığı milliyetçi hareketleri seçim propagandasında sonuna kadar kullanmıştır. BSP, desteklediği "Milli Çıkarları Koruma Komitesi" sayesinde, Bulgar çıkarlarının, "bölücü Türklere" ve "terörist HÖH'e" karşı tek koruyucusu olduğu propagandasını yürütmüştür. BSP'nin seçimde başarılı olmasının diğer bir nedeni de, ekonomik çöküntü ve bunun yol açtığı sosyal bunalımın halkta yarattığı korku ve eski günlere dönüş isteğinin güçlenmiş olması gösterilebilir.[191]

BKP'nin 22 Aralık'ta hapisten çıkardığı Ahmet Doğan bir hafta sonra Sofya'da meclis önünde eylem yapan azınlık üyelerine isimlerinin geri verileceği açıklamasını yapanlar arasında yer almıştır. Bundan 6 gün sonra yani 4 Ocak'ta da HÖH bir muhalif grup olarak tescil edilmiştir. Aradan dört ay geçmeden Nisan ayında HÖH, siyasi parti olarak faaliyet göstermek üzere Sofya Şehir Mahkemesi'ne kayıt başvurusu yapmıştır. Bu zamana kadar "Bulgaristan'da Türklerin ve Müslümanların Hak ve Özgürlükler Hareketi" adı altında faaliyet gösteren oluşum siyasi parti olarak kaydını yaptırmak için 1990 tarihli Siyasi Partiler Yasası'nın "etnik ve dinsel temelli" parti kurulmasını yasaklayan hükümlerini dikkate alarak

[191] **Ibid.** , s. 89.

ismini Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) olarak değiştirmiştir. 26 Nisan 1990'da da mahkeme tarafından siyasi parti olarak tescil edilmiştir.[192]

Yukarıda da aktarıldığı gibi demokrasiye geçişi kontrollü bir süreç sonunda gerçekleştirmeye çalışan BKP liderliği, HÖH'ün seçimlere katılmasına engel olmamıştır. Ancak Haziran 1990'da yapılan ilk serbest seçimlerle parlamentoya giren 23 kişilik HÖH grubunun İsim Kanunu'nda değişiklik yaptırmak için gösterdiği yoğun çaba olumlu sonuç verince aşırı milliyetçi gruplar eylemlerini tırmandırmıştır. BKP'den destek alan "Milli Çıkarları Koruma Komitesi" ülkenin çeşitli yerlerinde örgütlenmiş ve bu örgütleri sayesinde eylemlerini aralıksız sürdürmüştür. Etnik ve dini temele dayanan parti kurmanın yasak olduğunu ancak HÖH'ün böyle bir parti olduğu halde meclise girdiğini söyleyerek başlatılan eylemler özellikle Türk ve Bulgar nüfusun karışık olarak yaşadığı bölgelerde yoğunlaşmıştır. Kitlesel gösteriler düzenlemek, genel greve gitmek, HÖH binalarına saldırmak gibi eylemlerin en uç noktası Razgrad şehrinde yaşanmıştır. "Razgrad Milli Çıkarları Koruma Komitesi" taraftarları 22 Kasım'da parlamentonun "Türk yandaşı ihanet politikasını" protesto ettiklerini söyleyerek "Razgrad Bulgar Cumhuryeti"ni kurduklarını açıklamıştır.[193]

1.2. Demokrasiye Geçiş Sürecinin İlk Serbest Seçimleri ve Yeni Anayasa

Bulgaristan Haziran 1990'da yapılan ilk serbest seçimlerle aradığı huzuru bulamamıştır. Sosyal yapıdaki bozulma, siyasette kararsız ve aşırı tutumlar gösteren çok sayıda siyasi oluşumun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hala etkin olan nomenklaturanın geçiş dönemini kendi kontrolü altında tutma çabaları sürecin doğal

[192] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 424-425.
[193] **Ibid**., s. 382-383.

akışında ilerlemesini engellemiştir. O güne kadar ülkeyi yöneten BKP bütünlüğünü korurken, son iki yılda ortaya çıkan ve muhalefet cephesinde yer alan parti, grup ve diğer oluşumlar bir araya gelme sorunu yaşamış, ortak örgütler kurduklarında da uyum sorunları baş göstermiştir. Bu durum muhalefetin bütünsel bir yapı olarak siyaset sahnesinde yer almasını engellemiş, istikrarlı bir tutum sergilemesine de olanak bırakmamıştır.

Bulgaristan'da, Moskova'nın etkisinden kurtulan diğer Doğu Bloku üyesi Avrupa ülkelerinde olduğu gibi merkez sol ile merkez sağ partileri arasında şekillenen ve dengeyi bu ikisi arasında arayan parlamento yapısı hızlı bir şekilde oluşturulamamıştır. Özellikle aşırı milliyetçi gruplar ve onların harekete geçirdiği kitlelerin baskısıyla BSP de DGB de milliyetçi söylemden kurtulamamış, ortaya çıkan HÖH de bütün yıldırımları üzerine çekmiştir. Özellikle muhalif siyasi partilerin uyumsuz ve radikal tutumları, BSP'nin de 45 yıllık iktidar alışkanlığından kaynaklanan psikolojiyle siyaset yapması nedeniyle, demokratik yöntemlerin geçerli olmaya başladığı ortamda parlamentonun yasa yapamaz hale gelmesine, hükümetlerin de işlevsiz kalmasına yol açmıştır.

BSP hükümetinin çalışamaz duruma gelerek istifasını vermesinden sonra kurulan geçici uzmanlar hükümeti de yeni anayasayı yapmak için harekete geçildiğinde işlevini yitirmiştir. İlk serbest seçimlerle parlamentoya giren siyasi güçler, 1991 yılındaki yeni anayasayı yazma çalışmalarında çok ayrı uçlarda tutum alarak toplumsal uzlaşmayı yansıtacak bir çalışma yapmaktan uzak kalmışlardır. Yazılan yeni anayasanın kabulüne karşı çıkan DGB ve bazı diğer milletvekillerinin parlamentoyu terk ederek açlık grevine başlamasına rağmen 14 Mayıs 1991'de

oylamaya geçilmiş ve Bulgaristan'ın yeni Anayasası, BSP, Yeşiller Partisi, Bulgar Tarım Ulusal Birliği ve Demokrat Parti üyelerinin oylarıyla 400 sandalyeli mecliste 309 milletvekilinin olumlu oyu ile kabul edilmiştir.[194] HÖH ve DGB'den toplam 90 milletvekili yapılan yeni Anayasayı protesto ederek oylamaya katılmamıştır.

Bulgaristan'ın yeni Anayasasında "azınlık" kelimesine yer verilmemiştir. Bunun yerine "ana dili Bulgarca olmayan Bulgaristan vatandaşları" ifadesi kullanılmıştır. Ancak azınlık hakları anayasanın çeşitli maddelerinde yer alan ifadelerle güvence altına alınmıştır. Böylece Müslüman Türk azınlığın hakları totaliter-sosyalist dönem sonrasında anayasal düzeyde korunmuştur.

Ancak yeni Anayasanın kabul edilmesi de ülkeye beklediği huzur ve istikrarı getirememiştir. BSP kendisine yönelen tepkileri azaltmak ve ülkenin giderek kötüleşen iktisadi durumunu geniş katılımlı bir toplumsal mutabakat hükümetiyle aşmak için DGB'ye götürdüğü koalisyon önerisi DGB tarafından siyasi mülahazalarla reddedilirken, Temmuz ayında bu kez cumhurbaşkanlığı krizi patlak vermiştir. Jivkov'un yerine geçen Petır Mladenov'un, 1989 yılı Aralık ayında meclis çevresinde gösteri yapan öğrencilerin dağıtılması için tankların devreye sokulmasını istediğini gösteren bir video kaydı ortaya çıkmıştır. Kamuoyunda büyük tepkiye yol açan bu görüntüler üzerine Mladenov 6 Temmuz'da istifa etmiştir. BSP devlet başkanlığı koltuğuna yine kendi adayını getirmek istediyse de parlamentoda aradığı çoğunluğu bulamayınca muhalefetteki DGB'nin adayı Jelyu Jelev'i desteklemek zorunda kalmıştır.

[194] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 90.

Yeni Anayasası 90 milletvekilinin katılmadığı oturumla kabul eden ve ardından da yeni bir cumhurbaşkanı seçen Bulgar parlamentosu erken genel seçime gitme kararı alarak dağılmıştır.[195]

13 Ekim 1991'de yapılan genel seçimlerde uygulanan % 4 seçim barajı ve kullanılan seçim sistemi yine iki büyük parti yaratma amacını gütmesine rağmen bunda başarılı olamamıştır. Bu kez 240 sandalyeli parlamento için yarışan partilerden DGB oyların % 34'ünü alarak 110 milletvekilliği kazanırken, onu takip eden BSP'nin 106 milletvekili yeni parlamentoya girmiş, kullanılan oyların % 7,5'ini alan HÖH ise 24 milletvekiliyle bir önceki mecliste aldığı sandalye sayısını bir artırmıştır.[196]

Bulgaristan'da 13 Ekim 1991'deki seçim demokratik döneme geçildikten sonra yapılan ilk serbest seçim olarak kayıtlara geçmiştir. Seçimlerden sonra oluşan parlamento, tepkiler üzerine tüm resmi binalardaki komünizmle ilgili her türlü işaretin kaldırılması kararını almıştır. Kasım ayında da parlamento, ülkenin Bulgaristan Halk Cumhuriyeti olan adını Bulgaristan Cumhuriyeti olarak değiştirilip bayrağının da komünizmle ilgili sembollerden arındırılmasına karar vermiştir.

Bulgaristan Doğu Bloku'ndan ayrılan diğer sosyalist ülkeler gibi Avroatlantik ittifakına katılmayı stratejik hedef olarak belirleyip bu hedefe yönelik adımlar atmaya başlamıştır. 1992'de Avrupa Konseyi'ne üye olan Bulgaristan 1994'te de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni onaylamış, ertesi yıl Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusu yapan Sofya, 1998'de de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin

[195] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 366-367.
[196] http://www.prehod.omda.bg/page.php?tittle=22_октомври_1991&IDMenu=567&IDArticle=589 (e.t. 15.02.2017)

zorunlu yargı yetkisini tanımıştır. Bulgaristan ayrıca, 1997 yılında imzaladığı Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi'ni 1999'da yürürlüğe koymuştur. Böylece azınlık hakları uluslararası düzeyde de güvence altına alınmıştır. Müslüman Türk azınlığın yeni dönemde adlarını geri alma, kendi dilini her yerde konuşabilme, özgürce ibadet edebilme, gelenek ve kültürünü yaşatıp geliştirmesine olanak sağlayacak faaliyetlerde bulunabilme haklarında önemli ilerlemeler kaydedilirken devlet okullarında Türkçe dersi konusunda ise uzun bir mücadele verilmiştir. Bu mücadelede azınlığın hala istediği yere gelemediği tespiti yapılabilir. 2004 yılında Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)'da tam üyeliğe kabul edilen Bulgaristan'ın savunma konusundaki endişeleri azalırken, 2007 yılında gerçekleşen Avrupa Birliği (AB) üyeliği de ülkenin ekonomik kalkınması ve istikrarı için atılan adımlardan en önemlisidir.

2. HAK VE ÖZGÜRLÜKLER HAREKETİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

2.1. Azınlığın Direnişi ve HÖH'ü Doğuran Süreç

HÖH'ün kurulmasına da ortam sağlayan gelişmeler, azınlığın zorla isim değiştirme uygulaması olarak bilinen sert asimilasyona karşı örgütlü olmayan direnişi olmuştur. BKP'nin amacı, "Yeniden Doğuş" veya "Soya Dönüş" adını verdiği son asimilasyon girişimiyle sadece Müslüman Türk azınlık üyelerinin ismini değiştirmek olmamıştır, azınlığı, çoğunluk durumundaki Bulgarlardan ayıran her şeyi ortadan kaldırmaya çalışmıştır. En başta ana dillerini evde dahi kullanmayı yasaklamayla başlayan sert asimilasyon girişiminde, Müslüman ve Türk kültürüne ait ne varsa her şey ya değiştirilmiş ya da yasaklanmıştır. Bir başka deyişle, totaliter

yönetim azınlık üyelerinin doğumdan ölüme bütün kayıtlarını ve yaşamı boyunca edinip sürdürdüğü kimliğini silmeyi amaçlamıştır.

Azınlığın erkek çocuklarını sünnet ettirmeleri, dini bayramları kutlamaları, camiye gitmeleri, cenazelerini İslami usulde defnetmeleri, geleneksel düğünlerini yapmaları, düğünlerde geleneksel danslarını oynamaları, geleneksel kıyafetlerini giymeleri, Türkçe yayın yapan radyo istasyonlarını dinlemelerini, Türkçe şarkılar içeren kaset çalmalarını, kısacası Türklükle ve Müslümanlıkla ilgili ne varsa hepsini ya yasaklamış ya da değiştirmeye çalışmıştır. Ancak yasakları takip edip, cezalar vermek bir süreç gerektirirken, isim değiştirmek Bulgar idaresinin en çok önem verdiği uygulama olmuştur. Direnişle karşılaşma olasılığı ve karşı çıkışları önceden bastırabilmek için milis, polis ve askeri güçleri de seferber eden BKP'nin bu oldubittisine bireysel olarak karşı çıkanlar da, birçok yerde toplu olarak direnenler de olmuştur.

İlk kitlesel direniş Kırcaali bölgesindeki Sütkesi (Mleçino) köyünde yaşanmıştır. 24 Aralık 1984'te Sütkesi köyünde toplanan yüzlerce kişi asimilasyona karşı seslerini yükseltmiş, gösteri güvenlik güçlerinin müdahalesiyle dağıtılmıştır. İkinci toplu direniş hareketi 2 gün sonra yani 26 Aralık'ta yine aynı bölgedeki Killi (Benkovski) köyünde yaşanmıştır. Çevre köylerden de gelenlerin katılımıyla birkaç bin kişiyi bulan kalabalık protesto gösterisi başlatmış, güvenlik güçleri kalabalığı dağıtmak için ateş açtı olay sırasında aralarında 18 aylık Türkan bebeğin de bulunduğu üç Türk öldürülmüştür.[197] Bir gün sonra bu kez yine Kırcaali yakınlarındaki Mestanlı (Momçilgrad) kasabasında Türkler asimilasyona karşı gösteri yapılmıştır. İki gün süren gösterilerde Bulgar güvenlik güçlerinin ateşi sonucu

[197] http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=21916.0;wap2 (e.t. 22.04.2017)

2 Türk hayatını kaybetmiş çok sayıda kişi de yaralanmıştır. Aralık 1984 ile Ocak 1985 tarihleri arasında Kırcaali bölgesinde azınlık üyelerinin asimilasyona direniş gösterileri devam etmiştir. Bu olaylarda 30'u azınlık üyelerinden olmak üzere toplam 40 kişinin öldürüldüğü tespit edilmiştir.[198] Bazı kaynaklara göre Kırcaali bölgesinde bu sıralarda 10 binden fazla kişinin katıldığı 11 protesto yürüyüşü yapıldığını kaydetmektedir.[199]

Türklerin yoğun olarak yaşadığı Kırcaali bölgesinden sonra BKP yönetimi sert asimilasyon tedbirleriyle ülkenin kuzeydoğusundaki diğer Türk yoğun bölgeye geçmiştir. Buradaki asimilasyona karşı en sert direniş ise nüfusunun büyük çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Yablanovo kasabasında yaşanmıştır. Henüz Bulgar güvenlik güçleri kasabaya ulaşmadan çevre köylerden gelen Türklerin de katılımıyla binlerce kişi kasabanın çevresine barikatlar kurarak direniş başlatmıştır. 18 Ocak'ta başlayan direnişi 3 gün boyunca kıramayan güvenlik güçleri dördüncü gün tanklar eşliğinde kasabaya girmiştir. Çıkan çatışmalarda 34 kişinin öldürüldüğü, 30 kişinin de yaralandığı belirtilmiştir.[200] BKP yönetimi zorla isim değiştirme uygulamasını kuzeydoğu Bulgaristan'daki azınlık üzerinde uygulamaya geçmeden önce olası bir direnişi kırmak için daha geniş önlemler de almıştır. Başlıca önlemler, Müslüman Türk azınlık üyelerinden askerliğini yapmış olanları seferberlik bahanesiyle askeri kamplarda toplamak şeklinde olmuştur. İsim değiştirmeye direnenleri hapsetmek, önder olabilecek nitelikte gördükleri kişileri Belene'deki kampa göndermek, direnen kişileri tek başına ya da aileleriyle birlikte Türklerin bulunmadığı yerlere sürgüne göndermek de bu önlemler arasında sayılabilir. Bulgar

[198] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler,** s.169.
[199] Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan", s.190.
[200] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 342.

güvenlik güçlerinin direnenlere karşı uyguladığı şiddetin bir amacı da azınlığın diğer üyelerini korkutmak olmuştur.

2.2. Bulgaristan'da Türk Milli Kurtuluş Hareketi'nin Ortaya Çıkması

Daha sonra Hak ve Özgürlükler Hareketi'ne dönüşerek Bulgaristan siyasetinde azınlık hakları için etkili olacak olan Bulgaristan'da Türk Milli Kurtuluş Hareketi (BTMKH) adıyla 1985 yılında doğmuştur. Ancak yasadışı olarak kurulan azınlık örgütlerinden ilki de değildir.

Bulgar iç istihbarat örgütünün raporlarına göre zorla isim değiştirme ya da resmi adıyla "Yeniden Doğuş" uygulamasına geçildikten sonra azınlık üyeleri pasif ya da aktif direniş eylemleri başlatmışlardır. Pasif direniş, yasaklanan şeyleri yapmak şeklinde, yani ısrarla Türkçe konuşmak ve yasaklanan örf adetleri günlük hayatta devam ettirmek biçiminde olurken, aktif direniş ise asimilasyona karşı protesto gösterileri düzenlemek olmuştur. Söz konusu dönemdeki Bulgar istihbarat kaynaklarının raporlarına bakılırsa azınlık mensupları, 42 örgüt, grup ya da dernek kurarak azınlığı örgütlemeye çalışmışlardır. İlk kurulanlar arasında Avni Veliev'in "Bulgaristan Türklerinin Lenin Komünist Partisi" ile Mestanlı'daki (Momçilgrad) gösterileri hazırlayan Osman Salihoğlu'nun derneği bulunmaktadır. Muhammet Hüseyinov (Uzunkış) Ocak 1985'te "Uzun Kış Derneği"ni kurmuştur. Bu dernek de sert asimilasyona maruz kalan Türklerden Muhammet Hüseyinov direniş sırasında ilk öldürmelerin yaşandığı Killi köyünde doğmuştur.[201] Mart 1985'te yine Killi merkezli Benkovski Grubu adı altında bir direniş örgütü kayıtlara geçmiştir. Kırcaali

[201] Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan", s. 193.

bölgesindeki bu iki derneğin faaliyetleri 1986 yılında kurucu ve üyelerinin tutuklanmasıyla sona ermiştir.

Kuzeydoğu Bulgaristan'da ilk kurulan direniş örgütleri ise "Türk Kurtuluş Hareketi" ve "Kuzeydoğu Bulgaristan Müslüman Türklerinin Dayanışma Derneği" adlarını taşımaktadır. İstihbarat raporlarına göre bu iki oluşumun başında Torlak (Hlebarovo) köyünden iki kardeş bulunmaktadır. Türk adları belirtilmeyen bu iki kardeş değiştirilmiş isimleriyle Huban Asenov İliev ile Andon Asenov İliev'dir. Raporlara göre 1 Mayıs'ta direniş için bölge çapında bildiri dağıtan söz konusu iki örgüt Mayıs 1985'ten önce kurulmuştur ve kuzeydoğu bölgesinin ilk Türk direniş örgütleri olarak kayda geçmişlerdir. 1987 yılı sonuna kadar faaliyet gösteren bu iki örgüt Bulgaristan'ın bu bölgesinde asimilasyona karşı direniş için kurulan diğer örgütlere de örnek teşkil etmişlerdir. Çünkü bu örgütlerin yapısına bakıldığında, bir başkan, başkan yardımcısı, yazı işleri sorumlusu, kasiyeri ve bölge sorumluları şeklinde örgütlendiği görülmüştür. Asimilasyona karşı direnişi örgütlemek, direniş nedeniyle gözaltına alınan, tutuklanan, sürgüne gönderilen, mahkemeye çıkarılan Türklerin kayıtlarını toplayan Türk Kurtuluş Hareketi ve Kuzeydoğu Bulgaristan Müslüman Türklerinin Dayanışma Derneği bunları Batı Avrupa ülkelerindeki insan hakları kuruluşları ve medyaya ulaştırmaya çalışmışlardır. İki örgütün Bulgaristan çapında bildiri dağıtmasına rağmen yoğunlukla Razgrad, Şumnu (Şumen) ve Rusçuk (Ruse) faaliyet gösterdikleri tespiti yapılmıştır.[202] Bunlardan başka kuzeydoğu Bulgaristan'da yine 1985 yılı içinde "Türk Kurtuluş Birliği" ve "Türk Kurtuluş Örgütü" adında başka örgütler de kurulmuş bunlar da azınlık üyelerini iş yavaşlatma,

[202] **Ibid**., s. 194-196.

iş bırakma, kamusal alanda Türkçe konuşmak gibi çeşitli sivil itaatsizlik eylemleri yapmaya çağırmışlardır.

Sert asimilasyonun güvenlik güçleri eşliğinde silah zoruyla uygulanmasına başlanan her bölgede azınlığın direnişe geçtiği ve bu direnişi örgütlemek için çeşitli yapılanmalara gittiği görülmüştür. Varna ve Tolbuhin[203] (Dobriç) bölgesinde de yoğun olarak bulunan azınlık üyeleri direniş için örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Haziran 1985'te, "Türk Milli Partisi" veya "Bulgaristan Türklerinin Kurtuluş Partisi" adını kullanan örgüt, öğretmen Necmettin Hak'ın başkanlığında kurulmuştur. Necmettin Hak'la birlikte bir örgüt kurma fikrini ilk konuşan ve bu konuda harekete geçen Zahit Öztürk, BTMKH'nin kuruluşuyla ilgili anlatımında her şeyin Tolbuhin'de başladığını iki kişi olarak vardıkları örgüt kurma kararına çevrelerinden güvendikleri bazı Türklerin de katıldığını vurgulamıştır. Bazı üyeleri Kırcaali'den olan bu grup, örgütü, ancak dörtte bir oranında Türk nüfusa sahip küçük bir şehir olan Tolbuhin yerine, bütün Bulgaristan'a ulaşmalarını sağlayacak Sofya, Filibe (Plovdiv) ya da Varna'da faaliyete geçirme kararı alır. Aynı zamanda örgüte "okumuş birini" alma ihtiyacı hissettiklerini de anlatan Zahit Öztürk kayınpederinin uzaktan akrabası olan ve Sofya Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapan Ahmet Doğan'a öneri götürme kararı aldıklarını da aktarmıştır. Necmettin Hak'la birlikte Eylül 1985'te Sofya'ya gidip Ahmet Doğan'ı bulduklarını anlatan Zahit Öztürk, Doğan'ı örgüte katılmaya çağırır. "…*Kendisine örgüte katılma teklifini Necmettin Hak iletti ve Ahmet Doğan da hemen kabul etti. Ahmet Doğan, Hareketin*

[203] BKP'nin iktidarı döneminde, daha önce adı Hacıoğlu Pazarcık olan kentin adı, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında Bulgaristan'ı, Romanya topraklarından gelerek işgal eden SSCB kuvvetlerinin komutanı General Tolbuhin'e atfen Tolbuhin olarak değiştirilmiş, demokratik dönemde kentin adı bulunduğu bölge olan Dobruca'daki eski adı olan Dobriç'e çevrilmiştir. Varna şehrinin adı da 1949'da Stalin olarak değiştirilmiş, Stalinizmin tasfiyesi sonrasında 1956 yılında tekrar eski adını almıştır.

uluslararası normlara uygun bir program ve tüzüğü olması gerektiğini ve ayrıntılı çalışmalar için Dobriç'e "akraba" ziyaretine geleceğini söyledi…"[204]

HÖH'ten milletvekilliği de yapan İbrahim Tatarlı'ya göre ise BTMKH 1985 yılında Ahmet Doğan başkanlığında kurulmuştur. Doğan ise Mart 1990'da verdiği bir söyleşide "…*Hareket, Bulgaristan Türk ve Müslümanlarının hareketi idi. 60'larda, 72-73'lerde Batı Rodoplarda ve 84-85 yıllarında bütün Bulgaristan'da yaygınlaşan zorla isimleri değiştirme kampanyası böyle bir örgüt için zemin oluşturmuştur*..." demiştir.[205]

"Doğan'ın Dosyası" adıyla Ahmet Doğan hakkında belgelere dayalı bir kitap yayınlayan gazeteci Toma Bikov'a göre, Bulgar iç istihbarat teşkilatına çalışan Ahmet Doğan, örgütün kurucularından iki kişinin yardımıyla Necmettin Hak'la tanışıp örgüt programını görmüştür. Bikov'a göre, Doğan kısa bir süre sonra örgütteki bazı kişilerin yardımını alarak başkan durumundaki Necmettin Hak'ı devre dışı bırakıp yerine geçmiş ve örgütün adını da programını da değiştirmiştir. Ahmet Doğan'ın, adını Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Hareketi olarak değiştirdiği örgütün idaresini ele alma tarihi ise 8 Aralık 1985'tir.[206]

Daha sonra partileşerek Hak ve Özgürlükler Hareketi'ne dönüşecek olan BTMKH'nin kuruluşuyla ilgili başka kaynaklarda bazı farklı bilgiler de verilmektedir. "Gölgede ve Aydınlıkta-HÖH" kitabının yazarı Paunka Goçeva ile Bulgar iç istihbarat teşkilatında uzun süre çalıştıktan sonra "Türkleştirme" kitabını yazan Bonço Asenov da, BTMKH'nin kuruluşuyla ilgili bilgiler aktarmışlardır. Bu

[204] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5382 (e.t. 24.04.2017)
[205] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 77.
[206] Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan", s. 197.

kitaplarda yazılanlara göre Mart 1985'te, önce BTMKH'nin programı oluşturulmaya başlanmış, Nisan-Mayıs aylarında çeşitli illerde örgütlenmeye gidilmiş, Temmuz ayında yapılan seçimde de örgütün başına Bulgaristan Bilimler Akademisi üyesi felsefe alanında doktorası olan Ahmet Doğan getirilmiştir. Aynı ay içinde örgütün ilk bildirisi "Bulgaristan Türkleri Deklarasyonu" adıyla hazırlanarak azınlıkların yaşadığı yerleşim yerlerinde dağıtılmıştır. Bu kaynaklara göre, 8 Aralık 1985'te BTMKH üyeleri Varna'da toplanmış ve örgütün adının "Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Hareketi" olmasına karar verilmiştir.[207] Ocak 1986'da Ahmet Doğan tarafından hazırlanan örgüt programında "silahsız savaş" çağrısı yapılmış ve bildiri haline getirilerek 29 Mart'ta bölgelere dağıtılmıştır.[208] 31 Mayıs 1986'da ise örgütün ikinci ve son bildiri dağıtımı yapılmış ve bu bildiride Türklerden Varna ve Tolbuhin'de 8 Haziran'da yapılacak yerel seçimlerin boykot edilmesi istenmiştir.[209] Haziran ayı başında Ahmet Doğan da dahil BTMKH'nın önde gelen isimleri tutuklanmış ve yargılanmaya başlamışlardır.

Daha önce adlarını saydığımız azınlığın direniş örgütlerinin Ahmet Doğan ve Necmettin Hak'ın yargılandığı davalarda yer almamaları ve başka davalarda yargılanmaları bu örgütlerin BTMKH'dan farklı ve önce kurulduğunu göstermektedir.[210] Hatta Zeynep Zafer'e göre özellikle 1985'te 1 Mayıs Bayramı kutlamalarını boykot etme çağrısı yapan bildirileri dağıtan Türk Kurtuluş Hareketi ve Kuzeydoğu Bulgaristan Müslüman Türklerinin Dayanışma Derneği'nin faaliyetleri BTMKH'ya örnek olmuştur. Zafer'e göre, 1989 yılındaki zorunlu göçle Türkiye'ye giden birçok direniş örgütü öncüsünün faaliyetleri ve direnişe yaptığı katkılar, daha

[207] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 76-77.
[208] **Idem.**
[209] Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan", s. 198.
[210] **Idem.**

sonra BTMKH ve onun devamı olan HÖH tarafından sahiplenilmiştir. Yazara göre, diğer direniş örgütlerinin mücadeleleri maksatlı olarak unutturulmuş ve ülke çapındaki bütün mücadeleyi tek başına Ahmet Doğan liderliğindeki BTMKH'nin örgütlediği izlenimi yaratılmıştır.[211] "İnsan Hakları Demokratik Birliği" adlı derneği kuran Mustafa Ömer de Ahmet Doğan'ın, Mayıs Eylemlerini, kendilerinin zorunlu göçle Türkiye'ye gittiği sırada sahiplendiğini belirtmiştir.[212]

Müslüman Türk direniş örgütlerinin eylemleri 1985-87 yıllarında yapılan operasyonlar ve tutuklamalarla sekteye uğramıştır. Ancak azınlık üyelerinin 1987'den sonra mücadelesinin yoğunlaştığı ve daha bilinçli bir hal aldığı tespiti de yapılabilir. Özellikle günlük hayatta asimilasyon politikasının getirdiği yasaklara uymamak ve baskıları Batı medyasına yansıtma çabaları Bulgar istihbarat kaynaklarının raporlarında yer almıştır. 1988 yılı özellikle azınlığın yasal düzlemdeki direniş mücadelesi açısından önemli bir yıl olarak öne çıkmaktadır. SSCB'de Mihail Gorbaçov'un başlattığı açıklık ve yeniden yapılanma politikaları çerçevesinde Doğu Bloku'nda çok sesliliğe yönelik hareketlilik artarken, uyguladığı sert asimilasyon politikası nedeniyle ve Türkiye'nin de başlattığı girişimler sonucu BKP yönetimi uluslararası alanda yalnızlaşmış ve gönülsüzce de olsa açıklık politikalarına uymaya başlamıştır. Bu çerçevede daha önce söz konusu olmayan, bağımsız sivil toplum örgütleri kurulmasına izin vermek durumunda kalan BKP yönetimi bu örgütlenmeleri baskı altında tutmaya çalışmasına rağmen başarılı olamamıştır.

[211] **Ibid.** , s. 198-199.
[212] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s. 202.

2.3. Azınlığın Kaderini Değiştiren Mayıs Eylemleri

16 Ocak 1988'de Bulgaristan'da ilk kez "Bağımsız İnsan Haklarını Koruma Derneği" (BİHKD) kurulmuştur.[213] Göreceli serbestlikten yararlanan bir grup Bulgar aydını tarafından kurulan derneğin amacı, Bulgaristan'da yaşayan herkesin totaliter idareye karşı haklarını korumak olarak açıklanıştır. Derneğin programındaki bir maddede ise, ülkede yaşayan azınlıkların yaralarının sarılması yönünde çalışma yapılacağı belirtilmiştir. Dernek ayrıca bünyesine Türklerden de üye almıştır. Bu kişiler, Batı medya kaynaklarıyla kurdukları bağlantılarda Bulgaristan'daki asimilasyon uygulamasının ulaştığı boyutları anlatarak asimilasyona karşı mücadelenin ikinci aşamasında azınlığın sesinin duyurulması açısından çok faydalı olmuşlardır. Ülke içinde sürgüne gönderilmiş 5 Türkten oluşan bu öncü grup daha sonra BİHKD'nin Türk şubesini hayata geçirmiştir. Bu sayede Bulgar aydınları tarafından kurulan derneğin üye yapısı zamanla değişmiş ve Türk üye sayısı Bulgarların sayısını geçmiştir. 10 Aralık 1988'de Mustafa Ömerov başkanlığında üç Türk, "İnsan Haklarını Koruma Demokratik Birliği"ni kurmuş ve asimilasyona karşı eylemleri hazırlamak için Türklerin yaşadığı bölgelerde örgütlenmeye başlamışlardır. Ancak başkan ve kurucu üyeler Mayıs Eylemleri başlamadan önce sınır dışı edilmişlerdir. Buna rağmen Ömerov, Paris'teki Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) İnsani Boyut toplantısına katılıp Bulgaristan'daki durumu burada anlatma olanağı bulmuştur.[214]

30 Ocak 1989'da da Kazanlık'ta kurulan "Müslüman İnisiyatif Komitesi" de BİHKD bünyesinde faaliyete başlamıştır. Aynı tarihte Cebel'de ise "Viyana-89'a

[213] Evgenia Kalinova, İskra Baeva, **Bılgarskite Prehodi**, s. 233.
[214] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=14955 (e.t. 24.04.2017)

Destek Derneği" kurulmuştur. Bu son dernek de diğer dernekler gibi 30 Mayıs'ta 1989 Paris'te yapılacak olan AGİK İnsani Boyut Konferansı Birinci Toplantısı'ndan önce dünya kamuoyunun dikkatini, Bulgar yöneticilerin uyguladığı asimilasyona çekmek için faaliyetlerde bulunmuştur.[215]

Birbiriyle bağlantılı şekilde çalışan bu dernekler kısa sürede Bulgaristan çapında duyularak yeni üyeler kazanmıştır. Bulgaristan, Paris'teki toplantısı öncesinde, İngiliz *BBC*, Alman *Deutsche Welle*, *Radio Free Europe* gibi Batılı medya kuruluşlarının yayınlarının dinlenmesini önlemek için yıllardır uyguladığı frekans engellemesini kaldırdığı gibi, Batı Avrupa ülkeleriyle telefon bağlantılarına da izin vermek durumunda kalmıştır. Azınlık üyeleri de uygulanan baskıları bu kanallar aracılığıyla dünyaya duyurmaya başlamıştır. Türkiye ile telefon bağlantısını engellemeye devam eden BKP yönetimi, azınlık üyelerinin dolaylı yoldan da olsa dünya kamuoyuna ulaşmasını önleyememiştir. Azınlık üyelerinin yasal dernekleri, başlattıkları çalışmalarla asimilasyon uygulamasının durdurulması, değiştirilen isimlerin geri verilmesi, cezaevine, kamplara ye da sürgüne gönderilenlerin haklarının iade edilmesi gibi isteklerini duyurmuşlardır.

Bu süreç aynı zamanda azınlığın cesaretinin de artmasına yol açmıştır. Jivkov yönetimi ise bu faaliyetleri engellemek için çaba göstermiştir. Birçok dernek yöneticisini tutuklayarak, bazılarını da sınır dışı ederek azınlığın giderek artan cesaretini kırmaya çalışan totaliter yönetim, BİHKD'nin Genel Sekreteri Petır Manolov'un evini basıp belgelerine el koyması üzerine Manolov açlık eylemi başlatmıştır. Dernek üyeleri de destek amacıyla dönüşümlü açlık grevi eylemlerine

[215] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 333.

katılmıştır. Bu açlık grevleri Türklerin 1989 yılı Mayıs ayında yapacağı Mayıs Eylemleri'ndeki açlık grevlerine de örnek olmuştur.[216]

Derneklerin yoğun çabaları, azınlığın artık sesinin dünyada duyulduğunu bilmesi ve haklarını yasal yollardan arayabileceklerine olan inançlarıyla cesaretlenen azınlık, Mayıs ayında harekete geçmiştir. 6 Mayıs'ta BİHKD'nin Türk Şubesi'nin üyeleri asimilasyonla ellerinden alınan hakların iadesi için açlık grevine başladıklarını *Radio Free Europe*'ta duyurmuştur. BİHKD üyelerinin dönüşümlü açlık grevlerine diğer azınlık dernekleri de destek vererek eylemi genişletmiştir. 6 Mayıs aynı zamanda Ramazan Bayramı'nın ilk günüydü ve Şumnu'daki tarihi Tombul Camii'nde bin kişiye yakın Müslüman korkularını atarak Bayram namazına katılmıştır.[217]

Yukarıda da değinildiği gibi 30 Mayıs'ta Paris'te yapılacak AGİK İnsani Boyut Toplantısı öncesinde dünya kamuoyunun dikkatini asimilasyon politikasına çekmek isteyen Müslüman Türk azınlık eylemselliğini artırmıştır. Açlık grevleri ve topluca namaz kılmaktan öteye geçen azınlık üyeleri 14-15 Mayıs tarihlerinde sokağa çıkarak yürüyüşler düzenlemeye başlamışlardır. İlk gösteri 19 Mayıs'ta Cebel'de yapılmıştır. Üç gün sonra Kırcaali, Silistre, Razgrad ve Şumnu'da da kitlesel gösteriler başlamış, kadın ve çocukların da arasında bulunduğu yüzlerce Türk haklarını istemek için sokağa çıkmıştır. Mayıs Eylemlerinin bir özelliği de gösterilerde ön saflarda kadınların bulunması ve onların gösterilere öncülük edip konuşmalar yapmalarıdır. Bu yöntem güvenlik güçlerinin şiddet kullanmasını sınırladığı gibi çoğu erkeklerden oluşan dernek yöneticilerinin gözaltına alınmasını

[216] Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan", s. 207.
[217] **Ibid.** , s. 212-213.

da önlemiştir. Azınlıkların yaşadığı her yere yayılan Mayıs gösterilerinin en büyüklerinden biri ayın 20'sinde Kaolinovo'da yapılmış ve 10 binden fazla kişi bu gösteriye katılmıştır. Ertesi gün gösteriyi düzenledikleri gerekçesiyle bazı kişileri tutuklamaya giden güvenlik güçlerine karşı koyan Türklerden üç kişi açılan ateş sonucu öldürülmüş, bu olay Batı Avrupa radyoları aracılığıyla dünyaya duyurulmuştur. 27 Mayıs'a kadar devam eden gösterilerde güvenlik güçlerinin şiddet kullanması sonucu toplam 20 kişi hayatını kaybetmiştir.[218] 1984-89 yılları arasında uygulanan sert asimilasyon sürecinde, isimlerinin değiştirilmesine direnen ya da haklarını geri istemek için gösteri yapan azınlığa güvenlik güçlerinin müdahaleleri sonucunda bazı kaynaklara göre toplam 140 azınlık üyesi hayatını kaybetmiştir.[219]

Mayıs Eylemleri'ni başlatan ilk hareketin, BİHKD Türk Şubesi üyelerinin yaptığı açlık grevi olmakla birlikte, başka azınlık oluşumları da bu eylemleri kendilerinin düzenleyip yönettiğini savunmuştur. Bunlardan biri de o sıralarda hapiste bulunan Ahmet Doğan'dır. Ahmet Doğan sonraki süreçte "komünist rejimi sallamaya başlayan Mayıs Eylemleri'ni içerden yönettiğini" belirtmiştir.[220]

Gösteriler ve dolayısıyla çıkan olayları Türkiye'nin kışkırttığını iddia eden Sofya yönetimi gösterilerden önce ve gösteriler sonrasında, eylemlerde etkin olan 5 bin kişiyi sınır dışı etmiştir.[221] Mayıs Eylemleri, BKP lideri ve Devlet Başkanı Todor Jivkov'un 29 Mayıs'ta televizyon ve radyodan canlı yayınlanan konuşmasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gitmek isteyenler için Ankara hükümetinden sınır kapılarını açmasını isteyen konuşmasından sonra sona ermiştir.

---

[218] **Ibid**., s. 218.
[219] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 348.
[220] http://www.dps.bg/tr/hoeh-icin/onursal-ba-kan.html (e.t. 23.04.2017)
[221] Poulton, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, s. 189-190.

Birçok Bulgar siyaset bilimcisi ve tarihçisine göre, Bulgaristan'da Müslüman Türk azınlığın başlattığı Mayıs Eylemleri, Doğu Bloku üyesi Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya'da totaliter rejimlere karşı girişilen başkaldırı olayları gibi, sistemi sarsan toplumsal olaylar arasında yer almıştır ve yürüyüşlerden sonra başlayan zorunlu göçle birlikte totaliter Jivkov rejiminin yıkılışını hazırlamıştır.[222]

2.4. Türk Milli Kurtuluş Hareketi'nin Yapısı

Yukarıda, sonuçta siyasi partiye dönüşecek olan Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Hareketi adlı örgütün kuruluşuna ilişkin bir başlangıç yapılmıştı, bu kısımda hareketin gelişimini ayrıntılandırılacaktır.

8 Aralık'ta resmen başına geçtiği BTMKH'nin programını tekrar yazan Ahmet Doğan'ın "Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Hareketi Program Deklarasyonu" adını verdiği örgüt programı 6 bölümden oluşmuştur.[223] Örgütün kuruluş amacının açıklandığı birinci bölümde, 1984-85 yıllarında bir buçuk milyon Türkün adlarının zorla değiştirildiği, yüzlercesinin öldürüldüğü, kaybedildiği ya da hapse atıldığı, binlercesinin sürgüne gönderildiği, tarihsel nedenlerle ana vatanından kopan bir milletin asimile edildiği ve son 20 yıldır uygulanan asimilasyon siyaseti yüzünden Türk halkının milli bilincini yitirmeye başladığı vurgulanmıştır. Aynı bölümde asimilasyonun önüne geçmek, Türk varlığının devamı ve kalkınması için güvenli siyasi ve sosyal ortamın sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

Programın ikinci bölümünde BTMKH'nin temel amaçları olarak, zorla ad değiştirme uygulamasına karşı çıkılıp durdurulması için tepki gösterilmesinin yanı

[222] Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan", s. 215.
[223] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 77-79.

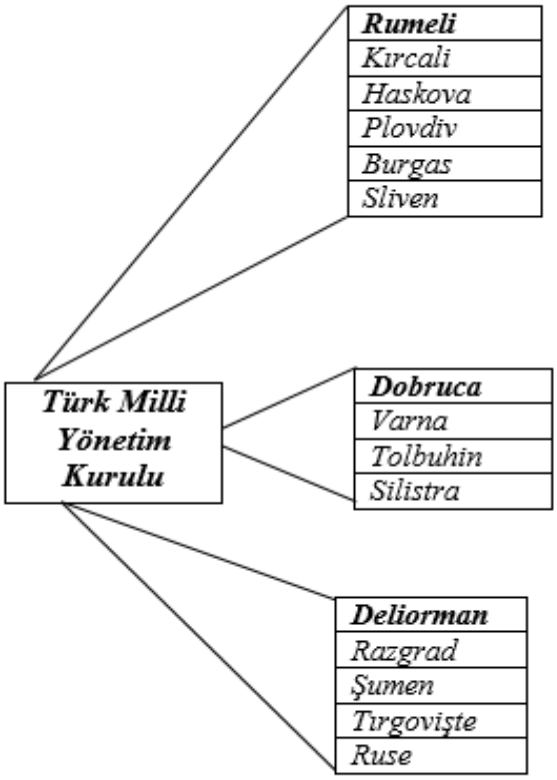
sıra hak ve özgürlüklerinin iadesi için mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda yapılacaklar sıralandıktan sonra sonuç alınamazsa son çare olarak ana vatana yani Türkiye'ye göç edilmesi öngörülmüştür.

Üçüncü bölümde ise BTMKH'nin görevleri sıralanmıştır: Buna göre; asimilasyonu durdurmak ve hakları geri almak için yapılacak mücadele siyasi, dini ve ekonomik araçlarla yürütülecektir. Bu kapsamda, dinsel özgürlüğün korunmasına yönelik dinsel gelenek ve törelerin yaşatılması, dinsel kurumların bağışlarla yenilenmesi, yaşlılarla gençler arasında iletişimin sıkılaştırılması ve "milli özgünlüğü koruyacak dine" yoğunlaşılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bölümde ayrıca, temel hak ve özgürlüklerin kazanılması için başlatılacak siyasi mücadelenin yürütülmesinin yöntemleri olarak toplu hareketlerin örgütlenmesi, Türk halkının geleneklerinin, eğitiminin ve dilinin geliştirilmesi, Türk köylerinde görev yapan Bulgar öğretmenlerin faaliyetlerinin engellenmesi ve zararlı etkilerinin ortadan kaldırılması istenmiştir. Asimilasyona karşı mücadelede ayrıca sürgüne ya da kamplara gönderilenlerin ailelerine yardım toplanması, öldürülenler hakkında veri toplanması, tutuklananların serbest kalması için mitingler yapılması ve örgüt faaliyetlerini engelleyen veya örgüte ihanet edenlerin cezalandırması öngörülmüştür. Ekonomik araçlarla yapılacak mücadelede kullanılacak yöntemler de programda yer almıştır. Bu yöntemler arasında, köylerdeki devlet çiftliklerinde, ilçelerde ve bütün ülkedeki üretim yerlerinde toplu iş bırakma ve grevler düzenlenmesi, iş yavaşlatma veya üretimi zorlaştırıcı engeller çıkarılması gibi "silahsız mücadele" yöntemleri sıralanmış ve örgüt üyelerinin bu doğrultuda hareket etmeleri öngörülmüştür. Üyelerin silahsız mücadele kararı almasının arkasındaki en önemli gerekçe ise daha

sonra siyaset yapmaya engel oluşturabilecek olan şiddete bulaşmama isteği olmuştur.[224]

BTMKH'nin Program Bildirisi'nin dördüncü bölümü örgütün yapısı ve kadrolaşmanın nasıl yapılacağına ayrılmıştır. Öngörülen organizasyona göre, iş yerleri ve haneler çerçevesinde örgütlenmiş Sancak Yönetim Kurulları örgütün çekirdeğini oluşturacak ve bu kurullar Dobruca Yöre Kurulu'na bağlanacaktı. Bölge Yönetim Kurulları ve Sancak Kurulları örgütün en yüksek organı halindeki Türk Milli Yönetim Kurulu'na bağlı Deliorman, Rumeli ve Dobruca Önder Yönetim Kurulları'na hesap verir durumda olacaktır. Örgüt üç temel bölgede oluşturulmuş bir organizasyona sahipti: Kırcaali, Hasköy (Haskovo), Filibe (Plovdiv), Burgaz ve İslimiye'yi (Sliven) kapsayan Rumeli bölgesi, Razgrad, Şumnu (Şumen), Eski Cuma (Tırgovişte) ve Rusçuk (Ruse) illerini içine alan Deliorman bölgesi, Varna, Hacıoğlu Pazarcık (Tolbuhin-Dobriç) ve Silistre'yi içine alan Dobruca bölgesi.[225]

[224] BTMKH kurucularından Zahit Öztürk'ün söyleşisinden. http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5382 (e.t. 24.04.2017)
[225] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 79.

Kaynak: Nurcan Özgür, Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi, s. 80.

BTMKH'nin Program Bildirisi'nin beşinci bölümünde örgütün hareket özellikleri vurgulanmıştır. "Silahsız mücadele" yöntemini benimseyen BTMKH'nin terör örgütü olmadığı ve böyle de nitelenemeyeceği belirtilen bu maddede ayrımcılık ve bölücülük yapılmayacağının da altı çizilmiştir. BTMKH'nin Program Bildirisi'nin altıncı maddesi örgütün gelir elde etmesi ve bunun yönetilmesiyle ilgilidir. Bu maddeye göre örgütün gelir kaynağı üye aidatları ve bağışlardan oluşacaktır. Üyelik ve üyeliğe kabul konusunda titiz davranan örgüt, seçtiği üyelerin "Türk Milletinin Kurtuluşu ve Aydın Yarınları İçin Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Hareketi Üyelerinin İçtiği Ant" adlı bir yemin metni doldurup kanlı başparmağı ile

onaylamasını da istemiştir.[226] Örgütte yönetim büyük disiplin altında sağlanırken denetimde de titizlik gösterilmiştir. BTMKH'nin bir yayın organı da vardır. "Mücadele" adı verilen gazetede örgüt üyelerine yapılacak eylemlerle ilgili ayrıntılı bilgiler aktarılmıştır. İlk sayıda verilen ayrıntılara göre yapılacak eylemler şöyle sıralanmıştır:

a-Devlet işlerinin engellenmesi,

b-Ne olursa olsun Bulgar isimleriyle resmi evrak imzalanmaması,

c-Sadece kişisel ihtiyaçları karşılayacak kadar çalışılması,

d-Devlet çiftliklerindeki işlerde gerekli olandan fazla et ve süt üretilmemesi, üretilenin de kalitesiz olmasına dikkat edilmesi,

e-Bulgar yayınlarına abone olunmaması, BKP'nin hiçbir faaliyetine katılmamak, seçimlerde geçersiz oy kullanmak.

BTMKH'nin sert ve merkeziyetçi bir disiplinle yönetildiği anlaşılmaktadır. Programa bakıldığında dönemin koşulları gereği milliyetçi bir üslubun hâkim olduğu görülen örgütte, radikal fikir ve eylemlerin belirleyici olmadığı, totaliter rejime karşı mücadele eden, daha çok liberal eğilimlerin baskın olduğu tespiti yapılabilir.[227]

Ayrıntılı bir örgüt yapılanmasının tarifini yapan örgüt programı, sıkı kontrol ve disiplinli çalışmayla yürütülmeye çalışılmıştır. Ancak, Hacıoğlu Pazarcık (Tolbuhin-Dobriç) ve Varna'da yapılacak yerel seçimlerin boykot edilmesini içeren çağrı bildirilerinin dağıtılmasından sonra Haziran 1986'te güvenlik güçlerinin

[226] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 81.
[227] **Ibid.** , s. 77-80.

takibine uğramıştır. Üyelerden birinin yakalanmasından sonra Ahmet Doğan ve Necmettin Hak da dahil olmak üzere üst yönetimden 28 kişi gözaltına alınmıştır. Gizli celselerle yapılan yargılamalar sonucunda bu kişilere 3 yıldan 12 yıla kadar varan hapis cezaları verilmiştir. Necmettin Hak'a 12 yıl ceza veren mahkeme, Ahmet Doğan'a 10 yıl hapis cezası vermiştir. Ayrıca BTMKH ile ilgili 300'e yakın kişi de soruşturmaya uğramıştır. Örgütün daha işin başında ve amaçlarını gerçekleştiremeden deşifre olması sadece üyelerinin deneyimsizliğinden kaynaklanmamaktadır. Dönemin baskı ortamı düşünüldüğünde, olağanüstü hal koşulları altında, güvenlik güçlerinin her türlü faaliyeti yasakladığı bir ortamda ve 2 yıldır sürmekte olan asimilasyon uygulamaları dikkate alındığında, azınlıkta oluşan ümitsizlik, korku ve güvensizliğin de bunda payı olduğu tespiti yapılabilir.

Yaklaşık 3 yıl sonra 1989'da Bulgaristan'da özgürlükçü bazı kıpırdanmalar baş göstermiştir. Doğu Bloku'nda başlayan değişimin Bulgaristan'a yansıması azınlığı tekrar ümitlendirmiş ve bu kez gizli örgütlenme yerine dernekler çevresinde bir araya gelerek mücadelesini hem Sofya'daki BKP yönetimine hem de uluslararası kamuoyuna duyurmanın çabası içine girmiştir. Bu mücadelede AGİK İnsani Boyut Konferansı azınlık için heba edilemeyecek bir fırsat olarak görülmüştür. Bu sırada cezaevinde bulunan BTMKH üyeleri de hücreden koğuşlara geçtikleri için dışarıdaki üyeleriyle tekrar bağlantı kurmaya başlamışlardır. Cezaevinde açlık grevi gibi eylemlerin yanı sıra Mayıs Eylemleri'ni de örgütleme işine girişmişlerdir. Bu konuda Ahmet Doğan'ın anlatımı şöyledir:

"*…Pazarcık cezaevinde 10 kişiydik, düşünce olarak bütün olay Pazarcık'tan başladı. Sanırım 19-20 Ocak'tı. İnsan Hakları Viyana Belgesi'ni okuduktan belki bir*

hafta sonra, örgütlenme faaliyetini başlattık… bütün ülkede ayaklanmalar başlatmalıydık. Bu hedefimize ulaştık… 9 kişi kaybettik. Birkaç gün içinde çok sayıda bölgenin ayaklanması Politbüro'nun ve hükümetin hesaplarını karıştırmıştı. Aslında Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos olayları totaliter sisteme karşı en büyük darbe olmuşlardır… Bu insanlar silahların namluları karşısında mitingler yapmışlardır. Mayıs olmasaydı Kasım 1989 da gelmeyebilirdi. Bundan önce totaliter rejime karşı böyle bir darbe olmamıştır… Grev ve mitingler hapishanede yaptığımız açlık grevleriyle bütünleşmişlerdi. İç savaşın olabileceğinden korkmuştuk... Sınırların açılmasından sonra durumun kontrolden çıkacağından korkuyordum… Türkleri Bulgaristan'dan göç ettirerek ulusal sorunu nihai olarak çözmeyi amaçladıklarını sonradan anladım…"[228]

Mayıs Eylemleri'nde Bulgar muhalif örgütlerinden, "Ekoglasnost", "Demokrasi Kulüpleri Federesyonu", "Podkrepa" gibi oluşumlar de destek vermiştir. Todor Jivkov Paris'teki AGİK İnsani Boyut Toplantısı'nın başlamasından bir gün önce 29 Mayıs akşamı Bulgar radyo ve televizyonunda yayınlanan canlı konuşmasında özetle şöyle demiştir:

"...Her Bulgaristan vatandaşı dilediği zamanda dilediği ülkeye gidebilir. Her vatandaş bu hakkını kendi ihtiyaçları ve görüşleri, kendi bilinç ve istekleri doğrultusunda engellenmeden kullanabilir…"İslamlaştırılmış Bulgarlar" hiçbir yerden gelmedi. Bulgaristan onların asli vatanıdır. Onlar Bulgaristan'da yaşadılar, burada yaşamayı sürdürmektedirler ve gelecekte de bu vatan topraklarında yaşamlarını sürdüreceklerdir… Bulgaristan Devlet Başkanı olarak Türkiye'deki yöneticilere sesleniyorum: Bütün Bulgar Müslümanlarına sınırlarınızı açınız ve

[228] **Ibid.** , s.83.

onları geçici veya kalıcı olarak ülkenize kabul ediniz. Oyun zamanı bitmiştir. Bulgaristan'ın yaptığı gibi Türkiye de uluslararası anlaşmalar gereği ülkesine gelmek isteyenlere sınırlarını açmalıdır…"[229]

Bu konuşmadan sonra Türklerin göç ettirilmesi için baskı ve zorlamalar başlayacaktır. 1984'ten bu yana sert asimilasyon politikalarına maruz kalan ve onlarca üyesinin kaybeden azınlık, Türkiye'nin yolunu tutmuş, Avrupa'da 20'inci yüzyılda görülen ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra en büyük "zorunlu göç" olarak tanımlanan göçünü yaşamıştır. 22 Aralık'ta siyasi tutuklular serbest bırakılmış ve cezaevinden çıkan BTMKH üyeleri 4 Ocak'ta HÖH'ü kurarak demokratikleşme yoluna giren Bulgaristan'da bu mücadelenin başat aktörlerinden biri olmuştur.

2.5. HÖH'ün Partileşmesi Süreci

Mayıs ayından başlayarak yaz boyunca süren kitlesel zorunlu göç sonucu 345 960 kişi Bulgaristan'ı terk ederek Türkiye'ye gitmiştir.[230] BKP yönetimi "ulusal sorun" konusunda yaptığı toplantıda Yeniden Doğuş politikasının durdurulması yönünde karar alırken, asimilasyon uygulamasının azınlıkların Türkleşmesine ve Bulgar milletinin Türk ve Bulgar diye ayrışmasına yol açtığı yorumunu da yapmıştır. Yeni yöneticiler asimilasyonla ilgili bütün suçlamaları Jivkov'a yükleyerek Parti'nin nüfuzunu da korumaya çalışmıştır.[231]

Hapisten çıkan BTMKH yöneticileri kaotik bir süreç yaşanan ülkede yönünü bulmak ve bundan sonraki hareket stratejilerini belirlemek için yoğun bir çaba içine

[229] Emin ATASOY, "Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 yılındaki Zorunlu Göçü", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı: 21, İstanbul, (2010), s.1-17.
[230] Kader Özlem, **Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası (1991-2014)**, Dora Yayınları, Bursa, 2016, s. 104.
[231] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s.86-87.

girmiştir. Yeni bir yapılanmaya gitmeleri gerektiğinin farkında olan yöneticiler, 4 Ocak 1990'da örgütün doğduğu yer olan Varna'da toplanarak, totaliter rejimde yaşanan temel insan hakları ihlallerinin tekrar etmemesi ve bu hakların güvence altına alınmasını sağlamak amacıyla mücadeleye devam etme kararı almıştır. Bu kez yasal olarak örgütlenerek mücadele kararı alan BTMKH yöneticileri, hareketi siyasi bir örgüte dönüştürmüşler ve yeni örgütün adını "Bulgaristan'da Türklerin ve Müslümanların Hak ve Özgürlükleri Hareketi" adını vermişlerdir.[232]

Bulgaristan'da henüz yeni başlayan geçiş döneminde BTMKH yönetimi, totaliter rejim karşıtı bütün grupların izlediği yoldan giderek, yani bir sivil toplum örgütü çatısı altında eşitlik mücadelesini sürdürme kararı almıştır. Kısa sürede azınlığın ilgisini üzerinde toplayan yeni oluşum, diğer azınlık örgütlerinin liderleri sınır dışı edildiği ya da Türkiye'ye gittiği için bu alanda rakipsiz kalmıştır. BTMKH geniş çaplı bir birlik oluşturmak amacıyla hala faal olan azınlık örgütlerini de bünyesine kabul etmiştir.

Hareket, BKP'nin, ülkenin demokratikleşme yolunda izleyeceği yönü belirlemek için muhalif gruplarla başlattığı Yuvarlak Masa toplantılarına katılmak için hızlı davranma gereği duymuştur. 4 Ocak'ta yapılan Yuvarlak Masa toplantısına DGB'nin bir bileşeni olarak katılmak istediyse de DGB içindeki milliyetçilerin itirazı nedeniyle bu istekleri kabul edilmemiştir. Hareket iki hafta sonra düzenlenen ve mevcut bütün parti ve sivil toplum örgütlerinden temsilcilerin katıldığı toplantıya ise iştirak etmiştir.[233]

---

[232] **Ibid.**, s.92

[233] İbrahim Yalımov, **Bulgaristan Türk Topluluğunun Etnokültürel ve Dinsel Kimliği**, Müslümanlar Diyaneti Başmüftülüğü, Sofya, 2016, s. 274.

Müslüman Türk azınlığın temsilcileri, bu süreçte temsil ettikleri kitlenin haklarını savunabilmek için partileşmek gerektiğine karar vermiştir. 26-27 Mart tarihlerinde Sofya'da düzenlenen Kuruluş Konferansı'nda hareketin ilkeleri, bundan sonraki çizgisi, izleyeceği strateji ve amaca ulaşmak için uygulayacağı yöntemler tartışılmıştır.[234] Parti lideri ve yönetim kadrosuyla, parti organlarının da belirlendiği konferansta parti tüzüğü ve programı da yoğun tartışmalardan sonra kabul edilmiştir. Parti Tüzüğü'nde, Hareket'in, Bulgaristan'daki bütün, etnik, dinsel ve kültürel azınlıkların haklarını, önce iç hukuk yoluyla, buradan sonuç alınamazsa uluslararası anlaşmaların verdiği olanakları da kullanılarak savunmak ve Bulgaristan'ın bütünlüğüne katkıda bulunmak amacıyla kurulduğu belirtilmiştir. Bu amaçla önce iç hukuk düzenlemelerinin uluslararası ilke ve kurallara uygun hale getirilmesi, azınlığın kimliğini korumak üzere hukuksal ve sosyal güvencelerin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.[235] Tüzüğün uygulanmasına yönelik hazırlanan programda da Parti'nin amaçlarına ulaşmak için barışçı ve yasal yolları kullanacağı, Anayasa çerçevesinde mücadele edeceğine de vurgu yapılmıştır. Programda terörizm ve diğer şiddet yolları siyasi araç olarak reddedilirken, şovenizm, rövanşizm ve İslami köktendinciliğine de karşı çıkılacağı özellikle belirtilmiştir. Parti Programı'nda, ulusal uzlaşmayı engelleyeceği belirtilen özerklik fikri de kesin olarak reddedilirken, Bulgaristan'da etnik, dini ve kültürel toplulukların birliği ve uyumlu biraradalığı için temel olarak enternasyonalizm ilkesi benimsenmiştir.[236]

[234] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 92-93.
[235] **Ibid**., s. 95.
[236] **Ibid**., s. 96-100.

3 Nisan'da hala görevine devam eden BKP kontrolündeki Halk Meclis'i, Petır Mladenov'u Cumhurbaşkanı olarak seçmiş, o da ilk çok partili seçimlerin 10 Haziran 1990'da yapılacağını açıklamıştır.

Mücadelesini siyasi zeminde sürdürmek isteyen Hareket de seçimlere katılabilmek amacıyla siyasi parti olarak kaydının yapılması için Nisan ayı başında Sofya Şehir Mahkemesi'ne başvurmuştur. Varna toplantısında örgütün adını "Bulgaristan'da Türklerin ve Müslümanların Hak ve Özgürlükleri Hareketi" olarak belirleyen yöneticiler, Bulgar Anayasası'ndaki etnik parti kurulmasını yasaklayan maddeyi dikkate alarak adını bir kez daha değiştirerek, isminden Türk ve Müslüman ibarelerini çıkarmış, bundan sonra anılacağı şekliyle "Hak ve Özgürlükler Hareketi" olarak resmileştirmiştir.[237] Buna bağlı olarak parti tüzüğünde de değişikliğe gidilmiş, ilk kabul edilen tüzükteki "Türklerin ve Müslümanların haklarının korunacağı" yönündeki ifade "Bulgaristan'da insan ve azınlık haklarının gözetileceği" şeklinde değiştirilmiştir. HÖH yetkililerinin bu başvurusuna tepki gösteren aşırı milliyetçi gruplar Siyasi Partiler Yasası uyarınca etnik temelli bir parti kurulamayacağını dolayısıyla mahkemenin başvuruyu reddetmesini ve HÖH'ü yasa dışı saymasını istemişlerdir.

Aşırı milliyetçi grup ve siyasetçilerin sert tepkilerine rağmen 26 Nisan 1990 günü Sofya Şehir Mahkemesi HÖH'ün siyasi parti olarak kaydını yapmıştır.[238] BSP'nin, ülkenin içinde bulunduğu geçiş döneminde azınlık oylarının, en büyük rakibi DGB'ye kaymasını önlemek için HÖH'ün siyasi parti olarak kaydının yapılmasına da, seçimlere katılmasına da göz yumduğu yorumları yapılmıştır. Bunun

[237] **Idem.**
[238] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, 424-425.

tam tersi bir görüş de dile getirilmiştir. Buna göre, BSP, azınlıkla bu kadar sıkı bağları olan bir parti sayesinde seçimlerde milliyetçilik kartını oynayarak aşırı milliyetçi oyları kendi tarafına çekme hesabı yapmış ve HÖH'ün seçimlere katılmasına bu yüzden engel olmamıştır.[239] Bunların yanında, uluslararası arenada asimilasyon nedeniyle dışlanan Bulgaristan'ın tekrar uluslararası topluma dönme çabasının da HÖH'ün siyasete girmesine izin verilmesinde etkili olduğu söylenebilir.

2.6. HÖH'ün Örgütsel Yapısı

HÖH'ün Bulgaristan'daki demokratikleşme sürecinde oynadığı olumlu rolü aktarmadan önce, partinin yapısına bakmak gerekiyor. Yukarıda da söz edildiği gibi Hareket'ten Parti'ye dönüşme aşamasında 26-27 Mart 1990'daki Ulusal Konferans'ta alınan karar gereği 3 yıl sonra bu kez 27-28 Kasım 1993'te İkinci Ulusal Konferans'ını düzenleyen HÖH'te tüzük değişikliğine gidilmiştir. Yeni Tüzükle, Merkez örgüt yapısı ile yerel yapılar daha ayrıntılı düzenlenmiştir. Buna göre Parti'nin merkez yönetim organları olarak Ulusal Konferans, Merkez Konsey ve Merkez Yönetim Bürosu belirlenmiştir. Ulusal Konferans, Parti'nin en yüksek karar organı olup en az 3 yılda bir toplanacaktır. Ulusal Konferans parti başkanını seçmekten parti program ve tüzüğünü belirlemeye kadar en son kararların alındığı yerdir. Ulusal Konferans delegeleri Merkez Konsey'in belirlediği kurallar çerçevesinde 500 üyeye bir delege gelecek şekilde seçilmektedir.

Merkez Konsey ise Ulusal Konferans'ın toplantıları arasındaki dönemde çalışan HÖH'ün kolektif yönetim organıdır. Merkez Konsey'de, Parti Başkanı, İl Konsey Başkanları ve Merkez Yönetin Bürosu üyeleri yer almaktadır. En az üç ayda

[239] **Ibid.**, s. 114.

bir toplanan Merkez Konsey, Merkez Yönetim Bürosu'nun faaliyetleriyle ilgili planların görüşülerek karara bağlandığı ve parti disipliniyle ilgili kararların alındığı yerdir. Merkez Konsey'de açık oylama yapılarak alınan kararlarda 3'te 2 çoğunluk yeterli olmaktadır.

HÖH'ün daimi çalışan yürütme organı Merkez Yönetim Bürosu'dur. Sofya'da bulunan Büro, Parti Başkanı, Parti Başkan Yardımcıları ve 4 Genel Koordinatörden oluşmaktadır. Merkez Yürütme Bürosu üyelerinin önerilmesi ve Büro'nun yönetimi, Parti Başkanı tarafından gerçekleştirilmektedir. Haftada bir toplanan Merkez Yönetim Büro'sunun üyeleri Parti'nin çeşitli alanlardaki faaliyetlerinin yürütülmesinden yerel teşkilatların koordinasyonuna, gelen şikâyetlerin değerlendirilmesinden, İl Konseyleri ve diğer birimlerle sürekli iletişim halinde olmaya kadar birçok görevi yerine getirmektedir.

Parti'nin yerel teşkilatı ise en üstte İl Konsey Başkanları olmak üzere, İl Konferansları ve İl Konseyleri ve bunların ilçelerdeki benzer yapılarıyla örgütlenmiş şekildedir. Parti'nin kontrol organları ise Etik Komisyonu ve Finans Denetim Komisyonu'dur. Her iki komisyon da periyodik olarak hazırladıkları raporları Merkez Konsey'e sunmakla mükelleftirler.

HÖH'ün Tüzüğü, örgütün yasadışı olarak faaliyet gösterdiği zamanlardan da kalan etkiyle "lider- ekip" modelinin hayata geçirecek şekilde düzenlenmiştir. Parti Başkanı partinin sürekli faal olan iki organının da başkanlığını yapmaktadır. Merkez Konsey ve Merkez Yönetim Bürosu'nun başında olan Başkan, buralara seçilecek üyeleri de kendisi teklif etmektedir. Bu iki işlevsel organda görev alacak kişileri oylayan Ulusal Konferans'ın delegeleri de yine Başkan'ın başında olduğu Merkez

Konsey'in belirlediği kurallarla seçilebilmektedir. 1993 yılında yenilenen Tüzükle getirilen sistem, uygulamada güçlü bir merkez örgütü ve her aşamada belirleyici rolü olan Başkan yaratmıştır. Bu düzenleme sonucunda Parti, hiyerarşik, otoriter, tek yönlü üstten aşağıya doğru, üst-ast ilişkisine dayanan bir yapıya sahip olmuştur. 1995 yılında yapılan bir Merkez Konsey toplantısında konuşan HÖH Başkanı Ahmet Doğan, "*sorumluluk üstlendiğini ve üstlenmeye de devam edeceğini, ancak bunu sadece kendisinin belirlediği ekiple çalışabildiği sürece*" yapacağını belirtmiştir.[240] Dolayısıyla HÖH yöneticilerinden en geniş yetki ve en çok sorumluluk Parti'nin başkanındadır. BTMKH zamanından kalan, hakların geri alınması mücadelesinde karizmatik lider arayışı ve onun çevresinde toplanma isteği geçiş döneminin ilk yıllarında devam ettiğinden bu duruma çok da karşı gelinmemiştir. Ayrıca geçiş döneminin başından itibaren aşırı milliyetçi, ırkçı ve şovenist hareketlerin, azınlık toplumuna ve onun örgütlerine karşı başlattığı eylemler etnik gerilimi tırmandırarak güçlü lider-başkan fenomenini beslemiştir. Bu nedenle HÖH başından itibaren büyük ölçüde Hareket'in lideri ile özdeşleşmiş, Ahmet Doğan örgütün ve partinin en bilinen tek temsilcisi olarak tanınmıştır. Doğan bir açıklamasında liderlik anlayışını şu şekilde anlatmıştır: "*Azınlıkların parti lideri, azınlıkların bireysel ve kolektif hak ve özgürlükleri için mücadele ederek ortak iradeyi temsil etmeli ve hak ve özgürlüklerin temin, kabul ve savunması için bir araç olmalıdır*."

1994'te yapılan bir araştırmaya göre seçmeninin % 87'sini Müslümanların oluşturduğu HÖH'ün lideri Ahmet Doğan, ilk zamanlarda Hareket'in Müslümanların hareketi olduğunu ve kendisinin de başkan olarak öncelikle Türklerin çıkarlarını temsil ettiğini dillendirmiştir. Ancak Doğan, artık çok daha geniş bir temel aradığını

[240] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s.137.

ve yalnızca Türklerin değil, eski rejimden zarar gören herkesin partiye katılması için çaba gösterdiğini vurgulamıştır. Doğan siyasi lider olarak siyasette merkezi, kendi deyimiyle "dengeyi" aradığını da belirmiştir.[241] HÖH liderinin bu söyleme yönelmesinin gerekçeleri arasında HÖH'ün sürekli olarak Türklerin partisi olduğu ve Bulgar toplumunda ayrımcılığı körüklediği yönündeki milliyetçi propagandanın rolünü de vurgulamak gerekir.

Takip eden yıllardaki seçimlerde aldığı oy ve milletvekili sayısı da Bulgaristan'da oluşturulmaya çalışılan ve iki büyük partiye dayanan siyasi sistem içinde HÖH'e "balansör" olma olanağını vermiştir. HÖH'ün 1990-95 yıllarındaki yapısını inceleyen Nurcan Özgür'ün tespitlerine göre, partide 1991 seçimlerinden önce, her seviyede 1 749 yönetici yer almıştır. Etnik nitelikleri bakımından merkez birimlerde görevli yöneticilerin hepsi Türk kökenlidir.[242] Seçimde gösterilen başarıdan sonra, yönetici konumundakilerin milletvekili, belediye başkanı, muhtar ve belediye meclis üyeliği görevlerine gelmeleri üzerine Parti yönetici sıkıntısı yaşamıştır. 1989 yılındaki zorunlu göçle yaklaşık sayısı 9 000 olan yüksek eğitim görmüş Türkün, Türkiye'ye gitmiş olması ve bunlardan Bulgaristan'a dönen olmaması da Parti'nin yönetici bulma sorununu artırmıştır. Türkiye'ye göç edenlerin milliyetçi tandanslı azınlık liderleri olduğunun altını çizen Kader Özlem'e göre HÖH'te yer alan milliyetçi yöneticiler de Ahmet Doğan tarafından tasfiye edilmiştir.

[241] **Ibid**., s. 143.
[242] **Ibid**., s. 140-143.

Özlem, Ahmet Doğan'ın 1990 yılındaki HÖH Kuruluş Konferansı'nda partideki milliyetçileri dışlayarak HÖH'ü liberal bir çizgiye oturtmuştur.[243]

HÖH'ün üye yapısına bakılınca Parti üyelerinin baskın ağırlığını, sert asimilasyon nedeniyle haklarını ve özgürlüklerini yitirmiş olan Müslüman Türk azınlık mensuplarının oluşturduğu görülmüştür. Parti yöneticilerinin açıklamalarına göre 1991 yılında HÖH'ün 100 000 üyesi vardır. Ancak verilen mücadeleden sonra hakların çoğunun geri alınması, yaşanan ekonomik sorunların azınlığın önceliklerini değiştirmesi ve üyelerin aidat verme zorunluluğu gibi nedenlerle 1995'teki HÖH kayıtlı üye sayısı 8 818 olarak belirlenmiştir. Parti üyelerinin etnik yapısı bakımından da, % 80'ini Türklerin oluşturduğu görülmüştür.[244]

Çoğunluğunun ilçelerde oturduğu tespit edilen HÖH üyelerinde aranan ideolojik nitelik ise sıkı kurala bağlanmıştır. 1993 Tüzüğü, parti üyelerinin; "…*Bir ve bölünmez Bulgaristan için olan, anlaşma ve birleşmeyi amaçlayan, etnik ve dinsel topluluklara mensup olanlar dahil bütün Bulgaristan vatandaşlarının eşit hak ve özgürlüklerini tanıyan, milliyetçi şovenizme, rövanşizme, İslam fundamentalizmine ve dinsel fanatizme karşı çıkan her Bulgar vatandaşı HÖH'e üye olabilir*…" koşulunu kabul etmelerini zorunlu kılmıştır. HÖH'ün seçmen kitlesinin sandığa gitme oranları değişmekle beraber terkibi çok değişmemiş ve baskın çoğunluğu Müslüman Türk azınlığa mensup kişiler oluşturmuş, bu durum da Parti'nin kurulduğu günden bu yana "azınlığın" ya da "Türklerin" partisi olarak anılmasına yol açmıştır.

---

[243] Kader Özlem, "Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (2002-2015)", **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, (Aralık 2015), s. 91**.** ; Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 91-114**.**

[244] **Ibid**., s. 154-156.

HÖH'ün kurulduğu yıllardan itibaren geçiş döneminde benimsediği ideoloji Bulgaristan'da yaşanan gelişmelere koşut olarak değişime uğramıştır. Kuruluşunda azınlığın elinden alınan hak ve özgürlüklerin iadesi için bir azınlık partisi olarak örgütlenip bu yönde siyaset yapan, politikalarını da üye ve seçmen tabanının ihtiyaçları çerçevesinde belirleyen HÖH, 1991-93 döneminde liberal-demokratik ideolojik tutum sergileyen ve politik yelpazenin sağ kanadında yer alan DGB ile birlikte hareket etmiştir. Hatta HÖH, geçmişte azınlığa karşı uyguladığı asimilasyon, ayrıştırma ve yok etmeye yönelik politikaları yüzünden BSP'nin yasaklanması için kanun teklifi de vermiştir. Ancak 1993-94 döneminde HÖH, DGB'nin parlamento çoğunluğuna dayanan hükümeti yıkmak için bu kez BSP ile birlikte güvensizlik oyu da vermiştir. Bu dönemde HÖH, merkezci bir ideoloji ve politik kimlik benimseyerek dengeleyici parti konumuna oturmuştur.

HÖH'ün ideolojik eğiliminde merkezci çizgiye kaymasında seçmen kitlesiyle ortada buluşma yönündeki iradesini de tespit etmek gerekir. Genelde seçmen kitlesinin sosyal ve ekonomik bakımdan siyaseten solda yer almasına rağmen, Kuruluş Konferansı'nda yer alan HÖH'ün kurucu üyelerinin "sağın sola yakın" kısmında konumlandıkları görülür.[245] Parti yöneticileri, iki eğilim arasındaki dengeyi bulma, iki eğilimi uyumlaştırma gayreti çerçevesinde merkezci konuma yaklaşmışlardır denilebilir. HÖH'ün bu dönemde temel amacı insan hak ve özgürlüklerini sağlamak olduğu için merkezde konumlanma bu uğurdaki çalışmalarda avantajlar da sağlamıştır.

Bulgaristan'da değişim süreci yaşanırken komşu Yugoslavya'da önce Haziran 1991'de iç çatışmaların başlaması ve daha sonra Nisan 1992'de Bosna

[245] **Ibid**., s. 95.

Savaşı'nın patlak vermesi de HÖH'ün merkezci ideolojiye kaymasında etkili olmuştur. Bu dönemde HÖH'ün programına, azınlığın hak ve özgürlüklerinin iade edilmesi maddelerinin yanına bütün Bulgaristan toplumunu ilgilendiren ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm arayışları da eklenmiştir. Ayrılıkçılığı ve özerkliği kesin bir dille reddeden HÖH, söz konusu dönemde etnik bir parti olmadığını vurgulamak için "etnik" kavramı kadar "ulus" ve "ulusal uzlaşma" kavramlarını da vurgulamaya özen göstermiştir. Ahmet Doğan HÖH'ün konumunu şöyle tarif etmiştir: "*…aşırı uçlardan kaçınan, merkezi pozisyonda bulunan, ılımlı, yurttaşların eşitliğine öncelik veren… etnik parti fikri ile doğan ancak ülke çıkarlarını temsil edecek şekilde inşa edilen ulusal parti… ülke bağımsızlığını ve bütünlüğünü, azınlıkların ve yurttaşların kişisel ve kolektif haklarını savunmayı hedefleyen bir parti."*[246]

Bu dönemde yaptığı açıklamalarda Ahmet Doğan herhangi bir olumsuzluğa yol açmamak için siyasi diyalog kurulması ve ulusal bağımsızlık ile ülkesel bütünlüğün önceden yapılacak hukuksal düzenlemelerle garanti altına alınması çağrısı yapmıştır. HÖH lideri, totaliter dönemden sonraki geçiş sürecinde bu tutum sayesinde Bulgaristan'da etnik sorunların çözümünde kanlı yöntemlerin kullanılmasının önlendiğini, böylece de Balkanlar'da genel politikanın değiştiğini ve etnik sorunların çözümünde "Bulgar Etnik Modeli"nin oluşturulduğunu vurgulamıştır.[247] HÖH geçiş döneminde, Hareket'in yasaklı olduğu dönemde uyguladığı yöntemlerde yumuşamaya da gitmiştir. Miting, protesto gösterisi, grev ve iş yavaşlatma gibi yöntemler gerektiğinde yine kullanılmıştır. Ancak haklarının iade edilmemesi halinde azınlıkların ayaklanabileceği veya etnik çatışma çıkabileceği yönündeki söylem bu dönemde yumuşatılmıştır. Benzer bir söylem, sadece, ülkede

[246] **Ibid**., s. 185.
[247] **Ibid**., s. 181.

etnik çatışmalara götürebilecek hareketlerin başlaması durumunda meydana gelebilecek felaketlerin hatırlatılması şeklinde olmuştur.

Bu bahiste son olarak HÖH'ün finansman konusuna değinmek gerekirse, Tüzük'te Parti'nin gelir kaynakları olarak üye aidatları, bağışlar, sponsor yardımları ve reklam gelirleri gibi kalemlerin belirlendiği görülmektedir. Zamanla üye sayısında radikal bir azalma yaşayan HÖH'te finansman sorunu baş göstermiştir. Ayrıca gelir elde etmek için çıkarılan "Hak ve Özgürlük" gazetesi de beklenen satış rakamlarına ulaşamamıştır. Gelir azalmasındaki en belirgin neden olarak, parti aracılığıyla elde edilen siyasi gücü, kişisel amaçları için kullanma saikiyle hareket edenlerin, denetimlerin artırılmasını önleme gayretlerinden bahsedilebilir. Parti gelirinin büyük bölümünün Merkez Yönetim Bürosu tarafından toplanması ve buradan dağıtılması, diğer birimlerde tepkilere neden olmuştur. Finans konularında bilgi akışının sınırlı ve yeterince şeffaf olmamasının da Parti birimleri arasında güvensizliğe yol açtığı belirtilebilir. Bazı çevreler, bazı parti önde gelenlerinin, özellikle de parti başkanı ve yakın çevresinin, parti kaynaklarını zimmetlerine geçirdiği ve partide söz sahibi olmalarının sağladığı olanakları, kişisel çıkarları için kullandıkları yönünde iddialarda bulunmuşlardır. Bu iddialar özellikle aşırı milliyetçi ve ırkçı çevrelerce de desteklenmiştir.[248] Dolayısıyla HÖH'ün ilk yıllarındaki güçlü ve belirleyici merkez yapının, Parti içinde disiplin, iletişim, kadro, finans, denetim, seçmene yabancılaşma, sorumsuzluk, yerel yapılarda pasifizim ve düzensizlik gibi sorunları ortaya çıkardığı tespiti de yapılabilir.

[248] **Ibid**., s. 173.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HÖH'ÜN BULGARİSTAN'IN DEMOKRATİKLEŞMESİNDEKİ ROLÜ

1. HÖH'ÜN AZINLIĞIN HAKLARI İÇİN İLK DÖNEMDEKİ MÜCADELESİ

HÖH'ün, Avroatlantik eksenine yönelme kararı alan Bulgaristan'da bu eksen değiştirme kararının doğal sonucu olan ülkenin demokratikleşmesi sürecinde aldığı tavır ve geliştirdiği siyaseti aktarmadan önce ülkenin nasıl bir süreçten geçtiği konusuna değinmek gerekir.

Bulgaristan'ın demokrasiye geçiş sürecini takip ederek yorumlayanlar genellikle günümüze kadar ülkenin üç evreden geçtiği konusunda birleşmektedir.[249] Bulgaristan'da başlayan sistem değişikliğinde birinci evre, 1990-97 arasında hala gücünü koruyan BKP'den dönüşen BSP'nin etkisi altındaki dönem olarak tanımlanmaktadır. İkinci evre ise 1997-2007 artık olgunlaşan komünizm karşıtı muhalefetin, ülkenin kaderini belirleyecek politikalar konusunda etkili olduğu dönem olarak adlandırılmaktadır. Üçüncü evre ise Bulgaristan'ın Avrupa Birliği (AB) üyesi olduktan sonraki dönem olarak belirtilmektedir.

Geçiş döneminin başlangıcında ülkede iki büyük siyasi oluşum ve geçişin nasıl yapılacağıyla ilgili iki zıt görüş ortaya çıkmıştır. Sistem değişikliğinin zamana

[249] Ayrıntılı bilgi için bakınız Crampton, **Bulgaristan Tarihi**; http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/07777.pdf (e.t. 02.05.2017)

yayılan reformlar yoluyla ve tedrici bir şekilde yapılmasını savunan BSP ile radikal değişiklikler ve şok terapisiyle geçişi tercih eden DGB.[250]

Birinci evrede Bulgaristan'da siyaset alanında genel bir kararsızlık ve dalgalanmanın yaşandığı, toplumda ise büyük umutlarla yeni sistemin getireceklerinin beklendiği ve her çevrenin, oluşan özgürlükçü ortamdan yararlanarak isteklerini dile getirdiği, bazen çatışmaya da varan protesto ve gösterilerin kullanıldığı dönemdir. Bu dönemin en belirleyici etmenleri, 1991'de yeni bir Anayasa'nın yapılıp kabul edilmesi iken, ekonomi alanında da devletçilikten serbest pazar ekonomisine, diğer bir deyişle sosyalist ekonomi düzeninden kapitalist yapıya geçişin ilk adımlarının atılmasıdır. Ancak bu adımlar ülkede çok sancılı bir sürecin de yaşanmasına yol açmıştır. Toplumda, özenilen gelişmiş Batı ülkelerinin özgürlükçü demokratik siyasi sistemine ve ekonomik refah seviyesine hızla ulaşılacağı yönündeki beklenti, yönetimlerin başarısız adımlarıyla kısa süre içinde yerini hayal kırıklığı ve tepkiye bırakmıştır. Geniş halk kesimleri, eski sistemde özgürlükçü bir ortam ve seyahat serbestisi olmamasına rağmen istihdam, sağlık, eğitim ve sosyal güvenceler konusunda iyi durumda olduğu kanısına sahiptir. Yeni dönem ise beklediği istikrar ve refahı getirmediği gibi elindekilerini de kaybetmesine yol açmıştır.

Böyle bir toplumsal atmosferde HÖH kuruluş amacı olan azınlıkların elinden alınan haklarının iadesini sağlamak ve bunları çağdaş demokrasiler seviyesine çıkarmak için mücadele vermiştir. Önce, son asimilasyonla azınlık toplumunun tamamının değiştirilen isim ve kimliklerinin geri alınması için harekete geçilmiştir. Aslında asimilasyon politikasını kınayarak sonuçlarını ortadan kaldıracağını

[250] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 88.

söyleyen BSP iktidarı bu anlamda yasal düzenlemeye gitmiştir ancak isimlerin geri alınmasıyla ilgili süreç öyle düzenlenmiştir ki, neredeyse mağdurların değiştirilen adlarını geri almasını imkânsız kılmıştır. BSP iktidarı döneminde çıkarılan ve 1986 yılına kadar değiştirilen isimlerin geri alınmasını düzenleyen kanun, bir günde değiştirilen adların aylarca sürecek mahkeme süreci yoluyla iadesini öngörmüştür. Diğer bir deyişle azınlığın, direnmesine rağmen değiştirilen isimlerini geri alabilmesi için ayrıca talepte bulunması gerekli kılınmıştır. Değiştirilen ismini geri almak isteyecek kişinin mahkemeye başvurması da yeterli görülmemiş, düzenlemeye göre ayrıca başvuru sahibinin Türk olduğunu kanıtlamak için 2 tanık da göstermesi istenmiştir.[251] Söz konusu kanun, azınlık tarafından yürüyüşler ve mitinglerin yanı sıra açlık grevi eylemleriyle protesto edilmiştir. Yasa ancak HÖH'ün 1990 seçimleriyle Parlamento'ya girmesinden sonra BSP'ye yaptığı baskı sonucunda değişmiş ve isimlerin geri alınması idari bir işlemle basitleştirilmiş bir yönteme çevrilmiştir.

HÖH'ün başarılı olduğu diğer bir yasa değişikliği de, zorunlu göçle Türkiye'ye gidenlerin ve yurt dışına sürgün edilenlerden geri dönenlerin, ülkeden sürülmeden önce değerinin çok altında satmak zorunda kaldıkları veya belediyeler tarafından el konulan mülklerinin, göç sırasında sınırda derdest edilen para ve eşyalarının iadesi ve asimilasyon uygulaması sırasında işten atılanların işine dönebilmesine olanak sağlayan değişiklik olmuştur. Bu yasanın yeni parlamentoda çıkarılması da, HÖH'ün koordinasyonunda azınlığın açlık grevlerine kadar varan

[251] **Ibid**., s. 187.

eylemleri sayesinde olmuştur. Yasa Bulgaristan siyasi tarihine "Doğan Yasası" olarak geçmiştir.[252]

HÖH, parlamentodaki ilk gününden itibaren gündeminde olan ve hala Parti'nin ve azınlığın istediği gibi çözülemeyen ana dilin okutulması sorunuyla da uğraşmıştır. HÖH daha 1990 yılında, devlet okullarında Türkçe dersi verilmesiyle ilgili bir çalışma yaparak Eğitim Bakanlığı'na göndermiştir. Bu çalışmada devlet okullarında lise seviyesine kadar ders programı dahilinde azınlık üyelerine haftada 4 saat zorunlu Türkçe dersi verilmesi ve Türkçe öğretmeni yetiştirecek pedagoji enstitüleri ile üniversitelerde Türk dili bölümleri kurulması istenmiştir.[253] Bakanlık teklifin önemli bir bölümünü kabul etmiş, sadece bu dersin verilebilmesi için bir sınıfta en az 10 öğrencinin talepte bulunması şartını koşmuştur. Uygulamaya geçileceğini de açıklayan bakanlık önce bunun bazı illerde deneneceğini duyurmuştur.[254] Ancak uygulama yeniden Bulgar milliyetçilerinin tepkisiyle karşılaşmıştır. Çeşitli yerlerde düzenlenen protesto gösterilerinden başka, milliyetçi Bulgarlar çocuklarını okula göndermeme boykotu başlatmıştır. Bu boykotlara, uygulamaya karşı çıkan Bulgar öğretmenler de katılmış ve milliyetçi gruplar hayatı durdurma eylemleri yapma tehdidinde bulunmuştur.[255] Gerginliğin tırmanması üzerine Eğitim Bakanlığı Türkçe dersi uygulamasını durdurmuştur. HÖH'ün ısrarına rağmen takip eden yılda ders müfredatında Türkçe dersine yer verilmemiştir. Bu kez Müslüman Türk azınlık tepki olarak okula gitmeme boykotu başlatmıştır.[256]

---

[252] **Ibid**., s. 188-189; Baskın Oran, "Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler (Bulgaristan, Makedonya, Kosova)", **AÜ SBF Dergisi**, Cilt: 48, Sayı: 1, (2014), s.127.
[253] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi,** s. 182-183.
[254] Eminov, **Turkish And Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, s. 138-139.
[255] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 390.
[256] **Ibid**. , s. 391. ; Yenisoy, **Bulgaristan Türklerinin Eğitim Davası**, s. 36-37.

Bu tartışmalar sürerken, yeni Bulgaristan Anayasası'nı kabul eden parlamento bir de yasa çıkarmıştır. Yasayla ana dili Bulgarca olmayan öğrencilerin, devlet okullarında eğitimi Bulgarca almalarını, ana dillerini ise okul dışında devlet denetiminde düzenlenecek kurslarda öğrenmelerini karara bağladı.[257] Bu yasa üzerine azınlık mensupları okul boykotunu devam ettirmiştir. 1991'deki seçimlerle parlamentoya 24 milletvekili ile giren HÖH Türkçe dersi konusunda ısrarını sürdürmüştür. Eğitim Bakanlığı yeni bir çalışma yaparak konuyu düzenlemiş ve yeni bir yönetmelikle Türkçe dersini seçmeli yaparak normal okul saatleri dışında haftada 4 saat olarak alınmasını kararlaştırmıştır. Üstelik bunun için öğrenci velilerinin bir de dilekçe vermesi şartını getirdi. HÖH'ün taleplerini karşılamamasına rağmen ilk adımın atılmış olmasını dikkate alan azınlık, okul boykotuna son vererek çocuklarını okullara göndermeye başlamıştır. Böylece, Bulgaristan'da 1974'te son verilen Türkçe dersi uygulaması 17 yıl sonra tekrar başlamıştır. Milliyetçi çevrelerin buna da tepki göstermesine rağmen yönetim geri adım atmamıştır. Türkçe dersi uygulamasında azınlığın istediği sonucu alamamasında milliyetçi Bulgarların protestolarının yol açtığı gerginlik kadar, Eğitim Bakanlığı'nda hala görevde olan Jivkov dönemi bürokratlarının da payı olduğu tespiti yapılmıştır.[258]

Türkçe dersinin seçmeli yapılması ve müfredat dışı tutulması, Bulgar yönetiminin de amaçladığı gibi, dersi alan azınlık üyesi çocukların ilgisini düşürmüştür.[259] Zaten Türkçe bildikleri gerekçesiyle program dışı fazla ders almak yerine azınlık üyesi öğrencilerin çoğu kendileri için daha yararlı gördükleri İngilizce ve Fransızca gibi yabancı dilleri seçmeli ders olarak almayı yeğlemiştir.

[257] Yenisoy, **Bulgaristan Türklerinin Eğitim Davası**, s.37-38; Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 393.
[258] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=19801 (e.t. 30.09.2017)
[259] Yenisoy, **Bulgaristan Türklerinin Eğitim Davası**, s. 42.

Bulgaristan'da ana dil olarak Türkçe öğretilmesine başlandığı 1992–1993 öğretim yılında seçmeli ders olarak Türkçe almak için dilekçe veren sayısı yaklaşık 114 000 iken, 2003 yılında bu sayı 30 000'e, 2011'de 13 536'e düşmüştür. Düşüş devam etmektedir, 2015-2016 eğitim yılında seçmeli Türkçe dersi alan öğrenci sayısı 7 565'e kadar inmiştir. 2017 yılında bu sayının 2 000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.[260] Buna ek olarak Bulgaristan'da Türkçe eğitim için kullanılan kitapların yenilenmiş basımı da yapılmamaktadır, seçmeli Türkçe ders alan öğrenciler 1992 yılında basılmış kitapları kullanmaktadırlar.

Bulgaristan'da azınlığın Türkçe eğitim veren tek bir okulu dahi bulunmamaktadır. Buna karşın Bulgarca eğitim yapan ve Başmüftülüğe bağlı dört eğitim kurumu faaliyet göstermektedir. Bunların üçü imam-hatip lisesi biri de Yüksek İslam Enstitüsü'dür.

Bulgaristan'da asimilasyonun sona ermesinden sonraki dönemde Müslüman azınlığın dini örgütlenmesinde de değişiklikler yaşanmıştır. 2002 yılında kabul edilen Din Yasası'yla, ayrıcalıklı bir yer edinen Bulgar Ortodoks Kilisesi dışındaki tüm dini toplulukların örgütlenebilmeleri ve kamuya açık faaliyet gösterebilmeleri için Sofya Şehir Mahkemesi tarafından tescil edilmeleri zorunluluğu getirilmiştir. BKP'nin bütün toplumsal yaşamı sıkı denetim altına alması nedeniyle dini örgütlenmesi işlevini yitiren Müslüman Türk azınlık bu alanı düzenlemek için de harekete geçmiştir. 2000 yılında Sofya'da Milli Müslüman Konferansı toplanmış ve "Müslüman Topluluğu Tüzüğü" kabul edilmiştir. Tüzükle, yerel birimden başlayarak

[260] Bu konuda bkz: Mehmet Emre Çelik, "Bulgaristan'daki Türkçe Öğretmenlerinin Türkçenin Eğitimi-Öğretimine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi", **OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 35, Sayı: 2, (2016), s. 69-81.

en tepede Başmüftülük ve Yüksek İslam Konseyi bulunacak şekilde Müslüman azınlık topluluğunun yeni örgütlenmesi belirlenmiştir.[261]

En son Başmüftüsünü 1928 yılında seçen Müslüman azınlığın, müftü ve Başmüftüleri BKP döneminde iktidarın atamasıyla göreve gelmiştir. HÖH'ün girişimleriyle dini alanda da haklarını geri almaya çalışan azınlık, 1992 yılında kendi Başmüftüsünü seçmek için sandığa gitmiş ve 64 yıl sonra Başmüftü olarak Nedim Gencev'i seçmiştir. Ancak eski yönetimin atadığı ve asimilasyon döneminde Hıristiyan-Slav ad alarak azınlığın da aynısını yapması için teşvik eden eski Başmüftü Nedim Gencev azınlık toplumuyla bağının kalmamasına rağmen dolambaçlı yargı yollarına başvurarak, hatta daha sonra makamdan alındığı halde Başmüftülük mührünü teslim etmeyerek bu konuda uzun süre sorun yaratmıştır. Hatta Gencev bir siyasi parti kurarak 1994 seçimlerine de katılmış ve HÖH'ün oylarını bölmek için uğraş vermiş, karşılığında da BSP hükümetinden tekrar Başmüftülük makamının kontrolünü ele geçirmek için destek almıştır.[262] Mahkeme yoluyla çözülemeyen sorun, HÖH'ün de ağırlığını koymasıyla 2005'te yapılan Milli Müslüman Konferansı ile çözülmüştür. Bu konferansta yeni Başmüftü olarak seçilerek mahkeme tarafından tescil edilen Mustafa Hacı Aliş halen de bu görevini sürdürmektedir.

HÖH'ün geçiş döneminde azınlıkların hak ve özgürlüklerini alabilmeleri için uğraş verdiği konulardan biri de askerlik yasasının değiştirilmesi olmuştur. 1994'te parlamentoya sunduğu yasa teklifiyle HÖH, BKP döneminde azınlık üyelerinin askerliğini yapmaları için gönderildiği "İnşaat Askeri Bölükleri"nin kaldırılmasını ve

[261] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 403-418.
[262] **Idem.**

mevcut yasada yer alan "orduda Bulgar dili mecburidir" hükmünün" silahlı kuvvetlerde resmi dil Bulgarcadır" şeklinde değiştirilmesini istemiştir. Ancak ilk etapta bu isteklerine karşı BSP ve DGB'den destek alamamış ve yasa, söz konusu değişiklikler yapılmadan geçmiştir. HÖH parlamentodaki çabalarını ısrarla sürdürüp konunun takipçisi olmuş ve sonunda silahlı kuvvetlerde her türlü emir, talimat ve görevlendirmeyle yazışmanın Bulgarca yapılmasını öngören yasaya, ana dilin askerler arasındaki kişisel konuşmalarda kullanılabileceğini öngören bir düzenleme yapılmıştır.[263]

HÖH'ün geçiş döneminin birinci etabında mücadelesini verdiği diğer bir konu da Pomak meselesi olmuştur. Çoğunlukla dağlık ve izole bölgeler olan, ulaşımı zor Rodop ve Pirin Dağları çevresinde yaşayan Pomak toplumunun durumu Bulgaristan'da öteden beri tartışılan bir konu olmuştur. Baskın çoğunluğu İslam dinine inanan ancak dil olarak Bulgarcanın bir şivesini konuşan bu toplumun bir kısmı kendini Bulgar, daha büyük bir kısmı ise Türk olarak tanımlamaktadır. Prenslik döneminden itibaren Bulgaristan yöneticileri Pomak nüfusun, Osmanlı döneminde zorla Müslümanlaştırılmış Bulgarlar olduğu ön kabulüyle yola çıkarak bu toplumu idari ya da askeri yöntemlerle zorla Hıristiyanlaştırmaya çalışmışlardır. Yukarıda da değinildiği gibi 1984 yılında Türklere yönelik asimilasyon uygulamasından çok önce Pomaklar Hıristiyanlaştırma ve zorla isim değiştirilmesi uygulamalarının hedefi olmuştur. 1912, 1937, 1962-64 ve 1970-74'lerde asimilasyon kampanyalarının hedefi olan Pomaklar[264] 1984-85 yıllarında Türkleri hedef alan asimilasyon sürecinde dini inanç, kültür ve kader ortaklığı nedeniyle kendilerini

[263] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 192.
[264] **89 Göçü, Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**, Editörler: Neriman-Ersoy Hacısalihoğlu, Mehmet Hacısalihoğlu, YTÜ BALKAR ve BALMED, İstanbul, 2012, s. 611-613; http://www.veramutafchieva.net/comment_bg.php?newsID=117 (21.12.2016)

Türklere yakın hissetmeye başlamışlardır. Kendisini Türklerle özdeşleştiren Pomak toplumuna Bulgar resmi çevreleri, 1926'dan sonra Pomak yerine Bulgar Muhammedileri, Bulgar Müslümanları ya da Bulgarca konuşan Müslüman deme yolunu seçmiştir.[265]

HÖH'ün demokratik dönemde yapılan ilk seçimlerde Pomakların yaşadığı Rodoplar ve Pirin'de başarı gösterip birçok yerde belediye başkanlığı ve muhtarlıkları kazanmasından sonra BSP tarafından HÖH'ün "Bulgar Müslümanları Türkleştirdiği" iddiası gündeme getirilmiştir. Bu konudaki simge olay ise HÖH listesinden Satovça'da muhtar seçilen Yusuf Cuco'nun, muhtarlığa verilen bir dilekçe sahibinin adını Asan İbrimov Arnaudov olarak yazması üzerine Cuco'nun, dilekçenin üst köşesine "Hasan İbrahimov Arnaudov yazılması gerekir" notu düşmesi olmuştur. BSP bu örnekten yola çıkarak, HÖH'ün Bulgar Müslümanlarını Türkleştirdiği şeklinde kampanya başlatması sonucunda Yusuf Cuco yargılanmış ve iki buçuk yıl hapis cezası almıştır.[266] Bazı görüşler ise BSP'nin, HÖH'e giden Pomak oylarını engellemek, seçimlerde milliyetçilik kartını oynamak ve Cuco'yu seçim dışında bırakmak için söz konusu durumu kullanmak istediği şeklindedir.

HÖH'ün Parti Programı'nda da yazdığı gibi ülkedeki bütün azınlıklar dahil herkesin hak ve özgürlüklerini sağlamak, güvence altına almak ve zarar görmesini engellemek yönündeki amacı doğrultusunda ülkedeki Roman toplumu meselesiyle de ilgilenmiştir. 2001 yılı nüfus sayımında kendini Roman olarak tanımlayan kişilerin sayısı 370 908 olarak belirlenmiştir. Bulgaristan Etnik ve Entegrasyon Konularında

---

[265] http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/obektiv/mikhail-ivanov/2012-12/mihail-ivanov-ot-1926-g-dosega-blgarskata-statistika-ne-e-publikuvala-oficialni-danni-za-broya-na-pomacite/ (e.t. 02.05.2017)

[266] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s. 198

İşbirliği Ulusal Konseyi'ne göre, en az bu sayı kadar daha etnik Roman olmasına rağmen bu kişiler çeşitli nedenlerle kendini, Bulgar ya da Türk olarak kaydettirmiştir.[267] Bulgaristan'da özellikle son yıllarda nüfusu artan tek azınlık olarak sosyal araştırmaların konusu olan Romanlar, siyasette ise sadece seçimlerde oyu alınmak için partilerin mücadele verdiği bir topluluktur.[268] HÖH de parti üyeliklerine aldığı, seçim listelerine koyduğu Romanlar sayesinde hem oyunu artırmak hem de Türklerin partisi imajını değiştirmek için uğraş vermiştir. Geçiş döneminin ilk evresinde Roman toplumunun oylarının BSP, DGB ve HÖH arasında paylaşıldığı görülmüştür. Kendileri de siyasi örgütlenmeye giden Romanların kurduğu partilerden hiçbiri seçim barajını aşamamıştır. HÖH'e oy veren Romanların daha çok ülkenin kuzeydoğusunda ve güneyinde Türklerle iç içe yaşayan, Müslüman olan ve Türkçe konuşan Romanlar olduğu gözlenmiştir.[269]

Bulgaristan'da geçiş döneminin ilk evresinde azınlığın ekonomik sorunlarına çare aranması konusu da HÖH'ün gündeminde yer almıştır. Devletçi sosyalist sistemden serbest piyasa ekonomisine geçmek için atılan adımlardan biri, daha önce kolektif üretim için devletleştirilen toprakların sahiplerine iadesi ve bir kısım devlet işletmesinin özelleştirilmesi olmuştur. Toprakların iade edilmesinden sonra özellikle Rodoplar'daki Pomakların önemli bir bölümü topraksız kalmış, yoğun olarak tütüncülükle uğraşan yöre halkı yoksullaşmıştır. Daha sonra tütün piyasasının özelleştirilmesi ve sonra da tütün fiyatının aşırı düşmesi azınlığın bu kesimini çaresiz bırakmış, bu durumdaki birçok aile daha iyi şartlar bulabileceğini düşündüğü Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmıştır. Türkiye'ye gizli göçün başladığı 1992

[267] http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=92&id=247 (e.t.02.05.2017)
[268] Kader Özlem, "Bulgaristan Romanlarının Güncel Sorunlarına Yönelik Bir Değerlendirme", **Avrasya Etüdleri** Cilt: 50, Sayı: 2, (2016), s. 85-89.
[269] Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, s.199-201.

yılından itibaren özellikle azınlık mensubu birçok kişi iş bulmak ve daha iyi koşullarda yaşamak için Türkiye'nin yolunu tutmuştur.

2. HÖH'ün SEÇİM PERFORMANSI

2.1. HÖH'ün Muhalefette Olduğu Dönem

1990 Seçimleri

26 Nisan 1990'da parti olarak siyaset sahnesine giren HÖH Haziran ayında iki turlu olarak yapılan totaliter dönemden sonraki ilk seçimlere katılmıştır. Yüze yakın parti ve örgütün yer aldığı seçimler sonucunda, ülkede 45 yıldır örgütlenme tekelini elinde bulunduran BSP 211 milletvekilliği almış, 400 sandalyeli parlamentoda toplumdaki değişim dinamiğinden yola çıkarak seçimi kazanacağı hesaplanan en büyük muhalefet grubu olan DGB 144 sandalyede kalmıştır. Seçimlerden sadece iki ay önce resmi kaydı yapılan HÖH ise, ilk parlamentoda 23 milletvekilliği elde etmiş ve üçüncü parti olmuştur. BSP'nin çıkardığı ve küçük partilere şans tanımayan barajlı karma seçim sistemi ile gidilen seçimden sonra HÖH parlamentodaki bu ilk döneminde diğer partiler tarafından yalnız bırakılmış, soyutlanmış ve komisyon çalışmalarına alınmamıştır. Hatta yeni parlamentonun sembolik açılışının yapıldığı, ikinci Bulgar devletinin başkenti Veliko Tırnovo'daki törene HÖH milletvekillerinin katılımı aşırı milliyetçiler tarafından engellenmeye çalışmıştır. Bundan sonra ise parlamentodaki milliyetçi milletvekilleri HÖH'ün etnik parti olduğunu, dolayısıyla Anayasa ve Siyasi Partiler Yasası'na aykırı olarak kurulduğunu gerekçe göstererek HÖH milletvekillerinin parlamentodan atılması için önergeler vermişler ancak bunlar sonuçsuz kalmıştır.

1992 Seçimleri

Ülkede devam eden gösteriler ve karışıklıklar geçiş döneminin birinci parlamentosunun ömrünün kısa olmasına yol açmıştır. Parlamento 13 Ekim 1991'de yeniden genel seçime gidilmesini kararlaştırmıştır. Bu sırada BSP'nin kurduğu ya da desteklediği aşırı milliyetçi örgütler HÖH'ün yasaklanması için Merkez Seçim Komisyonu'na başvurmuştur. Komisyon aldığı kararda, HÖH'ün yasalara uygun siyasi bir parti olduğunu ve önceki seçimlere katıldığını belirterek 11 Eylül 1991'de partinin seçimlere katılabileceğini açıklamıştır. Bunun üzerine 93 BSP milletvekili seçimlere 5 gün kala, HÖH'ün yasaklanması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. BSP, HÖH'ün, yeni Anayasa'nın 11. maddesinde düzenlenen etnik ve dini temelli partiler kurulamaz hükmü ile 44. maddesinde düzenlenen ırksal, ulusal, etnik veya dinsel düşmanlığı kışkırtan ya da ülkenin bağımsızlığını ve bütünlüğünü tehdit eden örgütleri yasaklayan maddelerini ihlal ettiğini iddia etmiştir. Anayasa Mahkemesi kararını açıklamadan seçimler yapılmış ve HÖH oyunu artırarak bu kez 240 sandalyeli olarak belirlenen parlamentoda 24 milletvekilliği kazanmıştır. Sadece üç partinin parlamentoya girebildiği Ekim 1991 seçimlerinde DGB salt çoğunluğu oluşturacak sayıya ulaşamasa da aldığı 110 sandalye ile seçimden birinci çıkan parti olmuştur. BSP ise bazı küçük partilerle koalisyon halinde girdiği seçimlerde 106 milletvekilliği alabilmiştir.

HÖH, genel seçimlerle birlikte yapılan yerel seçimlerde de başarı göstererek 27 belediye başkanlığı, 653 köy muhtarlığı ve 1 144 belediye meclis üyeliği kazanmıştır. Ancak HÖH'e karşı girişimler seçimden sonra da devam etmiş ve bu kez 53 milletvekili yeni bir dilekçeyle Anayasa Mahkemesi'nden HÖH'ün

kapatılmasını istemiştir. Anayasa Mahkemesi 21 Nisan 1992 tarihinde verdiği kararla HÖH'ün iddia edildiği gibi yasalara aykırı bir durumu ve faaliyeti bulunmadığını açıklamış ve bu girişimlerin önünü kesmiştir.[270] Bu süreçte aşırı milliyetçi grupların yanı sıra bazı BSP ve DGB milletvekilleri, HÖH'e çeşitli suçlamalar yöneltmişlerdir. Aşırı milliyetçiler, HÖH'ün Türkiye'nin Bulgaristan'ın iç işlerine karışmak için kurdurduğu beşinci kol olduğunu iddia ederken, bazı DGB üyeleri ise HÖH'ün, BSP'nin beşinci kolu olarak parlamentoya girdiğini öne sürmüşlerdir.[271]

Bu aşamada HÖH ilk büyük siyasi hamlesini yaparak, verdiği destekle kurulan DGB hükümetinden bu desteği çekerek hükümeti düşürmüştür. HÖH'ün bu siyasi manevrayı sadece, DGB hükümetiyle Cumhurbaşkanı Jelyu Jelev arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkta, azınlık konularına olumlu yaklaşan Jelev'in tarafını tutmak için yapmadığı anlaşılmaktadır. HÖH'ün, kötü giden ekonomi nedeniyle Türkiye'ye başlayan gizli göçün, ülkedeki azınlık nüfusun azalmasına yol açarak % 4'lük seçim barajına takılma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını gördüğü için DGB hükümetinden desteğini çektiği yorumu da yapılmıştır.[272] DGB hükümetinin Ekim 1992'de güvenoyu alamadığı için düşmesinden sonra, BSP de salt çoğunluk için gerekli sayıyı bulamadığı için hükümet kuramayınca Cumhurbaşkanı Jelev görevi üçüncü parti durumundaki HÖH'e vermiştir. 24 milletvekiliyle kendi hükümetini kuramayacağını bilen HÖH bir teknokratlar hükümeti önermiş ve böyle bir hükümetin kurulması için aranan destek parlamentoda bulunmuştur. Bu durum, ilk iki yılda parlamentoda izole edilen ve çalışmaları etkisiz bırakılmaya çalışılan HÖH

[270] İbrahim Yalımov, **Bulgaristan'da Azınlık Hak ve Özgürlükleri Sorunu**, Müslümanlar Diyaneti Başmüftlüğü, Sofya, 2015, s. 83.
[271] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 426-428.
[272] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 205-206.

için büyük başarı olmuştur. Ancak bu hükümet de sağlam bir siyasi desteğe dayanmadığı için icraatlarında bekleneni verememiştir.

1994 Seçimleri

18 Aralık 1994 genel seçimi ise HÖH'ün ilk yıllardaki seçmen desteğini göremediği bir seçim olmuştur. Parlamentoda iki büyük siyasi partinin engellemeleriyle mücadele eden HÖH, parti içi anlaşmazlıklar yaşamış, BSP ve DGB'nin siyasi manevraları sonucu kendi içinde bölünme olaylarıyla da mücadele etmiştir. BSP'nin birinci parti olarak 240 sandalyeli parlamentoda 125 üyelik kazandığı seçim sonucunda en büyük rakibi DGB ise güç yitirerek 69 koltukta kalmıştır. Beş partinin parlamentoya girdiği 1994 seçimlerinde ancak 15 milletvekilliği kazanabilen HÖH dördüncü parti konumuna gerilemiştir. Aralık 1994'te yapılan genel seçimde seçmen, ekonomideki kötü gidişten, artan suç oranından ve geçiş sürecinin toplumda yarattığı diğer krizlerden sorumlu tuttuğu DGB'yi ve iktidarda olmamasına rağmen HÖH'ü cezalandırdığı yorumu yapılabilir. Seçimin galibi olan BSP 125 milletvekiliyle, 240 sandalyeli parlamentoda kendi hükümetini kurmak için gerekli salt çoğunluğu elde etmiştir.

Bazı siyasi gözlemciler 1994 seçimleriyle, Bulgaristan'ın demokrasiye geçiş sürecinde "ikili değişim testini başarıyla geçtiğini, yani hem yönetim sistemi değişikliğini, hem de art arda iki serbest seçimi demokratik kurallar çerçevesinde gerçekleştirdiği yorumunu yapmışlardır.[273]

[273] Kalinova, Baeva, **Bılgarskite Prehodi**, s. 293. Bu kavram Hırvat kökenli ABD'li siyaset bilimci Samuel Huntington tarafından geliştirilmiştir. "İkili değişim testi", temel sistem değişikliği yaşanan bir ülkede siyasi yönetimin peş peşe iki seçimde demokratik yollardan, yani dışardan ve içeriden gelen bir baskı ve darbe yaşamadan seçim yoluyla değişmesini açıklıyor. Kavram, iki seçimi özgür ve bağımsız bir şekilde yapan ülkede demokratik süreçlerin çalıştığını açıklamaya yarıyor.

Seçim sonucunda iktidar koltuğuna oturan BSP diğer partilerin yanı sıra HÖH'ün de gücünü kırmak için çalışmalar yapmıştır. Ertesi yıl yapılacak yerel seçimlerde muhalif partileri dezavantajlı duruma sokacak şekilde seçim yasasında değişiklik yapan BSP, yine HÖH'ün yasaklanması için Anayasa Mahkemesi'ne başvuran 92 milletvekiline de öncülük etmiştir. HÖH'ün kapatılması için yapılan bu üçüncü başvuru da reddedilmiştir.

Bu sırada ülkedeki ekonomik durum hızla bozulmuş, tüketim maddelerinin fiyatları artmış, enflasyon da üç basamaklı sayılara ulaşmıştır. BSP hükümeti aldığı finansal tedbirlerle para birimi Levayı istikrara kavuşturduktan sonra uluslararası mali ve finans kuruluşlarının da baskısıyla özelleştirme politikası başlatmıştır. Özelleştirmede seçilen yol ise, Çekoslovakya'da başarıyla uygulanan ve devlet işletmelerinin geniş halk kitlelerine devrini sağladığı için sol partiler tarafından daha kolay kabul edilen "kupon" sistemi olmuştur. Bu özelleştirme yönteminde işletmenin hisseleri belli değerlere bölünerek, işletme çalışanlarının pozisyonlarına göre ayarlanan oranlarda onlara devredilmesini öngörüyordu. Bu da son tahlilde işletmeyi zaten eski dönemde de idare etmekte olan ve daha büyük birikimle daha çok kupona sahip olanların, diğer hisseleri de toplayarak işletmenin tek sahibi olmasını sağlamıştır. Bulgaristan örneğinde bu özelleştirmeler BSP'nin yakın çevresinde bulunan bazı kişilerin yani eski nomenklaturadan kişilerin bir gecede zengin olmasının yolunu açmıştır.[274]

Özelleştirme alanında bunlar yaşanırken finans ve özellikle bankacılık alanında da ciddi bir kriz patlak vermiş ve yükümlülüklerini yerine getiremeyen Vitoşa Bankası'na devlet el koymuştur. Kriz, ekonomi-yolsuzluk-siyasi sistem

[274] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 215-216.

arasındaki bağı da ortaya çıkarmış ve kamu işletmeleri ile bankaların fiilen devletin kontrolünden çıkıp mafyavari örgütlenmelerin eline geçmesine yol açmıştır. Bulgaristan'da oligarkların özellikle bu dönemde ortaya çıktığı ve giderek güçlendiği tespiti yapılabilir.[275]

Bulgaristan'da 1990 öncesinde, diğer Doğu Avrupa ülkelerinde de tanık olunduğu gibi, eski sistemin kritik kademelerinde bulunan bazı kişilerin İsviçre gibi ülkelerde gizli hesap açıp bu hesaplara para aktardıkları, yeni dönemle birlikte de bu paralarla iç ve dış ticaretle uğraşan işletmeler kurup kendi ülkelerine soktuktan sonra da holdingleştikleri yönünde güçlü belirtiler vardır. Bu holdinglerin yasal olduğu kadar yasa dışı işler de yaparak daha da zenginleştikleri sonra da sigortacılık, finansal kurumlar ve bankacılık gibi işlere girdikleri görülmüştür. Bu gibi gruplarının, siyasetçilerden bürokratlara birçok karar merciini etkileme gücüne kavuştuktan sonra ekonominin sağlıklı bir şekilde yeniden yapılandırılmasına karşı çıktıkları da belirtilmiştir. Bu dönemde söz konusu mafyavari grupların, gerek rüşvet vermek, gerek milletvekili satın almak, gerekse de zor kullanmak yöntemlerine başvurdukları görülmüştür. Örneğin eski başbakanlardan Andrey Lukanov'un 1996 yılında öldürülmesi, holdinglerle ilişki içinde bulunan çetelere mal edilmiştir.[276]

Ülkede bu süreç yaşanırken 11 banka daha batmış, 1996 yılı sonunda enflasyon yıllık bazda % 587'ye çıkmış, faizler ise % 300 seviyelerine ulaşmıştır. Kamu sektöründe söz konusu dönemde ortalama maaş 25 Amerikan doları seviyesinde olmuştur. Her gün değer kaybeden ülkenin para birimi levanın dolar

[275] http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/07777.pdf (e.t. 02.05.2017)
[276] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 215-216.

kuru, hiper enflasyonun yaşandığı 1997 yılının Şubat'ında, 1 dolar 3 000 leva eder hale gelmiştir.[277]

Finansal ve mali kriz, reel ekonomiyi de vurduğu için bu durum hızla fakirleşen geniş kitlelerin protestolarına yol açmış ve 7 Haziran'da Sofya'da yapılan gösteriye 1 milyon kişi katılmıştır. Kasım ayında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde çoğunluk DGB adayını tercih ederek BSP'den memnuniyetsizliğini göstermiştir. Görevi bırakırken yaptığı konuşmasında, geçiş döneminin ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı olan Jelyu Jelev halktan özür dileyerek Bulgar siyasetçi sınıfından utandığını dile getirmiştir.[278]

BSP hükümetinin istifası ve yeni bir hükümetin kurulamadığı ortamda halkın tepkisi en üst seviyeye ulaşmıştır. Ocak ayında göstericiler parlamentoyu basmış, eylemcilerle polis arasında çatışmalar çıkmıştır. Bazı yorumculara göre, ülke çapına yayılan grevler ve gösteriler nedeniyle Bulgaristan açık bir devrim ya da iç savaşın kıyısına gelmiştir.[279]

Yuvarlak Masa toplantılarında üzerinde anlaşılan ilkeler gereği cumhurbaşkanının da girişimiyle erken seçime gidilmesi kararı alınınca gösteriler azalmıştır. Yeni seçim öncesinde siyasi partiler de saflarını güçlendirmek için harekete geçmiş, DGB sağdaki bir partiyi yanına alarak seçime güçlü girme hesabı yaparken HÖH ise aralarında monarşi yanlılarının da bulunduğu bazı küçük partilerle koalisyon kurmak yoluna gitmiştir. Ancak bu durum bazı parti üyelerinin tepkisine yol açmış ve bazı parti örgütleri HÖH'ten koparak DGB'ye katılmıştır.

[277] Kalinova, Baeva, **Bılgarskite Prehodi**, s. 299-300.
[278] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 218
[279] **Idem**.

1997 Seçimleri

Hala kendisine bir yön çizmeye çalışan ve sistem değiştirirken ağır ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar yaşayan Bulgaristan'da 19 Nisan 1997'de erken seçim yapılmıştır. Bu seçimde birincilik el değiştirmiş ve milliyetçilerin de arasında bulunduğu bazı partilerle güç birliği yapan DGB 137 sandalyeyle birinci gelmiştir. Önceki dönemin faturasını ödeyen ve Macaristan ya da Polonya örneklerinin aksine ülkeyi pazar ekonomisi sistemine taşıyamayan BSP ancak 58 milletvekili çıkarabilmiştir.[280] Seçimde HÖH'ün oluşturduğu koalisyon da 19 milletvekili ile parlamentoya girmiştir. Bu seçimde Parlamento'ya iki de yeni parti katılmıştır.

Siyasi gözlemciler Bulgaristan'da demokrasiye ve pazar ekonomisine geçiş döneminin ikinci evresini DGB'nin iktidara geldiği 1997 yılından başlatırlar. Ana hedefi Avroatlantik sistemiyle bütünleşmek olan DGB hükümetinin programı üç temel konu üzerinde çalışmayı öngörmüştür: Ekonominin canlandırılarak istikrara kavuşturmak, AB ve NATO üyeliği için ekonomi dışında yapılması gerekenleri yerine getirmek, bir de yolsuzluk ve suçla mücadele etmek. Kayıtlara göre, eğer Bulgaristan'ın 1990 yılı Gayri Safi Yurt İçi Hasılası (GSYİH) % 100 olarak alınırsa 1997 yılına gelindiğinde istikrarlı bir şekilde düşen ülke GSYİH'si % 70'e gerilemiştir. İvan Kostov Başbakanlığındaki yeni hükümet ilk önce bir para kurulu oluşturmuş ve Alman Markı çıpa olarak belirlenerek Bulgar levası Alman Markı'na endekslenmiş, kur 1 Alman Markı 1 000 Leva olacak şekilde sabitlenmiştir. Uluslararası finans örgütlerinin tavsiyeleri doğrultusunda alınan önlemlerden sonra

[280] Kalinova, Baeva, **Bılgarskite Prehodi**, s. 301.

enflasyon düşmeye başlamıştır.[281] Hükümet 1999 yılında da Leva'dan üç sıfır atarak ülke parasını Alman Markı'na eşitlemiştir.

Bu dönemde eski Doğu Bloku ülkelerinden, Orta Avrupa'da yer alanlarla Balkanlarda yer alanlar arasında ekonomik kalkınma anlamında makas daha açılmıştır. Macaristan, Polonya, Çekoslovakya gibi ülkelerin hızla piyasa ekonomisine uyum sağladığı bu dönemde Balkan ülkeleri geri kalmışlıklarını en azından kavramsal olarak düzeltmek için, istikrarsızlığı çağrıştırdığını söyledikleri "Balkan" terimi yerine bulundukları bölgeyi "Güneydoğu Avrupa" terimiyle tanımlamaya başlamışlardır.[282] Yeni terim "doğulu" olmaktan çok Avrupalı olmayı da çağrıştırdığı için seçilmiştir.

1999'da ikinci özelleştirme uygulamasını DGB başlatmıştır. IMF'nin verdiği reçeteyi uygulayan hükümet bu özelleştirme dalgası sırasında 41 büyük ölçekli devlet işletmesini ya satmış ya da kapatmıştır. Bulgaristan'ın ikinci grup zenginlerinin de bu dönemde özelleştirme uygulamaları sayesinde türediği belirtilmektedir.[283] Bu dönemde DGB hükümetinin yaptığı özelleştirmelerden bu partiye yakın çevrelerin faydalandığı ve ucuza aldıkları işletmelerden büyük karlar elde ettiği gözlenmiştir.

Sistem değişikliğinde her şeyin kamuya ait olduğu planlı sosyalist ekonomiden, özel girişimciliğin önde olduğu serbest piyasa ekonomisine geçerken yaşanan sermaye aktarımında BSP ve DGB dönemlerinde adı geçen partilere yakın çevrelerin yararlandığı söylenebilir. Hızla zenginleşenler grubuna özelleştirme

[281] **Ibid.** s. 308-309.
[282] **Idem.**
[283] http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/07777.pdf (e.t. 02.05.2017)

kararlarını veren ve bu yöndeki yasaları çıkaran siyasetçilerden bir kesimin de eklendiği belirtilmelidir. Bu durum Bulgaristan'da sermaye ve zenginliğin belli ellerde toplanması sonucunu doğurmuş, bu da ülkede bir oligarşik yapı ortaya çıkarmıştır. Yeni zenginlerle, zenginleşen siyasilerin oluşturduğu simbiyotik yapının, kendi içindeki çatışmalarda zaman zaman başvurduğu organize suç şebekeleri de yapıya eklenmiştir.[284]

1999 yılı Ağustos ayında yaşanan bir gelişmeyi de kısa bir not olarak eklemek gerekirse, bu da BKP'nin kurucusu ve en ünlü lideri Georgi Dimitrov'un Sofya'nın merkezindeki mozolesinin yıkılması kararıdır. 1949 yılında Moskova yakınlarındaki bir hastanede ölen Georgi Dimitrov için 6 günde inşa edilen mozolenin 50 yıl sonra İvan Kostov hükümeti tarafından yıkım kararı alınmıştır. Aslında Dimitrov'un mumyalanmış bedeni daha 1990'da BKP yönetimi tarafından mozoleden alınarak yakıldıktan sonra mezarlığa gömülmüştür. Kostov hükümeti, boş duran mozolenin komünist dönemin bir simgesi haline gelmesini önlemek için 1999 yılında yıkım kararı aldığını açıklamış ve mozole kurulurken olduğu gibi 6 gün içinde yıkılmıştır. Hükümet ülkeyi komünist geçmişinden arındırmaya çalıştığını açıklarken bazı gözlemciler, kararın, sermayenin özelleştirmeler sonucu el değiştirmesine halktan gelecek tepkileri başka tarafa çekmek için alındığını dile getirmişlerdir.[285]

Çoğu geçiş döneminin birinci bölümünde ortaya çıkan ve ekonomiye katılan küçük esnaf ise bu süreçte büyük darbe alarak yok olma sınırına gelmiştir. Yolsuzlukla mücadele ve yargı alanında reform hedeflerine ulaşamayan DGB

[284] http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/07777.pdf (e.t. 02.05.2017)
[285] https://www.blitz.bg/obshtestvo/mavzoleyat-na-georgi-dimitrov-e-postroen-samo-za-6-dni-razrushen-e-za-7_news278263.html

hükümeti döneminde, 1998 yılı için yapılan bir hesaba göre yasa dışı sınır ticaretinin tutarı 850 milyon doları bulmuştur. Bu rakam, söz konusu dönemde ülkenin savunma bütçesine denktir. Bir diğer hesaba göre, 2000 yılında ülkedeki karaborsa ekonomisinin boyutu GSYİH'nın üçte biri kadardır.[286] Toplumda, zenginleşmenin yasadışı işler yapmaktan geçtiği düşüncesi giderek yaygınlık kazanırken, ülkede suç patlaması da yaşanmıştır. 2001 yılında Bulgaristan'da günde ortalama 380 suç vakası kayıtlara geçmiştir.

2000 yılında yasadışı işlere bulaştıkları gerekçesiyle önce bazı Rus işadamları, sonra da casusluk yaptıkları gerekçesiyle üç Rus diplomatı sınır dışı eden hükümet, Bulgaristan tarihinde bir ilki yaşarken, DGB'li Başbakan İvan Kostov'un eşinin kurduğu vakfın Rus mafyasından bağış aldığı ortaya çıkmıştır. Ülkede siyasi skandallara yenileri eklenmesine rağmen Kostov hükümeti demokrasiye geçişten bu yana görev süresini dolduran ilk hükümet olmuştur. Ancak yoksulluktan kurtulamayan geniş kitleler, 2001 yılıyla birlikte AB ülkelerine serbest seyahat hakkını elde edince, gelecek göremedikleri Bulgaristan'ı terk ederek Batı Avrupa emek pazarının yeni üyeleri olmak üzere bu ülkelere gitmeye başlamıştır.

DGB hükümeti döneminde vurgulanması gereken diğer bir gelişme de 1997 yılından itibaren eski dönemde istihbarat teşkilatına çalışan kişilerin kimliklerinin açıklanmaya başlaması olmuştur. Yayınlanan bir raporda, 1990 yılından itibaren seçilerek parlamentoya giren milletvekillerinden 129'unun daha önce gizli polis teşkilatında çalıştığı ortaya çıkarılmıştır. Ahmet Doğan da, geçmişte istihbarat teşkilatına çalışmakla suçlanmış hatta bu suçlamayı bizzat İçişleri Bakanı

[286] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 228.

parlamentoda yapmıştır.[287] Doğan'ın dosyası 2006 yılına kadar ortaya çıkmamıştır.[288] Ancak, Jivkov döneminde istihbarat teşkilatına çalışan siyasetçilerden bir kısmının kimler olduğunun öğrenilmesi ülkede büyük bir dalgalanma da yaratmamıştır. BKP döneminde Bulgar siyasi hayatının ayrılmaz bir parçası olarak görülen istihbarat teşkilatıyla bağlantılı olma durumu nedeniyle görevini bırakan olmamıştır.

DGB döneminde 2001 yılında ortaya çıkarılan gizli belgelerden biri de, 1985'te başbakanlık yapan Georgi Atanasov'un kuzeydoğu Bulgaristan'daki Türklere karşı girişilecek asimilasyonun emrini verdiğini ortaya koyan belgedir.[289] Bu sırada seçime hazırlanan ülkede BSP DGB'ye karşı bazı partilerle güç birliği arayışına girmiştir. BSP'nin HÖH ile böyle bir güç birliğine girme olasılığı eski BKP'li başbakan Atanasov'un asimilasyon sürecindeki aktif rolünün ortaya çıkması nedeniyle mümkün olmamıştır.

Avroatlantik kurumlarına üyeliği hedefleyen Bulgaristan 1997 yılının sonuna doğru Avrupa Komisyonu Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Anayasasında "ulusal azınlık" kavramına yer vermeyen Bulgaristan, bu sözleşmeyi imzalayarak, ülkede uzun süredir tartışılan "azınlıkların sadece bireysel azınlık hakları mı vardır, yoksa kolektif azınlık hakları da mevcut mudur" tartışmasını da sonlandırmak istemiştir.[290] Çerçeve Sözleşmesi iki yıl sonra yürürlüğe girdiyse de kolektif haklar uygulamada hayata geçirilmemiştir. Hayata geçirilmeyen

[287] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 437.
[288] http://desebg.com/2011-01-06-11-40-48/415-2011-09-25-15-29-14 (e.t. 03.05.2017) Ahmet Doğan'ın Jivkov döneminde Bulgar gizli polisine çalıştığına dair birçok kitap ve yazı yayınlanmıştır. Buradaki bilgilere göre Ahmet Doğan askerlik görevini yaptığı 1974 yılından başlayarak teşkilatın çeşitli birimlerinde görev almış ve Türk azınlığıyla ilgili bilgi aktarmıştır. Doğan bu süreçte "Angelov, Sergey, Sava" kod adlarıyla teşkilat raporlarında yer almıştır.
[289] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 223.
[290] Kalinova, Baeva, **Bılgarskite Prehodi**, s. 311.

diğer bir karar da, 2000 yılında parlamentoda kabul edilen ve "komünist rejimi yasadışı ilan eden" yasadır. Ertesi yıl yapılacak seçimlerden önce HÖH'ü yanına çekmeye çalışan DGB'nin getirdiği yasa önerisi parlamentoda kabul edildiği halde herhangi bir sonuç doğurmamış ve cumhurbaşkanı bu kanunun herhangi bir hukuki sonuç doğurmayacağını sadece bir deklarasyondan ibaret olduğunu belirtmiştir.[291]

1997'den 2001'e kadar süren DGB hükümeti zamanında HÖH kendi saflarında yaşanan bölünmeleri de gidererek güçlenmeye çalışmıştır. 1999 yılında yapılan yerel seçimlerde demokrasiye geçildiğinden bu yana sürekli olarak belediye başkanlığını kazandığı Müslüman Türk azınlığının en yoğun bulunduğu Kırcaali'de belediye başkanlığını kaybeden HÖH, saflarını güçlendirmek için harekete geçmiştir.[292] 1994 yılında HÖH'ten ihraç edilen Kırcaali milletvekili Mehmet Hoca'nın kurduğu Demokratik Değişim Partisi (DDP) merkez sağ çizgide siyaset yapmış ve DGB tarafından desteklenmiştir. Ancak seçimlerde başarılı olamayan parti üyeleri 1998 yılında HÖH'e katılma kararı almıştır. DDP ile birleşme yaşanırken bu kez Güner Tahir HÖH'ten ayrılarak Ulusal Hak ve Özgürlükler Hareketi (UHÖH) adında bir parti kurmuştur. UHÖH'ün kurulmasında başka sebeplerin yanı sıra DGB'nin desteğinin de olduğu belirtilmiştir.

DGB döneminde hükümetin dış politika kararlarına destek veren HÖH, iktidar partisinin ekonomi politikalarına ise karşı olmuştur. HÖH, DGB'yi, kamu varlıklarının özelleştirilmesi sırasında geniş kitleleri koruyacak hiçbir iktisadi ve sosyal önlem almamakla ve bunun sonucunda özellikle azınlıkların büyük kayıplar yaşamasına sebep olmakla eleştirmiştir. DGB ise HÖH'ün ve Ahmet Doğan'ın bu

[291] **Ibid**., s. 318.
[292] **Ibid**., s. 314.

tutumunun azınlık toplumunu ülkenin geri kalanından ayrıştırarak sadece kendisinin kontrol edebildiği bir seçmen havuzu yaratmaya çalışmakla suçlamış, bu durumun Türklerin Bulgar toplumuna entegrasyonunu da önlediğini öne sürmüştür. DGB ayrıca çoğunluğa sahip olduğu parlamentoda seçimler öncesinde tekrar "dosyalar" konusunu gündeme getirmiştir. Yapılan bir yasa değişikliğiyle Jivkov döneminde gizli polise çalışmış olan kişilerin dosyaları açılmaya ve kimlikleri açıklanmaya başlanmıştır. Parlamento Dosyalar Komisyonu mevcut milletvekillerinden 52'sinin iç istihbarat teşkilatıyla bağlantısı olduğunu açıklamıştır. Diğer partilerin yanı sıra dosyası açıklananlar arasında HÖH'ten Ahmet Doğan dahil 7 Türk milletvekili de yer almıştır. 2001 seçimleri öncesi DGB'nin bu siyasi manevrası, geçmiş dönemde kimin ne yaptığını açıklamaktan öte siyaseti manipüle etme ve seçmeni yönlendirme amacı taşıdığı yorumlarına neden olmuştur.[293]

HÖH de kendisini bölmeye ve yıpratmaya yönelik çabalara karşı, yeniden yapılanarak seçmen tabanını böldürmemek için yoğun bir girişim başlatmıştır. BSP'nin desteğiyle uzun yıllar Başmüftü görevinde bulunmuş olan Nedim Gencev'in 1994'te kurduğu Demokrasi ve Adalet Partisi (DAP) son seçimlerde aldığı başarısız sonuçtan sonra 2001 seçimlerinde HÖH'ü destekleyeceğini açıklamıştır.[294] HÖH genel seçimler öncesinde Roman toplumunun örgütlerinden bazılarının da desteğini almayı başarmıştır.

[293] **Ibid.**, s. 326.
[294] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 433-440.

2.2. HÖH'ün İktidar Ortağı Olduğu Dönem

2001 Seçimleri

21. yüzyıla girerken Bulgaristan, 45 yıllık "reel sosyalizm" denemesinden sonra siyaseten demokratik, iktisadi olarak da serbest piyasa ekonomisine geçerek, Sovyet Bloku'ndan ayrılıp Batı kampına yönelmiştir. Sadece özgür iradeleriyle öyle istedikleri ve bu değişimi seçtikleri için reel sosyalizmin sınırlamalarından kurtulup kapitalizmin zenginliklerine ulaşacağını sanan Bulgar toplumu için göstergeler iyi bir tablo sunmamıştır. Eski rejim zamanında oluşturulan sosyal devletin sağladığı olanakları piyasa ekonomisinin şartlarında tekrar bulmak için, uzun zaman geçmesi gerektiği ve büyük sıkıntılar çekileceğini anlamakta zorlanan Bulgar toplumu, istihdam, sağlık, eğitim ve kültürel alanlarında dünya sıralamasında giderek gerilemiştir. Bir yanda koşulları hızla kötüleşen geniş kitleler, diğer yanda ise yolsuzluk, manipülasyon, kayırmacılık ve bankaların içinin boşaltılması gibi uygulamalarla hayal bile edemeyecekleri kadar varlık sahibi olan yeni zenginler yer almıştır. Bu eşitsizlikten en çok etkilenenler de işsizler, emekliler ve gençler olmuştur. Aynı kitle içinde yer alan azınlık toplumu üyelerinin durumu ise daha da kötüleşmiştir.

Genel olarak % 18'e, gençler arasında ise % 33'e çıkan işsizlik eski sosyolojik krizleri de beraberinde getirmiştir. Yaklaşık 8 buçuk milyon civarında olan Bulgaristan nüfusunun % 6'sından fazlası geçiş döneminin ilk 10 yılında ülkeyi tek etmiştir. Genç, eğitimli ve yabancı dil bilenlerin çoğunlukta olduğu 530 000 Bulgaristan vatandaşı yeni bir hayat kurmak için okyanus ötesi ülkelere ABD,

Kanada ve Avustralya'ya göç etmiştir.[295] Avrupa ile bütünleşme amacıyla adımlar atmaya çabalayan Bulgaristan 21'inci yüzyıla, nüfus bağlamında, durağanlaşan bir toplumla girmiştir.

Yukarda özetlenen, sosyolojik ve ekonomik şartlar altında gidilen 17 Haziran 2001 seçimlerinde yeni gelişme, 55 yıl önce ülkeden kovulan çarın tekrar Bulgaristan siyasetinde söz sahibi olmasıdır. 58 yaşındaki eski Çar II. Simeon Sakskoburggotski'nin kurduğu "İkinci Simeon Ulusal Hareketi"nin İSUH (*Natsionalno Dvijenine Simeon Ftori*) seçimlere girmiş ve sandıktan birinci parti olarak çıkmıştır. Popülist bir programla seçime giren İSUH 120 milletvekilliği almış, önceki iktidar partisi DGB 51, BSP 48, HÖH ise 21 sandalye kazanmıştır. 1994 seçimlerinde Türkiye'ye göç eden ve burada ikamet eden Bulgaristan vatandaşlarından ancak 2 000'i oy kullanırken, 2001 seçimlerinde Türkiye'deki seçmenlerden 55 000'i oy vermiştir.[296] Bu seçmenlerden 36 000'nin HÖH için oy kullandığı belirlenmiştir. Türkiye'deki seçmenin harekete geçirilmesinde, göçmen derneklerinin yoğun faaliyetleri ve Türk hükümetinin verdiği destek de önemli bir yer tutmuştur. Bu faaliyetler sonucunda Türkiye'de az sayıdaki sandıkta oy kullananların yanı sıra birçok seçmen "seçim turizmi" olarak da adlandırılan otobüs seferleriyle Bulgaristan'a giderek oy kullanmıştır. Yeni hükümeti kurma görevini alan İSUH sadece güvenoyunu garantilemek için değil biraz da toplumsal tabanı geniş bir hükümet oluşturmak amacıyla HÖH'le koalisyon yapmayı yeğlemiştir. Böylece ilk kez azınlıkların haklarını koruma amacı güttüğünü açıklayan ve politikasını merkeze yaklaştıran HÖH doğrudan hükümete girmiştir. Bu hükümet,

[295] Kalinova, Baeva, **Bılgarskite Prehodi**, s. 323.
[296] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 231.

1990'dan sonra kurulan hükümetler arasında, ortakların resmi koalisyon anlaşması imzaladığı ilk hükümet olma özelliğine de sahip olmuştur.[297]

HÖH 16 üyeli koalisyon hükümetinde iki bakanlık, savunma bakanlığı dahil olmak üzere 5 bakan yardımcılığı, üç kentin valisini ve 8 vali yardımcısını atama hakkı kazanmıştır. Bu durum bir ilkin de yaşanması açısından önemlidir. Mehmet Dikme Tarım ve Orman Bakanı, Necdet Mollov da Doğal Afetler ve Sanayi Kazaları Bakanı olmuştur. Böylece Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazandığı 1878'den bu yana icra makamına ilk kez Türk kökenli yöneticiler getirilmiştir.[298]

Aynı yıl içinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi de HÖH'ün gücünü gösterdiği bir seçim olmuştur. HÖH seçmeninden, cumhurbaşkanlığı seçiminde koalisyon ortağı İSUH ve birçok politikasında beraber hareket ettiği DGB'nin desteklediği aday yerine, BSP'nin adayı Georgi Pırvanov'u desteklemesini istemiştir. HÖH'ün BSP adayını desteklemesinin altında yatan nedenler arasında Pırvanov'un azınlıkların haklarının korunup geliştirmesini ve ülkedeki çeşitli grupların barış içinde bir arada yaşamasını öngören Bulgar Etnik Modeli BEM (*Bılgarski Etniçeski Model*) savunacağı da vardır. İSUH'un kurduğu hükümet, BSP'li cumhurbaşkanıyla gerilimli bir ilişki içinde olmuştur.

Yeni hükümetin de hedefleri; Avroatlantik kurumlarına katılım, ekonominin düze çıkarmak, suç ve özellikle organize suçla mücadele ve yargı sisteminde reform yapmak olmuştur. Nitekim bu hükümet döneminde girişilen üçüncü dalga özelleştirmede, programa alınan kamu varlıklarının % 82'si özelleştirilmiştir. Kamu

[297] Kalinova, Baeva, **Bılgarskite Prehodi**, s. 334.
[298] Vladimir Chukov, "Bulgarian Ethnic Model A Pragmatical National Version of the Multiethnic Dialog", http://crcs0.tripod.com/lgivl.html (e.t. 06.05.2017)

çalışanlarına zam yapan yeni hükümet asgari ücreti de 50 Amerikan doları seviyesine yükseltilmiştir. Ülke ekonomisinin büyüme hızındaki artış da yeni hükümetin reformları sayesinde olmuştur. NATO üyeliği için kendisinden istenen reformları yapan, yani ordusunu küçültüp profesyonel askerliği başlatan koalisyon hükümeti, Irak işgali öncesinde TBMM'den çıkmayan tezkere yüzünden askeri birliklerini konuşlandıracak yer arayan Amerikan güçlerine Burgaz kenti yakınlarındaki askeri üssünü kullanma izni vermiştir. Bütün bu gelişmeler sonunda koalisyon hükümeti amaçlarından birine, yani NATO üyeliğine ulaşmış ve Bulgaristan, Türkiye'nin de aktif desteğiyle 2004 yılında İttifak'a üye olmuştur.[299]

Makroekonomik dengelerde düzelme yaşanırken özelleştirmede de hedeflerinin çoğuna ulaşan, üstelik NATO'ya da üye olan ülkede, suçla mücadele ve yargıda reform konularında ise aynı başarı yakalanamamıştır. İçişleri Bakanlığı'nın üst yönetim kadroları ve poliste büyük bir temizlik yapılmasına rağmen suç oranlarında anlamlı bir düşüş sağlanamamıştır. 2005 yılının sonunda, son 5 yılda ülkede mafyayla ilgili cinayetlerde öldürülenlerin sayısı 140'ı bulmuş, ülkenin en zengin işadamlarından biri katledilmiş, bir de üst düzey savcı kimliği belirsiz kişilerce vurulmuştur. Faili meçhul kalan bu cinayetlerle ilgili suç örgütleri ile iş dünyası ve yolsuzluğa bulaşmış bazı siyasetçiler arasında bağ olduğu ileri sürülmüştür. Bu dönemde Polis Teşkilatı Başkanı olan Boyko Borisov, organize suçla mücadelede yargı ve siyasetten destek alamadığını söylemiştir.[300]

II. Simeon hükümeti döneminde makroekonomik rakamlarda nispi bir düzelme görülürken günlük ekonomi o kadar iyi sinyaller vermemiştir.

[299] Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, s. 237.
[300] **Ibid.**, s. 238.

Özelleştirmeden sonra işletmelerin çoğu kapatılırken, sosyalist dönemdeki herkese iş politikası da terk edildiği için işsizlik ülkedeki fakirleşmeyi daha da artırmıştır. Bulgaristan'da gelecek göremeyen çalışabilecek durumdaki nüfusta da azalma devam etmiştir. 2001 yılında, çoğu iş aramak için Batı Avrupa ülkelerinde giden 700 000 kişi ülkeyi terk etmiştir. 2003 yılındaki USAID raporuna göre, düşük hayat standartları, işsizlik ve fakirlik Bulgar toplumunu kıskacına almış, aylık ortalama ücret 134 Amerikan doları, ortalama emekli maaşı da 50 dolar seviyesinde kalmıştır.[301]

İSUH-HÖH koalisyon hükümeti görev süresinin sonuna gelirken geçiş döneminin birinci bölümünde beliren, toplum tabakaları arasındaki eşitsizlik durumu iyice ortaya çıkmıştır. Sosyalist dönem öncesinden başlayarak, ama özellikle 45 yıllık BKP iktidarı döneminde eşitlikçi bir yapıya bürünen Bulgaristan toplumu, şimdi çok az sayıdaki zenginler ile çok büyük orandaki fakirler olarak bölünmüştür. Zenginleşmenin hangi yollardan elde edildiği yolundaki şüpheler de toplumsal huzuru tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır.

Bulgaristan'da bu tarihten itibaren konuşulmaya başlanan ve ileride de başlıca sorunlardan birini teşkil edecek durum ise demografik kriz konusu olmuştur. Bulgaristan'ın nüfusu istikrarlı bir şekilde azalmaya başlamış, 1990 sayımına göre 8 669 269 kişi olan ülke nüfusu, 2004 yılı sonunda yapılan sayıma göre ise 7 761 049 kişiden oluşuyordu. Uzmanlara göre, % 10'dan fazla bir azalmaya işaret eden bu durum eğer doğurganlık oranı bu seviyelerde kalırsa, 2050 yılında ülke nüfusunun

[301] **Ibid.**, s. 241.

üçte bir oranında eksileceğine işaretti. Bu da "demografik ölüm" olarak tanımlanan durumun Bulgaristan için gerçekleşme olasılığını ortaya koymuştur.[302]

Uluslararası gözlemciler, 1989 yılını, Doğu Bloku'nun çözülmesi sırasında özellikle Orta Avrupa ülkelerinde görülen ve kansız yaşanan iktidar değişimlerini kastederek "mucizenin yılı" olarak tanımlarken saray darbesiyle iktidar değişiminin yaşandığı Bulgaristan ve kanlı bir şekilde gücün el değiştirdiği Romanya için bu tanımı yapmaları için 10 yıl beklemeleri gerekecekti.

2005 Seçimleri

Eski çarın kurduğu koalisyon hükümeti 4 yıllık görev süresini tamamlayabilen ikinci hükümet olurken, Haziran 2005'te yapılan genel seçimlerde İSUH önceki başarısını gösterememiştir. Seçimlerde birinci gelen parti iki dönemdir muhalefette olan BSP olmuş ve 82 sandalye kazanmıştır. İSUH 53 sandalyede kalmıştır. Ülke dışındaki seçmenin oy kullanabilmesi için kurulacak sandık sayısını artıran kanun değişikliği ve seçmenini başarılı bir şekilde mobilize eden HÖH önceki seçimlere göre gücünü artırarak 34 milletvekilliği elde etmiştir. Bu başarıda Parti'nin yoğun çalışması, sadece Türk ve Müslüman adaylar değil, özellikle azınlığın bulunmadığı bölgelerde milletvekilliği için Bulgar adaylar göstermesi de etkili olmuştur. Bu seçimde HÖH listelerinden 5 Bulgar milletvekili seçilmiştir. Diğer milletvekillerinin 23'ü etnik Türk, 4'ü Pomak ve 2'si de Roman'dı. Parti'deki Bulgar kökenlilerin oranı da % 14'ü bulmuştur.[303] 2005 seçimlerine giden süreçte Ahmet Doğan bu seçimlerin son 15 yılda yapılan seçimlerin en önemlisi olduğunu

[302] **Ibid.**, s. 243.
[303] Yalımov, **Bulgaristan'da Azınlık Hak ve Özgürlükleri Sorunu**, s. 83; Marko Hajdinjak, "Thou Shalt Not Take The Names Ethnic Or Minority, And I Will Bless Thee: Political Participation Of Minorities In Bulgaria", s. 9. http://montescalearning.com/GLOBVillage/files/SMILE/MUS_12_political.pdf (e.t.01.10.2017);

belirtmiştir. Doğan, Bulgaristan'ın AB üyeliğinin başlayacağı yeni dönemde büyük miktarlarda AB fonunun ülkeye geleceğini ve bu fonların kullanımının önem kazanacağını vurgulamıştır.[304] HÖH'ün iktidar ortağı olduğu dönemde Parti'den ayrılmalar da yaşanmıştır. Parti'nin ileri gelenlerinden Osman Oktay ve Güner Tahir 2005 seçimleri öncesinde HÖH'ten ayrılmıştır. Bulgar siyaset dünyasına yakın olan bu kişiler kendi partilerini kurmuş ve seçim öncesinde BSP ile güç birliğine gitmişlerdir. Güner Tahir'in partisi UHÖH de, Osman Oktay da seçimlerde varlık gösterememiştir. Ama belki bunların hepsinden daha önemlisi, aşırı milliyetçi partilerin yaptığı azınlık karşıtı ve ırkçı propaganda, azınlığın daha yoğun ve tek vücut bir şekilde sandığa gitmesine yol açmıştır. Seçimlere genel katılım düşerken azınlık seçmeninin katılımı artmıştır.[305]

2005 seçimleri öncesinde HÖH lideri Ahmet Doğan'ın iş dünyası ile siyasi partiler arasındaki ilişkilerle ilgili söylediği sözler kamuoyunda tartışma yaratmıştır. Ahmet Doğan, bir konuşmasında, Bulgaristan'da her partinin kendisini finansal olarak destekleyen bir işadamları ve şirketler ağı bulunduğunu, ülkede hiçbir işadamının da siyasi parti liderlerinden destek almadan başarılı olamayacağını dile getirmiştir.[306]

Yedi partinin barajı geçtiği 2005 yılındaki seçimin en büyük sürprizi ise aşırı milliyetçi bir söylemle propaganda yürüten ve seçimlerden sadece üç ay önce kurulan Ataka[307] partisi olmuş ve ilk kez açıkça Türk düşmanlığı yapan bir parti Bulgar Parlamentosu'na girmiştir. Bu sonuç, 1992 yılında ilk kez dolaşıma giren ve

[304] Kalinova, Baeva, **Bılgarskite Prehodi**, s. 362.
[305] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 443-453.
[306] http://www.againstcorruption.eu/wp-content/uploads/2015/12/Bulgaria-Background-Report_final.pdf (e.t. 07.05.2017)
[307] Türkçe karşılığı "saldırı" demek olan Bulgarca "atak" kelimesinden türetilmiştir.

demokratik Bulgaristan'ın ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı Jelev tarafından güçlü bir şekilde desteklenen, en başat aktörü HÖH olan Bulgar Etnik Modeli'nin, ülkedeki etnik toplulukların uyum içinde bir arada yaşamasını öngören siyasi-sosyolojik yapının tehdit altında olduğunu da göstermiştir. Açıkça nefret söylemi geliştiren ve bunu seçim propagandasında kullanan Ataka'nın çıkışı, BEM'in temelini oluşturan tolerans, azınlıkların haklarına saygı ve azınlık topluluklarının siyasi, sosyal, dini ve kültürel hayatına müdahale edilmemesini önceleyen ilkelerin zarar görebileceği ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Azınlıklara ama özellikle de Türk, Roman ve Yahudi azınlıklarına karşı nefret söylemi içinde olan böyle bir aşırı milliyetçi partinin 21 milletvekiliyle parlamentoda yer alması 2005 seçimleri sonrasında da gündem konusu olmuştur.[308]

Hükümeti kurma görevini alan ve iki dönemdir iktidardan uzak kalan BSP koalisyon için önceden de işbirliği olanakları bulduğu HÖH ile görüşmeyi tercih etmiştir. Görüşmeler sürerken Ataka Partisi kesintisiz bir propaganda ve gösteri faaliyeti başlatmıştır. Ataka ve lideri Volen Siderov, doğrudan HÖH'ü hedef alan ve Türk karşıtı nefret söylemiyle yürüttüğü politika ülke kamuoyunda da dikkat çekmiştir. Bu sırada BSP ile HÖH hükümet üyeleri ve program üzerinde anlaşmaya varmışlarsa da kurulan ikili koalisyon güvenoyu alamamıştır. Bunun üzerine BSP önceki hükümetin büyük ortağı İSUH'u da koalisyona davet etmiş, iki ay süren koalisyon görüşmeleri siyasi krize dönüşüp erken seçim olasılığı belirince, HÖH lideri Ahmet Doğan'ın çabalarıyla BSP-İSUH-HÖH üçlü koalisyon hükümeti kurulmuş ve yeni kabine güvenoyu alabilmiştir.[309]

[308] Hajdinjak, "Thou Shalt Not Take The Names Ethnic Or Minority", s.9.
[309] **Idem.**

İkinci kez üstelik devamlılık arz eden bir şekilde yönetimde yer alan HÖH bakanlık sayısını artırmış ve 17 üyeli kabinede üç bakanlık elde etmiştir. Tarım ve Orman, Doğal Afetler ve Sanayi Kazaları ile Çevre ve Su Bakanlıkları HÖH'e verilmiş, Parti ayrıca hükümette 8 bakan yardımcılığına da sahip olmuştur. BSP'li, Sergey Stanişev Başbakanlığındaki hükümetin asıl gündemi 2007 yılında AB'ye gireceği belli olan Bulgaristan'ı üyeliğe hazırlamaktır. Bunun için de hedefler; AB'nin belirlediği yol haritası izlemek, yolsuzluk, rüşvet, kamu fonlarının usulsüz kullanımının önüne geçmek ve örgütlü suçlarla kararlı bir şekilde mücadele etmek olarak konulmuştur.

Üçlü koalisyon hükümetinin görev süresi boyunca bu alanlarda çeşitli skandallar yaşanmıştır. İçişleri bakanının suç örgütleriyle bağlantıları olduğu iddiası hükümeti sarsmış, Stanişev bakanı değiştirmek durumunda kalmıştır. Karayollarından sorumlu kurumun başındaki genel müdürün usulsüz şekilde kardeşine ihale verdiği ortaya çıkınca istifa etmek zorunda kalmıştır. AB'den gelen baskılar üzerine İçişleri Bakanlığı ve güvenlik teşkilatında yeniden yapılanmaya giden Stanişev hükümeti, polislerin maaşını artırarak rüşvet olaylarının önüne geçmeye çalışmıştır. 2007 yılında AB'ye girerek, 2004'teki NATO üyeliğinden sonra Avroatlantik eksenine bağlanma yolunda ikinci büyük adımını atan Bulgaristan'da, AB üyeliği sayesinde kendiliğinden çözüleceği sanılan, işsizlik ve yoksulluk sorunlarında beklenen olmamıştır. Koalisyon hükümetinin başlıca amacı olan yolsuzluk ve rüşvetle mücadelede de hedefe ulaşılamamıştır. AB denetim ajansı, 45 ayrı uygulamada gördüğü yolsuzluk ve suiistimaller nedeniyle birçok kez Bulgaristan'a yapılan fon aktarımlarını durdurmuştur. Başbakan Stanişev de ülkeyi

AB üyeliğine hazırlamak ve üyeliğin ilk yıllarındaki uyum sorunlarıyla uğraşırken yolsuzlukla mücadeleyi ihmal ettiklerini itiraf etmiştir.[310]

Bu hükümet döneminde de önceki yönetimler sırasında olduğu gibi, yetkili makamlarda bulunan ya da yasa yapma gücünü elinde tutanların, yolsuzluk, rüşvet ve kayırmacılıkla suçlandığı olaylar yaşanmıştır. HÖH de söz konusu suçlamaların yöneltildiği partilerden biri olmuştur.[311] Her şeye rağmen görev süresini tamamlayan üçlü koalisyon hükümeti ülkeyi 2009 yılındaki genel seçimlere taşımıştır. Seçim öncesinde, BSP, HÖH ve Ataka'nın oylarıyla seçim kanununda yapılan değişiklikle seçim çevreleriyle ilgili düzenlemelerin yanı sıra seçim barajı % 4'ten % 8'e çıkarılmış, ancak değişiklik Anayasa Mahkemesi'nce kabul edilmemiştir.

2.3. HÖH'ün Hükümet Dışı Kaldığı Dönem

2009 Seçimleri

5 Temmuz 2009'da yapılan genel seçimlerden üçlü koalisyonun büyük üyesi olan BSP yenilgiyle çıkmıştır. Bunda ABD'den başlayarak dünyayı etkileyen 2008 yılındaki ekonomik kriz ve Rus-Ukrayna doğalgaz anlaşmazlığının yarattığı sorun da etkili olmuştur. % 60 oranında katılımın olduğu genel seçimde seçmen BSP'yi cezalandırmış ve parti 1990 yılından bu yana en kötü sonucunu alarak 40 milletvekilliğinde kalmıştır. Üçlü koalisyonun diğer ortağı İSUH için durum daha da dramatik olmuş ve seçmenin desteğini çekmesi sonucu parti seçim barajının altında kalmıştır. Seçmen büyük umutlarla 2001 yılında hükümet yetkisi verdiği, 2005'te de tekrar parlamentoya gönderdiği İSUH'u cezalandırılmıştır. Bazı yorumculara göre

[310] http://www.novinite.com/articles/93436/We+Ignored+Corruption,+Bulgarian+Leader+Sergei+Stanishev+Admits (e.t. 05.05.2017)
[311] Kalinova, Baeva, **Bılgarskite Prehodi**, s. 361.

eski çar ülke ekonomisini düzlüğe çıkarmak yerine sosyalist dönemde devletleştirilen ailesine ait büyük çaptaki mülklerini geri almak için yasalar çıkarmakla uğraşmıştır.[312] Simeon Sakskoburggotski parti liderliğinden istifa etmiş ve siyasi hayattan çekilmiştir. HÖH ise seçimde sandalye sayısını artıran tek koalisyon ortağı olmuştur. 2005 seçimlerinde 467 400 oy alarak 34 milletvekilliği elde eden HÖH, bu seçimde oylarını 610 521'e çıkararak parlamentoda 38 sandalye kazanmıştır. HÖH'ün bu başarısının altında yatan etmenlere bakıldığında, en öncelikli nedenin rakip partilerin neredeyse tamamının seçim kampanyalarında azınlık karşıtı söylemlerini yoğunlaştırmaları olduğu söylenebilir.

2009 seçimleri merkez sağda yeni bir partinin doğuşuna da sebep olmuştur. Sofya Belediye Başkanı Boyko Borisov'un Bulgaristan'ın Avrupalı Gelişimi İçin Vatandaşlar GERB[313] partisi (*Grajdani za Evrpeysko Razvitiye na Bılgariya*) parlamentoda 117 koltuk kazanarak birinci parti olmuştur. Aşırı milliyetçi partilerden, merkez sağda konumlanan Borisov'un kurduğu ancak belediye başkanı olduğu için resmen başına geçmediği GERB partisine kadar çoğu parti milliyetçi sloganlarla popülist kampanyalar yürütmüştür. Seçimler öncesinde GERB'in kamuoyu anketlerinde seçmen nezdinde giderek yükseldiği bir sırada Boyko Borisov ABD'ye resmi bir ziyaret yapmıştır. Borisov Bulgar diasporasının yoğun olarak bulunduğu Chikago kentinde yaşayan Bulgarlara yaptığı konuşmada ülkesinin beyin göçü nedeniyle zor zamanlar geçirdiğini belirttikten sonra ellerinde "kötü bir insan malzemesi" kaldığını söylemiştir. Borisov bu kötü malzemeyi şöyle tarif etmiştir: "…*Şu anda elimizde 1 milyon Roman, 700-800 bin Türk ve 2 buçuk milyon emekli*

[312] https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-61.pdf&site=266 (e.t. 05.05.2017)
[313] Partinin kısaltılmış adı olan GERB Bulgarcada "arma" anlamına da geliyor.

var. Elimizde seçmen ve çalışacak insan olarak kötü insan malzemesi bulunuyor. Bunlar da GERB'e karşı."[314] Boyko Borisov'un bu konuşması Bulgaristan'da tepkiyle karşılanmıştır. Borisov'un sözlerini ayrımcılık yapmak olarak niteleyen HÖH haklarını aramak için AİHM'e başvuracağını açıklamıştır. Söz konusu dönemde HÖH Başkan Yardımcısı olan Lütfi Mestan, Anayasaya göre tek uluslu bir devlet olan Bulgaristan'daki topluluklar için Borisov'un sarf ettiği sözlerin siyasi görgüsüzlük olduğunu vurgulamıştır. Bulgar basını da Borisov'u ırkçılık yapmakla suçlamıştır.

Seçimler öncesinde, yine Türklerin partisi olarak nitelenen HÖH'e karşı, özellikle ırkçı ve aşırı milliyetçi gruplar başta olmak üzere siyasi yelpazenin her kanadından partiler sert söylemlerde bulunulmuştur. Neredeyse HÖH'ün kurulduğu günden bu yana devam eden bu tür söylemler yine azınlık toplumunun bölünmeden sandığa gitmesine yol açmış ve 2009 seçimlerinde de bu tekrarlanmıştır. Ayrıca yerelde güçlü olduğu bölgelerde seçmenini iyi örgütleyen HÖH Türkiye'deki seçmen desteğini de göçmen derneklerinin yardımıyla artırmıştır. Türkiye'deki sandıklarda kaydını yaptırmadığı için oy kullanamayanlar, otobüslerle Bulgaristan'daki seçim bölgelerine taşınmıştır. Bulgaristan'a seçmen akınının bir nedeni de, seçim bölgesinde kullanılan oyun doğrudan oradaki adaya gidiyor olmasıdır. HÖH'ün başarısında, sadece Müslüman Türk seçmene değil, oy tabanı olan yerlerde Roman ve Bulgar adayları seçim listesine eklemesinin de payı vardır.

Bu seçimler öncesinde, bir süredir devam eden ve doğrudan HÖH lideri Ahmet Doğan'ı hedef alan suçlamalar da en yüksek seviyesine çıkmıştır. İddialara göre Ahmet Doğan oligarşik yapılara yakın durmuş ve AB'den gelmeye başlayan

[314] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5136 (e.t. 17.05.2017)

fonları usulsüz bir şekilde yakın ilişki içinde bulunduğu odaklara aktarmıştır. AB'nin tarım ve çevre için gönderdiği kaynaklardan, söz konusu bakanlıklar HÖH'ün elinde olduğu için Doğan buradan çıkar sağlamakla da suçlanmıştır.[315] Eleştiriler sürerken Ahmet Doğan 18 Haziran'da Koçan köyünde yaptığı bir konuşmada "…*bütün güç benim elimde, devlette fonların kime aktarılacağına karar eren benim, güç benim elimde seçtiğiniz milletvekillerinde değil*…" demiştir.[316] Bu konuşma ülke gündeminde uzun süre tartışılmıştır. Doğan ise konuşmasında yerel yönetimlerle merkezi yönetim arasındaki güç ilişkisini anlatmak istediğini, bunun sadece HÖH için değil Bulgaristan'daki bütün partiler için geçerli olduğunu söylemiştir.[317]

Seçimin asıl galibi ise Borisov olmuş, GERB seçimlerden 117 milletvekilliği alarak çıkmıştır. İçişleri Bakanlığı'na bağlı itfaiye teşkilatından gelen, 1989 yılındaki zorunlu göçle boşalan Razgrad bölgesinde tarım rekoltesini koruyan birliklerin komutanlığını yapan Borisov, geçiş döneminden itibaren kurduğu güvenlik şirketiyle önce Jivkov'un sonra da eski çar II. Simeon'un yakın korumalığını yapmasıyla ünlenmiştir. Simeon'un 2001'de kurduğu hükümet sırasında İçişleri Bakanlığı

[315] https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-61.pdf&site=266 (e.t. 05.05.2017)

[316] Antonina Zhelyazkova, Maya Kosseva, Marko Hajdinjak, **Tolerance and Cultural Diversity Discourses in Bulgaria: the Bulgarian Ethnic Model- Parallel Cohabitation or Multicultural Recognition?**, International Center for Minority Studies and Intercultural Relations, Sofia, Bulgaria, 2010.

[317] http://www.segabg.com/article.php?id=420170 (e.t. 07.05.2017)
Ahmet Doğan, Koçan köyündeki konuşmasıyla ilgili gazetecilerin soruları üzerine yaptığı açıklamada, icraatın işleyişinin yerel yönetimin başındaki kişi, parlamentodaki milletvekilleri ve parti lideri sırasını izlediğini belirterek, yerelde yapılan her işin belediyenin icraatı gibi gösterildiğini oysa bu işlerin gerçekleşebilmesi için merkezin müdahalesi gerektiğini vurguladı. Doğan, belediye başkanlarının projelerine ödenek çıkarabilmek için milletvekillerinden talepte bulunduğunu, bölge milletvekillerinin de bunun için lobi yaptığını, ancak söz konusu ödeneğin gerçekten bütçeden gönderilmesi işini milletvekillerinin sağlayamayacağını çünkü böyle bir güç ve yetkileri olmadığını belirtti. Doğan, bu aşamada parti liderinin devreye girerek, birçok yerden gelen ödenek taleplerini kaynakların adil dağıtımı çerçevesinde değerlendirip hangi projelere fon aktarılacağı konusunda son kararı verdiğini vurguladı. Ahmet Doğan, özellikle konuşmayı yaptığı Koçan köyünün bağlı olduğu Satovça belediyesinde her icraatın belediye başkanı sayesinde yapıldığı gibi bir izlenim doğduğu için söz konusu yerde böyle bir konuşma yaptığını da vurguladı.

Müsteşarı olarak atanan Borisov, 2005 yılında bağımsız aday olarak katıldığı yerel seçimlerde Sofya Belediye Başkanı olmuştur. Belediye başkanıyken kurduğu GERB en çok oyu almasına rağmen güvenoyu için gerekli olan salt çoğunluğa ulaşamadığı için koalisyon arayışına girmek durumunda kalmıştır. BSP ve HÖH dışındaki partilerle anlaşarak azınlık hükümeti kuran Borisov'un hedefleri de önceki hükümetlerden çok farklı olmamıştır; AB üyesi ülkesinde vatandaşların ekonomik durumunu düzelterek refahını artırmak, yolsuzluk ve örgütlü suçla mücadele etmek ve yargıda reform yapmak.

21 milletvekiliyle ikinci kez parlamentoya giren ve güvenoyu oylamasında da GERB'i destekleyen ırkçı Ataka partisi ilk günden itibaren Türk karşıtı gösteri ve eylemler yapmaya başlamıştır. Ataka meydanlarda mitinglerle başlattığı eylemlerini parlamentoya da taşımış ve "Bulgar soykırımı günü" ilan edilmesi için yasa teklifi vermiştir. Teklifte "Batak" olaylarının Bulgar soykırımı olarak kabul edilmesi istenmiştir. 21 Nisan 1876'da Osmanlı yönetimine karşı başkaldıranların Batak kasabasında başlattıkları isyan bastırıldıktan sonra, başıbozuk olarak nitelenen düzensiz kuvvetler tarafından 5 000 Bulgarın katledildiği iddiasını gündeme taşıyan Ataka, bu günün soykırım günü ilan edilmesi için çaba göstermiştir.[318] Borisov da teklifi değerlendireceğini, ancak konunun kamuoyunda tartışılması gerektiğini, aksi halde etnik gruplar arasındaki toleransa zarar vereceğini söylemiştir.[319]

Borisov'un azınlık hükümeti, kendisine destek veren partilerle meclis iç tüzüğünde de değişikliğe gitmiş ve Jivkov döneminde istihbarat teşkilatında personel olarak veya teşkilata haber elemanı olarak çalıştığı belgelenen kişilerin,

[318] Batak Olayı'nın kurbanlarıyla ilgili çelişkili sayılar vardır. Çeşitli kaynaklar, kurbanların sayısı hakkında 2 100'den 10 000'e kadar varan farklı sayılar vermektedir.
[319] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5343 (e.t. 07.05.2017)

parlamentoda başkan, başkan yardımcılığı gibi yöneticilik görevleri almaları ve savunma, güvenlik, istihbarat gibi komisyonlarla AB fonlarını değerlendirme komisyonlarında görev yapmaları yasaklanmıştır. HÖH'te bu kapsama Ahmet Doğan dahil 6 milletvekili girmiştir.[320] Henüz Sofya belediye başkanı iken de ülkedeki Türklerle ilgili beyanatları olan Borisov, bir konuşmasında "kendisini Bulgar hissetmeyen Türklerin Türkiye'ye gitmesi gerektiğini" söylemiştir.[321] Borisov, başka bir beyanında da azınlığa uygulanan asimilasyon politikasını "zor kullanılmaması koşuluyla desteklediğini" ifade etmiş, "düşünce doğru, metot yanlış" demiştir. Borisov ayrıca, hükümetini destekleyen Ataka'nın Bulgar Radyosu'nda yer alan Türkçe haber programının kaldırılması için referandum yapılması önerisini de önce olumlu bulmuş sonra bu görüşünden vazgeçmiştir.[322]

Borisov'un azınlık hükümeti sırasında 2012 yılında, yoksulluk ve yolsuzluğa karşı başlayan gösteriler Şubat 2013'te artarak devam etmiştir. Elektrik fiyatındaki aşırı artışı protesto edenlerin sayısı binleri bulurken eylemler de Sofya'da parlamento binasının çevresinde yoğunlaşmıştır. Göstericilerle polis arasında yaşanan çatışmada bazı göstericiler yaralanmış ve bu görüntüler televizyonlarda yayınlanmıştır. Bunun üzerine Başbakan Borisov "polisin insanları dövdüğü bir hükümetin başında kalamam" açıklamasını yaparak 20 Şubatta hükümetin istifasını vermiş, yeni seçim tarihi 12 Mayıs 2013 olarak belirlenmiştir.[323] Bazı siyasi gözlemciler, popülist politika izleyen Borisov'un siyasi kariyerini korumak niyetiyle protestoculara direnmediği ve istifa yolunu seçtiği yorumunu yapmışlardır.

---

[320] http://desebg.com/2011-01-06-11-52-19?start=10 (e.t. 07.05.2017)
[321] https://dariknews.bg/novini/bylgariia/borisov-totalno-sbyrkan-beshe-vyzroditelniqt-proces-v-bylgariq-300644 (e.t. 07.05.2017)
[322] Yalımov, **Bulgaristan Türk Topluluğunun Etnokültürel ve Dinsel Kimliği**, s.274-275.
[323] http://www.mediapool.bg/boiko-borisov-podade-ostavkata-na-kabineta-news203103.html (e.t. 07.05.2017)

Seçime giden günlerde kanunda yapılan değişiklikle, seçim kampanyalarının Bulgarca dışında bir dilde yapılması yasaklanmış, ihlali halinde para cezası öngörülmüştür. HÖH, gerekli olduğunda ve çevirmen bulundurarak mitinglerde Bulgarcadan başka dillerin de kullanılmasına ilişkin teklif getirdiyse de çabaları sonuç vermemiş yasa değişikliği bu haliyle parlamentodan geçmiştir.[324]

Borisov'un istifasından bir gün önce yaşanan ve doğrudan HÖH'ü ilgilendiren olay ise parti başkanının el değiştirdiği kongre ve burada Ahmet Doğan'a yönelik suikast girişimidir. 8. Büyük Konferans'ını toplayan HÖH'te, Ahmet Doğan'ın genel başkanlığı bırakacağı birkaç gün öncesinden duyulmuş, yeni başkanın kim olacağı konuşulmaya başlanmıştır. Sofya'da 19 Şubat'ta başlayan Konferans'ta 3 bin katılımcının önünde faaliyet raporunu okumaya başlayan Doğan'ın bulunduğu kürsüye fırlayan bir kişi HÖH liderine silah doğrultup ateşlemek istemiştir. Ancak silah ateş almamış, saldırgan etkisiz hale getirilirken Ahmet Doğan olaydan yara almadan kurtulmuştur. Türk kökenli saldırgan Oktay Enimehmedov'un tabancasının kurusıkı ve içindekilerin de ses mermisi olduğu tespit edildiğini söyleyen savcılık, sanığa yönelik suçlamayı cinayete teşebbüsten, ölümle tehdit suçlamasına çevirmiştir. Sofya'da üniversite öğrencisi olan sanık da ilk ifadesinde kendisini kanıtlamak için bu işe kalkıştığını söylemiştir. Kurusıkı tabancanın Türkiye yapımı olduğu haberi üzerine Bulgar basınında çeşitli senaryolar yazılmaya başlanmıştır. Saldırganın kurusıkı olsa da bir tabancayı toplantının yapıldığı salona sokabilmesi ve Sofya'nın merkezinde yapılan toplantı yerine polisin olaydan ancak bir saat sonra gelmesi de tartışma konusu olmuştur. Bazı iddialara göre, Doğan'a bazı çevreler "istesek seni öldürürdük" mesajını vermiş, aynı mesaj

[324] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=10208 (e.t. 07.05.2017)

Doğan'ın yerine seçilen Lütfi Mestan'a da yöneltilmiştir. Türkiye Adalet Bakanı Bekir Bozdağ da olayın sadece suikastçıdan ibaret olmadığını, aslında bazı çevreler, "içinizden sorunlu birini seçeriz, kendinizi en güvenli hissettiğiniz ve hepinizin bir arada olduğu bir anda, liderinizi kameraların karşısında, dünyanın gözü önünde, Türk markalı silahın önüne koyarız, hepiniz de bunu izlemek zorunda kalırsınız" demek istemişlerdi.[325] HÖH'ün yeni Genel Başkanı Lütfi Mestan ise suikast girişimini düzenleyenlerin birinci amacının "siyasi bir siparişi" yerine getirerek Doğan'ı öldürmek, ikincisinin de HÖH'ü siyasi olarak öldürmek olduğunu ifade etmiştir.[326]

Bulgaristan'da seçime gidilen süreçte, Türkiye Sağlık Bakanı Mehmet Müezzinoğlu ise Balkan göçmenlerinin kurduğu STK'ların temsilcileriyle yaptığı buluşmada Bulgaristan vatandaşı Türklerin mutlaka sandığa giderek "oradaki yapıya" sahip çıkmalarını isteyen bir konuşma yapmıştır.[327]

2013 Seçimleri

12 Mayıs 2013'te yapılan erken genel seçim, Bulgaristan'da demokrasiye geçildiğinden bu yana gerçekleştirilen seçimlerdeki en düşük seçmen katılımının da yaşandığı seçimler olmuştur. % 51'in biraz üstündeki katılımla gerçekleşen seçimden bir gün önce yapılan bir operasyonda 350 000 adet sahte oy pusulası bulunmuştur. 25 milletvekili çıkarmaya yetecek sayıdaki pusulaların kim ya da kimler tarafından hazırlandığı ortaya çıkarılamamıştır.

Seçimler sonucunda hiçbir parti tek başına hükümet kuracak oyu alamamıştır. GERB birinciliğini korumasına rağmen sandalye sayısı düşmüş ve 97 milletvekilliği

[325] http://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=358 (e.t. 07.05.2017)
[326] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=10036 (e.t. 07.05.2017)
[327] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=10592 (e.t.. 05.2017)

elde etmiştir. Bu seçimde oyunu artıran BSP 84 koltuk sahibi olmuştur. Suikast girişimine uğradığı kongrede aktif siyasetten çekilerek milletvekili adayı olmayan Ahmet Doğan'ın onursal başkanlığını yaptığı HÖH, iki milletvekilliği yitirerek parlamentoda 36 sandalye elde etmiştir. Aşırı milliyetçi Ataka ise 23 milletvekiliyle parlamentoya giren dördüncü ve son parti olmuştur. Hiçbir parti tek başına hükümet kuracak çoğunluğa ulaşamadığı için GERB'in kabul etmediği hükümet kurma görevini BSP üstlenmiştir. Ancak bu parti de genel başkanı Sergey Stanişev başkanlığında bir hükümet yerine BSP'li bir teknokrat olan Plamen Oreşarski başbakanlığında bir kabine önermiş ve hükümet kurulmuştur. Oreşarski başbakanlığındaki hükümet çok ilginç bir güç birliğinin güvenoyuyla göreve gelebilmiştir. Oreşarski hükümeti, BSP ve HÖH tarafından doğrudan desteklenirken, Ataka partisi de çekimser kalarak Oreşarski hükümetinin güvenoyu almasını sağlamıştır. HÖH bu hükümet kurulurken yıllarca kendisine karşı sert siyaset yapan BSP ve Ataka ile aynı yerde buluşmuştur. HÖH, Oreşarski hükümeti döneminde de ana dilin zorunlu ders olarak müfredatta yer alması için girişimler yaptıysa da durum değişmemiş ve Türkçe okullarda seçmeli ders olarak okutulmaya devam etmiştir.

Oreşarski hükümeti zamanında Bulgaristan siyasetinde en çok ses getiren olaylardan biri yaşanmıştır. Haziran 2013'te ani bir kararla Başbakan Oreşarski, iç istihbarat teşkilatı Devlet Ulusal Güvenlik Ajansı'nın DUGA (DANS-*Dırjavna Agentsiya Natsiyonalna Sigurnost*) başına HÖH milletvekili Delyan Peevski'yi getirdiğini açıklamıştır. 33 yaşında ülkenin en zengin iş adamlarından biri olan ve Bulgar medyasının da büyük bölümünü elinde bulunduran Peevski'yle ilgili kamuoyunda olumsuz bir izlenim mevcuttur. Muhalif siyasetçiler kadar siyasi gözlemcilerin de çoğunluğunun dile getirdiği noktalardan biri Peevski'nin yasal

yollardan zengin olmadığı şeklindedir. Büyük tepkiye yol açan atama kararı üzerine binlerce kişi protesto için Sofya'da meydanları doldurmuş, GERB lideri Borisov ile Cumhurbaşkanı Rosen Plevneliev de atamaya karşı çıkmıştır. HÖH Genel Başkanı Lütfi Mestan, Delyan Peevski'nin söz konusu göreve atanmasıyla ilgili anayasal bir sakınca olmadığını söylemesine rağmen bu olaydan ders aldıklarını söylemiştir. Tepkiler üzerine Peevski de DUGA'nın başkanı olmaktan vazgeçtiğini açıklamak durumunda kalmıştır. Medya baronuna devletin bütün sırlarını görme imkânı verecek böyle bu atamadan dolayı Başbakan Oreşarski özür dilemiş, süreç devam ettiği için parlamentoda yapılan oylamada da Peevski'nin ataması "tartışmalı itibarı nedeniyle" 128 oyla reddedilmiştir.[328]

Oreşarski hükümeti döneminde yaşanan diğer bir skandal da HÖH Başkan Yardımcısı Hristo Biserov'un kaynağı belli olmayan paraları off-shore şirketlerine aktarmakla suçlanması olmuştur. Bu yöndeki haberler üzerine Biserov HÖH'teki görevinden ayrılmış sonra da iddialarla ilgili yargılanmıştır.

Borisov hükümetinin de istifasına yol açan sokak gösterileri ise yeni hükümet döneminde de devam etmiştir. Hayat pahalılığı ve yolsuzlukları protesto eden göstericiler sokaklarda kalmaya devam ederken, gösterilere, çoğunluğunu azınlık üyelerinin oluşturduğu tütün üreticileri de katılmıştır. BSP tarafından kurulan hükümeti yıpratan sokak gösterilerine karşı BSP lideri Stanişev HÖH ile birlikte mitingler düzenlemiştir. 16 Kasım 2013'te Sofya'da, çoğunluğu HÖH taraftarı binlerce kişinin katılımıyla düzenlenen mitingde yaptığı konuşmada Stanişev asimilasyon uygulamasıyla ilgili "*asimilasyon politikası nedeniyle Bulgaristan*

[328] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=11034 (e.t.. 21.05.2017)

Türkleri karşısında tarihi bir suçumuz var, bundan dolayı özür diliyoruz" ifadesini kullanmıştır.[329]

Bulgaristan vatandaşlarının AB ülkelerinde serbest dolaşımına, dolayısıyla iş piyasasına dahil olmasına izin veren anlaşma maddesi 2014 yılı başında yürürlüğe girdiyse de ülkede protestolar dinmemiştir. Mayıs 2014'te Avrupa Parlamentosu için yapılan seçimlerde seçmen desteğinin azaldığını gören BSP en erken tarihte seçim istemiştir. Diğer partiler de erken seçime gidilmesi çağrısı yapmış, HÖH ise hükümetin yılsonuna kadar devam etmesini önermiştir. Ancak bu kez de BSP, 2012 yılında Parlamento'da kabul edilen "asimilasyon politikalarını kınama bildirisini" iptal etme tehdidinde bulunmuş, bunun üzerine HÖH de erken seçime razı gelmiştir.[330]

2014 Seçimi

5 Ekim 2014'te yapılan erken genel seçim sonucunda 8 parti ve koalisyon parlamentoya temsilci sokmuştur. Seçimlerin yapılmasını en çok isteyen partilerden olan GERB güç yitirerek 84 sandalyede kalırken, önceki seçimde hükümeti kuran BSP de 39 milletvekili sayısına gerilemiştir. Milletvekili sayısı olarak en iyi performansı gösteren ise HÖH olmuş ve sandalye sayısını şimdiye kadar olanların en yükseğine 38'e çıkarmıştır. Aşırı milliyetçiler ise, iki ayrı partiyle girdikleri seçimlerde Ataka 11, Vatanseverler Cephesi 19 sandalye elde etmiştir. Kasım Dal ve Korman İsmailov gibi HÖH'ten ayrılan Türklerin kurduğu "Hürriyet ve Şeref Halk Partisi" HŞHP'yi de içinde barındıran Reformcu Blok 23 milletvekiliyle parlamentoya girerken diğer iki parti de kalan koltukları paylaşmıştır. Hükümeti

[329] http://kircaalihaber.com/index.php?pid=3&id_news=11945 (e.t. 21.05.2017)
[330] http://kircaalihaber.com/index.php?pid=3&id_news=13103 (e.t. 21.05.2017)

kurma görevi alan Boyko Borisov sağcı Reformcu Blok ile koalisyon kurmuştur. Güvenoyu almak için en az 121 oya ihtiyacı olan Borisov'a, sol koalisyon "Bulgaristan'ın Yeniden Doğuşu İçin Alternatif Partisi"yle aşırı milliyetçi Vatanseverler Cephesi dışarıdan destek vermiştir. Borisov, Savunma Bakan Yardımcılığı'na koalisyon ortağı Reformcu Blok'tan Orhan İsmailov'u getirmiş, hükümete dışarıdan destek veren aşırı milliyetçilerin tepkisine rağmen karar değişmemiştir. HÖH Borisov'a aşırı milliyetçilerden ayrılması halinde hükümete stratejik destek verme teklifi götürmüş ancak Başbakan bunu kabul etmemiştir.

Jivkov yönetiminin 1984 yılının Aralık ayında Türklere karşı başlattığı sert asimilasyonu anmak üzere törenler yapılırken Başbakan Borisov Facebook hesabından konuyla ilgili görüşlerini paylaşmıştır. Borisov mesajında, BKP/BSP'nin, Türk ve Müslümanlara karşı uyguladığı baskı ve insanlık dışı muameleyi unutturmak istediğini söylemiştir. BKP'nin sonradan Türklere özgürlüğünü verdiğini ancak karşılığında yaptığı zulmün hesabını vermekten kurtulduğunu belirten Borisov, mesajında üstü kapalı olarak, HÖH'ün bu durumu onayladığını vurgulamıştır. 25 yıldır kimsenin Türklere yapılan baskı ve şiddetin hesabını sormadığını ifade eden Borisov, 2102 yılında parlamentoda "Bulgaristan Müslümanlarına Karşı Zorla Uygulanan Asimilasyon Sürecinin Kınanmasına İlişkin Bildiri"yi partisinin desteğiyle onayladıklarını hatırlatmıştır. Bu tür suçlar için siyasi af ve yargıda zaman aşımı olamayacağını da belirten Başbakan Borisov, geç de olsa adaletin aranması gerektiğini yazmıştır.[331] Gerçekten de Eylül 2015'te ceza yasasında yapılan değişiklikle, komünist dönemde rejimin işlediği insanlığa karşı suçlarda zaman

[331] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=14146 (e.t. 21.05.2017)

aşımını kaldırılmış ancak asimilasyon uygulamasıyla ilgili bugüne kadar kimse ceza almamıştır.

2015 yılında Bulgaristan Parlamentosu, 1915 Ermeni tehciri nedeniyle 24 Nisan'ı "Kurbanları Anma Günü" olarak kabul etmiş ve Ermenilere "toplu katliam yapıldı" ifadesini kullanmıştır. HÖH'ün karşı çıkmasına rağmen aşırı milliyetçilerin önerisi parlamentoda kabul edilmiştir. Borisov'un ikinci hükümeti döneminde azınlıkların ana dilini okulda öğrenmesiyle ilgili bir olumsuz gelişme daha yaşanmıştır. Önceden eğitim yasasında ana dili dersi "seçmeli zorunlu" dersken değişiklikle beraber ana dili dersi "serbest seçmeli" ders haline getirilmiştir. Bu durum zaten azalmış olan Türkçe dersini alan öğrenci sayısının daha da azalmasına yol açmıştır.

Borisov'un ikinci iktidar döneminde yapılan yerel seçimlerde partilerin aldığı oy oranlarında büyük değişiklikler olmamıştır. Ancak HÖH'te, genel seçimlerde aday listelerinde alt sıralara konuldukları halde tercihli oylarla seçmenin desteğini alarak ön sıralardaki adayları geçip meclise giren iki milletvekili partiden ihraç edilmiştir. Bu milletvekillerinin bölgelerinde yapılan yerel seçimlerde HÖH adayları belediye seçimlerini kaybetmiştir. Ayrıca Müslüman Türk azınlıktan birçok kişi yerel seçimlerde GERB'ten adaylıklarını koymuş, bunlardan birçoğu da belediye meclis üyelikleri kazanmıştır. HÖH tabanına seslenerek seçimlere katılan ve üyelerinin çoğunluğunu azınlıktan kişilerin oluşturduğu partilerde şans göremeyen bazı Müslüman Türk adaylar iki dönemdir iktidara gelen GERB'ten aday olmayı tercih etmeye başlamışlardır. GERB de bunun karşılığında bazı illerdeki vali ve diğer kamu görevlileri atamalarında Türk kökenli kişileri tercih etmiştir. Kültür Bakanlığı'na da

2009 yılında olduğu gibi, Türk azınlığının yakından bildiği sanatçı Kadriye Latifova'nın oğlu, Bulgaristan'ın ünlü heykeltıraşlarından Vecdi Raşidov'u getirmiştir.

24 Kasım 2015'te Türk savaş uçaklarının Suriye'den gelerek hava sahası ihlali yapan Rus savaş uçağını düşürmesi, bölge ve uluslararası siyasette dalgalanmaya yol açarken konuyla ilgili HÖH Başkanı Lütfi Mestan parlamentoda Partisi adına okuduğu 10 maddelik açıklamada NATO müttefiki Türkiye'nin yanında yer almıştır. Parti Genel Başkanı Mestan'ın yaptığı açıklama HÖH'te büyük bir krize yol açmıştır.[332] HÖH Onursal Başkanı Ahmet Doğan'ın, Mestan'ı Parti yetkili organlarına danışmadan açıklama yapmakla suçlamasından sonra 24 Aralık 2015'te toplanan HÖH Merkez Konsey'i Lütfi Mestan'ı Genel Başkanlıktan ve Parti'den ihraç etmiştir.

Lütfi Mestan kendisiyle birlikte hareket ederek HÖH'ten ayrılan 5 milletvekiliyle birlikte 2016 yılının başında yeni bir parti kurmuştur. "Sorumluluk, Özgürlük, Hoşgörü İçin Demokratlar Partisi" adı verilen yeni siyasi oluşumun Bulgarcadaki kısaltması DOST (*Demokrati za Otgovornost, Svoboda i Tolerantnost*) olmuştur. Genel başkanlığını Lütfi Mestan'ın üstlendiği DOST Partisi, Türkiye'deki siyasiler ve göçmen kuruluşlarıyla bağını güçlendirmek için sık sık Türkiye'ye

[332] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16055 (e.t. 21.05.2017)

[332] HÖH'ten ihraç edilmesine neden olan açıklamasında Lütfi Mestan, her ülkenin egemenliğini koruma hakkı olduğunu, herhangi bir üyesinin hava sahası ve egemenliğinin ihlal edilmesinin NATO'nun egemenlik ve hava sahasının ihlali anlamına geldiğini söylemiştir. Suriye'deki mücadelede Irak Şam İslam Devleti'ne (IŞİD) karşı savaşın haklı bir mücadele olduğunu vurgulayan Lütfi Mestan, IŞİD'le savaşan bir ülkenin aynı zamanda Beşar Esad rejimini korumasının da beklenmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Açıklamasında Suriye'deki savaşın temel nedeninin Esad rejimi ve IŞİD olduğunu belirten HÖH Genel Başkanı bu nedenle Avrupa, Balkanlar ve Türkiye'yi sarsan mülteci krizi ortaya çıktığını da belirtmiştir. Mestan açıklamasının sonunda Rusya ile Türkiye arasında diyaloğun tekrar başlaması ve ilişkilerin normale dönmesi için NATO'nun yaptığı çağrıya destek verdiğini de vurgulamıştır.

ziyaretler düzenlemeye başlamıştır. Aynı sıralarda HÖH'ün Türkiye'de iktidardaki AK Parti'yle arasında gerilim yükselmeye başlamıştır. Resmen doğrulanmasa da Türkiye, HÖH Onursal Başkanı Ahmet Doğan ile partinin en tartışmalı üyelerinden Delyan Peevski'ye ülkeye giriş yasağı koymuştur. Bu süreçte DOST Partisi örgütlenmesini hızlandırarak olası bir seçime hazırlanmaya başlamıştır.

Beklenen gelişme Bulgaristan Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrasında gelmiştir. Başbakan Borisov cumhurbaşkanlığı için gösterdikleri adayın seçimi kazanamaması halinde hükümetin istifasını vereceğini açıklamıştır. İkinci turu 13 Kasım 2016'da yapılan seçim sonucunda muhalefetteki BSP'nin adayı Rumen Radev yeni Cumhurbaşkanı olurken HÖH, BSP adayına destek vermiştir. DOST Partisi ise GERB'in adayını desteklemiştir. Borisov hükümeti istifasını sunarken ülke yeni bir genel seçime hazırlanmaya başlamıştır. 2012 yılında HÖH'ten ihraç edilen Kasım Dal'ın kurduğu HŞHP, önceki seçimlerde güç birliği yaptığı sağcı liberal partilerin oluşturduğu "Reformcu Blok"tan ayrılarak DOST Partisi ile seçim ittifakı yapmayı tercih etmiş ve iki parti "DOST Birliği" adı altında seçime hazırlanmaya başlamıştır. Azınlık haklarını savunan yeni birliğin en büyük rakibi durumundaki HÖH ise seçmenden "oyları bölmemesini" istemiştir.[333]

2017 Seçimi

Bulgaristan'da özellikle Ataka'nın kurulduğu 2005 yılından sonra her seçim öncesinde, azınlıklara hitap edenler dışındaki siyasi partilerin milliyetçi söylemi yükselttiği görülmüştür. Aşırı milliyetçi partiler ise bu dönemlerde siyasi propagandalarında nefret söylemini kullandıkları gibi, bazen bu söylemlerini eyleme

[333] https://dps.bg/новини/народно-събрание/1107-mustafa-karadaia-ot-krepcha-alternativata-na-onezi-koito-se-opitvat-da-razdelyat-e-dvizhenieto-za-prava-i-svobodi.html (e.t. 11.04.2018)

de dökmüştür. 26 Mart 2017'deki genel seçimde de durum farklı olmamıştır. Daha önce ayrı ayrı seçimlere katılan 3 aşırı milliyetçi parti bu kez ittifak yaparak Birleşik Vatanseverler (*Obedineni Patrioti*) adı altında seçime girmiştir. Seçim öncesinde propagandasını Türk, Roman ve Müslüman düşmanlığı üzerine kuran ittifak Türkiye'den gelerek Bulgaristan'da oy kullanmak isteyen Bulgaristan vatandaşlarını engellemek için sınır kapılarında eylemler düzenlemiş ve geçişleri engellemeye çalışmıştır. Seçimler sonucunda GERB birinci parti olurken 95 milletvekilliği kazanmış, BSP ise oylarını artırmasına rağmen ikinci parti olmuş ve 80 milletvekilliği almıştır. Ataka'nın da içinde yer aldığı aşırı milliyetçi Birleşik Vatanseverler ittifakı 27 sandalye kazanırken, HÖH 26 sandalyede kalmıştır. Parlamentoya giren beşinci ve son parti ise Volya ise 12 sandalye kazanmıştır.[334] Seçimlerden yaklaşık bir yıl önce kurulan DOST ve birlikte seçime girdiği HŞHP'nin oyları ise % 3'te kalmış ve barajı geçememiştir.

Lütfi Mestan kendilerine karşı yapılan olumsuz propagandanın yanı sıra özellikle Türkiye'den gelen seçmenin sınırda engellendiğini söyleyerek seçimin iptali için girişim başlattıysa da sonuç alamamıştır. Mestan, Bulgaristan Merkezi Seçim Komisyonu'nun seçimden sadece bir gün önce bir karar alarak AB ülkeleri dışındaki yabancı ülkelerde oy kullanan kişilerin seçmen formunu sandık kurulu önünde ve Kiril alfabesiyle doldurmasını istemesinin de Türkiye'de oy kullanan seçmen sayısını düşürdüğünü söylemiştir. Türkiye'de seçim sandıklarını 35 ile sınırlama kararının da bekledikleri desteği almalarına engel olduğunu açıklayan Lütfi Mestan, DOST Birliği'nin 100 000 oy topladığını açıklamıştır.[335] Parlamentoya giren

[334] https://results.cik.bg/pi2017/mandati/index.html (e.t. 22.05.2017)
[335] https://vesti.bg/bulgaria/politika/mestan-ne-priznava-izborite-abv-iska-zabrana-na-dost-6067225 (e.t. 22.05.2017)

HÖH'te ise başka bir olay yaşanmıştır. Tercihli oy uygulaması nedeniyle Parti'nin oy pusulasındaki "9"uncu yerinden yararlandığı söylenen Burgaz seçim bölgesi aday listesinin 9'uncu sırasındaki HÖH adayı milletvekili seçilmiştir. HÖH yönetimi tercihli oyla seçilen adaylarına bu yerlerini parti listesinde ön sıralardaki adaylara bırakması yönünde ilke kararı alarak, Burgaz milletvekilinden istifa etmesini istemiştir. Ancak söz konusu aday bu isteğe uymayınca Parti'den ihraç edilmiş, böylece HÖH'ün parlamentodaki üye sayısı 25'e düşmüştür.[336]

Seçimden sonra, Bulgaristan'ın AB içinde ekonomik ve sosyal gelişmişlik, sağlık, eğitim ve altyapı açısından Birliğin en az gelişmiş ülkesi statüsünden kurtulması için GERB ile BSP arasında bir büyük koalisyon kurulması yönünde girişimler olduysa da BSP muhalefette kalmayı tercih etmiştir. Hükümeti kurma görevini alan Boyko Borisov ise üçüncü iktidarında da aşırı milliyetçilerin desteğine başvurmuştur. Borisov'un Birleşik Vatanseverler partisiyle koalisyon görüşmeleri sırasında HÖH, aşırı milliyetçilerle işbirliği yapmaması halinde hükümete dışardan destek verme önerisi getirmiş ancak öneri Borisov tarafından reddedilmiştir.[337]

3. HÖH VE BULGAR ETNİK MODELİ

3.1. HÖH'ün Bulgaristan İç Barışına Katkısı

Bulgaristan'da kuruluşundan itibaren azınlıkların ulusal ve uluslararası hukuktan doğan haklarını geri alabilmeleri için çabalayan HÖH, aynı zamanda izlediği ılımlı, uzlaşmacı ve tutarlı tavrıyla Bulgaristan'ın bütünleşmesinde ve toplumsal barışın sağlanmasında büyük katkı sağladı. HÖH, ülkenin Avrupa

[336] http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bulgaristanin-belirsiz-secimi-ve-yaralanan-demokrasi (e.t. 13.04.2018); https://www.24chasa.bg/novini/article/6180010 (e.t. 22.05.2017)
[337] http://www.focus-news.net/opinion/2008/02/10/8358/ (e.t. 11.04.2018)

kurumlarına entegre olmasını doğrudan destekleyerek demokratikleşme konusunda önemli adımların atılmasına da öncülük etmiştir. Müslüman Türk azınlığın parlamentoda sesini duyurmasını sağlayan siyasi oluşum haline gelen HÖH, kutuplaşmanın önüne geçmek için ılımlı ve uzlaşmacı bir hak arayışının temsilcisi olmuştur. Partinin temel politikasını "milliyetçilik değil eşitlikçilik" olarak belirleyen HÖH, Bulgaristan'ın demokrasiye geçişinin ilk döneminde ülkedeki etnik topluluklar arasında eşitliğin sağlanması için mücadele etmiştir.

HÖH kurulduğu günden başlayarak öncelikle asimilasyon sürecinde kimliği ortadan kaldırılmaya çalışılan Müslüman Türk azınlığın haklarının iadesi için çaba göstermiştir. İlk iş olarak azınlığın zorla değiştirilen isimlerinin iadesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla siyasi zemin olarak parlamento kullanılırken, gerekli görüldüğünde karar vericiler üzerinde baskı uygulamak için kitleler harekete geçirilip, yürüyüş, gösteri ve miting gibi eylemlere başvurulmuştur. HÖH bunların yanı sıra işe veya okula gitmeme boykotu yapmak gibi pasif eylemleri de denemiştir. Bazen de sadece eylem çağrısı yapma olasılığını gündeme getirilerek karar vericiler üzerinde azınlık haklarının iadesi için baskı kurulmaya çalışılmıştır.

Azınlığın kimliğini oluşturmada en etkili unsurlardan bir diğeri olan ana dilini kullanma ve onu okulda öğrenme konusunda da HÖH'ün öncü rolü olduğu tespiti yapılabilir. Ana dilini günlük hayatta kullanma konusundaki yasak kısa sürede bertaraf edilirken Türkçeyi okulda öğrenebilme konusunda hedeflenen noktaya ulaşılamamıştır. Ana dili derslerinin okul müfredatında yer alacak şekilde zorunlu ders olarak okutulması hedefi için gösterilen çabalara rağmen günümüzde Türk azınlık çocukları seçmeli ders olarak ana dili dersi alabilmektedirler. Bu sonuçta,

azınlık üyesi çocukların Türkçeyi zaten aileden ve yaygın medya araçlarından öğrendiklerini söyleyerek, ek bir ders almak gerekecekse bu seçeneği İngilizce ve Almanca gibi yabancı dilleri öğrenmek için kullanmaları yönündeki eğilimi de büyük rol oynamıştır.

Azınlığın dini ibadetlerini yerine getirme ve dinini öğrenerek inancını yaşatma konusundaki kısıtlamalar da HÖH'ün aktif çabası ve azınlık üyelerinin kararlı tutumuyla kısa sürede aşılan bir sorun olmuştur. Buna mukabil Müslümanların en yüksek dini organı durumundaki Başmüftülük seçimleri konusunda Bulgaristan makamları uzun süre oyalayıcı ve engelleyici tavır içinde olmuştur. Müslümanların seçtiği Başmüftünün tescilinin yapılmaması ve bu alanda daha önce Bulgar devletiyle çalışmış olan kişilerin kaos yaratmasına olanak verilmesi de yetkili makamların göz yumduğu gelişmeler arasındadır. HÖH'ün bu alandaki çabaları sınırlı kalmış, Müslümanlara ait vakıf mallarının iadesi konusunda ise başarısız olmuştur denilebilir. Karşılıklık esasını göz önüne alan Türkiye makamlarının, Bulgar cemaatine ait vakıf mallarını iade etmesine rağmen Bulgaristan yetkilileri bu konuda talepleri hala yerine getirmemiş ve vakıf mallarının iadesini mahkemelere sevk ederek konuyu sürüncemede bırakmıştır.[338]

HÖH, azınlığın Bulgaristan siyasetine aktif katılımı konusunda da başarılı olmuş ve çoğulcu demokrasiye geçişte en yüksek başarıyı bu alanda göstermiştir denilebilir. Çok partili seçimlerin yapılmaya başlandığı ilk yıl olan 1990'dan itibaren HÖH her dönem parlamentoya girmiş ve giderek meclisteki sandalye sayısını artırmıştır. Yerel seçimlerde de özellikle azınlığın yoğun olarak yaşadığı bölgelerde güçlü bir temsiliyet sağlayan HÖH, bu alanda neredeyse kırılmaz bir tekele sahip

[338] Bulgaristan Müslümanları Başmüftüsü Mustafa Hacı Aliş ile yapılan söyleşi. (10.04.2017-Sofya)

olmuştur. Özellikle 2009 yılına kadar kurulan hükümetlerde ve yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde tercihleri mutlaka göz önüne alınan bir siyasi parti haline gelen HÖH'ün izlediği pragmatik siyaset dolayısıyla doğrudan koalisyona girerek veya dışarıdan stratejik konularda destek vererek zaman zaman hükümet kuran ya da hükümet deviren parti olarak Bulgaristan siyasetinde adından söz ettirmiştir. Siyasi manevralarda HÖH lideri Ahmet Doğan'ın belirlediği strateji ve uyguladığı taktikler rakip parti siyasetçileri tarafından dahi "usta işi" olarak nitelendirilmiştir.[339]

Bulgaristan'daki sağ partilerde görülen hızlı değişim, çözülme ve başka kadrolarla tekrar siyasete dahil olma geleneğine karşı solda sık sık lider değiştirmekle birlikte BSP varlığını sürdürmüştür. HÖH ise liderinin değişmediği tek parti olmuştur. 1985 yılında yasadışı olarak kurulduğu günden itibaren Hareketin başında olan 1990'da partiye dönüştükten sonra 2013'e kadar HÖH'ün Genel Başkanlığını yapan Ahmet Doğan, onursal başkanlığa çekilmesine rağmen halen Parti'nin yön ve politika tayinini yapan ve son kararı veren kişi olarak bilinmektedir.

HÖH'ün, Bulgaristan'ın, Avroatlantik değerler çerçevesinde, çoğulcu siyaset yapısıyla, demokratik yollarla seçilen partiler tarafından yönetilmesi ve azınlığın zorla elinden alınan hakları konusunda şimdiye kadar sayılan çabaları göz ardı edilemeyecek kadar açıktır. Ancak HÖH'ün, AB'nin en yoksul üyesi olan Bulgaristan'da organize suç, yolsuzluk, yetki suistimali ve rüşvetle mücadelede diğer partilerinden daha ileri bir çizgide olduğu ise söylenemez. Özellikle eski Genel Başkanı Ahmet Doğan ve adı onunla birlikte anılan milletvekili Delyan Peevski

[339] http://www.dw.com/bg/скритите-послания-на-доган/a-5011666 (e.t.13.04.2018)

çevresinde ortaya atılan iddialar sürekli bir tartışma konusu olmaktadır. Bu anlamda, diğer partilerle ilgili öne sürülen iddialardan HÖH'ün de muaf olmadığı söylenebilir.

HÖH'ün başından beri azınlıklarla ilgili aşırı taleplerde bulunmama yönünde bir politika sergilediğine yukarıda değinilmişti. Gerçekten de HÖH siyaset sahnesine çıktığı ilk günden itibaren izlediği politikalarda, azınlığın yoğun olarak yaşadığı bölgeler bakımından hiçbir zaman herhangi bir tür özerklik veya bağımsızlık talebi gündeme getirmemiştir. Parti içinden bu yönde beyanlarda bulunan, Türk milliyetçiliği yapan ya da otonomiye varacak istekleri dile getiren yönetici ve üyelerle de yolunu ayırmayı tercih etmiştir. Kendisini liberal bir parti olarak konumlandıran HÖH, ülkedeki tüm azınlıkların, etnik kimlikleri ile kültürel ve dinsel haklarının tanınması ve diğer Bulgar vatandaşlarıyla birlikte ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik yaşamına eşit koşullar altında katılmaları yönünde talepler ortaya koymuştur. Çatışmayı tırmandırıcı değil yatıştırıcı bir üslup benimseyen HÖH, hakların geri alınması ve azınlığın da çoğunlukla eşit şartlara sahip olması için çabalarını daha çok parlamento ortamında ve hep yasal zeminde savunmayı tercih etmiştir. HÖH lideri Ahmet Doğan etnik ve dinsel sorunların barışçı yollarla çözülmesi konusunda da bir bildiriye imza atmıştır. Ahmet Doğan, Bulgaristan yöneticilerinde, önceden beri var olan, azınlığın Türkiye ile doğrudan ilişkisi olduğu, Türkiye'nin azınlığı, Bulgaristan'ı zor durumda bırakacak şekilde yönlendirdiği yönündeki inanışı kırmak için, Türk politikacılarla açıktan ve yoğun ilişkiye geçmekten kaçınmıştır. Türkiye'nin de son döneme kadar, Müslüman Türk azınlığın anlaşmalardan kaynaklanan haklarını geri alabilmesi ve tehdit algısı olmadan, Bulgaristan'da yurttaşlık haklarından eşit bir şekilde yararlanabilmeleri için azınlık siyasetçilerini yönlendirmekten kaçındığı görülmüştür. Türkiye, Bulgaristan'da Türk

azınlığın oylarını almak üzere siyasete giren başka azınlık partilerinin Ankara'nın desteğini almak için yaptıkları girişimlerde, oyların bölünmesini engellemek için bu desteği vermekten de kaçınmıştır. Son seçimler öncesinde ise Türkiye'nin Bulgaristan'daki azınlık partilerine yönelik tutumunda da HÖH'ün Türkiye yönetimine karşı takındığı tavırda da radikal değişiklikler yaşanmıştır.

HÖH'ün çatışmadan kaçınan tutumu Bulgaristan siyasetinde de karşılık bulmuştur. Jivkov döneminden sonra, hala güçlü olan BSP'nin bazı yöneticileri de bu çabaya katılmıştır. Kutuplaşmanın giderilmesinde, sosyalistlerden çok, özgürlükçü ve eşitlikçi sloganlarla yola çıkan ve anti-komünistlerle entelektüellerin oluşturduğu siyasi yapılar aktif çaba göstermiştir. Özellikle, baskıcı idarenin yıkılmasından sonra en güçlü muhalefet olarak ortaya çıkan DGB aşırı milliyetçiliği dışlayan bir söylem de geliştirerek ülkedeki etnik gruplar arasında zıtlaşmanın önlenmesi ve sorunların uzlaşma yoluyla çözümüne katkı yapmıştır.[340] Bulgaristan'da azınlık ve çoğunluk taraflarının bu tutumu, eski Yugoslavya topraklarında yaşanan iç savaşın benzeri kanlı süreçlerin Bulgaristan'da yaşanmasına engel olmuştur. Doğu Bloku'nun Moskova politikalarına en bağlı, kapalı ve baskıcı rejiminden demokrasiye geçen Bulgaristan'da çatışmanın odak noktası olan azınlık sorunun kansız bir şekilde sonuçlandırılması "Bulgar Etnik Modeli" kavramıyla tanımlanan politikanın da doğmasına yol açmıştır.

[340] Alexander Kolev, "Why Bulgaria Remained Peaceful and How This Helps Us Understand Nationalist Conflict in Post-Communist Eastern Europe", http://socsci2.ucsd.edu/~aronatas/scrretreat/Kolev.Alex.doc (e. t. 23.05.2017)

3.2. Bulgar Etnik Modeli

Bulgar Etnik Modeli (BEM), kimliğini koruyarak vatandaşlık bağıyla bağlı olunan ulus-devlete entegrasyon ve çok etnikli demokrasi gibi iki temel ilkeye dayanmaktadır. Etnik gruplar arasındaki sorunların diyalog yoluyla ve azınlıkların Bulgaristan toplumuyla bütünleşmesi için gerekli mekanizmalar kurularak çözümlenmesini öngören BEM'in başlıca savunucusu HÖH olmuştur. HÖH yetkilileri tüm açıklamalarında, Parti'nin temel amacının Bulgaristan halkının birliğine katkıda bulunmak olduğunu belirtirken, Bulgar çoğunluğun tepkisini çekecek taleplerde bulunmaktan kaçınmıştır.

İlk olarak 1992 yılında, dönemin Cumhurbaşkanı Jelyu Jelev'in insan hakları konusundaki danışmanı Mihail İvanov tarafından yazılan bir makalede sözü edilen BEM[341], Jivkov döneminde azınlıklara karşı yürütülen asimilasyon politikasının etkilerini ortadan kaldırmak ve özellikle Müslüman Türk azınlığı Bulgar toplumuna eşit katılımı fikrinin bir ürünüdür. Model iki ilkeye dayandırılmıştır: Bulgar ulusunun "ulusal azınlıklardan" değil vatandaşlık bağıyla bağlı "etnik azınlıklardan" oluştuğu ilkesi ve toplumun her kesiminin çoğulcu demokrasiye katılımı prensibi.[342]

Amaç kimliğini oluşturan, dil, din ve geleneklerini koruyarak azınlığın vatandaşlık bağıyla Bulgar toplumuna entegrasyonunu dengeli ve uyumlu bir şekilde sağlamaktır. Modelle, Bulgaristan'ın yakın tarihinde yaşadığı asimilasyon denemesi nedeniyle ortaya çıkan azınlık krizini, silaha başvurmadan, barışçı yolla çözmek amaçlanmıştır. Modelin tarihi arka planında, Bulgaristan'da bağımsızlık fikrini

[341] https://clubz.bg/39049-doc_mihail_ivanov_pred_klub_z_dps_e_nevyzmojna_partiq_v_edna_normalna_dyrjava (e.t. 13.04.2018)

[342] http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/obektiv/mikhail-ivanov/2008-04/polemika-lipsa-na-aktualen-analiz-na-mezhduetnicheskite-otnosheniya/ (e.t. 23.05.2017)

ateşleyen ve en büyük kahraman olarak nitelenen Vasil Levski'nin "Bağımsızlığını kazanacak olan Bulgaristan'da Bulgarlar, Türkler, Yahudiler ve diğer herkes özgür olacaktır." sözü yatmaktadır. Levski'nin bu sözünden yola çıkılarak, Bulgar bağımsızlık mücadelesinin etnik bir temel üzerinde geliştirilmediği anlayışı anlatılmaya çalışılmıştır.[343]

BEM'in hayata geçebilmesi için yasal altyapı da hazırlanmıştır. 1991'de kabul edilen yeni Bulgaristan Anayasası'nda egemenliğin, herhangi bir etnisiteye, halkın sadece bir kesimine, siyasi parti ya da başka bir oluşuma değil bütün Bulgaristan halkına dayandığı belirtilmiştir. Ayrıca modelin uygulamaya konulduğu yıllarda, ülkedeki siyasi partiler de BEM'in prensiplerine uygun tutum almış, yani azınlığın siyasi varlığını kabul edip onunla birlikte yaşama fikrinden yana olmuştur. Bulgaristan'da demokrasiye geçiş döneminin başlangıcında ortaya çıkan iki büyük siyasi oluşum BSP ile DGB, azınlığın temsilcisi HÖH'ü siyasi bir oyuncu olarak kabul etmiştir. BEM'in işleyebilmesi için vazgeçilmez unsur olan azınlığın siyasi temsili işlevi de HÖH tarafından yerine getirilmiş ve Parti demokrasiye geçiş döneminin en başında sisteme dahil olmuştur. Üstelik HÖH, azınlığın Türkiye ile olan sosyal-duygusal bağlarına rağmen bir Bulgaristan partisi olma yolunu seçmiş; milliyetçi talepler, kısmi otonomi veya ayrılma gibi istekleri dillendirmek yerine Bulgaristan'ın bölünmez bütünlüğüne vurgu yapmıştır. Bunun da ötesine geçen HÖH sadece belli bir azınlığın değil, Parti prensiplerini benimseyen herkesin oyunu almak

[343] Peter-Emil Mitev, "Ethnic Relations in Bulgaria: Legal Norms and Social Practice", s.77. https://www.scribd.com/document/.../Peter-Emil-Mitev-Ethnic-Relations-in-Bulgaria (e.t. 23.05.2017)

için hareket eden liberal ilkelere dayalı bir partiye dönüşerek Avrupa Liberal Partiler Birliği ALDE'ye de üye olmuştur.[344]

HÖH yöneticileri ilk günden itibaren siyasi ve sosyal platformlarda ısrarla Bulgaristan'ın bir partisi olduklarını ve seçmenlerin sorunlarını anayasa ve yasalar çerçevesinde, parlamenter demokrasi içinde, siyasi yollardan çözmek için çabalayacaklarına dair ifadeler kullanmışlardır. Parti, kendi yöneticileri arasından Bulgaristan'ın egemenlik simgeleri, bütünlüğü ve Anayasasına aykırı söylemlerde bulunanları tasfiye ederek programına ve ilkelerine bağlı kaldığını çeşitli kereler de göstermiştir. Bulgaristan, insan haklarının korunmasıyla ilgili imzaladığı uluslararası antlaşmalarla BEM'i uluslararası hukuk ilkeleriyle de güçlendirmeye çalışmıştır. Sofya yönetiminin dağılan Doğu Bloku'ndan koparak Avroatlantik değerleri benimseme, NATO ve AB'ye üyelik yolunda giriştiği çaba da BEM'in uygulanması için teşvik edici olmuştur.

BEM'in 1992 yılından itibaren terminolojik olarak dolaşıma girmesinin bir nedeni de dağılan Yugoslavya'da başlayan iç savaştır. Özellikle Yugoslavya İç Savaşı yıllarında Bulgar siyasetçileri ve akademi çevreleri, BEM'in bir model olarak başka ülkelerdeki benzer sorunlara da uygulanabileceği fikrini işlemişlerdir. "Balkanlaşma" teriminin doğduğu, halklar ve özellikle etnik topluluklar arasında tarihe çok acı örnekler bırakmış olan bu topraklarda, üstelik çok kısa süre önce yüz binlerce kişinin sert asimilasyonla karşı karşıya kaldığı Bulgaristan'da böyle bir modelin hayata geçirilmesi siyasetçi ve karar vericilerin başarısı olarak saymak gerekir.

[344] **Ibid.**, s. 78.

Bazı akademisyenler BEM'in başarısının altında yatan nedenler arasında Bulgaristan'daki azınlığın Yugoslavya'daki örneğin aksine silaha erişiminin olmamasının da bulunduğunu belirtmektedir. Bulgaristan'da asimilasyona maruz kalan Müslüman Türk azınlığı, asimilasyon karşıtı eylemlerinin hiçbirinde silahlı mücadele seçeneğini gündeme getirmemiş, bu yolda da bir arayışa girmemiştir. Bazı akademisyenler ise modelin başarısında, geçiş döneminde oluşan özgürlükçü muhalefetin, komünizm karşıtı olduğu kadar milliyetçilik karşıtı olmasının da payının olduğunu belirtmektedir. Bu çevreler, geçiş döneminin ilk zamanlarında azınlığa haklarının geri verilmesini protesto eden milliyetçi gruplara, başta DGB olmak üzere söz konusu muhalif oluşumların karşı çıktığını aktarmaktadır. Aynı kaynaklar, DGB çevresinde buluşan muhalefetin azınlık haklarının iadesini destekleyen eylemler yaptıklarını, muhalif liderlerin de her zaman azınlığın uğradığı haksızlıkların giderilmesi çabalarına aktif destek verdiklerini vurgulamışlardır.[345]

BEM'in oluşturulup yaşatılmasında Bulgaristan'ın seçimle gelen ilk Cumhurbaşkanı akademisyen Jelyu Jelev'in de katkısı büyük olmuştur. Jelev, DGB liderlerinden biriyken de Cumhurbaşkanı seçildikten sonra da her platformda asimilasyon politikasına tepkisini göstermiş, bunun ötesinde azınlığın haklarını geri alabilmesi için girişilen mücadelede hem topluma hem de HÖH'e önemli destek vermiştir. Üstelik Jelev bu desteğini sadece üstlendiği görev gereği, yapmak durumunda olduğu vazifesi nedeniyle değil, çeşitli platformlarda kamuoyu önünde de açıkça göstererek çoğunluğun tepkisinin dindirilmesinde de öncü olmuştur.[346]

[345] Bu konuda bkz: Alexander Kolev, "Why Bulgaria Remained Peaceful and How This Helps Us Understand Nationalist Conflict in Post-Communist Eastern Europe", http://socsci2.ucsd.edu/~aronatas/scrretreat/Kolev.Alex.doc. (e.t. 27 Mayıs 2017)
[346] http://www.segabg.com/article.php?id=175976 (e.t. 24.05.2017)

Bulgaristan'ın eski çarı II. Simeon birlikte hükümet kurduğu HÖH'le ilgili 2005 yılında yaptığı bir açıklamada Ahmet Doğan'ın sayesinde Bulgaristan'da örnek bir etnik model kurulduğunu, bu sayede de ülkenin AB'ye katılımının önünün açıldığını belirtmiştir.[347] Ahmet Doğan, 2004 yılında, parlamento tarafından ülkede demokrasi ortamının, etnik barışın ve hoşgörünün sağlanmasında yaptığı katkı dolayısıyla Bulgaristan'ın en yüksek devlet nişanı olan "Stara Planina Nişan"ını almaya layık görülmüştür.[348]

Bulgaristan'da demokrasiye geçiş döneminin, ülkenin 2007 yılında AB'ye tam üye olarak kabul edilmesiyle sona erdiği ve çoğulcu demokratik dönemin başladığı genel kabul görmektedir. Ülkenin 1990'da Batı Bloku'na entegre olma kararından 27 yıl sonra, BEM'den artık siyaset çevrelerinde de akademi çevrelerinde eskisi kadar söz edilmemektedir. Son dönemde BEM'in en ateşli savunucusunun sadece HÖH olduğu tespiti yapılabilir. HÖH yetkilileri söylemlerinde, ülkedeki etnik barışın BEM sayesinde sağlandığı, bu modelin oluşturulup yaşatılmasında ve etnik topluluklar arasında çatışma yaşanmamasında Parti'nin en büyük çabayı gösterdiği belirtilmektedir. Bulgaristan siyasetinde sayısı giderek artan milliyetçi partiler azınlık karşıtı nefret söylemine başvurdukça HÖH de azınlıklarla çoğunluk arasındaki barışa verdiği katkıya vurgu yapmaktadır.

HÖH'te Genel Başkanı Lütfi Mestan'ın 2016'da ihraç edilmesinden sonra göreve gelen yönetimin ilk açıklamasında, BEM'in Bulgaristan ve Balkanlarda etnik barış ve güvenliğin sağlanmasında başat etken olduğu belirtildikten sonra modelin

[347] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 455.
[348] http://kircaalihaber.com/?id_news=11221 (e.t. 29.05.2017) Ancak, aynı nişanın, aynı yıl, azınlığa sert asimilasyon uygulandığı zamanda ülkenin Başsavcısı olan Vasil Mrıçkov'a da verilmesi kararı üzerine Ahmet Doğan nişanı iade etmiş ve "cellat ile kurbanı aynı saflarda yer alamaz" demiştir.

yaratılması ve sürdürülmesinde HÖH'ün rolüne vurgu yapılmıştır. HÖH'ün iktidara dahil olduğu yıllarda, 2004'te ülkenin NATO ve 2007'de AB üyesi olduğunun altı çizilerek, söz konusu adımların HÖH'ün BEM'in sıkı takipçisi ve uygulayıcısı olması sayesinde atıldığı belirtilmiştir.[349] Son olarak HÖH'ün yeni Genel Başkanı Mustafa Karadayı, Mart 2017 genel seçimleri öncesi Varna'da yaptığı konuşmada BEM'in tarihsel arka planına yerleştirilen Vasil Levski'nin sözlerine atıf yaparak Bulgaristan'da bütün etnik grupların barış ve ahenk içinde birlikte yaşamaları için 27 yıldır çalışan tek partinin kendileri olduğunu belirtip, "birleştirici vatanseverlik" için yola çıktıklarını vurgulamıştır.[350] HÖH Genel Başkanı Karadayı, Boyko Borisov'un aşırı milliyetçi Birleşik Vatanseverler ile koalisyon kurmasından sonra parlamentoda yaptığı konuşmada da, AB ülkelerinde kitle partilerinin aşırı milliyetçilerle hükümet kurma girişiminde bulunmadıklarına dikkat çekmiş ve Bulgaristan Etnik Modeli'ni tarihe gömmek yerine onu ulusal ideal haline getirmek gerektiğini söylemiştir. Karadayı konuşmasında, bütün Bulgaristan vatandaşlarına, beraberlik, birlik ve tolerans çağrısı da yapmıştır.[351]

Bunun yanında BEM'e karşı çıkan Bulgar siyasetçileri de olmuştur. Eski Başbakanlardan ve parlamentoda Ocak 2012 günü kabul edilen "Asimilasyon Politikasını Kınama" bildirisinin mimarlarından İvan Kostov, modelin ülkedeki azınlıkları adeta bir kapsül içine hapsederek çoğunlukla kaynaşmasına ve Bulgar toplumuna entegrasyonuna engel olduğu görüşünü dile getirmiştir. Kostov, modelin, Müslüman Türk azınlığın sadece bir siyasi parti tarafından örgütlenip kontrol

[349] http://www.mediapool.bg/balgarskiyat-etnicheski-model-ostava-osnoven-politicheski-koz-na-dps-news243777.html (e.t. 24.05.2017)
[350] http://www.mediapool.bg/dps-realizirame-zaveta-na-levski-news261112.html (e.t. 24.05.2017)
[351] http://epicenter.bg/article/Mustafa-Karadaya--Tsinizam-e-Valeri-Simeonov-da-otgovarya-za-demografiyata-/126671/2/0 (e.t. 24.05.2017)

edilmesine yol açtığını, bu yönüyle de çok kültürlülük anlayışından ayrıldığını belirtmektedir. BEM'in, azınlıkları genel toplumdan soyutlanıp çoğunluğun yanında paralel başka bir topluluk olarak yaşamasına yol açtığını da savunan Kostov, modelin Bulgar toplumunda kaynaştırıcı değil ayrıştırıcı bir vazife gördüğünü ileri sürmektedir. İvan Kostov, BEM'in, totaliter dönemdeki gibi, etnik azınlığın kendi üyelerinin rejime yakın olanlarından siyasi ve entelektüel bir elit yaratarak kontrol edilmesi uygulamasına çok benzediğini da vurgulamaktadır. Yukarıdaki eleştirileri sıralayan Kostov, modelin, azınlığın gerçek entegresyonunu amaçlayan, etnik-dini hoşgörü ve bir arada yaşama ilkelerine dayanan ve hukukun üstünlüğü önceleyen bir yapıya dönüştürülmesi gerektiğini de belirtmektedir.[352]

Bazı görüşler ise BEM'in, Todor Jivkov'un "tek etnisite, tek kültür, tek yaşam tarzı, tek gelenek ve din" politikasına dayanan asimilasyon sürecinin etkilerini ortadan kaldırmak için ortaya atıldığının altını çizmektedir. Bu görüşe göre BEM Bulgaristan'ın geçiş döneminin ilk yıllarında etnik gerilimi düşürmek açısından olumlu etki yapmasına rağmen, zamanla modelin azınlığın sadece bir siyasi partiye bağlanmasına yol açarak entegrasyonunu engellemektedir.[353]

Bunun ötesinde, HÖH'ün siyasi manevraları nedeniyle modelin, Bulgar toplumunda azınlık karşıtı düşüncenin doğup gelişmesine ve sonunda Bulgar milliyetçisi partilerin serpilmesine yol açtığı yönünde görüş ortaya koyanlar da olmuştur. Bu görüşe göre, Müslüman Türk azınlık sadece HÖH'ü destekleyerek, Bulgar genel siyasetine katılmak yerine kendini yalıtarak ve kitle partilerinden uzak durarak Bulgar toplumuna uyumu reddetmektedir. HÖH'ün de oy tabanını

[352] http://www.mediapool.bg/balgarskiyat-etnicheski-model-kapsulira-maltsinstvoto-i-reketira-obshtestvoto-news229844.html (e.t. 24.05.2017)
[353] http://dsb.bg/bg/blogs/article/1600 (11.04.2017)

kaybetmemek için bu siyasi tutumu teşvik ettiğini belirten aynı görüşe göre, bu durum zamanla BEM'e meydan okuyan siyasi oluşumların ortaya çıkmasına olanak tanımıştır. Örneğin Ataka'nın 2005 yılında ve seçimlerden sadece 3 ay önce kurulmasına rağmen 21 milletvekiliyle parlamentoya girmesinde ve kullandığı ırkçı söylemin seçmen nezdinde kabul görmesinde BEM'in de rolü olduğu vurgusu yapılmaktadır. Söz konusu görüşü savunan siyasi gözlemciler, bu aşamadan sonra etnik karşıtlık üzerine dayanan partilerin seçmen tabanlarını korumak için karşıt söylemlerini sürdürdükleri, kendini üreten bu süreç sonucunda da iki yapının birbirinin devamlılığını sağladığı görüşünü dile getirmişlerdir. Bu görüşe göre, BEM etnik barışı sağlamanın bir modeli olmaktan çıkarak, özellikle modeli taşıyan parti olduğunu savunan HÖH'ün yerel ve merkezi kadrolarını büyük oranda azınlıktan kişilere tahsis ederek etnik gruplar arasındaki gerginliğin kaynağına dönüşmüştür. Kısır döngünün kırılması için de BEM'in değiştirilmesi ve etnik izolasyona son verilerek tam ve gerçek entegrasyonun sağlanması önerilmiştir.[354]

Bazı sosyologlara göre BEM, Bulgaristan'ın Doğu Bloku'ndan ayrılıp Avroatlantik değerleri benimseyerek Batı Bloku'na dahil olma sürecinde toplumu dönüştürmek için yaratılmış bir modeldi ve 1989-2010 yılları arasında gerçekleşen geçiş döneminde kullanılmıştır. Bu görüşü dile getirenlere göre, BEM, HÖH'ün ortaya çıkmasına vesile olarak geçiş döneminin çatışmasız yaşanmasını sağladıktan sonra işlevini tamamlamıştır. Aynı kişilere göre, BEM'in ortaya çıkardığı yapılar ve

[354] https://frognews.bg/news_4055/Balgarskiiat_etnicheski_model_v_dogonvane_na_novoto_vreme/ (e.t. 24.05.2017)

özellikle HÖH değişmeden kalmıştır, bu durum da toplumun dönüşmesini engellemektedir.[355]

Asimilasyon politikasının etkilerini ortadan kaldırmak ve Bulgaristan'ın Batı Bloku'na katılımı sürecini, Balkanlarda başlayan etnik temelli iç savaşlara benzer bir çatışma yaşamadan geçirmek için ortaya atılan BEM birçok akademisyen ve siyasetçiye göre işlevini yerine getirmiştir.. Yine birçok görüşe göre geçiş sürecinde, sosyalist dönemde yaşanan olayların yaralarını sarmak için uygulamaya konulan modelin artık, AB ülkelerindeki gibi etnik grupların, ayrışmadan, çok kültürlü bir toplum içinde varlığını sürdürmesini sağlayacak bir yapıya dönüşmesi gerekmektedir. Bazı akademisyenler, 1990 yılında ortaya konulduğu şekliyle kalması ve yarattığı yapıların da aynı şekilde sürmesi durumunda BEM'in, değişimin önünde engel olacağı görüşünü dile getirmektedir.[356]

Bulgaristan'da sayısı çok olmayan Türk aydınlardan İbrahim Yalımov da BEM'in işevini yitirdiği görüşünü dile getirmektedir. Yalımov'a göre hatta model azınlık kimliğini tehdit eder hale gelmiştir. Etnik modelin bir siyasi şema olmadığını belirten Yalımov, BEM'in siyaset, ekonomi, sosyal, din, kültür ve eğitim alanlarında alınan kararların ve bu kararların karşılıklı etkileşimi sonucunda etnik ilişkilerin olumlu ya da olumsuz gelişmesini sağlayan bir olay olduğunu öne sürmektedir. Ahmet Doğan'ın BEM'i Balkanlardaki etnik sorunların çözümünde yararlanılabilecek ve başka yerlerde de denenebilecek Bulgaristan'ın en önemli

[355] http://pogled.info/avtorski/Mihail-Mirchev/prof-mihail-mirchev-polovinchatite-izbori-i-revolyutsiyata-sreshtu-balgarski-etnicheski-odel.84463 (e.t. 24.05.2017)

[356] Mihail Mirçev, "Bılgarski Etniçeski Model: Sotsialen i Tsivilizatsionen Resultat", http://www.assa-m.com/npechat06.php (e.t. 13.04.2018)

siyasi ürünü olarak sunduğunu söyleyen Yalımov, modelin hala bütünsel ve herkesçe kabul edilen bir tanımı bile bulunmadığı eleştirisini getirmektedir.[357]

HÖH'ün 2000 yılı programında BEM'i, azınlıkların toplumla bütünleşmesi ve bu süreçte etnik ve dini kimliklerini koruyup geliştirme ilkeleri arasında denge kurmak olarak tanımlandığını belirten Yalımov, aşırı liberal bakışın entegrasyonun ötesinde azınlığın kimliğini kaybetmeye yol açabileceğini öne sürmektedir. Sosyolojide liberal görüşün kolektif haklardan çok bireysel haklara ve kişi hakkına odaklandığına dikkat çeken Yalımov, kendini liberal bir parti olarak tanımlayan HÖH'ün de bu görüşten etkilenerek, azınlığın kolektif haklarını arka plana itmeye başladığını, bunun da zamanla azınlık üyelerinin kimliğini yitirerek Bulgar toplumu içinde erimesine yol açacağı görüşünü savunmaktadır. BEM'in, Bulgar çoğunluğu temsil eden siyasi yapıların çoğu tarafından benimsenmediğini de belirten Yalımov, modele faydacılık bakış açısıyla yaklaştıklarını söylediği HÖH ve BSP'nin bu sayede kendi siyasi amaçlarına ulaşmayı hedeflediklerini vurgulamaktadır. BEM'in Bulgaristan'ın azınlık durumundaki Roman toplumuyla bir ilgisini bulunmadığını da ifade eden Yalımov, modelin tükendiği ve içi boş ideolojik bir şemaya dönüştüğü görüşünü savunmaktadır. İbrahim Yalımov, bu haliyle BEM'in gizli asimilasyon siyasetinin görülmesini engelleyen bir paravan olduğunu da öne sürmektedir.[358]

Günümüzde BEM modelinin devamını destekleyen tek siyasi oluşum olarak HÖH ortaya çıkarken, Bulgaristan'da sayısı giderek artan aşırı milliyetçi partiler ise BEM'in zararlı olduğu fikri üzerinde birleşmektedirler. Bulgaristan siyasetinde devamlılık gösteren büyük siyasi partiler de BEM'in süresinin dolduğunu,

[357] Yalımov, **Bulgaristan Türk Topluluğunun Etnokültürel ve Dinsel Kimliği**, s. 285-307.
[358] **Idem.**

azınlıkların kaybettirilen haklarının iade edildiğini, azınlık üyelerinin artık grup çıkarları değil kişisel değerleri çerçevesinde siyasi tavır almaları zamanının geldiğinden söz etmektedirler.

4. AZINLIK OY TABANINA DAYANAN PARTİLER ARASINDAKİ REKABET

4.1. HÖH'te Kopmalar ve HÖH-HŞHP Rekabeti

Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra parti içinde görüş farklılıklarının ortaya çıkmaya başladığı, ayrışmaların başka azınlık partilerinin kurulmasının yolunu açtığı gözlenmektedir. İlk zamanlarda HÖH'teki ayrışmaların genelde çok küçük ölçekte ve kişi bazında yaşandığı tespiti yapılabilir. Ancak süreç içinde Parti'nin kurucu kadrosunda yer alan ve önde gelen bazı isimlerin ayrıldığını da belirtmek gerekir. HÖH'ün ilk yıllarında Parti ile yollarını ayıran ya da ihraç edilen kişiler genellikle partinin çizgisi ve söylemiyle ayrı düşen, ayrı tutum almak istediği için HÖH'ten dışlanan kişilerdir. İlk yıllardaki tartışmalar çoğunlukla Parti'nin programı, azınlığın haklarıyla ilgili mücadelede izlenecek yol ve yöntemler konusundaki fikir ayrılıkları ve liderlik mücadelesi çevresinde geçtiği söylenebilir.

Görüş farklılığı sonucu gerçekleşen ilk ayrılma, Şumnu milletvekili Mehmet Beytullov'un 1992'da HÖH'ten kopmasıdır. 1994 yılında HÖH'ün Türk ve Türkçülük davasını yeterince sahiplenmediğini iddia eden Adem Kenan Parti'den ayrılmış ve Türkler için Bulgaristan'da federatif bir yapı öngören programla Türk Demokratik Partisi'ni (TDP) kurduysa da partiye Anayasa'ya aykırılıktan dolayı izin

verilmemiştir.[359] Aynı yıl HÖH'ten ayrılan Kırcaali milletvekili Mehmet Hoca da Demokratik Değişim Partisi'ni (DDP) kurmuştur. Merkez sağda yer alan ve DGB tarafından desteklendiği iddia edilen parti seçimlerde başarılı olamamıştır. HÖH Genel Başkan Yardımcısı iken 1998 yılında Parti'den ayrılan Güner Tahir de Ulusal Hak ve Özgürlükler Hareketi (UHÖH) adlı bir parti kurmuştur.[360] Ancak bu parti de seçimlerde varlık gösterememiştir. 2001 yılında HÖH'le yolları ayrılan kişi Parti'nin önemli isimlerinden Osman Oktay olmuştur. Osman Oktay, Ahmet Doğan ve çevresindekileri, Bulgar vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini korumaktan çok kişisel menfaat amacıyla oligarşik yapılarla işbirliğine girmekle suçlamıştır. Oktay da Demokratik Kanat Hareketi (DKH) adında bir parti kurduysa da parlamentoya girememiştir. Osman Oktay izleyen yıllarda Bulgar medyasında sık sık görüşüne başvurulan kişi olarak HÖH hakkında muhalif görüşlerini dillendirmeye devam etmiştir. Osman Oktay HÖH ile ilgili değerlendirmelerinde, Parti'nin olmasa da Ahmet Doğan'ın istihbarat servisinin "bir ürünü" olduğunu ve doğrudan bu çevreler tarafından bulunduğu göreve getirildiğini iddia etmiştir. 1997 yılında, dönemin İçişleri Bakanı'na göre, Osman Oktay da, Ahmet Doğan, Kemal Eyüp ve Osman Lütfü ile birlikte Jivkov dönemi istihbarat teşkilatına çalışmakla suçlanan HÖH üyeleri arasında yer almıştır.[361]

HÖH'ün kurucu kadrosunda yer alan ve Parti'nin Örgütten Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı olan Kasım Dal'ın Parti'den uzaklaştırılması ülkede uzun süre gündem konusu olmuştur. Ahmet Doğan'la birlikte, 1985'te BTMKH'nin kurucuları arasında yer alan ve birlikte hapis yatan Kasım Dal, HÖH'ün de en etkili kişilerinden

[359] https://www.academia.edu/4344558/Bulgaristanda_Y%C3%BCkselen_Milliyet%C3%A7ilik_ve_Ataka_Partisi (e.t. 29.0.2017)
[360] Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis'e**, s. 437.
[361] **Idem.**

biri olmuştur. Merkez örgütten çok yerel teşkilatlarla sıkı bağları olan Kasım Dal'ın parti içindeki gücü de diğer üyelerden farklıdır. 2001 yılından itibaren Parti'nin Türkiye ve özellikle 2002 yılından sonra HÖH'ün AK Parti'yle ilişkilerinden de sorumlu olan Kasım Dal, 2011 yılında Ahmet Doğan'la anlaşmazlığa düşmüştür. 2006'da kurulan Parlamento Dosyalar Komisyonu'nun kayıtlarında Ahmet Doğan dahil Parti'nin önde gelen birçok isminin totaliter rejim döneminde gizli polise çalıştıklarını öğrendikten sonra bu kişilere yönelik eleştirilere başlayan Kasım Dal, Parti yönetimine bir mektup yazarak bu durumun HÖH Merkez Konsey'inde tartışılmasını istemiştir. Ancak 150 kişiden oluşan ve Parti tüzüğünde 3 ayda bir düzenli olarak toplanması öngörülen Merkez Konsey toplanmamıştır. Bunun yerine Genel Başkan'ın başkanlığındaki Merkez Yönetim Bürosu toplanarak Kasım Dal'ı 2011 yılında HÖH'ten ihraç etmiştir. Bazı iddialara göre Kasım Dal, HÖH üst yönetimini, seçmenin hakları, özgürlükleri ve refahı için çalışmak yerine, kişisel çıkar ve siyasi gelecekleri için çalıştığını iddia ederek Doğan'a karşı bayrak açmıştır. Amacı da Ahmet Doğan'ı parti içi bir darbeyle koltuğundan indirmektir. Bu aynı zamanda GERB lideri Boyko Borisov'un da istediği bir gelişme olacaktır. Bu iddiaya göre Borisov, başında Ahmet Doğan'ın olmadığı bir HÖH ile koalisyon yapabileceğinin işaretini vermiş,[362] Kasım Dal da bu değişimi sağlamak için Doğan'ın parti genel başkanlığını bırakması için harekete geçmiştir.[363] Söz konusu iddiaya karşı çıkan görüşler de vardır. Kasım Dal'ın, HÖH'te değişim istediğini, Parti'nin daha geniş kitlelere ulaşması ve seçmeninin isteklerini yerine getirebilmesi için yeni bir yapılanmaya gitmesi gereğine vurgu yapmak için harekete geçtiğini söyleyen bu görüşe göre Parti'nin, Dosyalar Komisyonu'nda adları açıklanan

[362] http://www.temanews.com/index.php?p=tema&iid=579&aid=13944 (e.t. 30.05.2017)
[363] http://www.webcafe.bg/newscafe/id_340508965 (e.t. 30.05.2017)

kişilerden arınması gerekliliği Dal'ı harekete geçirmiştir. Bu kişilere göre, Ahmet Doğan sosyalist dönemde Kasım Dal ve eşini de ihbar etmiştir.[364]

HÖH seçmeni arasında yüksek bir tanınırlığa sahip olan Kasım Dal'ın, HÖH'ten ayrılmasından bir yıl önce, Türkiye yönetimi Ahmet Doğan ile arasına mesafe koymaya başlamıştır. Aslında Türkiye hükümetleri, Jivkov'un devrilmesinden sonraki süreçte Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlıkla ilişkilerini, azınlığın temsilcisi olarak görülen HÖH vasıtasıyla yürütmeyi tercih etmiştir. 2002 yılında iktidara gelen AK Parti yönetimi de aynı yolu izlemiştir. Ancak 2010 yılından itibaren Türkiye yönetimiyle HÖH ve özellikle Parti üzerindeki otoritesi tartışılmaz olan Ahmet Doğan arasındaki ilişki kopmaya başlamıştır. 2010 yılına kadar Bulgaristan'ı ziyaret eden Türk yetkililer, resmi temaslardan sonra mutlaka azınlık temsilcileri ve özellikle de Ahmet Doğan'la görüşmeler yaparken, Mart 2010'da Bulgaristan'ı ziyaret eden dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu resmi temaslarından sonra Başmüftü dahil azınlık temsilcileriyle bir araya gelirken HÖH'ten herhangi bir yetkiliyle görüşmemiştir. Aynı yıl Türkiye Başbakanı Erdoğan'ın yaptığı Sofya ziyaretinde Ahmet Doğan ile planlanmış bir görüşmesi olduğu halde bunu iptal ettiği bilinmektedir.[365] Ahmet Doğan'ın Erdoğan'la görüşmek istemediği de iddia edilmiştir. Takip eden sene Sofya'yı ziyaret eden Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül çeşitli azınlık temsilcileri ve HÖH milletvekili Ramadan Atalay ile görüşmesine rağmen Ahmet Doğan'la bir görüşme yapmamıştır. Cumhurbaşkanı Gül'ün aynı yıl Çankaya Köşkü'nde Balkan ülkelerindeki soydaş temsilcileriyle yaptığı görüşmeye Bulgaristan'dan Kasım Dal

[364] http://www.ekip7.bg/index.php?option=com_fireboard&Itemid=40&func=view&id=2691&catid=14 (e.t. 30.05.2017)
[365] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=6178 (e.t. 11.06.2017)

ve Korman İsmailov katılmışlardır.[366] 20 Ocak 2011'de bir Bulgar televizyonuna konuşan Kasım Dal, Ahmet Doğan'ın Erdoğan'la görüşmek için Ankara'dan davet beklediğini ancak bu randevuyu alamadığını söylemiştir. Kendisinin Parlamentolararası Dostluk Grubu üyesi olarak Başbakan Erdoğan'la görüşmeye gittiğini açıklayan Dal, Türk Başbakanının Ahmet Doğan'la görüşmek istememesinin sebebinin ise geçmişte Bulgar istihbaratına çalışmış olması ve sonraki dönemde de adının akçeli işlere karışmasından dolayı olduğunu belirtmiştir.[367]

2012 yılında AK Parti milletvekillerin de katıldığı ve Başbakan Erdoğan'ın "selamlama mesajını" okuduğu toplantıyla kurulan HŞHP'nin Genel Başkan Yardımcısı Kasım Dal'ın Ankara ile ilişkileri daha da yoğunlaşmıştır.[368] HÖH Genel Başkan Yardımcısıyken de Türkiye yönetimi ile ilişkilerden sorumlu olan Kasım Dal, 2012 yılında Başbakan Erdoğan'ın bir çalışma ziyareti için geldiği Varna'da Bulgar Başbakanı Borisov'la birlikte yer almıştır. Bu görüşme sonrasında Borisov kendisine sorulan bir soru üzerine Türkiye Başbakanının Ahmet Doğan'a "iyi günler bile demek istemediği" cevabını vermiştir.[369]

Türkiye yönetiminin kurumsal olarak HÖH'le değilse bile lideri Ahmet Doğan'la ilişkilerinin tamir edilemeyecek şekilde bozulmakta olduğuna işaret eden diğer bir olay da, 19 Ocak 2013'te Ahmet Doğan'ın Genel Başkanlık görevini Lütfi Mestan'a bıraktığı ve suikast girişimine maruz kaldığı HÖH Genel Kongresi'nde yaptığı konuşmadır. "Boyko Borisov'un HÖH'ü ortadan kaldırmak için Erdoğan'dan yardım istediğini" söyleyen Ahmet Doğan, Türk Başbakanının da buna olumlu yanıt

[366] Özlem, **Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası**, s. 198.
[367] http://e-vestnik.bg/10891/kasim-dal/ (e.t. 11.06.2017)
[368] https://www.haberler.com/kasim-dal-yeni-parti-kurdu-erdogan-selam-gonderdi-4136240-haberi/ (e.t. 11.06.2017)
[369] Özlem, **Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası**, s.199.

verdiğini belirtti. Doğan aynı konuşmasında Recep Tayyip Erdoğan'ı "yabancı Başbakan" diye tanımlamıştır.[370]

1 Aralık 2012 yılında HŞHP'yi kuran Kasım Dal, HÖH'te iken liderlik değil prensip mücadelesi verdiğini söylemiştir. HŞHP'de Genel Başkanlığı üstlenmeyen Kasım Dal, bu makama kendisiyle birlikte HÖH'ten ayrılan Gençlik Kolları Başkanı Korman İsmailov'un gelmesini sağlamıştır. Merkez sağ çizgide bir politika izleyen parti önce 2013 yılındaki genel seçimlerde HÖH'e rakip olmuştur. Bu aşamada Ankara HÖH'e alternatif olabilecek bir parti olarak gördüğü HŞHP'ye yönelmiştir.[371] Seçim öncesi propaganda çalışmalarında HÖH seçmenine "oyları bölmeyin" çağrısı yaparken, HŞHP "değişime yön ver" sloganıyla azınlık üyelerine yeni bir seçenek olduğu mesajını vermeye çalışmıştır. Kasım Dal da, Türkiye ile 23 yıldır sürdürülen iyi ilişkilerin "meyvelerini toplama" zamanı geldiğini söyledi ve seçim afişlerinde Başbakan Erdoğan ile çekilmiş fotoğrafını kullanmıştır.[372]

Bu arada, GERB lideri Borisov da Müslüman Türk seçmenin oylarına talip olmuştur. Borisov, siyasette kendisine tek rakip olarak gördüğü Ahmet Doğan'ı saf dışı bırakabilmek ve HÖH'ün seçmen tabanını oluşturan Müslüman Türk azınlığı yanına çekmek için ikili bir taktik izlemiştir. Borisov, hem Türk yetkililerinin iki ülke arasındaki ilişkilerde "köprü" rolü atfettiği azınlık ve onun temsilcisi HÖH yerine kendisiyle doğrudan diyalog kurulmasını istemiş, hem de ülkedeki azınlık üyesi seçmeni kazanmak için politikalar geliştirmiştir.[373] Bunun için kabinesinde

[370] **Ibid**. , s.201.
[371] **Idem**.
[372] https://www.haberler.com/bulgaristan-secimlerinde-musluman-oylarina-uc-4615991-haberi/ (e.t. 11.06.2017)
[373] Özlem, **Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası**, s. 195.

Türk kökenli Vecdi Raşidov'u Kültür Bakanı yapmış, azınlığın yaşadığı bölgelerde Türk kökenli vali ve bürokrat ataması yapmıştır.

12 Mayıs 2013'te yapılan seçimlere henüz ülke çapındaki örgütlenmesini tamamlayamayan HŞHP, eski çarın partisi olan İSUH'la "Merkez-Hürriyet ve Şeref" adlı bir koalisyon olarak seçimlere katılmıştır. Ancak beklenenin çok altında bir oy alan koalisyon, 57 000 oy ve % 1,6'lık oy oranıyla baraj altında kalmıştır. Ahmet Doğan'ın kuruluşundan 23 yıl sonra Genel Başkanlığını Lütfi Mestan'a devrettiği HÖH ise %11,31 oy oranı ve 400 000 seçmenin tercihiyle 36 milletvekili çıkarmıştır. Borisov hükümetini hedef alan ve aylarca süren protesto gösterilerinden sonra gidilen seçimlerde, genelde seçimlere ülke ortalamasının üstünde katılımın gözlendiği, azınlığın yoğun olarak yaşadığı bölgelerden Kırcaali'de sandığa giden oranı % 36 gibi çok düşük bir seviyede gerçekleşmiştir. Ülkedeki seçime katılım oranının % 51'in üstünde gerçekleştiği bir durumda Razgrad ve Şumnu'da Türklerin sandığa gitme oranı ülke ortalamasının altında kalmıştır.[374] Bunu seçimler öncesinde Türkiye yönetiminin Müslüman Türk azınlık üyelerini HŞHP'ye oy vermeye yönlendirme çalışmalarına bağlayanlar da olmuştur. Bu iddialara göre, AK Parti'nin Bulgaristan göçmeni kökenli milletvekilleri, Türkiye'deki göçmen derneklerinin HÖH yerine HŞHP'yi desteklemeleri yönünde yoğun çaba göstermiştir. Benzer çalışmaların Bulgaristan'da da yürütülmesi sonucunda azınlık üyesi seçmenin sandıktan uzak durmayı tercih ettiği iddia edilmiştir.[375] 2013 seçimlerinden sonra BSP ve HÖH'ün ortaklığıyla kurulan Oreşarski hükümeti uzun ömürlü olmamış ve Bulgaristan'da ertesi yıl erken genel seçime gitmiştir.

[374] https://results.cik.bg/pi2013/rezultati/index.html (e.t. 11.06.2017)
[375] http://www.thaber.bg/?pid=3&id_news=26 (e.t. 11.06.2017)

5 Ekim 2014 tarihinde yapılan seçimlere HŞHP bu kez 4 sağ kanat partisinin oluşturduğu "Reformcu Blok" adlı koalisyonla birlikte girmiştir. % 8,89 oy oranı ve 291 000 seçmenin desteğiyle parlamentoya giren 8 parti arasında yer alan Reformcu Blok'taki HŞHP'den sadece Genel Başkan Korman İsmailov milletvekili seçilirken Kasım Dal parlamentoya girememiştir. Seçimlerden önce Türk yönetimiyle tekrar yakın ilişkiler kurma arayışına giren HÖH'te, Genel Başkan Lütfi Mestan Eylül 2014'te Ankara'ya giderek artık Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmüştür. HŞHP bir yıl önceki seçimlerde Kasım Dal'ın Erdoğan'la çekilmiş fotoğrafını seçim afişi olarak kullanırken, 2014 seçimleri öncesinde bu kez HÖH Genel Başkanı Lütfi Mestan'ın Erdoğan'la fotoğrafı basında yer almıştır.[376]

Seçimde aldığı oyu da, oy oranını da artıran HÖH 38 milletvekili çıkartarak o güne kadar kazandığı en yüksek milletvekili sayısına ulaşmıştır. Seçimden birinci parti olarak çıkan GERB lideri Borisov ise hükümet kurma görevini aldığında kesinlikle BSP ve HÖH'le koalisyon hükümeti kurmayacağını açıklamıştır. GERB lideri kendisi gibi merkez sağ çizgide siyaset yapan Reformcu Blok'la birlikte, aşırı milliyetçi Birleşik Vatansever ve solcu Bulgaristan'ın Yeniden Doğuşu İçin Alternatif Partisi'nin de yer aldığı dörtlü bir koalisyon kurmayı yeğlemiştir. 2017 Mart'ında yapılan seçimlerde ise Reformcu Blok'tan ayrılan HŞHP, HÖH'ten 2016 yılında ihraç edilen Lütfi Mestan'ın kurduğu DOST Partisi'yle ittifak yaparak DOST Birliği adı altında seçimlere katılmıştır.

[376] http://balkanhaber.blogspot.bg/2014/09/erdogan-mestan-gorusmesi-bulgaristan.html (e.t. 11.06.2017)

4.2. HÖH-DOST Birliği Rekabeti

HÖH'ün 28 yıllık tarihinde en büyük kopuş, Ahmet Doğan'ın yerine getirilen Lütfi Mestan'ın HÖH Genel Başkanlığından alınması ve Parti'den ihraç edilmesidir. Mestan'ın HÖH'ten ihraç edilmesi süreci, Parti'nin Türkiye yönetimiyle ilişkilerinin niteliğini ve görüş farklılıklarını da ortaya çıkaran katalizör görevi görmüştür. Türk savaş uçaklarının 24 Kasım 2015'te Suriye'den gelerek hava sahası ihlali yapan bir Rus savaş uçağını düşürmesi üzerine iki ülke arasında tırmanan kriz sırasında HÖH Genel Başkanı Lütfi Mestan, Bulgar parlamentosunda bir bildiri okumuştur. Mestan bildiride, Türkiye tarafından yapılan tüm uyarılara rağmen Rus uçaklarının Türk hava sahasını birçok kez ihlal ettiğini belirtmiştir. Lütfi Mestan, NATO üyesi Türkiye'ye yönelik bu ihlalin NATO'nun egemenlik ve hava sahasının da ihlali anlamına geldiğini söylemiştir. Mestan, Rus-Türk ilişkilerinin tekrar normalleşmesi için yapılan çağrılara da destek vermiştir. Lütfi Mestan'ın bildirisinden iki gün sonra HÖH'ün Ulusal Konferans'ını toplayacağı yönündeki haberler basına yansımıştır. Ahmet Doğan'ın Lütfi Mestan'a koltuğunu devrettiği Ocak 2013'ten bu yana toplanmayan Konferans'ta önemli değişiklikler olabileceği basında tartışılırken, Türkiye Başbakanı Ahmet Davutoğlu Bulgaristan'a resmi bir ziyaret yapmıştır. 15-16 Aralık tarihlerindeki temasları sırasında Davutoğlu Ahmet Doğan ile görüşmemiştir.

Ertesi gün HÖH Onursal Başkanı Ahmet Doğan evinde topladığı Parti ileri gelenlerine bir konuşma yapmıştır. Doğan konuşmasında dünyadaki siyasi, ekonomik ve stratejik değişikliklerle ilgili görüşlerini açıklarken dünyanın artık ABD'nin liderliğinde tek kutuplu bir yapıdan, Çin ve Rusya'nın da oyuncu olarak

katıldığı çok kutuplu bir düzene evrilmekte olduğundan söz etmiştir. Bu ortamda AB'nin ekonomik olarak değilse bile silahlı güç olarak ağırlığının azaldığına dikkat çeken Doğan, AB liderlerinin ise ne yapacağını bilemez durumda olduklarını söylemiştir. Türkiye'nin de oluşmakta olan yeni düzende kendine bir yer aradığını vurgulayan Ahmet Doğan bu belirsizlik halinin Balkanlarda ve Avrupa'da krizlere yol açabileceği yorumunu yapmıştır. Toplantıda, Rus uçağının düşürülmesiyle ilgili bildiri için Lütfi Mestan'ı suçlayan ve Mestan'ın büyük bir gaf yaptığını söyleyen Doğan, HÖH'ün "yenilenebileceğini ama değiştirilemeyeceğini", bunun komşu bir ülkenin desteğiyle bile mümkün olamayacağını vurgulamıştır. Doğan, Pentagon ve NATO kaynaklarının dahi uçak düşürme olayıyla ilgili henüz tutumunu açıklamadığı bir sırada Mestan'ın yaptığı açıklamanın Bulgaristan'da bir kriz çıkarabileceğini savunmuştur. Ahmet Doğan, bunun da HÖH ve seçmenini ateş hattına sokabileceğini belirtmiştir. Açıkça Lütfi Mestan'ı eleştiren Doğan partide kontrolsüz çıkışlara izin vermeyeceğini de vurgulamıştır.[377] Bu konuşmadan bir hafta sonra toplanan HÖH Merkez Konsey'i Lütfi Mestan'ı hem Genel Başkanlıktan hem de Parti'den ihraç etmiştir.[378]

Sofya'da ihraç kararı alınırken seçim bölgesi Kırcaali'de basın toplantısı yapan Lütfi Mestan kimsenin kendisinden istifasını istemediğini açıklamıştır. Krize yol açan bildiriyi partisinin meclis grubuyla birlikte hazırladıklarını belirten Mestan, Avroatlantik değerleri hedefleyen HÖH'ün, NATO üyesi Bulgaristan'ın bir partisi olarak, herhangi bir müttefik ülkeye karşı girişilecek benzer bir ihlalde yine benzer

[377] http://www.dps.bg/tr/haberler/67-onursal-baskan-dr-ahmet-dogan-in-yilbasi-dolayisiyla-partinin-ileri-gelen-ueyeleri-oenuende-yaptigi-konusma-metni.html (e.t. 21.05.2017)
[378] http://www.novinite.com/articles/172378/Bulgaria%27s+%3Cb%3EDPS%3C/b%3E+Party+Expels+Chairman+Lyutvi+Mestan (e.t. 21.05.2017)

bir tutum alması gerektiğini vurgulamıştır.[379] Lütfi Mestan'ın ihraç edilmesinden sonra 5 milletvekili de Parti'den ayrılarak ona katılmış, bazı HÖH'lü belediye başkanları da Mestan'ın tarafına geçmiştir. HÖH yetkilileri ise yaptıkları açıklamalarda Mestan'ı Parti yetkili organlarına danışmadan tek başına hareket etmekle suçlamış ve HÖH'ün Avroatlantik değerlerden vazgeçmediğini, Türkiye ile Bulgaristan arasında iyi ilişkiler istediğini belirtmişlerdir.[380] Söz konusu gelişmeler yaşanırken Lütfi Mestan, 23 Aralık'ta ailesiyle birlikte Sofya'daki Türk Büyükelçiliği rezidansına giderek burada bir gece kalmıştır. Mestan, yabancı bir ülkenin büyükelçiliğine neden sığınma gereği duyduğu yönündeki sorulara karşılık olarak, genel başkanlıktan alındıktan sonra korumalarının da çekildiğini, kendisi ve ailesinin güvenliğiyle ilgili yeni bir düzenleme yapana kadar kısa bir süreye ihtiyacı olduğunu, bu yüzden Türk elçiliğine gittiğini söylemiştir.[381]

Bulgar basınında çıkan yorumlarda ise HÖH'teki krizin Ahmet Doğan'ın Rusya yanlısı tutumundan kaynaklandığı yönünde görüşler yer almıştır. Doğan'ın, Lütfi Mestan'ın Türkiye ile yakın ilişkiler içinde bulunmasından rahatsız olduğu yorumlarının yanı sıra, Mestan'ın, Doğan'dan farklı olarak azınlık sorunlarının çözümü için daha fazla çabaladığı da ortaya atılan görüşler arasındadır.[382]

HÖH'te ilk kez yaşanan böylesi büyük bir kopuş, Türklerin partisi olarak bilinen HÖH yönetimi ile Türkiye yönetimi arasındaki ilişkilerin de temelden etkilenmesine yol açmıştır. İzlediği Bulgaristanlılık politikasının gereği olarak Türk yetkililerle görüşmelerini kısıtlı tutan, ilk dönemde Sofya'ya gelen Türkiyeli

[379] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16278 (e.t. 21.05.2017)
[380] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16318 (e.t. 21.05.2017)
[381] https://www.24chasa.bg/novini/article/5196088 (e.t. 21.05.2017)
[382] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16279 (e.t. 21.05.2017)

yetkililerle görüşürken, son yıllarında bunu yapmaktan da kaçınan Ahmet Doğan'ın parti üzerindeki kontrolü, Mestan'ın ihraç edilmesi örneğinde de görüldüğü gibi daha da artmıştır.

HÖH, Lütfi Mestan'ın ihracından sonra 24 Nisan 2016'da 9. Ulusal Konferansı'nı toplayarak Genel Başkanlığa, tek aday olarak seçime giren Mustafa Karadayı'yı oybirliği ile seçmiştir. Ulusal Konferans'ta yapılan konuşmalarda "iç ve dış" düşmanlardan söz edilmiş ve ad verilmeden Lütfi Mestan'ın "yurt dışından danışmanlar yardımıyla ve laboratuvar ortamında" HÖH'ü davasından vazgeçirmeye ve değiştirmeye çalıştığı öne sürülmüştür. Konuşmalarda, aşırı milliyetçi Bulgar partileri de "nefret söylemini" kullanarak HÖH'ün "ülkedeki etnik barışın sağlayıcısı" konumunu sarsmaya çalışmakla suçlanmıştır.[383] Ulusal Konferans'ta okunan mesajda, Bulgaristan'ın 25 yıllık demokratik siyasi hayatında HÖH'ün, Bulgaristan'a ve barışa stratejik bir yatırım olduğu da vurgulanmıştır.[384] HÖH'ten ayrılarak UHÖH Partisi'ni kuran Güner Tahir'in davetli olduğu Ulusal Konferans'a Türkiye'den CHP ve MHP'den milletvekili ve belediye başkanları da misafir olarak katılmıştır. Toplantıya AK Parti'den katılımın olmaması ise dikkat çekmiştir.

HÖH'ten bazı yetkililer, Türkiye'nin, Bulgaristan Türklerinin ana vatanı olduğunu belirttikleri açıklamalarla gerilen ilişkileri yumuşatmaya çalıştılarsa da, Bulgaristan'da başlayan bir çocuk aşısı tartışmasında HÖH Türkiye karşıtı tutum almaktan çekinmemiştir.[385] Bulgaristan'ın acil ihtiyacını karşılamak üzere Türkiye'den hibe olarak çocuk aşısı alması ve sonrasında kamuoyunda aşıların bozuk

[383] http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/mnenia/2016/04/26/2750254_mneniia_daily_modelut_dps_ostava/ (e.t. 15.06.2017)
[384] http://www.dps.bg/tr/haberler/351-hak-ve-ozgurlukler-hareketi-nin-genel-baskanligina-oybirligiyle-mustafa-karadayi-secildi.html (e.t. 15.06.2017)
[385] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16367 (e.t. 22.05.2017)

çıktığı yönündeki tartışmalarda, HÖH'ün BSP ile birlikte Türkiye'den aşı alımına karşı çıkması Parti ile Türk yetkililer arasındaki ilişkilerin geldiği boyutu göstermesi açısından ilk yaşanan örneklerden birini oluşturmuştur.[386]

HÖH üst yönetimi ile Türkiye'deki yöneticiler arasındaki gerilim, Türkiye'nin Ahmet Doğan ile partinin en tartışmalı üyelerinden Delyan Peevski'nin ülkeye girişine yasak getirildiği yönündeki haberlerle daha da yükselmiştir. Sofya'daki Türk Büyükelçisinin "ne doğrulayabilirim, ne de yalanlayabilirim" şeklinde ifade ettiği giriş yasağıyla ilgili haberler Bulgaristan basınında yoğun bir şekilde tartışılmıştır.[387] Tartışmalar ve gerginlik daha da tırmanırken HÖH parlamentoda bir teklif vererek, Türkiye'nin Bulgaristan'ın iç işlerine karışıp karışmadığını araştırmak üzere bir komisyon kurulmasını istemiştir. Teklif, Rusya'nın da Bulgaristan iç işlerine karışıp karışmadığının araştırılması maddesi eklenerek kabul edilmiştir. 19 Şubat 2015'te kurulan ve sadece bir kez toplanan komisyon herhangi bir sonuca ulaşmadan 23 Mart'ta çalışmalarına son vermiştir. Gerginlik iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilere de yansımıştır. Bulgaristan, Burgaz kentindeki Türk konsolosluğundan bir diplomatı ülke güvenliğine karşı faaliyet içinde olduğu iddiasıyla istenmeyen kişi ilan ederken, Türkiye de İstanbul'daki Bulgaristan Başkonsolosunu istenmeyen kişi ilan etmiştir.[388]

Azınlığı yakından ilgilendiren bu gelişmeler yaşanırken HÖH'ten ihraç edilen eski genel başkan Lütfi Mestan beraberindeki 5 milletvekiliyle yani bir parti kurma kararını açıklamıştır. "Sorumluluk, Özgürlük, Hoşgörü İçin Demokratlar Partisi" adı

[386] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16506 (e.t. 22.05.217)
[387] http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2016/02/11/2702747_turciia_zabrani_na_dogan_i_peevski_da_vlizat_v_stranata/ (e.t. 22.05.2017)
[388] http://btvnovinite.bg/article/bulgaria/balgarija-objavi-turskoto-atashe-v-burgas-za-persona-non-grata.html (e.t. 22.05.2017)

verilen yeni siyasi oluşumun Bulgarcadaki kısaltması "DOST" olmuştur. Partinin kısa adının Türkçe anlam içerdiği yönündeki gerekçeyle Sofya Şehir Mahkemesi tescil işlemi yapmayınca Yargıtay'a gidilmiş ve 29 Temmuz 2016'da DOST Partisi'nin resmi kaydı yapılmıştır. Genel Başkanlığa getirilen Lütfi Mestan Bulgaristan'da şimdiye kadar alternatif bir parti kurulmasıyla ilgili hiçbir girişimin bu kadar engelle karşılaşmadığın söylemiştir. Mestan, HÖH'ün ise siyasi statüko tarafından gerçek bir risk olarak değerlendirilmemiş olduğunu savunmuştur.[389]

Lütfi Mestan HÖH Başkanlığı sırasında başlattığı Türkiye ziyaretlerini, iktidar ve muhalefet partileriyle görüşmelerini DOST Partisi'ni kurduktan sonra artırmıştır. 2016 yılı içinde Mestan ya da partisinden heyetler sık sık Ankara'daki siyasileri, ya da Bulgaristan göçmenleri ve çifte vatandaşları ziyaret etmeye başlamıştır. DOST Partisi'nin AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Özhaseki ile görüşmesinde, Lütfi Mestan'ın Rus savaş uçağının düşürülmesinden sonraki tavrını takdir eden Özhaseki, Ahmet Doğan'ın, Mestan'ın Türkiye ile yakın ilişkiler içinde olmasından rahatsız olmuş olabileceğini belirtmiştir. Özhaseki, Doğan'ın, Bulgaristan'daki Türk ve Müslümanların sorunlarının çözümünde yoğun çaba harcayan Mestan'ı bu yüzden partiden ihraç ettirdiğini de söylemiştir.[390]

Lütfi Mestan ve Kasım Dal'ın partilerinin oluşturduğu DOST Birliği koalisyonunun katıldığı 2017 seçimleri azınlık partileri arasındaki rekabetin de en şiddetli geçtiği seçimler olmuştur. Bulgaristan'da 26 Mart'ta yapılan son parlamento seçimlerinden önce HÖH ile DOST Birliği arasındaki çekişmede, Türkiyeli siyasetçiler ve Türkiye'nin de adının karıştırıldığı gergin bir süreç yaşanmıştır.

[389] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=17250 (e.t. 22.05.217)
[390] http://www.milliyet.com.tr/bulgaristan-dost-parti-milletvekilleri-kayseri-yerelhaber-1295052/ (e.t. 22.05.2017)

4.3. HÖH Türkiye İlişkileri ve Seçimlere Yansıması

Seçim sürecine girilirken, Parlamento Dosyalar Komisyonu yaptığı açıklamada seçimlere katılan partilerin aday listelerindeki toplam 4 060 aday arasında 81 adayın eski dönemde iç istihbarat teşkilatında üst ya da alt düzeyde görev yaptığını açıklanmıştır. Hemen hemen her partide eski istihbaratçı aday bulunduğunu ortaya çıkaran açıklamaya göre, HÖH'te 4'ü Türk kökenli 9 aday, DOST Partisi'nde Genel Başkan Lütfi Mestan dahil 3'ü Türk kökenli 5 aday, Jivkov döneminde istihbarat teşkilatıyla çalışmıştı.[391]

Adı daha HÖH'teyken Dosyalar Komisyonu tarafından açıklanan Mestan, böyle bir bağı olduğunu ancak bu görevi askerlik yaptığı süre içinde ve yetkililerin zorlaması sonucu kabul ettiğini, bu dönemde de kimseyi ihbar etmediğini açıklamıştır.[392] Lütfi Mestan HÖH Genel Başkanlığından ihraç edildikten sonra, güvenliğini sağlamak için bir geceyi Türk Büyükelçiliği'nde geçirmesi nedeniyle ve Türkiye'deki siyasetçilerle görüşmeleri dolayısıyla aşırı milliyetçi çevreler tarafından bu kez de Türkiye'nin casusu olmakla suçlanmıştır.[393]

Kendisi de Batı Trakya göçmeni olan dönemin Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Müezzinoğlu, 3 Mart 2017'de İstanbul'da yapılan Balkan Çalıştayı'na katılan göçmen dernekleri temsilcilerine hitaben yaptığı konuşmada Türkiye'de yaşayan ve çifte vatandaşlığı bulunan Bulgaristan göçmenlerine 26 Mart'taki seçimlerde oy kullanmaları çağrısı yapmıştır. Müezzinoğlu konuşmasında "*…Bizim Balkanlar'daki her dinamiğimize sahip çıkmamız lazım. Orada yaşayan*

[391] http://sofiaglobe.com/2017/03/09/almost-all-political-parties-in-bulgarias-march-elections-have-candidates-who-worked-for-communist-era-secret-services/ (e.t. 30.05.2017)
[392] https://offnews.bg/news/Izbori_18760/DOST-prizova-agentite-na-DS-da-se-ottegliat-ot-listite-no-bez-Mestan_649476.html,, http://dost.bg/News/Index/219 (e.t. 30.05.2017)
[393] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16399 (e.t. 30.05.2017)

kardeşlerimizin geleceğe umutla ve güvenle yürümelerine destek olmak hepimizin görevi. Orada bizim insanlarımız, değerlerimiz, eserlerimiz var ve bu yüzden güçlü olmalıyız. Bu gücün en önemli yolu da siyasettir. Oradaki dinamiklerin Türkiye dinamikleriyle paralel yürüyebilmesi için de DOST Birliği organizasyonu kuruldu. Güçlü yarınları birlikte şekillendireceğiz."[394] cümlelerine yer vermiştir.

Türk Bakanının bu sözleri Bulgaristan'da görevdeki geçici hükümet ve siyasi partiler tarafından ülkenin iç işlerine karışmak olarak nitelendirilmiş ve sert tepki gösterilmiştir. 7 Mart'ta Dışişleri Bakanlığı'na çağrılan Türk Büyükelçisine, Bulgaristan'ın "kurallar temelli" uluslararası sisteme riayet ederek Türkiye ile ilişkilerini korumaya devam ettiği, ancak iç işlerine karışmak şeklinde yorumlanacak hareketlere izin vermeyeceği belirtilmiştir. Görüşmede Türk Büyükelçi, Müezzinoğlu'nun belli bir partiye destek veren açıklaması nedeniyle de uyarılmıştır. Ertesi gün Türkiye Dışişleri Bakanlığı sözcüsü bir açıklama yaparak, Türkiye'nin, "kurallar temelli" Avrupa sisteminin kurucuları arasında olduğunu belirtilmiş ve buna atıf yapan Bulgaristan'ın, seçim yasasını değiştirip kendi vatandaşlarının anayasal hakkı olan, oy kullanma hakkını sınırlamak için Türkiye'deki sandık sayısını 35 ile sınırlı tuttuğunu vurgulanmıştır. Türk yetkili, Bulgaristan'ı, ülkesindeki azınlıkların siyasi haklarını kısıtlama amacı taşıyan ve Avrupa kurallar sistemine temelden aykırı olan bu tür uygulamalardan vazgeçmesi çağrısı yapmış ve Türkiye'nin hiçbir ülkenin iç işlerine karışmadığını belirtmiştir.[395]

[394] http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/bolunmus-turkler-secim-sinavinda-0 (e.t. 10.06.2017)
[395] http://sofiaglobe.com/2017/03/16/bulgaria-recalls-its-ambassador-to-turkey-for-consultations-amid-controversy-over-elections/,http://www.mfa.gov.tr/sc-11_-disisleri-bakanligi-sozcusu-buyukelci-huseyin-muftuoglu_nun-bulgaristan-disisleri-bakanligi_nin-basin-aciklamasi-hakkinda.tr.mfa (e.t. 10.06.2017)

Resmi kanallardan karşılıklı bu açıklamalar yapılırken, başta aşırı milliyetçiler olmak üzere Bulgar siyasi partileri, Türkiye'nin Bulgaristan'daki seçimlerde desteklediği partiyi açıkça belli ederek ülke iç işlerine doğrudan karıştığını, buna karşılık olarak Türk Büyükelçisi'nin istenmeyen kişi ilan edilerek gönderilmesini istemiştir. Aynı günlerde geçici Bulgar hükümeti Ankara'daki büyükelçisini de istişarelerde bulunmak üzere Sofya'ya çağırmıştır.

Diplomatik ve siyasi alanda iki ülke arasındaki ilişkiler gerilirken, Bulgar yetkililer bazı Türkiye vatandaşlarını sınır dışı etmeye veya ülkeye girişini yasaklamaya başlamıştır. Bu çerçevede Şumnu'da gözaltına alınan Edirne Valiliği Özel Kalem Müdürü İbrahim Tarancı "ulusal güvenliği" tehdit ettiği gerekçesiyle sınır dışı edilmiştir. Aynı gün Bulgar makamları Sofya'daki Büyükelçilikte din ataşesi olarak görev yapan Ulvi Ata ile AK Parti İstanbul Milletvekili Aziz Babuşçu'yu "istenmeyen yabancılar" listesine alarak ülkeye girişlerini 5 yıl süreyle yasaklamıştır.[396] Bulgar makamları, sürekli oturma izni sahibi Diyanet İşleri görevlisi İbrahim Yılmaz'ı da, seçim öncesi süreçte azınlığın yaşadığı bölgelerde yasa dışı faaliyet yürüttüğü gerekçesiyle sınır dışı etme yoluna gitmiştir. Bulgaristan parlamento seçimleri öncesi özellikle aşırı milliyetçi üç partinin bir araya gelmesiyle oluşan Birleşik Vatanseverler'in başını çektiği ve diğer siyasi partilerin de katıldığı Türkiye karşıtı söylemde, Ankara'nın DOST Partisi'ni kullanarak Bulgaristan iç işlerine karıştığı ve ülkeye siyasal İslam'ı taşımaya çalıştığı öne sürülmüştür. Seçim öncesi dönemde, bazı siyasi parti temsilcileri, DOST Birliği'nin kullandığı propaganda kliplerinde Türk Büyükelçisi Süleyman Gökçe'nin görüntüsünün bulunmasını da Türkiye'nin Bulgaristan iç işlerine karıştığının kanıtı olarak

[396] http://www.tr724.com/bulgaristan-secimlere-turkiye-golgesinde-giriyor-akp-milletvekili-ve-din-atesesi-istenmeyen-adam-ilan-edildi/ (e.t. 10.06.2017)

savunmuşlardır. Bir başka klipte de partinin adının Türkçe olarak yazılması Merkez Seçim Komisyonu'na şikâyet edilmiş, iki klip de yasaklanmıştır.

Türk yönetiminin Bulgaristan iç işlerine ve özellikle Müslüman Türk azınlığın siyasi iradesine karışmak istediği iddiası en güçlü şekilde, ekseriyetle azınlık oy tabanına dayandığı için DOST Birliği ile rekabet etmek durumunda kalan HÖH'ten gelmiştir. 2010 yılından bu yana AK Parti iktidarı ile mesafeli bir ilişki içinde bulunan HÖH'te kontrolü elinden hiç bırakmadığı savlanan Ahmet Doğan 17 Mart günü Parti'nin internet sitesinde "Dr. Ahmet Doğan'ın Siyasi Mesajı" adı altında uzun bir görüş yazısı yayınlayarak Türkiye yönetimini Bulgaristan'da emelleri olmakla ve "Yeni Osmanlıcılık" yapmakla suçlamıştır. Felsefe alanında doktorası olan Doğan felsefi açıklamalarla başladığı mesajında, AKP iktidarını Atatürk'ün kurduğu cumhuriyeti sultanlığa dönüştürmek istemekle suçlamıştır. Ahmet Doğan başında Vasil Levski'yi selamladığı mesajında "… *Somut vakada herkes anlamış olmalıdır ki, baskı, şantaj, zorlama ve tehditler neosmanizmin yenilenmesini ve -demokratik- şekilde yasallaştırılmasını amaçlamaktadır. Oyun ya her şey, ya hiçbir şey şeklindedir* !!! … *Ve şimdi biz -Hıristiyanlar, Müslümanlar ve tüm etnik gruplar, bizi gözetlemeye ve yönlendirmeye dair tarihi hakka sahip olduğunu tahayyül eden herkese tarihi bir ders verebilecek durumdayız…"* cümlelerini de kullanmıştır.

Doğrudan Türkiye yönetimini hedef alan bu meydan okumadan sonra Ahmet Doğan seçimde partinin hedefinin Bulgaristan'da "birleştirici vatanseverliği" sağlamak ve "çeşitliliğin birlikteliğini" göstermek olduğunu vurgulamıştır.[397] Doğan, yeni stratejisini çizdiği HÖH'ün seçim taktiğinde de değişikliğe gitmiştir. Müslüman

[397] http://www.dps.bg/tr/haberler/982-dr-ahmet-dogan-in-siyasi-mesaji.html (e.t. 10.06.2017)

Türk azınlık arasında kemikleşmiş bir seçmen tabanına sahip olan HÖH, yerel yönetimler vasıtasıyla kontrolünü elinde tuttuğu azınlığa, iş bulma, sosyal yardım sağlama ve bürokratik işlemlerde sonuç alma gücünü seçmene hatırlatmıştır. Ayrıca HÖH'ün parlamentoya girememesi durumunda Bulgar idaresinin 1989'daki gibi yine azınlık mensuplarını Türkiye'ye zorla gönderebileceği yolundaki söylentileri de seçmen nezdinde canlı tutmuştur. Aşırı milliyetçi partilerin nefret söylemi ve aynı parti üyelerinin Türk-Bulgar sınırında başlattığı Türkleri engelleme girişimi söz konusu söylentilerin azınlıkta yol açtığı endişeyi körüklemiştir. Ancak HÖH seçim listelerinde Ataka'nın iki eski milletvekiline yer vermesi ise dikkat çekmiştir. HÖH temsilcileri takındıkları "yabancı müdahalesi karşıtı" ve "Bulgaristancı" tutum sayesinde, Bulgar halkına da etnik barışın devamı için güvencenin kendileri olduğu mesajını aktarmıştır. Parti bu ikili açılım sayesinde oy kaybını sınırlı tutmayı amaçlamıştır.[398] Aynı zamanda ileride kendisine alternatif oluşturabilecek DOST Birliği'nin parlamentoya girmesini de engellemeye çalışmıştır.

HÖH Onursal Başkanının bu çıkışından sonra Genel Başkan Mustafa Karadayı da aynı çizgide bir seçim propagandası yürütmüştür. En büyük rakip olarak gördüğü DOST Partisi ve onu desteklediğini öne sürdüğü Türkiye yönetimini hedef alan Karadayı, "*…Ne Lütfi Mestan, ne de Süleyman Gökçe (Türk Büyükelçisi y.n.) bizim ne kadar büyük Müslümanlar olduğumuza ya da olacağımıza karar veremez… Atatürk'ün dediği gibi, Bulgaristan'a karşı olan Türkiye'ye karşıdır*.[399]" sözleriyle

[398] https://setav.org/assets/uploads/2017/04/BulgaristanSecimleri_son.pdf (e.t. 10.06.2017)

[399] http://m.standartnews.com/balgariya-politika/karadaya_mestan_i_gyokche_nyama_da_opredelyat_koy_e_myusyulmanin-351638.html (e.t. 10.06.2017) 22 Ekim 1931'de Bulgaristan'da yayınlanan *Utro* (Sabah) gazetesine bir söyleşi veren Mustafa Kemal Atatürk'ün ilgili sözleri şöyledir: "Bulgaristan'da geçirdiğim güzel anılarımı unutmayacağım. Her zaman Bulgarların dostuydum ve öyle de kalacağım. Çocukluğumdan beri bu halkı severim. Selanik'teki çocukluk arkadaşlarım hep Bulgarlardı. Bulgarların mutsuzluğu beni de

Bulgaristan ile Türkiye'nin arasını bozmaya kalkışanların iki ülkeye de zarar vereceğine vurgu yapmıştır.[400] Mustafa Karadayı Türk yönetimiyle HÖH arasındaki çatışmayı seçimlerdeki propaganda faaliyetlerinde de kullanmıştır. Kırcaali'nin Kirkovo beldesinde yaptığı konuşmada, "…*Seçimlerde Atatürk'ün laik Türkiye'sinin temellerini korumak için de katkı vereceğiz… Şimdi, bizi bölebileceğini, bizi dağıtabileceğini düşünenlere tarihi bir ders verme zamanıdır… Ne Mestan, ne Gökçe, ne de Erdoğan, bizim doğduğumuz topraklara, memleketimize ve komşularımıza karşı olan sevgimizin nasıl olacağına karar veremezler*." sözlerini kullanmış ve "birleştirici vatanseverlik" prensibiyle nefret söylemini de yeneceklerini vurgulamıştır. Vasil Levski'nin ilkelerini yerine getirmek ve vatanlarında eşit kişiler olarak yaşamak için yola çıktıklarını söyleyen Karadayı, Ahmet Doğan'ın "Bulgaristan'ın Avrupa'ya giden yolu Boğazlar'dan geçer" sözünü de hatırlatarak bu hedefleri gerçekleştirdiklerini belirtmiştir.[401]

Yayınladığı seçim bildirgesinde "Bulgaristan'ı Kurtaralım" ana sloganını kullanan HÖH, politikacılar arasındaki sert siyasi çatışmalar ve sürekli nefret söyleminin kullanılmasının milletin bölünmesine yol açtığını, bunun engellenmesi için birleştirici vatanseverlik ilkesini benimsediğini açıklamıştır. Ülkenin uzun süredir bir siyasi istikrarsızlık ve ekonomik durgunluk içinde olduğu belirtilen bildiride bunu aşmak için HÖH'ün önerdiği tedbirler sıralandıktan sonra, yoksulluk ve demografik krizi aşmak için önerilere destek verilmesi çağrısı yapılmıştır.

---

mutsuz eder. Her zaman Bulgaristan'a yardım etmek için elimden geleni yapmışımdır. Türkiye ve Bulgaristan dost olmalı. Bulgaristan'a karşı olan, Türkiye'ye de karşıdır."

[400] http://sofiaglobe.com/2017/03/19/bulgaria-elections-2017-the-week-that-was-march-19/ (e.t. 10.06.2017)

[401] https://www.24chasa.bg/novini/article/6132268 (e.t. 10.06.2017)

Bildirinin önerileri arasındaki son madde, etnik köken ve dinine bakılmaksızın tüm Bulgar vatandaşlarının hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması olmuştur.[402]

HÖH'ün oy tabanı açısından en güçlü rakibi olarak ortaya çıkan DOST Birliği'nin seçim bildirgesi ise, Bulgaristan'ın siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına değinen maddelerinin yanı sıra azınlık haklarına, ama özellikle Müslüman Türk azınlığın haklarına vurgu yapmıştır.[403]

Seçim bildirgesinde DOST da HŞHP de parti liderlerinin, ömür boyu onursal başkanları tarafından yönetilen "totaliter" partilerden farklı olarak sadece görev süreleri boyunca yetkili olacakları belirtilmiştir. Bildirgenin giriş kısmında ismi verilmeden HÖH'e atıf yapılarak, DOST'un demokratik diyaloğun bir birliği olduğu, kişi kültüne dayanan otoriter bir güç olmadığı vurgulanmıştır. DOST Birliği'nin seçmeni, alternatifsizlik, itaat ve korkunun prangalarından kurtarmak için yola çıktığı da seçim bildirgesinde yer almıştır.[404]

Seçim Bildirgesi'nde yeni anayasa isteğini de dile getiren DOST Birliği, gerçek özgürlük, tek uluslu Bulgaristan Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağıyla bağlı tüm etnik, dini ve kültürel farklılıkların tam entegrasyonunu hedeflediğini de belirtmiştir. Bildirgede Bulgaristan'ın toprak bütünlüğü ve bölünmezliğinin de korunacağı vurgulanmıştır. Bütünlükten kastın, kimliği oluşturan, isim, dil, din, kültür gibi vazgeçilmez hakların korunarak ayrımcılık yoluyla asimilasyonun engellenmesini de içerdiği özellikle ifade edilmiştir. Parti'nin seçim bildirgesinde hedefler sıralanırken, komünizmin bütün kurum ve kişileriyle tasfiye edileceği,

[402] http://www.dps.bg/tr/secim-2017.html (e.t. 10.06.2017)
[403] http://dost.bg/News/Index/154 (e.t. 15.06.2017)
[404] http://dost.bg/News/Index/154 (e.t. 15.06.2017)

yolsuzlukla mücadele edileceği, ülkenin enerjide bağımlı olmaktan kurtarılacağı, küçük ve orta ölçekli işletmelerin destekleneceği, bölgelerarası gelişmişlik farklılığın ortadan kaldırılacağı, sosyal yardım, eğitim ve sağlık konularında politikalar geliştirileceği belirtilmiştir. Seçim bildirgesinin dış politika hedefleriyle ilgili maddesinde ise, Avroatlantik ekseninin destekleneceği, BSP'nin Rusya'yla ilişkilerin sıklaştırılmasını isteyen Avroasya yönelimli politikalarına karşı çıkılacağı belirtilmiştir. Bildirgede, NATO üyesi ve AB üye adayı Türkiye ile stratejik-pragmatik işbirliğinin gözetileceği de yer almıştır. DOST Birliği'nin seçim bildirgesinin son maddesinde ise ana dil ve inanç konularındaki hedeflere yer verilmiştir. Buna göre DOST Birliği seçimlerde Bulgarca dışındaki bir dilde seçim propagandası yapma yasağının kaldırılması, ana dilin eğitim müfredatına alınarak okullarda okutulması, gerçek inanç özgürlüğü ve din eşitliği getirerek, farklı inançlar arasında olduğu gibi, inananlarla inanmayanlar arasında da hoşgörü ve karşılıklı saygının geliştirilmesine çalışılacağı vurgulanmıştır.[405]

HÖH'ün seçmen kaybetmemek, DOST Birliği'nin ise parlamentoya girebilmek için Müslüman Türk azınlığın yoğun olarak yaşadığı bölgelerde seçim kampanyalarını sürdürürken birbirine karşı açıktan çok keskin bir dil kullanmaktan kaçındıkları gözlenmiştir. Çekişme daha çok HÖH'ün Onursal Başkanı Ahmet Doğan ile eski Genel Başkanı Lütfi Mestan'ın isimleri çevresinde yoğunlaşmıştır. Ahmet Doğan'ın yukarıda aktarılan Türk yönetimi ve özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı hedef alan açıklaması üzerine Lütfi Mestan, Doğan'ın 2012 yılında, dönemin Türkiye Başbakanı Erdoğan'a hitaben yazdığı ve Türkiye'den "ana vatan" olarak söz ettiği mektubu basınla paylaşmıştır. Mektupta Ahmet Doğan, AB üyesi bir

[405] http://dost.bg/News/Index/154 (e.t. 15.06.2017)

ülkedeki Türk toplumu olarak beklentilerinin, "ana vatanın" 2023 vizyonuyla, AB üyeleri arasındaki en büyük ekonomik potansiyele sahip ülkelerden biri olduğu vurgulanmıştır. Doğan mektubunda, ancak böyle bir tarihi perspektif içinde AK Parti'nin dış politika doktrinindeki stratejik derinliğin demokratik dünyada manevi ve kültürel boyutu olacağını da ifade edilmiştir.[406] Lütfi Mestan, Ankara'ya kendisinin götürdüğü söz konusu mektuptan sadece üç ay sonra Ahmet Doğan'ın, Genel Başkanlık görevini devrettiği HÖH Ulusal Konferansı'nda Erdoğan'ın adını vermeden "diktatör" benzetmesi yaptığını belirtmiş, Doğan'ın samimiyeti konusunda şüpheleri olduğunu açıklamıştır. Mektubu neden seçim öncesi açıkladığı sorularına karşılık Mestan, Doğan'ın yaptığı "siyasi duruş" açıklamasını göstermiştir. Mestan, HÖH yetkililerinin seçmene "DOST Erdoğan'la, HÖH Atatürkçülerle" şeklinde propaganda yaptığını, bunun doğru olmadığını da belirtmiştir. Lütfi Mestan ayrıca, Doğan'ın ortaya attığı "birleştirici vatanseverlik" konseptiyle de seçimlerden sonrasına hazırlık yaptığını, aşırı milliyetçi Birleşik Vatanseverler'le işbirliği olanakları aradığını iddia etmiştir.

Ahmet Doğan ise mektubun kendisine ait olmadığını, kendi imzası taklit edilerek yazılmış bir metin olduğunu, mektuptaki içeriği yazacak kadar Türkçeye hâkim olmadığını söylemiştir.[407]

---

[406] https://www.24chasa.bg/novini/article/6120427, http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2017/03/18/2937351_mestan_pokaza_staro_pismo_na_dogan_do_erdogan_turciia/ (e.t. 18.03.2017) Ahmet Doğan AKP'nin 4. Kongresi için gönderdiği mektupta, HÖH lideri Erdoğan'ın şahsında AKP'nin, dünya ekonomisindeki krize rağmen ulaştığı ekonomik başarıyı överken, AKP'nin siyasi başarısının da demokratik ülkeler tarihinde bir örnek olduğunu belirtmiştir. Doğan mektubunda, AKP'nin, sosyal, hukuksal ve iktisadi alanlardaki reformlarıyla ulaştığı başarının ülkesinde ve uluslararası alanda anılacağını belirttikten sonra Erdoğan'ın ülkesini stratejik bir aktöre dönüştürdüğünü de vurgulamıştır.

[407] http://www.mediapool.bg/lyutvi-mestan-otvori-arhivite-dogan-e-narichal-turtsiya-rodinata-maika-news261511.html (e.t. 18.03.2017)

26 Mart seçimlerine giden süreçte Türkiye'nin DOST Birliği'ne açık destek vererek Bulgaristan'ın iç işlerine karıştığı iddiası başta nefret söylemiyle propaganda yapan aşırı milliyetçi partiler olmak üzere bütün büyük partiler tarafından dile getirilen bir konu olmuştur. Aşırı milliyetçi üç partinin oluşturduğu Birleşik Vatanseverler'in liderleri, yandaşlarını harekete geçirerek iki kez Bulgaristan'ın Türkiye sınırındaki sınır kapılarını yasadışı bir şekilde kapatma, Türkiye'den gelen kişileri engelleme girişiminde bulunmuştur. Söz konusu girişimler sırasında sınırdan geçen Türk kökenli Bulgaristan vatandaşlarının bazılarına fiziksel saldırıda bulunulması tansiyonu daha da yükseltmiştir.

Seçimlerden sadece iki gün önce Türkiye sınırında yaşanan olaylarla ilgili DOST Partisi Genel Başkanı Lütfi Mestan sınıra giderek tepki göstermiş ve olaylardan, aşırı milliyetçi siyasetçiler kadar olanlara göz yuman devlet görevlilerinin de sorumlu tutmuştur. Mestan, HÖH'ü de DOST Birliği'nin oylarını engellemek için sınırı kapatan aşırı milliyetçilerle işbirliği yapmakla suçlamıştır.[408]

Önceki hükümet döneminde aşırı milliyetçi partilerin teklifiyle seçim kanununda değişiklik yapılarak, AB ülkeleri dışındaki herhangi bir ülkede en çok 35 seçim sandığı açılabileceği karara bağlanmıştır. Bu kararın amacının, ülke dışında en yoğun seçmenin bulunduğu Türkiye'deki Bulgaristan vatandaşlarının oy kullanımını kısıtlamak olduğu açıktır. Ayrıca seçimden önceki son çalışma gününde ani bir karar alan Bulgaristan Merkez Seçim Komisyonu yabancı ülkelerde oy kullanan seçmenin, seçmen formlarını sandık heyetinin önünde, kendi el yazısıyla ve Kiril alfabesiyle

[408] http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=18985 (e.t. 16.06.2017)

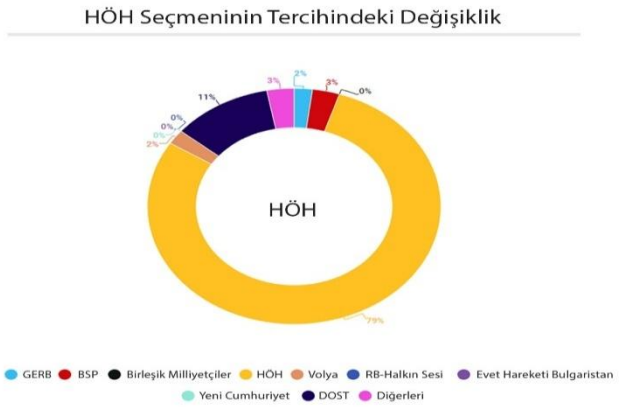
doldurması zorunlu kılmıştır. Bu karar Bulgarcaya çok da hâkim olmayan Türkiye'deki seçmenin katılımını düşürmeyi hedeflemiştir.[409]

Yukarıda sayılan kısıtlayıcı tedbirler sonuç vermiş ve Türkiye'de önceki seçimlerde 60 000 civarında oy kullanılırken 26 Mart seçimlerinde bu rakam yarıya kadar düşmüştür. DOST Birliği ülke dışında kullanılan oyların 19 430'unu alırken, HÖH 13 390'da kalmıştır. Ülke dışı oyların büyük çoğunluğu Türkiye'den geldiği için, DOST Birliği'nin buradan aldığı oylar Bulgaristan içinde aldıklarına eklenince parti yaklaşık 100 000 oya ulaşmıştır. Ancak bu sayı DOST Birliği'nin parlamentoya girmesi için gereken % 4'lük barajı aşmasına yetmemiştir. Oyları % 2,9 oranında kalan DOST Birliği, seçim sırasında Türkiye'den gelerek oy kullanan sayısının da aşırı milliyetçilerin sınır kapılarında yaptığı eylemler nedeniyle azaldığı için barajı geçecek desteğe ulaşamamıştır.[410]

Ülke içinde aşırı milliyetçiler ve GERB'in karşı propagandasıyla mücadele etmek durumunda kalan HÖH şimdiye kadar neredeyse tamamını aldığı Türkiye'deki oylardan mahrum kaldığı gibi Bulgaristan'da da eski performansını gösterememiştir. Toplam oyların % 9,2'sine karşılık gelen 316 000 seçmenin desteğini alan Parti parlamentoya 26 milletvekili sokabilmiştir.[411] Geleneksel olarak Müslüman Türk azınlık oy tabanına dayanan iki partinin oylarının toplamı 415 000'e ulaşırken, bu sayı HÖH'ün 2014 seçimlerinde tek başına aldığı 487 134 oyun altında kalmıştır.

[409] http://www.mediapool.bg/imashe-li-tursko-vliyanie-na-izborite-u-nas-news261916.html (e.t. 16.06.2017)
[410] https://results.cik.bg/pi2017/rezultati/ (e.t. 16.06.2017)
[411] https://results.cik.bg/pi2017/rezultati/ (e.t. 16.06.2017)

Seçimlerle ilgili olarak Alfa Araştırma Şirketi'nin analizine bakıldığında, daha önce HÖH'e oy veren seçmenin % 11'inin son seçimde DOST Birliği'ni tercih ettiği görülmektedir.

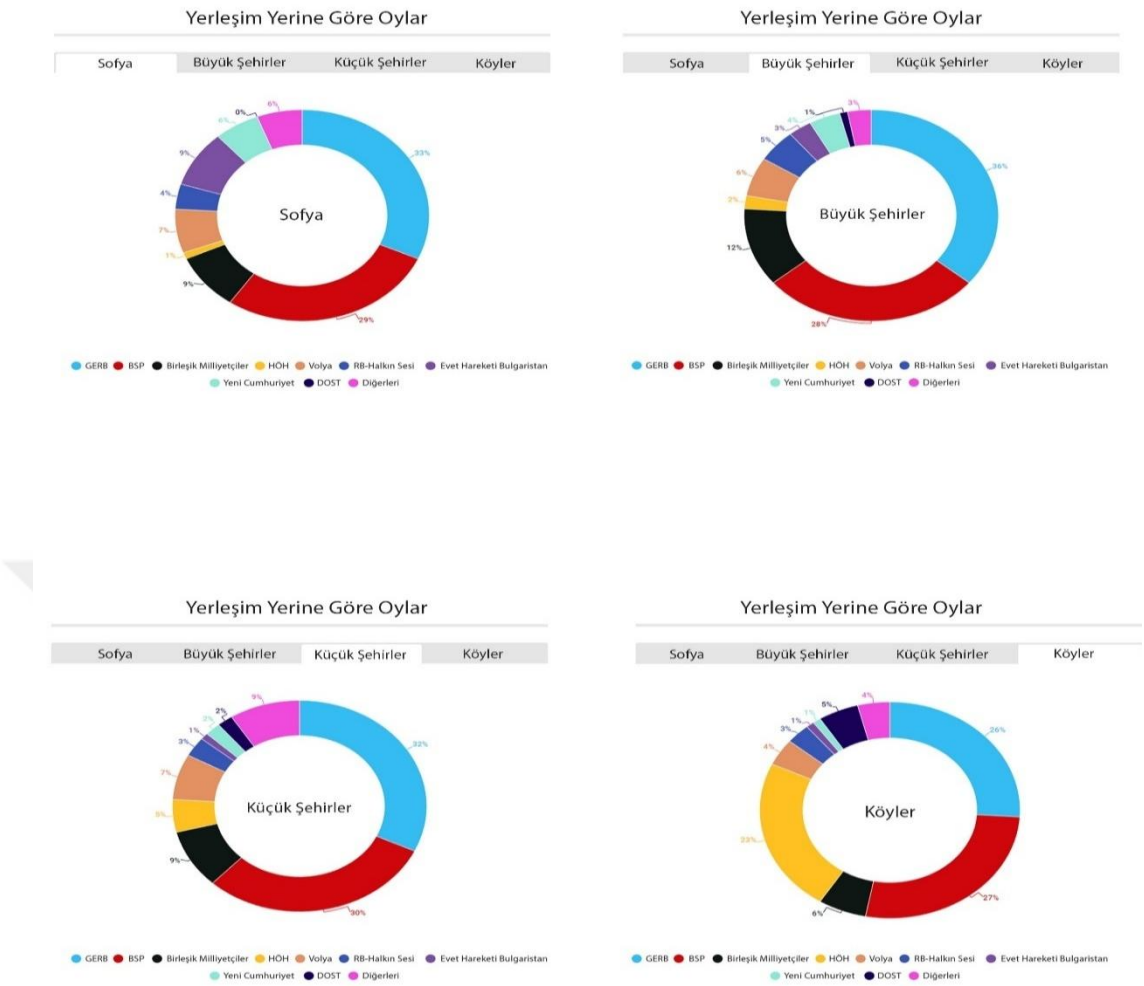

Grafik-1: 2017 Parlamento Seçimlerinde HÖH seçmeninin tercihi

Sonuçlara göre HÖH'ten BSP, GERB ve Volya partilerine küçük oranda kaymalar olmuştur.[412]

Takip eden sayfada Bulgaristan'daki 2017 genel seçimlerinde oyların yerleşim yerleri ölçeğine göre analizi yer almaktadır. Alfa Araştırma Şirketi'nin verilerine göre HÖH'ün başkent Sofya'da aldığı oy % 1'ken, DOST Birliği burada varlık gösterememiştir. Büyük şehirlerde yaşayan seçmenin sadece % 2'si HÖH için oy kullanırken DOST Birliği için bu oran % 1'de kalmıştır. Küçük şehirlerde yaşayan seçmenin % 5'i HÖH'ü tercih ederken DOST Birliği için çıkan oyların oranı % 2'de kalmıştır. HÖH en çok oyu % 23'le köylerde yaşayan seçmenden almış görünmektedir. DOST Birliği'nin köylü seçmenden aldığı oy oranı ise % 5'tir.

[412] http://alpharesearch.bg/bg/socialni_izsledvania/socialni_publikacii/socialno-demografski-profil-na-glasuvalite-v-parlamentarnite-izbori-2017.875.html (e.t. 01.04.2017)

Grafik-2: 2017 Parlamento Seçimlerinde oyların yerleşim yerlerine göre dağılımı

Seçmenin etnik kökenine göre, oy verdiği parti analizine bakıldığında HÖH'ün Bulgar seçmenden % 1,5 oranında, DOST Birliği'nin ise Bulgar seçmenden

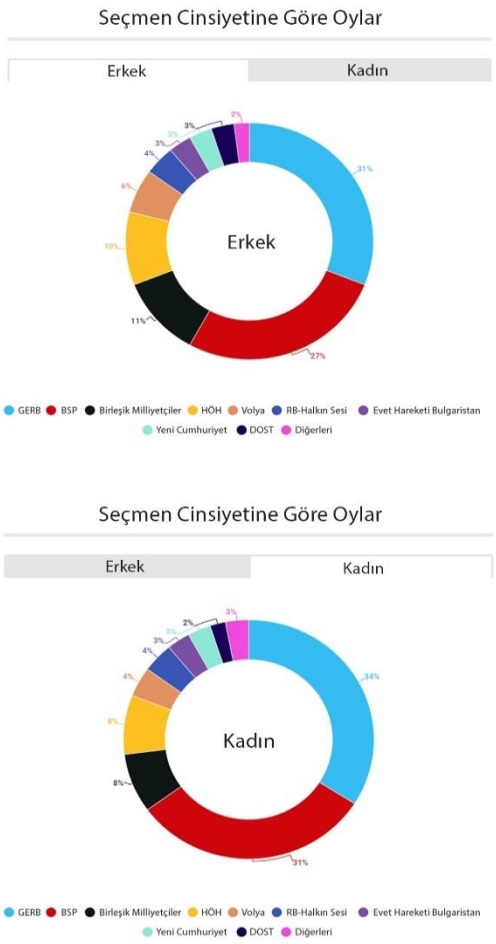
oy

Grafik-3: 2017 Parlamento Seçimlerinde oyların etnik aidiyete göre dağılımı

Alamadığı görülmektedir. Türk seçmenin % 63'ünün tercihi HÖH olurken, aynı seçmenin % 14'ünün de DOST Birliği'ne oy verdiği görülmektedir. Türk kökenli seçmenin % 11'inin GERB'i tercih etmesi ise dikkat çekicidir. BSP de bu seçmen

topluluğunun % 7'sinin oyunu alabilmiştir. Roman oylarının ise üç parti arasında dağıldığı göze çarpmaktadır. HÖH Roman seçmenin % 25'inden oy alırken DOST Birliği % 5 oranında kalmıştır. BSP Roman seçmenin % 23'nün tercihi olurken, GERB'e giden Roman oyu da % 22 oranında gerçekleşmiştir. Roman oylarından % 7'nin de milliyetçi partilere gittiği kaydedilmelidir.

Grafik-4: 2017 Parlamento Seçimlerinde oyların seçmenin cinsiyetine göre dağılımı

Yukarıda seçmen cinsiyetiyle tercih ettiği parti arasındaki ilişkinin grafiği yer almaktadır. Buradaki verilere göre HÖH'ün erkek seçmenlerden aldığı destek % 10 olurken, kadın seçmen desteği % 8 olarak gerçekleşmiştir. DOST Birliği'nin ise erkek seçmenin % 3'ünden oy alırken kadın seçmenin destek oranı % 2 olmuştur.

Takip eden sayfada seçmenin eğitim düzeyi ile oy verdiği parti arasındaki ilişkiyi ortaya koyan oranları görmek mümkündür. Buna göre yükseköğretim görmüş seçmenin % 2'si HÖH'ten yana tercihini kullanırken DOST Birliği için bu oran % 1 düzeyindedir. Orta öğretim mezunu seçmen % 9 oranında HÖH'ü desteklerken DOST Birliği için bu oran hala % 1'dir. İlköğretim mezunları arasında HÖH'ün bulduğu destek % 27'ye çıkarken DOST Birliği için bu oran % 4'ü geçememiştir.

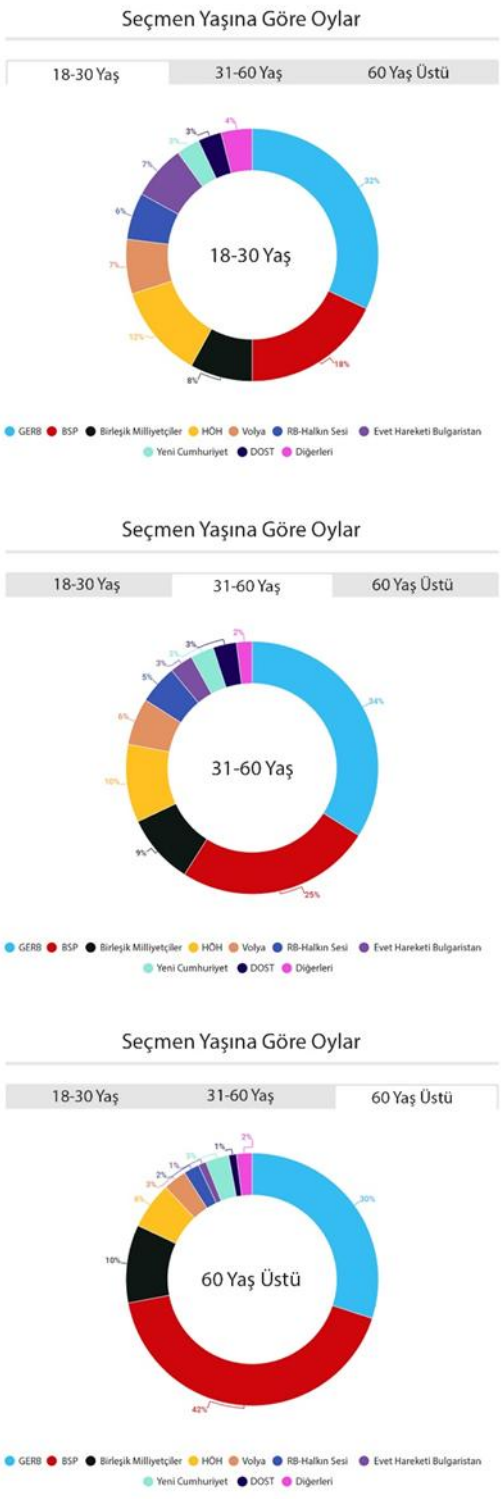
Seçimleri kazanan GERB hem yükseköğretim hem de orta öğretimliler arasında BSP'den daha çok destek bulurken ilköğretim mezunları arasında BSP'nin oy oranı ise bütün partilerden daha fazladır.

Seçmenin yaşına göre yapılan analizde de HÖH'ün daha fazla destek aldığı gözükmektedir. Genç ve orta yaşlı seçmenden HÖH sırasıyla % 12 ve % 10 oranında oy alırken DOST Birliği her iki yaş grubundan da % 3 oranında destek görmüştür. Yaşlı seçmenler arasında HÖH'e destek verenlerin oranı % 6 iken, DOST Birliği bu kitlenin sadece % 1'nin oyunu alabilmiş görünmektedir.

Seçimden birinci parti olarak çıkan GERB'in genç ve orta yaşlı seçmenden aldığı destek en yakın rakibi BSP'den fazlayken, yaşlı seçmenin en büyük desteği BSP'ye verdiği de dikkat çekmektedir.

Grafik-5: 2017 Parlamento Seçimlerinde oyların seçmenin eğitim seviyesine göre dağılımı

Grafik-6: 2017 Parlamento Seçimlerinde oyların seçmen yaşına göre dağılımı

4.4. Türkiye'nin HÖH'e Yönelik Politikası

Bulgaristan'da Müslüman Türk azınlığa karşı uygulanan asimilasyon politikasına Türkiye'nin verdiği tepkiyi ve bu süreci geri çevirme çabalarına yukarıda değinilmişti. Jivkov'un devrilmesinden sonraki süreçte, Bulgaristan'ın Batı Bloku'na dahil olma stratejisine Türkiye güçlü bir şekilde destek vermiştir. Bulgaristan'ın NATO'ya üyeliği konusunda aktif destek veren Türkiye, bu dönemde Müslüman Türk azınlığın durumunun iyileştirilmesiyle ilgili girişimlerinde milliyetçi söylem geliştirmeden, Bulgaristan yönetimlerinde kuşku yaratmayacak şekilde mutedil bir politika izlemeye özen göstermiştir. Örneğin, azınlığa uygulanan asimilasyonun sorumlularının cezalandırılması konusunu gündeme getirerek bunda ısrar etmekten kaçınan Türkiye, 1990'dan sonra Bulgaristan'ı uluslararası platformda sıkıştırma politikasından vazgeçmiştir.[413]

Bunun yanında Türkiye, Müslüman Türk azınlığın siyasi bir örgütlenme aracılığıyla Bulgaristan yönetiminde sesini duyurabilmesi için ise çaba göstermiştir. Özellikle HÖH'ün kurulması sürecinde buna karşı çıkan odakların, Bulgaristan Anayasası ve yasalarının, etnik temele dayalı siyasi parti kurma yasağını öne sürerek başlattığı direnci kırmak için Türkiye devreye girmiştir. HÖH'ün tüzüğü yasalarla uyumlu olacak şekilde düzenlenirken Parti yöneticileri de milliyetçi ve dini temalara vurgu yapmaktan kaçınarak HÖH'ün bütün Bulgaristan vatandaşlarına açık olduğunun altını çizmişlerdir. Bu aşamada dönemin Türkiye Başbakanı Mesut Yılmaz da 1991 yılında Bulgar mevkidaşına bir mektup göndererek, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvuruyla kapatılması istenen HÖH'ün siyasi bir parti olarak

[413] İlhan Uzgel, "Yeni Bulgar Yönetiminin Türk Azınlığa Yönelik Tutumunda Değişiklik", **Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001**, (ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 489-490.

hayatına devam etmesine izin verilmesini istemiştir. Yılmaz mektubunda HÖH'ün kapatılmasının iki ülke arası ilişkileri olumsuz etkileyeceği gibi, Müslüman Türk azınlığın Bulgar siyasetinden dışlanmasının devlete olan inancı sarsabileceği ve asayiş sorunlarına dahi yol açabileceği uyarılarında bulunmuştur. Sonuç itibarıyla HÖH'ün siyasi parti olarak kaydedilmesine karar verilirken Türkiye'nin bu konudaki müdahalesi etkili olmuştur. Türkiye, azınlığın, Bulgaristan siyasetinde temsil edilmesinin yanı sıra örgütlü ve birlik içinde, yani tek bir siyasi yapı altında mücadelesini sürdürmesine de önem vermiştir.[414]

Özellikle 1990 yılı sonrasındaki Türkiye'nin, Bulgaristan, bu ülkedeki Müslüman Türk azınlık ve HÖH politikalarını söylem analizi yöntemiyle ele alan Kader Özlem'e göre, Türkiye Bulgaristan'la ilişkilerde azınlığın, ayrıştırıcı değil birleştirici bir öğe olması üzerine odaklanmış ve Müslüman Türk azınlığı, iki ülke ilişkileri açısından "köprü" terimiyle nitelendirmiştir.[415]

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ikili ilişkiler, güvenlik, ticaret, diplomasi, kültür ve spor alanlarında hızla iyileşme kaydederken Türkiye bu ülkedeki Müslüman Türk azınlığıyla bağını siyasi alanda HÖH üzerinden yürütürken dini alanda da Bulgaristan Müslümanları Başmüftlüğü kurumunu tercih etmiştir. Söz konusu iki kurum Türkiye'nin Bulgaristan'daki azınlığın temsilcileri olarak Türkiye tarafından muhatap alınmaya başlanmış ve bu ülkeye Türkiye yöneticilerinin yaptığı resmi ziyaretlerde her iki kurumun temsilcileriyle görüşülmesine özen gösterilmiştir.

Türkiye, Bulgaristan'la ilişkilerinde Türk azınlığını ilişkilerin geliştirilmesinde ortak bir değer olarak konumlarken, Türk siyasiler de resmi ve

[414] Özlem, **Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası**, s. 168-169.
[415] **Ibid.** , s. 171 ve 175.

gayrı resmi söylemlerinde Türk azınlığını Bulgar toplumuna entegre olmaya teşvik etmişlerdir. Türkleri eşit yurttaşlık, birlik ve beraberlik duygusu içinde Bulgaristan'ın bir parçası olmaya çağıran Türkiye'nin yöneticileri azınlıktan haklarına sahip çıkmasını ancak ayrılıkçı olmamasını da istemişlerdir. 2000'li yıllara kadar genel olarak yükselen bir grafik izleyen Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinde 1997'de Türkiye'yi ziyaret eden Bulgar Cumhurbaşkanı Petır Stoyanov, TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada Jivkov dönemi asimilasyon uygulaması için özür dilemiştir. Bir yıl sonra Türkiye'yi ziyaret eden ve Stoyanov gibi DGB'den seçilen Başbakan İvan Kostov da Bursa'da Bulgaristan göçmenlerinden asimilasyon uygulaması nedeniyle özür dilemiştir.[416]

Koalisyon hükümetleri dönemi olarak adlandırılan 2002 yılına kadar olan dönemde Türkiye yöneticilerinin azınlığın haklarını koruyucu ama aynı zamanda Bulgaristan'la ilişkileri iyileştirme yönünde yapıcı adımlar attıkları görülmektedir. Bu dönemde Türk siyasetçiler Müslüman Türk azınlığın örgütlü temsilcileri olarak HÖH ve Bulgaristan Müslümanları Başmüftülüğünü kabul etmeye devam ettikleri görülmektedir. Bu tutumun Ak Parti iktidarının ilk yıllarında da devam ettiği tespiti yapılabilir. Türkiye başından itibaren azınlığın, ekonomi ve eğitim alanındaki ihtiyaçlarının karşılanması için her türlü desteği verdiği, kitap ve eğitim malzemesinin yanında eğitim personeli yardımı da yaptığı belirtilmelidir. Türkiye genel olarak Bulgaristan'a ama özellikle azınlığın yoğun olarak yaşadığı bölgelere istihdamı artırıcı yatırımları da teşvik etmiş, ancak bu yatırımlar Bulgar makamlarının izin verdiği ölçüde yapılabilmiştir.

[416] **Ibid**. , s. 179-182.

2008 yılında Bulgaristan'ı ziyaret eden dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan da kendisinden önceki Türk yöneticileri gibi, Müslüman Türk azınlığın, "sadık birer Bulgaristan vatandaşı" olarak Bulgar toplumuna entegre olmalarını ancak etnik, kültürel ve dini değerlerini muhafaza ederek "asimile olmamaları" yönünde çağrı yapmıştır.[417] HÖH lideri Ahmet Doğan da partisinin 2009'taki 7. Ulusal Konferansı'nda yaptığı konuşmada Türkiye'ye bir bölüm ayırarak Avrupa Birliği'nin vizyoner bir büyüme için Türkiye'yi üye olarak alması gerektiğini belirtmiştir. Doğan, hızla gelişen Türkiye'nin, küresel dünyaya açılmak isteyen AB için vazgeçilmez olduğuna değindikten sonra Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinin önemini vurgulamak için 1990 yılında söylediği "*Bulgaristan'ın Avrupa yolu İstanbul Boğazı'ndan geçer*" sözünün 20 yılda doğrulandığını ifade etmiştir. Ahmet Doğan sözlerinin devamında "*AB'nin küresel güç olma yolunun da Çanakkale Boğazı'ndan geçtiğini*" belirtmiştir.[418]

Bulgaristan'daki siyasetçilerin de Türkiye'nin Müslüman Türk azınlıkla ilişkisini HÖH ve Başmüftülük üzerinden yürütmesini kabullendiği görülen bu dönemin sona ereceği yönündeki işaretler 2010 yılında gelmeye başlamıştır. Türkiye'yi ziyaret eden ve ilk kez iktidara gelen Boyko Borisov, Başbakan Erdoğan'la görüşmesinden sonra yaptığı açıklamada, herhangi bir parti ya da partilerin Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerde aracı olmasına gerek kalmadığını, Bulgaristan'da seçimi kazanarak iktidara gelen partinin bu görüşmeleri

[417] **Ibid**. , s. 192-193.
[418] https://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5490 (e.t. 26.10.2017)

yapacağını vurgulamıştır. Borisov bir demecinde de siyasette en önemli rakibinin Ahmet Doğan olduğunu belirtmiştir.[419]

Bulgaristan'da Müslüman azınlığın seçimiyle göreve gelen Başmüftü konusunda çıkan ve uzun yıllar devam eden bir sorun ise seçilen Başmüftü Mustafa Hacı Aliş yerine eski dönemin Başmüftüsü Nedim Gencev'in makamı ve mührü bırakmamakta direnmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Jivkov döneminde de Başmüftülük yapmış ve rejime destek vermiş olan Gencev asimilasyon uygulamasında da adını hemen değiştirerek Müslümanlara da aynısı yapmalarını tavsiye etmiştir. 2010 yılında patlak veren ve seçildiği halde mevzuat gereği Sofya İstinaf Mahkemesi tarafından Gencev'in entrikaları yüzünden tescili yapılamayan Başmüftü Mustafa Hacı Aliş'le ilgili Türkiye Başbakanı Erdoğan devreye girmiştir. Erdoğan meseleyi Bulgaristan'ın iç işi olarak görmekle birlikte kısa sürede yapılacak bir seçimle sorunun çözüleceğini söylemiştir. Aynı gezi kapsamında Başmüftü Mustafa Hacı Aliş ile görüşen Erdoğan HÖH lideri Ahmet Doğan ile planlanmış olan randevusunu ise iptal etmiştir.[420]

2011 yılında Sofya'yı ziyaret eden dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de Başmüftü ile görüşmesine rağmen Ahmet Doğan'la bir araya gelmemiştir. Ankara'da düzenlenen Balkan ülkeleri soydaş temsilcileri toplantısına HÖH'ten ayrılan Kasım Dal katılırken Doğan'ın toplantıda olmadığını belirtmek gerekir. Keza, 2012 yılında Varna'ya giden Başbakan Erdoğan, Borisov ve Dal ile bir araya gelmesine rağmen HÖH'ten kimseyle görüşmemiştir. Takip eden yıllarda Ak Parti yönetimi Bulgaristan'la ekonomi ve siyasi alanlarda ilişkilerin geliştirilmesi için çoğunlukla

[419] https://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=7778 (e.t. 26.10.2017)
[420] Özlem, **Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası**, s. 197.

iktidarda olan Borisov ile yakın temasları sürdürürken azınlıkla ilişkilerinde ise artık HÖH'ün devre dışı bırakıldığı tespiti yapılabilir.

Bu bölümün ilk iki kısmında da değinildiği gibi, Türkiye son dönemde önce Kasım Dal'ın HŞHP'sine, sonra da Dal ile Lütfi Mestan'ın ortak olduğu DOST Birliği'ne yakın duran bir tutum içine girmiştir. Ancak her iki siyasi oluşum da seçimlerde barajı aşamamış ve Müslüman Türk azınlığın parlamentoda temsil etme olanağı bulamamıştır.

SONUÇ

Bulgaristan'da, din kriterine göre en büyük azınlık durumundaki Müslümanlar, ülkenin Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazandığı zamandan bu yana yoğunluğu değişiklik göstermekle birlikte sürekli bir baskının konusu olmuştur. Resmi rakamlara göre, ülke nüfusunun yaklaşık 10'da birini oluşturan Müslüman Türk nüfusunun artışını, sürekli bir demografik tehlike olarak gören Bulgaristan yönetimi bu toplumdan kurtulmak için ya asimile etme ya da göç ettirme yöntemlerine başvurmuştur. Osmanlı idaresi altındaki yılları, "boyunduruk altında geçen kölelik" dönemi olarak tanımlayıp, Müslüman Türk azınlığın da bu "karanlık çağın" sorumlularının mirasçısı olduğu imajını yaratan bir milli tarih öğretisini benimseyen Bulgar idaresi, azınlığa şüphe ile yaklaşmış ve çoğu zaman "Türkiye'nin beşinci kolu" olarak tanımlamıştır.

BKP'nin iktidara gelmesine kadar olan süreçte, daha çok izole bir halde ve antlaşmalarla oluşan azınlık statüsünün öngördüğü çerçeve içinde, ülke siyasi ve sosyal hayatına katılan Müslüman Türk azınlığın durumu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra radikal değişikliklere uğramıştır. Savaş sonrasında oluşan yeni dünya düzeninde, Doğu Bloku'nda yer alan ülkede, tek dilli, tek kültürlü ve tek etnisiteli bir ulus-devlet yaratmak isteyen BKP yönetimi, konjonktürün uygun olduğu zamanlarda Müslüman Türk azınlık üzerinde baskısını artırmıştır. Sovyet Bloku'nda zafiyet işaretlerinin görülmeye başlandığı bir sırada uluslararası hukuku ihlal ederek ülkesindeki Müslüman Türk azınlığı Bulgarlaştırmaya kalkışan Jivkov idaresi, bu girişiminde başarılı olamamıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılmaya başladığı gün Jivkov da iktidarını kaybetmiştir.

Jivkov yönetiminin planlı bir hazırlıktan sonra başlattığı azınlığın kimliğini değiştirme girişimi yine planlı bir şekilde Müslüman Türk azınlığın Türkiye'ye zorunlu göç ettirilmesiyle devam ederken, ülkede de ilk kez örgütlü muhalefet oluşmaya başlamıştır. 1985 yılında sert asimilasyona karşı başlatılan ve yasadışı örgütlenmeler şeklinde gelişen azınlık tepkisi 1990 yılında demokratik düzen içinde bu kez yasal bir zeminde mücadele yolunu seçmiştir. Azınlığın haklarının iadesi için parlamentoda olduğu kadar, özellikle Bulgaristan'ın üye olmak için çabaladığı uluslararası örgütlerde de mücadele veren HÖH, Yugoslavya iç savaşı sırasında ise Bulgaristan Etnik Modeli'nin asli bir paydaşı olmuş ve bu modeli temel felsefesi haline getirmiştir. Kendini liberal bir parti olarak konumlandıran HÖH, sadece Müslüman ve Türklerin değil herkesin partisi olduğu temasını işlerken, her fırsatta etnik barışın sağlanması için en büyük çabayı da kendisinin gösterdiğini açıklamıştır.

Bulgaristan'da başlayan demokrasiye geçiş süreci büyük ölçüde eski yönetimin elitleri tarafından kontrollü şekilde gerçekleştirilirken, azınlığın siyasi örgütlenmesi de Hak ve Özgürlükler Hareketi'nde hayat bulmuştur. HÖH de aynı kontrollü geçiş sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Jivkov iktidarının yıkılmasıyla sonuçlanan Mayıs Eylemleri sürecinde etkili olan ve eski istihbarat teşkilatıyla bağlantısı bulunmayan azınlık ileri gelenlerinin çoğu sınır dışı edildiği için azınlığı temsil anlamında HÖH rakipsiz kalmıştır. Geçiş döneminde hak mücadelesi veren azınlığın siyasi nitelikli tek kurumsal yapısı olarak ortaya çıkan HÖH'ün ilk iki seçimde parlamentoya giren temsilcileri arasında eskiden istihbarat teşkilatıyla bağlantısı olan milletvekili sayıları bunu göstermektedir. Başta da Hareket'in lideri konumundaki Ahmet Doğan'ın BKP'nin istihbarat teşkilatıyla bağlantısı bulunmaktadır.

Azınlığın kaybettirilen haklarının iadesi ve etnik barışın korunması konularındaki çabalarıyla Bulgaristan'ın demokratik sisteme geçişinde başat bir rol oynayan HÖH ilk seçimden itibaren aralıksız olarak parlamentoda yer almıştır. Ülke siyasetindeki diğer partilerde lider ve yapı değişimleri görülürken HÖH kadrolarında özellikle lider konumunda böyle bir değişim gözlenmemiştir. Ahmet Doğan gibi güçlü bir lider çevresinde örgütlenmiş olan HÖH'te parti içi muhalefet olgusu gelişmemiş, muhalif sesler kısa sürede Parti'den uzaklaştırılmıştır. Diğer bir deyişle, Bulgaristan'ın yapısal değişim yaşadığı demokratik sisteme geçişinde azınlığın sisteme eklemlenmesini sağlayarak önemli bir rol oynayan HÖH'te parti içi demokrasi gelişmemiştir.

Süreç içinde, geçiş döneminin ilk yıllarındaki etkinliğini kaybeden Parti ileri gelenleri, zamanla, seçmen kitlesinin isteklerini karşılamaktan çok şahsi çıkarlarını sağlamakla suçlanmışlardır. Bulgaristan'da geçiş döneminin ilk 10 yılında, her alanda görülen istikrarsızlık ve yalpalama, ekonomi, siyaset ve adalet alanlarında oligarşik yapıların doğmasına yol açmıştır. Bu süreçte HÖH de hak ve özgürlüklerden çok, siyasi ve maddi güç arayışında olan kişilerin yöneldiği bir odağa dönüşmüştür.

Azınlığın yoğun olarak yaşadığı yerlerde yerel yönetimleri elinde bulunduran HÖH, seçmen tabanını çeşitli olanaklar sunarak kendisine doğrudan bağlamayı bilmiş, genel seçimlerden önce de seçmenini en iyi şekilde mobilize etmeyi başarmıştır. Büyük çoğunluğu Müslümanlardan oluşan seçmen kitlesinin HÖH'e sadık kalmasının nedenlerinden biri Parti'nin dinamik çabalarıysa, seçmeni en az onun kadar etkileyen diğer bir unsur da HÖH'ün parlamento dışı kalması durumunda

azınlığın haklarını tekrar kaybedeceği yönünde yapılan propagandadır. Söz konusu propagandanın, oy tabanını kaybetmek istemeyen HÖH çevrelerince oluşturularak seçmene yöneltildiği belirtilmelidir.

Bu propagandanın etkili olmasındaki en önemli dış etken de, aşırı milliyetçi Bulgar partilerinin çalışmaları olmuştur. Özellikle seçimler öncesi zirveye çıkan ve medyanın bir kesimi tarafından da gündemde tutulan aşırı milliyetçi partilerin nefret söylemi, azınlığın HÖH'ten başka seçeneğe yönelmesini engellemektedir. Başka bir deyişle azınlık seçmeninin HÖH'ün çevresinde toplanmasında, Parti'nin çabaları kadar, Bulgar milliyetçilerinin azınlığa karşı yürüttüğü negatif propagandanın da etkisi vardır.

Müslüman Türk azınlığa seslenen başka partilerin ortaya çıkmasına rağmen gücün bölünmemesi ve seçim barajı altında kalarak, kendilerini temsil edecek bir siyasi oluşumdan mahrum kalmak istemeyen azınlık toplumu, HÖH'ün rakiplerine iltifat etmemiştir. Bu durum, 2017 seçimlerindeki son örnekte de görülmektedir. Nitekim, Türkiye yönetiminin DOST Birliği koalisyonunu desteklediğine dair verdiği güçlü işaretlere rağmen, oy kaybına uğrasa da HÖH parlamentoya girmiş, DOST Birliği ise seçim barajını aşamamıştır.

Türkiye'nin, çifte vatandaşlık statüsü nedeniyle, gerek ülkesinde gerekse de Bulgaristan'da yaşayan Müslüman Türk azınlık üyelerinin siyasi tercihlerini etkilemeye yönelik girişimleri, HÖH liderliğinin Ankara yönetimiyle arasını açmıştır. Parti'de hala son sözü söyleyen durumunda olan Ahmet Doğan, seçimler öncesinde Türkiye yönetimini Bulgaristan'ın iç işlerine karışmakla suçlamış, Ankara'yı Yeni Osmanlıcılık politikası gütmekle itham etmiştir. HÖH önde gelenleri

de seçimler boyunca yaptıkları açıklamalarda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ismini de zikrederek Türkiye'nin azınlığın siyasi iradesini etkilemesine izin vermeyeceklerini söylemişlerdir. Sofya'daki hükümet de Türkiye'nin doğrudan Bulgaristan iç işlerine müdahale ettiğini söyleyerek azınlık seçmeninin oyunu kullanmasını kısıtlayacak fiili engelleri devreye sokmuştur.

Sonuç olarak HÖH, Bulgaristan'ın çok partili siyasi sistem ve pazar ekonomisine geçiş sürecinde Müslüman Türk azınlığın neredeyse tamamının desteğini alarak kendisine Bulgar siyasi hayatında güçlü ve sürekli bir yer edinmiştir. HÖH'ün Müslüman Türk azınlığın temsilinde tekel durumuna gelmesinde, azınlık elitinin geri kalanlarının sürgün edilmesi veya göç ettirilmesi yoluyla siyasi platformda başka aktör bırakmayan Jivkov yönetiminin de payı büyüktür. HÖH ilk yıllarda, dönüşüm taraftarı Bulgar elitlerinin de desteğiyle azınlığın gasp edilen haklarının iadesi için çalışmıştır. Geçiş döneminde sağ ve solda beliren merkez partileri arasında, küçük ancak istikrarlı bir parti olarak, dengeleyici konumda bulunan HÖH, ana dilde eğitim, azınlık bölgelerine yatırım, vakıf mallarının iadesi gibi konularda başarılı olamamıştır. Bulgaristan'da geçiş döneminde yaşanan siyasi, mali ve sosyal krizler sonucunda bir sistem partisine dönüşmesine rağmen, HÖH merkez parti konumuna evrilememiş ve bir azınlık partisi, hatta sadece Türklerin partisi olarak algılanmıştır. HÖH yönetiminin bu imajı silmek için giriştiği çabalar ise istenen sonuca ulaşamamıştır. Bunun da ötesinde Parti şüpheli akçeli işleri olan bazı siyasetçileri bünyesine alarak, yöneticilerin şahsi çıkarları için kullandığı siyasi bir teşkilata dönüştüğü izlenimine yol açmıştır. HÖH'ten ayrılan bazı etkili isimler ise Parti'nin Bulgar istihbarat teşkilatı tarafından demokratik dönemde Müslüman azınlığı kontrol etmek için kurulduğunu belirtmiştir.

1990'da kurulduğu günden bu yana BSP ile birlikte Bulgaristan'ın en uzun soluklu siyasi partisi durumundaki HÖH, ülke içinde azınlık seçmen tabanıyla sınırlı kalırken, Türkiye'deki gerek seçmen gerekse de yönetimden aldığı desteği ise kaybetme noktasına gelmiştir. Bütün bunlara rağmen HÖH'ün Bulgaristan siyasetinde parlamentodaki sandalye sayısından daha büyük bir ağırlığa sahip olduğu da bir gerçektir.

KAYNAKÇA

A- Kitaplar:

Akşin, Sina (ed.), **Türkiye Tarihi 3, Osmanlı Devleti 1600-1908**, Cem Yayınevi, İstanbul 1992.

Alp, İlker, **Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi 1878-1989**, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1990.

Baest, F. Thorsten, **Kaynaşmış Sosyalist Millet'ten Yenilikler: Bulgar Halk Cumhuriyeti ve Türk Azınlık İlişkisi (1944-1985)**, (çev.) Neşe Ozan, Ragıp Zarakolu (der.), Doğu Avrupa Dosyası, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1990.

Belgelerle Bulgar Zulmü, Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 1988.

Crampton, J. Richard, **Bulgaristan Tarihi**, (çev.) Nuray Ekinci, JeoPolitika Yayınları, İstanbul, 2007.

Daskalov, Rumen, **Bılgarskoto Obştestvo 1878-1939**, Tom II, İK Gutenberg, Sofia, 2005.

Dayıoğlu, Ali, **Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Eminov, Ali, **Turkish and Other Muslim Miniorities of Bulgaria**, Hurst & Company, Londra, 1997.

Hall, C. Richard, **The Balkan Wars 1912-1913 Prelude to the First World War**, Routladge, London, 2000.

Jelavich, Barbara, **Balkan Tarihi 1, (18. ve 19. yy)**, (çev.) İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Tunalı Koç, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.

Kalinova, Evgenia, Baeva, İskra, (der.), **Vızroditelniyat Protses Bılgarskata Dırjava i Bılgarskite Turtsi (sredata na 30'te – naçaloto na 90'te godini na XX vek)**, Tom 1, Dırjavna Agentsia Arhivi, Sofia, 2009.

Kalinova, Evgenia, Baeva, İskra, **Bılgarskite Prehodi, 1939-2010**, 2. İzdanie, İzdatelstvo Paradigma, 2010.

Karpat, H. , Kemal, **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik**, 3. Baskı , Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

Konukman, R. Ercüment, **Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, Boyutları, Sonuçları)**, (haz.) Kutlay Doğan, Ankara 1990.

Lütem, E. , Ömer, **Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989**, Cilt 1, 1983-1985, ASAM Yayınları, Ankara, 2000.

Neuburger, Mary, **The Orient Within, Muslim Miniorities and the Negotiation of Nationhood in Modern Bulgaria**, Cornell University Press, New York, 2004.

Özgür, Nurcan, **Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi**, Der Yayınları, İstanbul, 1999.

Özlem, Kader, **Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası (1991-2014)**, Dora, Bursa, 2016.

Poulton, Hugh, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1993.

Runciman, Steven, **A History Of The First Bulgarian Empire**, G. Bell&Sons Ltd. , London, 1930.

Sander, Oral, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.

Savova, Milena, Borden, Mahon, **The Politics of Nationalism Under Communism in Bulgaria, Myths, Memories and Minorities**, University of London, London, 2001.

Sevimli, İbrahim, **Kimliksiz Cemaatler**, Alan Yayınları, İstanbul, 2000.

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Şimşir, N. , Bilal, **Bulgaristan Türkleri (1878-2008)**, 3. Basım, Bilgi Yayınları, Ankara, 2012.

Todorova, Maria, **Balkanları Tahayyül Etmek**, (çev.) Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Turan, Ömer, **The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Yalımov, İbrahim, **Bulgaristan'da Azınlık Hak ve Özgürlükleri Sorunu**, Müslümanlar Diyaneti Başmüftlüğü, Sofya, 2015.

Yalımov, İbrahim, "**Bulgaristan Türk Topluluğunun Etnokültürel ve Dinsel Kimliği**", Müslümanlar Diyaneti Başmüftülüğü, Sofya, 2016.

Yenisoy, Süleymanoğlu, Hayriye **Bulgaristan Türklerinin Eğitim Davası (1877-2007)**, Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Yayını, Bursa, 2007.

Yerasimos, Stefan, **Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu**, (çev.) Şirin Tekeli, 2. Baskı, İletişim Yayınları, 1995.

B- Makaleler, Kitap Bölümleri ve Raporlar:

Alpkaya, Gökçen, "Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Bağlamında Azınlıklara İlişkin Bazı Gelişmeler**"**, **TODAİE İnsan Hakları Yıllığı,** Cilt: 14, Sayı: 1, (1992).

Amnesty International, **Bulgaria: Imprisonment of Ethnic Turks, Human Rights, Abuses During the Forced Assimilation of the Ethnic Turkish Minority**, Amnesty International Publications, London, 1986.

Ataöv, Türkkaya, "The Bulgarian Quashing of its Minorities", **AÜ SBF Dergisi**, Cilt: 45, Sayı: 1 (1990).

Atasoy, Emin, "Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 yılındaki Zorunlu Göçü"**, İÜ Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı: 21, İstanbul, (2010).

Bora, Tanıl, "Türk Milli Kimliği, Türk Milliyetçiliği ve Balkan Sorunu", Kemali Saybaşılı ve Gencer Özcan (der.), **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Council of Europe Parliamentary Assembly, **Resolution 927 on the Situation of the Ethnic and Muslim Minority in Bulgaria,** 26 September 1989.

Çelik, Mehmet Emre, "Bulgaristan'daki Türkçe Öğretmenlerinin Türkçenin Eğitimi-Öğretimine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi", **OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:35, Sayı:2, (2016).

Gönlübol, Mehmet ve Sar, Cem, "1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt I ve Cilt II**, 6. Baskı, AÜ SBF Yayınları, Ankara, 1987.

Höpken, Wolfgan, "From Religious Identitiy to Ethnic Mobilization: The Turks of Bulgaria Before, Under and Since Communism", Hugh Poulton, Suha Taji-Farouki (ed.), **Muslim Identitiy and the Balkan State**, New York University Press, New York, 1997.

Kayapınar, Ayşe, "Bulgar Tarihçilerinin Komplo Teorilerine Örnekler ve Bunların Bulgaristan'daki Türk Azınlığına Etkileri", **89 GÖÇÜ, Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**, Ed. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu ve Mehmet Hacısalihoğlu, BALKAR & BALMED, İstanbul, 2012.

Petkova, Lilia, "The Ethnic Turks in Bulgaria:Social Integration and Impact on Bulgarian-Turkish Relations, 1947-2000", **The Global Review of Ethnopolitics**, Vol: I, No: 4, (June 2002).

Özlem, Kader, "Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (2002-2015)", **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, (Aralık 2015).

Özlem, Kader, "Bulgaristan Romanlarının Güncel Sorunlarına Yönelik Bir Değerlendirme", **Avrasya Etüdleri** Cilt: 50, Sayı: 2, (2016).

Sabev, Orlin, "Osmanlı Sonrası Dönemde 'Yeniden Doğuş' Süreçleri", **89 GÖÇÜ, Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**, Ed. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu ve Mehmet Hacısalihoğlu, BALKAR & BALMED, İstanbul, 2012.

Şişkov, Stoyu, Bılgaro-Mohamedanite (Pomatsi) İstorsko-Zemepisen i Narodouçen Pregled c Obrazi", **İzbrani Proizvedeniya**, Tırgovska Peçatnitsa, Plovdiv, 1936.

Uzgel, İlhan , "Yeni Bulgar Yönetiminin Türk Azınlığa Yönelik Tutumunda Değişiklik", **Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001**, (ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Üstel, Füsun, "Ulusal Devlet ve Etnik Azınlıklar", **Birikim**, Sayı: 73, (Mayıs 1995).

Yıldırım, Bülent, "Bulgaristan'da Türk Azınlığa Yönelik Unutulmuş Üç Büyük Siyasi Suikast**", Gaziantep University Journal Of Social Sciences**", Vol: XVI, No: III, (2017).

Zafer, Zeynep, "Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan Eritme Politikasına Karşı Direnişi", **89 GÖÇÜ, Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**, Ed. Neriman-Ersoy Hacısalihoğlu ve Mehmet Hacısalihoğlu, YTÜ BALKAR & BALMED, İstanbul, 2012.

Zhelyaskova, Antonina, "The Social anda Cultural Adaptation of Bulgarian Immigrants in Turkey", Antonina Zhelyaskova (ed.), "**Between Adaptation and Nostalgia, The Bulgarian Turks in Turkey**" ", International Center for Minority Studies and International Relations, Sofia, Bulgaria, 1998.

Zhelyazkova, A. , Kosseva, M. , Hajdinjak, M. , **Tolerance and Cultural Diversity Discourses in Bulgaria: the Bulgarian Ethnic Model- Parallel Cohabitation or Multicultural Recognition?**, International Center for Minority Studies and Intercultural Relations, Sofia, Bulgaria, 2010.

C- Ansiklopedi

Gencer, Ali İhsan, "Berlin Antlaşması", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 5, 1992.

Kuyucuklu, Nazif, Bulgaristan, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt 6, 1992.

D- İnternet

https://www.academia.edu/4344558/Bulgaristanda_Y%C3%BCkselen_Milliyet%C3%A7ilik_ve_Ataka_Partisi

http://www.againstcorruption.eu/wp-content/uploads/2015/12/Bulgaria-Background-Report_final.pdf

http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/bolunmus-turkler-secim-sinavinda-0

http://www.altinicizdiklerim.com/resimler/TurkiyedeAzinliklar.pdf

http://armymedia.bg/archives/16309

http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=21916.0;wap2

http://balkanhaber.blogspot.bg/2014/09/erdogan-mestan-gorusmesi-bulgaristan.html

http://www.bghaber.org/bghaber/korman-ismailov-kircaaliden-milletvekili-adayi/

http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/obektiv/mikhail-ivanov/2012-12/mihail-ivanov-ot-1926-g-dosega-blgarskata-statistika-ne-e-publikuvala-oficialni-danni-za-broya-na-pomacite/
http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/obektiv/mikhail-ivanov/2008-04/polemika-lipsa-na-aktualen-analiz-na-mezhduetnicheskite-otnosheniya/
http://www.bulgari-istoria-2010.com/booksBG/Vasil_Gyuzelev_Ivan_Bozhilov_Istoriya_na_sredno_BG_1.pdf
http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/2345/01Mar_Dimitrova1.pdf?sequence=1
https://www.blitz.bg/obshtestvo/mavzoleyat-na-georgi-dimitrov-e-postroen-samo-za-6-dni-razrushen-e-za-7_news278263.html
http://btvnovinite.bg/article/bulgaria/balgarija-objavi-turskoto-atashe-v-burgas-za-persona-non-grata.html
http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/mnenia/2016/04/26/2750254_mneniia_daily_modelut_dps_ostava/
http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2016/02/11/2702747_turciia_zabrani_na_dogan_i_peevski_da_vlizat_v_stranata/
http://crcs0.tripod.com/lgivl.html
https://dariknews.bg/novini/bylgariia/borisov-totalno-sbyrkan-beshe-vyzroditelniqt-proces-v-bylgariq-300644
http://dergipark.ulakbim.gov.tr/omuefd/article/download/5000186208/5000178741
http://desebg.com/2011-01-06-11-52-19?start=10 http://desebg.com/2011-01-06-11-40-48/415-2011-09-25-15-29-14
http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1335/15460.pdf
http://discovery.ucl.ac.uk/1317549/1/248046.pdf
http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2017/03/18/2937351_mestan_pokaza_staro_pismo_na_dogan_do_erdogan_turciia/
http://dost.bg/News/Index/154
http://www.dps.bg/tr/secim-2017.html
http://www.dps.bg/tr/hoeh-icin/onursal-ba-kan.html

http://www.dps.bg/tr/haberler/982-dr-ahmet-dogan-in-siyasi-mesaji.html
http://www.dps.bg/tr/haberler/67-onursal-baskan-dr-ahmet-dogan-in-yilbasi-dolayisiyla-partinin-ileri-gelen-ueyeleri-oenuende-yaptigi-konusma-metni.html
http://www.dps.bg/tr/haberler/351-hak-ve-ozgurlukler-hareketi-nin-genel-baskanligina-oybirligiyle-mustafa-karadayi-secildi.html
http://e-vestnik.bg/10891/kasim-dal/
http://www.ekip7.bg/index.php?option=com_fireboard&Itemid=40&func=view&id=2691&catid=14
http://epicenter.bg/article/Mustafa-Karadaya--Tsinizam-e-Valeri-Simeonov-da-otgovarya-za-demografiyata-/126671/2/0
http://eprints.nbu.bg/2780/1/THE%20BULGARIAN%20POLITICAL%20ELITE%20IN%20THE%20PERIOD%20OF%20TRANSITION.pdf
http://www.fes.bg/files/custom/library/2016/Berichte_und_Analysen/Prehodat_v_Balgaria_Predizvikatelstva_pred_konsolidaciata_na_demokraciata.pdf
https://frognews.bg/news_4055/Balgarskiiat_etnicheski_model_v_dogonvane_na_novoto_vreme/
http://www.gwpda.org/1918p/neuilly.html
https://www.haberler.com/kasim-dal-yeni-parti-kurdu-erdogan-selam-gonderdi-4136240-haberi/
https://www.haberler.com/bulgaristan-secimlerinde-musluman-oylarina-uc-4615991-haberi/
http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=d060396
http://istoria.bg/booktext/tsar-simeon
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5136
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5343
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5382
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=14955
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5382
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=19801
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=10208
http://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=358

http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=10036
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=10035
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=10592
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=11034
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=14146
https://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5490
https://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=7778
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16055
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=18985
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=617
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16367
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16506
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16278
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16318
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16279
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=16399
http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=17250
http://kircaalihaber.com/index.php?pid=3&id_news=11945
http://kircaalihaber.com/index.php?pid=3&id_news=13103
http://kircaalihaber.com/?id_news=11221
http://www.mediapool.bg/boiko-borisov-podade-ostavkata-na-kabineta-news203103.html
http://www.mediapool.bg/dvortsoviyat-prevrat-na-deseti-noemvri-news158273.htm
http://www.mediapool.bg/balgarskiyat-etnicheski-model-ostava-osnoven-politicheski-koz-na-dps-news243777.html
http://www.mediapool.bg/dps-realizirame-zaveta-na-levski-news261112.html
http://www.mediapool.bg/balgarskiyat-etnicheski-model-kapsulira-maltsinstvoto-i-reketira-obshtestvoto-news229844.htm
http://www.mediapool.bg/lyutvi-mestan-otvori-arhivite-dogan-e-narichal-turtsiya-rodinata-maika-news261511.htm

http://www.mfa.gov.tr/sc-11_-disisleri-bakanligi-sozcusu-buyukelci-huseyin-muftuoglu_nun-bulgaristan-disisleri-bakanligi_nin-basin-aciklamasi-hakkinda.tr.mfa
http://www.milliyet.com.tr/bulgaristan-dost-parti-milletvekilleri-kayseri-yerelhaber-1295052/
http://m.24chasa.bg/ojivlenie/article/4414077http://montescalearning.com/GLOBVillage/files/SMILE/MUS_12_political.pdf
https://www.24chasa.bg/novini/article/6180010
https://www.24chasa.bg/novini/article/5196088
https://www.24chasa.bg/novini/article/6132268
https://www.24chasa.bg/novini/article/6120427 http://www.mediapool.bg/imashe-li-tursko-vliyanie-na-izborite-u-nas-news261916.htmlhttp://www.nccedi.government.bg/page.php?category=92&id=247
http://www.novinite.com/articles/93436/We+Ignored+Corruption,+Bulgarian+Leader+Sergei+Stanishev+Admits
http://www.novinite.com/articles/172378/Bulgaria%27s+%3Cb%3EDPS%3C/b%3E+Party+Expels+Chairman+Lyutvi+Mestan
https://offnews.bg/news/Izbori_18760/DOST-prizova-agentite-na-DS-da-se-ottegliat-ot-listite-no-bez-Mestan_649476.html,, http://dost.bg/News/Index/219
http://pogled.info/avtorski/Mihail-Mirchev/prof-mihail-mirchev-polovinchatite-izbori-i-revolyutsiyata-sreshtu-balgarski-etnicheski-odel.84463
https://results.cik.bg/pi2017/mandati/index.html
https://results.cik.bg/pi2013/rezultati/index.html
https://results.cik.bg/pi2017/rezultati/
https://www.scribd.com/document/.../Peter-Emil-Mitev-Ethnic-Relations-in-Bulgaria
http://www.segabg.com/article.php?id=420170
http://www.segabg.com/article.php?id=175976
https://setav.org/assets/uploads/2017/04/BulgaristanSecimleri_son.pdf
http://socsci2.ucsd.edu/~aronatas/scrretreat/Kolev.Alex.doc
http://sofiaglobe.com/2017/03/09/almost-all-political-parties-in-bulgarias-march-elections-have-candidates-who-worked-for-communist-era-secret-services/

http://sofiaglobe.com/2017/03/16/bulgaria-recalls-its-ambassador-to-turkey-for-consultations-amid-controversy-over-elections/
http://sofiaglobe.com/2017/03/19/bulgaria-elections-2017-the-week-that-was-march-19/
http://m.standartnews.com/balgariya-politika/karadaya_mestan_i_gyokche_nyama_da_opredelyat_koy_e_myusyulmanin-351638.html
https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-61.pdf&site=266
http://www.temanews.com/index.php?p=tema&iid=579&aid=13944
http://www.thaber.bg/?pid=3&id_news=2435
http://www.thaber.bg/?pid=3&id_news=26
http://www.tr724.com/bulgaristan-secimlere-turkiye-golgesinde-giriyor-akp-milletvekili-ve-din-atesesi-istenmeyen-adam-ilan-edildi/
https://vesti.bg/bulgaria/politika/mestan-ne-priznava-izborite-abv-iska-zabrana-na-dost-6067225
http://www.veramutafchieva.net/comment_bg.php?newsID=117
http://www.webcafe.bg/newscafe/id_340508965

ÖZET

Bu çalışmada, 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu tarafından ele geçirilen Balkanlara, kitleler halinde göç etmeye başlayan Müslüman Türk gruplarının Bulgaristan topraklarında 21. yüzyıla uzanan tarihsel hikayesi ele alınmaktadır. Müslüman Türk azınlığın Bulgaristan'daki varlığı tarihçe içinde verildikten sonra Bulgaristan idareleri ile ilişkileri incelenmektedir. Bulgaristan'ın 1990 yılında totaliter sosyalist sistemden çok partili demokratik sisteme ve pazar ekonomisine geçişi sürecine koşut olarak Müslüman Türk azınlığın siyasi örgütlenmesi ele alınmaktadır. Tezde Müslüman Türk azınlığın oluşturduğu siyasi örgütlenme olan Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin Bulgaristan'ın demokratikleşmesine ve Batılı örgütlenmelere eklemlenmesinde oynadığı biricik rol ortaya konulmaktadır. Müslüman Türk azınlığın siyasi temsilcisi olan Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin, Bulgaristan demokrasisine, gerek iktidar ortağı olarak, gerekse muhalefet partisi olarak büyük bir katkı yaptığı gösterilmektedir. Bu çalışmada ayrıca, Hak ve Özgürlükler Hareketi gibi, ağırlıklı olarak Müslüman Türk seçmen oy tabanına hitap eden siyasi oluşumlarla arasındaki rekabet de ele alınmıştır. Tez, bir bölümü Türkiye'de yaşayan Bulgaristan vatandaşı Müslüman Türk azınlık bağlamında Türkiye idarelerinin Hak ve Özgürlükler Hareketi ve Bulgaristan idaresi ile ilişkilerini de irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, Müslüman Türk Azınlık, Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH), Bulgaristan, Demokrasiye Geçiş,

ABSTRACT

In this study, the historical process of the Muslim Turkish communities is examined, from their migration to the Balkans with the 14th century invasion of the Ottoman Empire, until the 21th century Bulgarian state. The history of the Muslim Turkish community in the Bulgarian state is observed, and the relations between the Muslim Turkish minority and the Bulgarian administrations are studied. Furthermore, the transformation of Bulgaria from a socialist and totalitarian system to a democratic multi-party system and a market economy is handled within the context of the Muslim Turkish community's political organization process. In the thesis, the unique effect of the Movement of Rights and Freedoms had on the democratization and the Westernization of Bulgaria is presented. An emphasis is put on the Movement of Rights and Freedoms as the political representation of the Muslim Turkish community, and its significant contributions to the Bulgarian democracy are explored, either as an associate to the administration, or as an opposition party. Additionally, the rivalry between organizations, which pander to the Muslim Turkish voter base, such as the Movement of Rights and Freedoms, is introduced and explained. The thesis explores the relations between Turkish administrations, and the Movement of Rights and Freedoms and Bulgarian administrations, in the context of the Muslim Turkish minority which are Bulgarian citizens that are party living in Turkey.

Keywords: Minority, Muslim Turkish minority, Movement of Rights and Freedoms(MRF), Bulgaria, Transition to Democracy.